

ΑΡΧΕΙΟΝ

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΥΠΟ ΔΗΜΗΤΡ. ΕΜΜ. ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗ

ΕΤΟΣ 45ον (1965)
ΤΟΜΟΣ 45ος

ΤΕΥΧΟΣ Γ'
ΙΟΥΛΙΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΚΥΚΛΙΚΩΝ ΚΥΜΑΝΣΕΩΝ

Υπό ΠΕΤΡΟΥ Κ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Δρος, τ. ειδικού συνεργάτου του Α.Σ.Α.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ Θεωρία περὶ Κυκλικῶν Κυμάνσεων διήλθε τρία στάδια. Τὸ πρῶτον στάδιον ἀρχίζει μετὰ τὸν Ντέ Σισμόντι (1919) ¹ καὶ τελειώνει μετὰ τὴν μεγάλην Κρίσιν (1929). Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὸ πρόβλημα ἐξετάζεται ὡς μεμονωμένον πρόβλημα «Κρίσεων» καὶ διατυπῶνται ποικίλαι μονομερεῖς θεωρίαι. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι χάος θεωριῶν, ἐξηγήσεων τοῦ φαινομένου καὶ μέτρων ἀντιμετωπίσεως αὐτοῦ.

Τὸ δεύτερον στάδιον ἀρχίζει μετὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς Κρίσεως τοῦ 1929 καὶ λήγει μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἔργου τοῦ καθηγητοῦ G. Haberler «Prosperity and Depressions» 1937. Μετὰ τὴν μεγάλην Καταστροφὴν τοῦ 1929 ἡ Οἰκονομικὴ Θεωρία ἐστράφη καθ' ὅλην κληρίαν πρὸς τὴν ἐρευναν τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων. Διεπιστώθη ὅτι ὑπὸ τὸ πρόβλημα τῶν Κρίσεων ὑφίστατο ἡ λειτουργία τῆς οἰκονομίας ἡ ὁποία ἐξελλίσσετο ἐν κυμάνσει. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν συστηματοποιοῦνται αἱ ἰδέαι, ἀναλύεται ἡ φυσιολογία τῆς συγχρόνου οἰκονομίας καὶ καθορίζονται τὰ μερικώτερα προβλήματα τοῦ Κύκλου. Πρόβλημα ἐπεκτάσεως τῆς οἰκονομίας, Πρόβλημα ἀνατροπῆς τῆς εὐημερίας (Κρίσις), Πρόβλημα συστολῆς, Πρόβλημα ἀνακοπῆς τῆς Καθόδου καὶ Πρόβλημα Ἀνακάμψεως. Ἡ συστηματοποίησις τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν προβλημάτων ἐμφανίζεται εἰς τὸ ἔργον τοῦ G. Haberler, General Theory τοῦ J. M. Keynes, καὶ

Τὸ τρίτον στάδιον τῆς Θεωρίας τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων ἀρχίζει μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν ἐπίσης ἔργου τοῦ καθηγητοῦ J. Tinbergen «Statistical Testing of Business Cycle Theories», 1939, Τόμος I «A Method and its Application», Τόμος II «Business Cycles in the U.S.A.». Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν διαμορφώνεται ἡ Γενικὴ Θεωρία περὶ κυκλικῶν κυμάνσεων ἡ ὁποία προσπαθεῖ νὰ ἐξη-

1. Nouveaux Principes d'Économie Politique, 1819.

γήση ὀργανικῶς δλας τὰς φάσεις τοῦ κύκλου καὶ τίθεται ὑπὸ τὸν στατιστικὸν ἔλεγχον τῶν δεδομένων τῆς οἰκονομίας διὰ τῆς μεθόδου τῆς Συσχετίσεως.

Κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τὸ πρόβλημα τοῦ Κύκλου πλησιάζει πρὸς τὴν λύσιν του καί, μολοντί δὲν ὑφίσταται ἀκόμη ὁμοφωνία εἰς τὴν θεωρητικὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου, τὰ ὑπὸ τῆς Ἐπιστήμης προτεινόμενα μέτρα εἶναι ἱκανὰ νὰ προλάβουν τὴν ἐκδήλωσιν τῶν Κρίσεων καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν διάρκειαν τῆς Ἰσορροπίας τῆς Εὐημερίας.

Ἡ πρόληψις τῶν Κρίσεων ἀποτελεῖ θρίαμβον τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης. Οὐδέποτε ἄλλοτε ἡ Οἰκονομικὴ Ἐπιστήμη εἶχε τόσον μεγάλην εὐθύνην ἔναντι τῆς Ἀνθρωπότητος, διότι ἐκ τῆς ἱκανότητός της τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς Ἰσορροπίας τῆς Εὐημερίας καὶ προλήψεως τῶν Κρίσεων ἐξαρτᾶται ἡ Εἰρήνη τοῦ Κόσμου.

Σήμερον μετὰ πεποιθήσεως δύναται κανεὶς νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι ἡ Κρίσις δύναται ν' ἀποφευχθῇ ἐὰν τὸ κράτος ἐφαρμόζῃ τὰ ὑπὸ τῆς Ἐπιστήμης ὑποδεικνύμενα μέτρα, χωρὶς νὰ γίνεταί χρῆσις οὔτε τοῦ Πληθωρισμοῦ οὔτε τοῦ πολιτικοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ. Ἐὰν πάντοτε ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν Κρίσεων, ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἶναι ἀνάγκη, διότι ἡ ἀλματικὴ πρόοδος καθιστᾷ τὴν οἰκονομίαν εὐπαθεστέραν καὶ ἔνεκα τούτου ἐπιβάλλεται συστηματικὴ ἀντικυκλικὴ πολιτικὴ διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς σταθεροποιήσεως τῆς Εὐημερίας.

Ἡ παρούσα ἐργασία ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ συνθέσῃ νέαν μέθοδον ἐρεῦνης ἱκανὴν νὰ στηρίξῃ μίαν Γενικὴν Θεωρίαν τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων. Ἡ μέθοδος τὴν ὁποίαν προτεινομεν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν αἰτιολογικὴν τοποθέτησιν τοῦ προβλήματος καὶ στηρίζεται εἰς τὴν ἀντίληψιν περὶ Γενικῆς Συσχετίσεως (General Correlation) ὅλων τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὸν μηχανισμόν τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας.

Εἰς τὸ καθ' αὐτὸ πρόβλημα τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων περιοριζόμεθα μόνον εἰς τὴν ἔρευναν τῶν τριῶν φάσεων τοῦ Κύκλου, τῆς Ἀνακάμψεως, τῆς Ἐπεκτάσεως τῆς Παραγωγῆς καὶ τῆς Ἀνατροπῆς τῆς Ἰσορροπίας τῆς Εὐημερίας βάσει τῆς θεμελιωθείσης Ἀναιτιολογικῆς Μεθόδου τῆς Γενικῆς Συσχετίσεως.

Αἱ βασικαὶ ἀπόψεις αἱ ὁποῖαι θεμελιώνουν τὴν παροῦσαν ἐργασίαν εἶναι :

Α'. Ἡ ἀντίληψις περὶ Κυκλικῆς ἢ Κυμαινομένης Οἰκονομίας κατὰ τὴν Κεφαλαιοκρατικὴν περίοδον τῆς Ἐλευθέρας Οἰκονομίας ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν Φυσικὴν Οἰκονομίαν,

Β'. Ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἀδυναμίας τῆς αἰτιολογικῆς μεθόδου καὶ ἡ διατύπωσις ἀναιτιολογικῆς ὀργανικῆς μεθόδου στηριζομένης ἐπὶ τῆς ιδέας τῆς Γενικῆς Συσχετίσεως τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν.

Γ'. Ἡ ἀποψις περὶ τῆς ἀδυναμίας τῆς Ἐπιστήμης νὰ παρακολουθήσῃ τὴν Γενικὴν Συσχέτισιν ὅλων τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν καὶ τοῦ συνεπεῖς ταύ-

της περιορισμοῦ εἰς τὴν Συσχέτισιν τῶν Οὐσιωδῶν Οἰκονομικῶν Μεταβλητῶν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὸν σκελετὸν τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας.

Δ'. Ἡ ἰδέα περὶ τῶν τεσσάρων βασικῶν ἰσορροπιῶν, εὐρισκομένων εἰς σχέσιν ἀλληλοπροσδιορισμοῦ καὶ ἀποτελουσῶν τὰς βάσεις καὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς Ἰσορροπίας Πλήρους Ἀπασχολήσεως, δηλ. τῆς Ἰσορροπίας Προσφορᾶς καὶ Ζητήσεως, τῆς Ἰσορροπίας Κόστους-Τιμῆς Κέρδους, τῆς Ἰσορροπίας Ἀποταμιεύσεως Ἐπενδύσεων καὶ τῆς Ἰσορροπίας Ἐπενδύσεων Ἀμέσου Καταναλώσεως.

Ε'. Ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἀδυναμίας τοῦ Οἰκονομικοῦ Αὐτοματισμοῦ, ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως ἐλαστικότητος τῶν καθυστερήσεων καὶ τῶν ἀκαμψιῶν τῶν οἰκονομικῶν συντελεστῶν καί, τῆς συνεπείᾳ τούτων, ἀλλοιώσεως τῶν μεταβλητῶν κατὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς παραγωγῆς μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀνατροπὴν τῆς Ἰσορροπίας Εὐημερίας.

ΣΤ'. Ἡ γνώμη περὶ τῆς ὑπάρξεως ὠρισμένων συντελεστῶν οἱ ὁποῖοι ἐνισχύουν καὶ διατηροῦν τὴν Ἰσορροπίαν Εὐημερίας.

Ζ'. Ἡ πεποίθησις περὶ τῆς δυνατότητος σταθεροποιήσεως τῆς Ἰσορροπίας Εὐημερίας ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένων κριτηρίων.

Η'. Ἡ διὰ γενικῶν γραμμῶν διατύπωσις Ὁργανικῆς Θεωρίας, ἡ ὁποία συλλαμβάνει ὁλόκληρον τὸ πρόβλημα τῶν Κυμάνσεων (τῶν κυκλικῶν) ὅπου αἱ οὐσιώδεις μεταβληταὶ λειτουργοῦν ὡς εἰς ὄργανισμὸν διὰ δράσεως καὶ ἀντιδράσεως αὐτῶν.

Θ'. Ἡ χρῆσις μικτῆς ἀναλυτικῆς μεθόδου, τῆς Ὁριακῆς Ἀρχῆς (Marginal Analysis) καὶ τῆς διὰ ὀλοτήτων, οἰκονομικῶν κατηγοριῶν μεθόδου (Aggregative Method).

Ἡ παροῦσα ἐργασία εἶναι ἀποτέλεσμα ἐρεῦνης ἡ ὁποία ἤρχισε εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, ἐξ ἀφορμῆς τῆς Great Depression τοῦ 1929-1932, διὰ διαλέξεως «Ἡ Παγκόσμιος Οἰκονομικὴ Κρίσις» (Μάρτιος 1932). Ἐσυνεχίσθη εἰς τὴν London School of Economics and Political Science (1945-1946) ὑπὸ τὴν Tutorship τοῦ καθηγητοῦ Friedrich Hayek καὶ τελικῶς ἐγράφη εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ ἔτος 1950. Τὸ τελευταῖον, ἑνατον, κεφάλαιον ἐγράφη κατὰ τὸ τρέχον ἔτος (1965), ὅταν ἐπρόκειτο ἡ ἐργασία νὰ δημοσιευθῇ.

Εἰς τὸ British Council, τὸ ὁποῖον μοῦ ἀπένειμε τὴν scholarship διὰ τὰς σπουδὰς μου εἰς τὸ Λονδῖνον, πρὸς εὐρυτέραν ἐρευναν τοῦ θέματος, εἰς τὸν σεβαστὸν καθηγητὴν Friedrich Hayek, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ tutor μου, εἰς τοὺς καθηγητὰς τῆς London School of Economics, τῶν ὁποίων τὰ εἰδικὰ μαθήματα ἐπὶ τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων παρηκολούθησα, E. Durbin καὶ N. Kaldor, εἶμαι εὐγνώμων.

Εἰς τὸν ὁμότιμον καθηγητὴν καὶ Πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν Δημήτριον Καλιτσουνάκην, ὁ ὁποῖος ἐδημοσίευσε διὰ τοῦ περιοδικοῦ του «Ἀρχεῖον Οἰκονομικῶν καὶ Κοινωνικῶν Ἐπιστημῶν» τὴν ἐργασίαν, ἐκφράζω τὰς θερμὰς μου εὐχαριστίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΚΥΚΛΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1. Ἕννοια τῆς Κυκλικῆς ἢ Κυμαινομένης Οἰκονομίας.

Αἱ Κυκλικαὶ Κυμάνσεις εἶναι φαινόμενον χαρακτηριστικὸν τῆς Νεωτέρας Οἰκονομίας, ἡ ὁποία ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος σταθερῶς μέχρι σήμερον ἐκδηλώνεται εἰς κυκλικὰς φάσεις, ἥτοι διὰ περιοδικῶν διαστολῶν καὶ συστολῶν τῆς παραγωγῆς. Ἡ λειτουργία τῆς Νεωτέρας Οἰκονομίας διέπεται ἀπολύτως ὑπὸ τοῦ Νόμου τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων¹.

Μολονότι τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν κύκλων ποσοτικῶς διαφέρουν μεταξύ των καὶ ἀπὸ ἀπόψεως θέσεως καὶ χρονικῆς πορείας τῶν διαφόρων καμπυλῶν τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν, ἐν τούτοις ποιοτικῶς δηλαδὴ ἀπὸ ἀπόψεως τῆς φύσεως καὶ τοῦ περιεχομένου οἱ κύκλοι ὁμοιάζουν ἀπολύτως. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁμιλοῦμεν καὶ περὶ Νόμου τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων².

Διὰ τὴν Κλασσικὴν Σχολὴν καὶ ἀργότερον διὰ τὴν Μαθηματικὴν, ἐργαζομένης μὲ τὴν προϋπόθεσιν τῆς Στατικῆς Ἰσορροπίας, αἱ Κυκλικαὶ Κυμάνσεις, ἐθεωροῦντο ἔκτακτον «παθολογικὸν» φαινόμενον τῆς οἰκονομίας, τὸ ὁποῖον ἐνεφανίζετο ὑπὸ τὴν μορφήν «οἰκονομικῆς κρίσεως». Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἀρχῆς τοῦ οἰκονομικοῦ Αὐτοματισμοῦ καὶ τῆς προϋποτιθεμένης ταυτοχρόνου προσαρμογῆς τῶν οἰκονομικῶν συντελεστῶν διὰ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν Τιμῶν, αἱ Κρίσεις ἐθεωροῦντο φαινόμενον ὀφειλόμενον εἰς «ἐξωγενῆ», μὴ οἰκονομικά, αἷτια ἢ εἰς παρεμβάσεις τοῦ κράτους.

Ἀκόμη καὶ σήμερον ὑπάρχουν οἰκονομολόγοι³ οἱ ὁποῖοι ἐξετάζουν τὸ πρόβλημα ὥσάν νὰ ἐπρόκειτο περὶ προσωρινῆς διαταραχῆς τῆς οἰκονομίας, ἡ ὁποία μετὰ τὴν πάροδον τῆς διαταραχῆς ἐπανέρχεται εἰς τὴν κανονικὴν λειτουργίαν.

Αἱ προϋποθέσεις ὅμως ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίζοντο οἱ κλασσικοὶ (Στατικὴ Ἰσορροπία-Αὐτοματισμός-Πλήρης Ἀπασχόλησις) ἀπεδείχθησαν ἀνύπαρκτοι εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομίαν, διότι ἡ στατικὴ ἰσορροπία εἶναι μέθοδος καὶ κατασκευὴ καὶ εἰς τὴν θέσιν τῆς εὐρέθῃ ἰσχύουσα ἡ δυναμικὴ ἰσορροπία, ὁ

1. Ἡ σταθερὰ ρυθμικὴ ἐπανάληψις ἐνὸς φαινομένου ἀποκαλύπτει τὴν ὑπαρξίν μονίμων συντελεστῶν. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν Νόμον τῶν Κυμάνσεων.

2. W. Beveridge, «Business Cycles and their Study», London and Cambridge Econ. Service, January 1923. «Nevertheless, trade Cycles though irregular in length and range, are certainly not without laws».

3. W. Röpke, Crises and Cycles, London, 1936.

Αὐτοματισμός δὲ ἐμποδίζεται ἀπὸ τὰς ἀκαμψίας καὶ τὴν ἀνελαστικότητα τῶν συντελεστῶν, καὶ ἡ Ἀπασχόλησις ὑφίσταται αὐξομειώσεις κατὰ περιοδικὰ διαστήματα. Ἡ κυκλικὴ κύμανσις εἶναι ἐκδήλωσις τῆς νεωτέρας βιομηχανικῆς καὶ πιστωτικῆς οἰκονομίας καὶ διέπει πᾶσαν ἐκδήλωσιν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς.

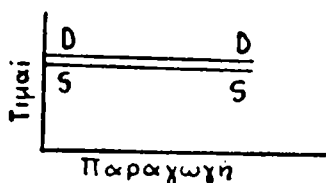
Ἡ διαπίστωσις ὅτι ἡ νεωτέρα οἰκονομία εἶναι κυκλικὴ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἰσχύουν οἱ βασικοὶ νόμοι τῆς Παραγωγῆς καὶ αἱ συναρτήσεις τῆς στατικῆς οἰκονομίας. Οἱ νόμοι οὗτοι ἐκδηλοῦνται ὑπὸ μορφήν κυκλικῶν αὐξομειώσεων. Δηλαδή ἐὰν ἐπιτύχωμεν τὴν ἐξουδετέρωσιν τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων, θ' ἀνακύβουν αἱ σχέσεις τῶν οἰκονομικῶν συντελεστῶν, αἱ πηγάζουσαι ὑπὸ ὁμαλᾶς καὶ κανονικᾶς συνθήκας ἀπὸ τὴν στατικὴν ἰσορροπίαν, δηλαδή ἀπὸ τὴν φυσικὴν λειτουργίαν τῆς οἰκονομίας.

Εἰς οἷονδήποτε κοινωνικοοικονομικὸν καθεστῶς οἱ νόμοι τῆς παραγωγῆς ἀποτελοῦν τὴν λεγομένην φυσικὴν οἰκονομίαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ ὑπόστρωμα τοῦ κοινωνικοοικονομικοῦ οἰκοδομήματος.

Οἱ φυσικοὶ νόμοι τῆς οἰκονομίας ἐκδηλοῦμενοι ἐντὸς τῶν διαμορφωθέντων κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν, τεχνικῶν θεσμῶν καὶ ὠρισμένων ἐπιστημονικῶν ἀντιλήψεων τῆς συγχρόνου οἰκονομίας, ἐμφανίζονται ὑπὸ κυκλικᾶς αὐξομειώσεις. Κατὰ τὴν σύγχρονον περίοδον μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς δυναμικῆς ἀναπτύξεως, τῶν μεγάλων ἀποταμιεύσεων καὶ ἐπενδύσεων, τῶν βραχυχρονίων καὶ μακροχρονίων ἀκαμψιῶν, ἡ οἰκονομία ἐὰν ἀφεθῇ ἐλευθέρᾳ ἀνευ κρατικῆς ἐπεμβάσεως, θὰ κινήθῃ κυκλικῶς, δηλαδή θὰ λειτουργήσῃ μὲ περιοδικὰς διαστολὰς καὶ συστολὰς τῆς μέσης κανονικῆς ἀναπτύξεως. Ὅπως ἀκριβῶς συνέβη ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυν αἰῶνα.

2. Διάκρισις τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Κυκλικῆς Οἰκονομίας.

Ἡ διάκρισις τῆς Φυσικῆς καὶ τῆς Κυκλικῆς Οἰκονομίας ἔχει ἐξαιρετικὴν σημασίαν. Ἡ παράλειψις τῆς διακρίσεως τῶν δύο οἰκονομικῶν μορφῶν προκαλεῖ συγχύσεις κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν φαινομένων. Συμπεράσματα τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὴν Κυκλικὴν Οἰκονομίαν θεωροῦνται ὡς Ἀρχαὶ τῆς Φυσικῆς Οἰκονομίας, ἢ ἀντιστρόφως Ἀρχαὶ αἱ ὁποῖαι πηγάζουν ἀπὸ τὴν στατικὴν λειτουργίαν τῆς οἰκονομίας χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς κυκλικῆς κυμάνσεως. Εἰς τὴν Φυσικὴν Οἰκονομίαν (μακροχρονίως) δηλαδή εἰς τὴν οἰκονομίαν ἀνευ κυκλικῶν κυμάνσεων, ὑφίσταται πάντοτε ἐξίσωσις μεταξὺ Γενικῆς Προσφορᾶς (Παραγωγῆς) καὶ Γενικῆς Ζήτησεως (Γενικῆς Καταναλώσεως), ἀρκεῖ νὰ μὴ προκαλῆται ὑψώσεις καὶ πτώσεις τῶν Τιμῶν. Ἰσχύει ὁ λεγόμενος Νόμος τοῦ Hume - Say - Ricardo, αἱ δὲ trends Παραγωγῆς καὶ Καταναλώσεως εἶναι ὀριζόντιοι καὶ συμπίπτουν ὡς δεικνύει τὸ κατωτέρω διάγραμμα 1

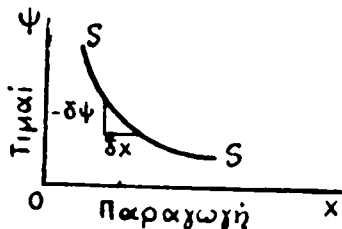
Σχεδ. 1

Ἐνῶ εἰς τὴν Κυκλικὴν Οἰκονομίαν ἐκδηλοῦται διάστας μεταξὺ Παραγωγῆς καὶ Καταναλώσεως, κατὰ μὲν τὴν ἀνοδὸν παρουσιαζομένης ὑψώσεως Τιμῶν συνεπεῖα ζήτησεως, μεγαλυτέρας τῆς φυσικῆς Γενικῆς Καταναλώσεως, κατὰ δὲ τὴν κάθοδον ἐκδηλουμένης Ζήτησεως μικροτέρας τῆς Γενικῆς Προσφορᾶς.

Ὁ λεγόμενος Νόμος τῆς Προσφορᾶς καὶ τῆς Ζήτησεως, κατὰ τὸν ὅποιον ἡ αὐξήσις τῆς Προσφορᾶς ἐνὸς ἀγαθοῦ προκαλεῖ πτώσιν τῆς τιμῆς τοῦ εἶναι Νόμος τῆς Φυσικῆς Οἰκονομίας, εἰς τὴν Κυκλικὴν Οἰκονομίαν ἡ αὐξήσις τῆς Προσφορᾶς (Παραγωγῆς) συνοδεύεται καὶ ἀπὸ ὑψώσιν τῶν τιμῶν. Δηλαδή εἰς τὴν Φυσικὴν Οἰκονομίαν, τὴν καθ' ὑπόθεσιν καὶ ἀφαίρεσιν τῆς συγχρόνου

οἰκονομίας, ἡ τιμὴ εἶναι συνάρτησις τῆς προσφορᾶς καὶ ὁ λόγος $\frac{\delta\psi}{\delta\chi}$

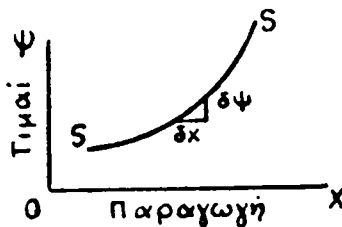
ἔχει ἀρνητικὴν ἀξίαν, ὡς τὸ διάγραμμα 2

Σχεδ. 2

Εἰς τὴν Κυκλικὴν Οἰκονομίαν αἱ τιμαὶ εἶναι συνάρτησις ὅχι μόνον τῆς προσφορᾶς (παραγωγῆς) ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ἄλλων οὐσιωδῶν συντελεστῶν, ἡ δὲ αὐξήσις τῆς προσφορᾶς συνοδεύεται ἀπὸ αὐξήσιν τῶν τιμῶν καὶ ὁ λόγος

$\frac{\delta\psi}{\delta\chi}$ ἔχει θετικὴν ἀξίαν, ὡς δεικνύει τὸ διάγραμμα 3

Σχεδ. 3

Ἡ διάκρισις τῆς Φυσικῆς ἀπὸ τὴν Κυκλικὴν Οἰκονομίαν ἔχει ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα, διότι οὕτω μόνον δυνάμεθα νὰ διαχωρίσωμεν τὰς Ἀρχὰς καὶ τοὺς Νόμους τοὺς ὁποίους διετύπωσεν ἡ Κλασσικὴ Σχολή, ἔχουσα ὡς ὑπόθεσιν τὴν Φυσικὴν Οἰκονομίαν, ἀπὸ τὰς Ἀρχὰς καὶ τοὺς Νόμους αἱ ὁποῖαι διέπουν τὴν νεωτέραν Κυκλικὴν Οἰκονομίαν. Ἀνάλυσιν τῆς Φυσικῆς Οἰκονομίας ἐπιχειροῦν ὁ Ricardo ⁴, ὁ Marschall ⁵, ὁ J. B. Say ⁶, ἀνάλυσιν τῆς Κυκλικῆς Οἰκονομίας ἀποτελεῖ ἡ General Theory τοῦ Keynes. Ὁ Keynes συνέλαβε τὸ φαινόμενον τῆς Κυκλικῆς Οἰκονομίας. Διὰ τοῦτο ἡ ἐπίκρισις τοῦ Keynes κατὰ τῆς Κλασσικῆς Σχολῆς εἶναι ὀρθή ἐὰν ἔχωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν σύγχρονον κυκλικὴν οἰκονομίαν, δὲν εἶναι ὁμοίως ὀρθή ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ κλασσικοὶ ἀνέλυσαν τὴν Φυσικὴν Οἰκονομίαν. Εἰς τὴν «New Economics» τοῦ Keynes ἀνταποκρίνεται ἡ «New Economy».

Ἡ ἀνάλυσις τῆς Theoretische Sozialökonomie τοῦ Gustav Cassel ἀφορᾷ τὴν Φυσικὴν Οἰκονομίαν μολονότι γίνεται εἰδικὴ ἀνάπτυξις τοῦ φαινομένου τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων.

Ἀνάλυσις καὶ ἐξαγωγή Νόμων τῆς Φυσικῆς Οἰκονομίας δὲν ἀποκλείεται μεθοδολογικῶς νὰ γίνεται καὶ ἐπὶ τῆς συγχρόνου Κυκλικῆς Οἰκονομίας ⁷, ἀλλὰ τότε πρέπει νὰ γίνεται ἀπομόνωσις καὶ ἐξουδετέρωσις τῆς κυκλικῆς κινήσεως τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν. Ὡς τυπικὸν παράδειγμα τοιαύτης ἐργασίας ἀναφέρομεν τὴν «The Theory of Wages» τοῦ καθηγητοῦ Paul Douglas. Ὁ P. Douglas ἀνέλυσε τὴν λειτουργίαν τῶν Μισθῶν τῆς Φυσικῆς Οἰκονομίας ἐκ τῶν δεδομένων τῆς Κυκλικῆς Οἰκονομίας ⁸.

Συχνὰ οἱ συγγραφεῖς περιπίπτουν εἰς ἀντιφάσεις καὶ συγχύσεις διότι ἐν φαινόμενον τῆς Κυκλικῆς Οἰκονομίας τὸ θέτουν ὑπὸ τὸν ἑλεγχον μιᾶς Ἀρχῆς ἢ τῶν Ἀρχῶν τῆς Φυσικῆς Οἰκονομίας.

Ὁλόκληρος ἡ θεωρία καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως εἶναι γέννημα τῆς Κυκλικῆς Οἰκονομίας καὶ ξένη πρὸς τὴν Κλασσικὴν Θεωρίαν. Αἱ θεωρίαι τοῦ Πολλαπλασιαστοῦ καὶ τῆς Ἐπιταχύνσεως εἶναι ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὴν διαρκῆ καὶ σταθεράν ἰσορροπίαν τῆς οἰκονομίας, τὴν ὁποίαν ὑποθέτει ἡ Κλασσικὴ Σχολή καὶ ἰσχύουσεν εἰς τὴν Φυσικὴν Οἰκονομίαν.

Ἡ ἀνάλυσις τῆς Κυκλικῆς Οἰκονομίας δὲν ἀποκλείει τὴν χρῆσιν τῶν Ἀρχῶν τῆς Φυσικῆς Οἰκονομίας, αὗται ὁμοίως διατελοῦν πάντοτε ὑπὸ τὸν

4. On the Principles of Political Economy and Taxation, London, 1821.

5. Principles of Economics, London, 1930.

6. Traité d'Économie Politique, 1803.

7. Ἀνάλυσιν τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας ἀποτελεῖ καὶ ἡ «Towards a Dynamic Economics», 1948 τοῦ R. Harrod.

8. «This procedure was necessary in order to isolate the phenomena of the business cycle and it was originally adopted for this very purpose», σ. 141.

έλεγχον τῆς κυκλικῆς πραγματικότητος. Π.χ. ἡ ἀρχὴ τῆς Μειώσεως τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ ἐδάφους καὶ γενικῶς πάσης ἐπιχειρήσεως, δὲν ἀποκλείεται νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας τοῦτο ὅμως γίνεται παρεμπιπτόντως διότι εἰς τὴν κυκλικὴν οἰκονομίαν ἡ ὀριακὴ ἀπόδοσις τοῦ ἐδάφους καὶ πάσης ἐπιχειρήσεως ὑφίσταται αὐξομειώσεις κατὰ τὰς φάσεις τοῦ κύκλου.

Ἐὰν διὰ τῶν οἰκονομικῶν μέτρων ἐπιτυχάνωμεν τὴν ἐξουδετέρωσιν τοῦ κύκλου καὶ τὴν πραγματοποίησιν σταθερᾶς καὶ πλήρους Ἀπασχολήσεως τότε ἀνακύπτουν οἱ Νόμοι τῆς Φυσικῆς Οἰκονομίας. Σκοπὸς τῆς ἀντικυκλικῆς πολιτικῆς εἶναι ἡ ἐπαναφορὰ τῆς λειτουργίας τῆς Φυσικῆς Οἰκονομίας καὶ τῶν ἀρχῶν αἱ ὁποῖαι διέπουν αὐτήν, ἢ μᾶλλον ἡ παρεμπόδισις τῶν Νόμων τῆς Φυσικῆς Οἰκονομίας νὰ ἐκδηλοῦνται κυκλικῶς εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομικὴν πραγματικότητα.

Τὸ φαινόμενον τῆς Ἰσορροπίας Ὑποαπασχολήσεως (Under Employment Equilibrium) εἶναι ξένον πρὸς τὴν φυσικὴν οἰκονομίαν καὶ τὰς Ἀρχὰς τῆς Κλασσικῆς Σχολῆς. Ἡ δὲ ἀρχὴ ὅτι ἡ αὔξησις τῆς Καταναλώσεως δημιουργεῖ ἡύξημένον εἰσόδημα, μόνον ὡς παραδοξολογία θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Φυσικῆς Οἰκονομίας, κατὰ τὴν ὁποίαν μόνον ἡ αὔξησις τῶν Ἐπενδύσεων προκαλεῖ αὔξησιν τοῦ εἰσοδήματος.

Εἰς τὴν Φυσικὴν οἰκονομίαν ἡ μείωσις τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν, ἔτσι καὶ ἡ μείωσις τῶν μισθῶν, προκαλεῖ αὔξησιν τῶν κερδῶν, ἐπέκτασιν καὶ ἀνοδὸν τῆς οἰκονομίας, ἐνῶ εἰς τὴν κυκλικὴν οἰκονομίαν, ἡ μείωσις τῶν μισθῶν δύναται νὰ προκαλέσῃ κατάρρευσιν, ἅτε συνεπάγουσα μείωσιν τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως.

Εἰς τὴν Φυσικὴν οἰκονομίαν τὸ ὕψος τοῦ Τόκου προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν σχέσιν προσφορᾶς καὶ ζητήσεως Κεφαλαίου, κατευθύνει τὸ Κεφάλαιον εἰς ἐπενδύσεις μὲ τὴν μεγαλυτέραν ἀπόδοσιν καὶ διατηρεῖ τὴν ἰσορροπίαν. Εἰς τὴν Κυκλικὴν οἰκονομίαν ἡ ὑψώσις τοῦ Τόκου ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν κίνησιν τῶν λοιπῶν παραγόντων περιορίζει τὴν ἀπόδοσιν τοῦ Κεφαλαίου ἀναστέλλει ἢ περιορίζει τὰς ὀριακὰς Ἐπενδύσεις καὶ οὕτω προκαλεῖται διατάραξις τῆς Ἰσορροπίας.

Εἰς τὴν Φυσικὴν οἰκονομίαν αἱ Τιμαὶ καὶ αἱ αὐξομειώσεις αὐτῶν ἀποτελοῦν τὸν ρυθμιστὴν τῆς ἰσορροπίας τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, ἐνῶ εἰς τὴν κυκλικὴν οἰκονομίαν αἱ Τιμαὶ ἀποτελοῦν οὐσιώδη συντελεστὴν τῆς κυκλικῆς κυμάνσεως. Αἱ ἀκαμψίαι ὠρισμένων τιμῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν κίνησιν τῶν ἄλλων συντελεστῶν προκαλοῦν τὴν ἀνατροπὴν τῆς Ἰσορροπίας.

Θὰ ἠδύνατο ν' ἀναφέρῃ τις ἀπειρίαν περιπτώσεων ἐξ ὧν φαίνεται ἡ ἰδιαιτέρα φύσις τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν φυσικὴν οἰκονομίαν.

Ὡς γενικῶς ἀναγνωρίζεται * εἰς τὴν φυσικὴν οἰκονομίαν τὰ φαινόμενα λαμβάνουν χώραν μακροχρονίως καὶ συνεπῶς ἡ μεθοδολογικὴ ἀπομόνωσις ἐνὸς ἐκάστου φαινομένου εἶναι δυνατὴ, εἰς τὴν κυκλικὴν ὁμῶς οἰκονομίαν τὰ φαινόμενα διαδραματίζονται βραχυχρονίως, ἡ δὲ ἀπομόνωσις τῶν μερικῶν φαινομένων τῆς κυκλικῆς κυμάνσεως δὲν εἶναι δυνατὴ, διότι διὰ τῆς ταχείας κινήσεως ἀξιῶν καὶ μεγεθῶν, οἱ οἰκονομικοὶ συντελεσταὶ συμπλέκονται εἰς ἓν σύστημα ἀλληλοπροσδιορισμοῦ. Τούτου ἕνεκα καὶ ἡ μέθοδος ἀναλύσεως τῶν δύο καταστάσεων εἶναι διάφορος. Εἰς τὴν φυσικὴν οἰκονομίαν ἡ ἀνάλυσις εἶναι αἰτιολογικὴ καὶ στατικὴ, ἐνῶ εἰς τὴν κυκλικὴν οἰκονομίαν ἡ ἀνάλυσις δέον νὰ εἶναι ἀναιτιολογικὴ καὶ δυναμικὴ διὰ νὰ εἶναι ἐπιτυχής.

9. J. M. Keynes, «The General Theory» εἰς New Economics, 1948, σ. 183.
A. C. Pigou, Employment and Equilibrium, chap. II, 1941.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΙ

1. Ποῖαι εἶναι αἱ οἰκονομικαὶ κατηγορίαι.

Ἡ Κυκλικὴ Οἰκονομία ὁμοιάζει πρὸς μηχανισμόν. Εἶναι σύστημα ὀρισμένων ἐν ἀμοιβαία σχέσει εὐρισκομένων κατηγοριῶν¹. Ἡ Οἰκονομία ὡς λειτουργία συνίσταται ἀπὸ ὀρισμένους μετρητοὺς παράγοντας, οἱ ὁποῖοι μεταβάλλονται ἀπολύτως καὶ σχετικῶς συμφώνως πρὸς ὀρισμένους Νόμους καὶ σταθεράς σχέσεις. Ἡ ὑπαρξὶς καὶ ἐξωοικονομικῶν παραγόντων οἱ ὁποῖοι ἐπιδρῶν ἐπὶ τῆς οἰκονομίας δὲν μεταβάλλει τὴν φύσιν τῆς οἰκονομίας ὡς μηχανισμοῦ ποσοτικῶν δυνάμεων. Κατὰ συνέπειαν ἀκριβῆς γνῶσις τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας, προϋποθέτει, τὴν πλήρη γνῶσιν τῶν κατηγοριῶν τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, τὴν ἀμοιβαίαν σχέσιν καὶ ἐξάρτησιν τῶν κατηγοριῶν καὶ τὰς ποσοτικὰς μεταβολὰς αἱ ὁποῖαι προκαλοῦνται ἐκ τῶν αὐξομειώσεων ἐνὸς ἢ περισσοτέρων συντελεστῶν.

Ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ «ποσοτικῶν μεταβολῶν» ἀναφερόμεθα εἰς τὰς μεταβολὰς ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν χώραν ἐντὸς τοῦ συστήματος καὶ παραλείπομεν (διὰ μεθοδολογικοὺς λόγους) ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι ἐπέρχονται συνεπείᾳ «ἐξωγενῶν» μὴ «συστηματικῶν» παραγόντων, φυσικῶν, πολιτικῶν κλπ.

Εἶναι βεβαίως ἀληθές ὅτι ἡ οἰκονομικὴ πραγματικότης εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα ὅχι μόνον συστηματικῶν πηραγόντων, ἀλλὰ σύμπλεγμα γεγονότων τὰ ὅποια προκαλοῦνται ἀπὸ τὴν σύγχρονον δρᾶσιν συστηματικῶν καὶ μὴ συστηματικῶν παραγόντων. Οἱ μὴ συστηματικοὶ παράγοντες ἐπηρεάζουν, ἀναστέλλουν ἢ ἐπιταχύνουν τὴν κυκλικὴν κίνησιν ἀλλὰ οὐδέποτε εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐξαφανίσουν τοὺς συστηματικοὺς παράγοντας καὶ νὰ προκαλέσουν «ἀναρχίαν» εἰς τὴν οἰκονομίαν. Παραλείποντες ὅθεν τοὺς ἐξωγενεῖς συντελεστάς, δὲν κινδυνεύομεν νὰ ἀστοχῆσωμεν εἰς τὴν κατανόησιν τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας.

Οἱ μὴ συστηματικοί, συνδεδεμένοι μὲ τοὺς συστηματικοὺς συντελεστάς, πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν ἐξήγησιν ἐνὸς συγκεκριμένου οἰκονομικοῦ γεγονότος (ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ), ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων. Ἡ συνεχὴς καὶ διαδοχικὴ ἐπανεμφάνισις τῶν αὐτῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ οἰκονομικοῦ κύκλου παρὰ τὴν μεσολάβησιν ἐξωοικονομικῶν γεγονότων, μὴ συστηματικῶν (πολέμων, κοι-

1. Ἐκτὸς τοῦ ὅρου «κατηγορία» διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐννοίας γίνεται χρῆσις καὶ διαφόρων ἄλλων ὀρων, «συντελεστής», «παράγων» ἢ «ὁλότητες» (Aggregates) ἢ «στοιχεῖα» (elements), ἢ «μεταβληταί», Keynes, «General Theory», σ. 247. Ἄλλοι συγγραφεῖς χρησιμοποιοῦν τὸν ὄρον «δεδομένα» «ποσότητες».

νωνικῶν μεταρρυθμίσεων κλπ.), ἀποδεικνύει σαφῶς ὅτι ἡ κυκλικὴ οἰκονομία εἶναι ἀνεξάρτητος τῶν μὴ συστηματικῶν παρὰχόντων.

Ὅπως ἡ ἀκριβὴς γνώσις τοῦ μηχανισμοῦ μιᾶς μηχανῆς προϋποθέτει τὴν γνώσιν τῶν διαφόρων τμημάτων καὶ μερῶν τῆς μηχανῆς, οὕτω καὶ ἡ ἀκριβὴς γνώσις λειτουργίας τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας προϋποθέτει τὴν γνώσιν ὅλων τῶν κατηγοριῶν, ἢ τοῦλάχιστον τῶν οὐσιωδῶν.

Μολονότι τὸ ζήτημα τῆς γνώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατηγοριῶν εἶναι ζήτημα περιγραφικόν, δὲν εἶναι ἀπλοῦν ὅσον φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως. Γεγονὸς εἶναι ὅτι δὲν γνωρίζομεν οὔτε πόσοι εἶναι οἱ συντελεσταί, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὸ σύστημα τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας, οὔτε τὰς ἀμοιβαίας ἐπιδράσεις τὰς ὁποίας ὑφίστανται.

Ὁ διαχωρισμὸς καὶ ἡ ἀποσαφήνισις τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν, συντελεστῶν, εἶναι ἔργον τῆς Ἐπιστήμης. Ἡ Οἰκονομικὴ Ἐπιστήμη συνεχῶς τείνει νὰ προσδιορίσῃ τοὺς συντελεστάς καὶ τὰ ποσοτικὰ μεγέθη αὐτῶν καὶ νὰ ἐμφυμύσῃ τὰ Μαθηματικὰ εἰς τὰς σχέσεις αὐτῶν. Ἀλλὰ συγχρόνως διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου ἐπιτυγχάνεται ἡ ὑποδιαίρεσις διαφόρων κατηγοριῶν, ὅταν ἀνακαλύπτεται ὅτι μία κατηγορία περιέχει στοιχεῖα τὰ ὅποια δύνανται ν' ἀναχθοῦν εἰς ἰδιαιτέρας κατηγορίας. Δηλαδή ἀνακαλύπτεται ὅτι ἐν ἰδιαιτέρον στοιχείῳ μιᾶς κατηγορίας ἀσχεῖ ὠρισμένης ἐπιδράσεις εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ κύκλου.

Ἡ διαίρεσις μιᾶς κατηγορίας πρέπει νὰ ἔχῃ ἐσωτερικὴν δικαιολογίαν, διότι ἄλλως εἶναι ἄγονος σχολαστικισμὸς.

Τὸ πρόβλημα τοῦ καθορισμοῦ τῶν κατηγοριῶν καθίσταται δυσκολώτερον, διότι ὅχι μόνον δὲν κατέχομεν ὀριστικῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν κατηγοριῶν τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ ἐνίοτε μία κατηγορία μὲ τὴν πρόοδον τῆς ἀναλύσεως καθίσταται θεωρητικῶς ἀβάσιμος καὶ ἀναλυτικῶς ἄχρηστος. Ἄλλοτε πάλιν δύο κατηγορίαι ἐνῶ ἔθεωροῦντο διάφοροι, μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἐπιστήμης ἀνάγονται εἰς μίαν κατηγορίαν. Παραδείγματος χάριν, ὁ οἰκονομικὸς συντελεστής Ἑδαφος δὲν ἀποτελεῖ κατὰ τὴν νεωτέραν ἀντίληψιν ἰδιαιτέραν κατηγορίαν, ἀλλὰ συγχωνεύεται εἰς τὴν κατηγορίαν Κεφάλαιον. Ἔτερον παράδειγμα: Αἱ Ἐπενδύσεις καὶ αἱ Ἀποταμιεύσεις θεωροῦνται διάφοροι κατηγορίαι. Δύνανται ὅμως νὰ ὑποστηρικθῇ ὅτι αἱ δύο ἔννοιαι ἀποτελοῦν ταυτότητα, καὶ συνεπῶς μίαν κατηγορίαν, τῆς χρηματικῆς πλευρᾶς τῆς Ἀποταμιεύσεως ὑπαγομένης εἰς τὴν κατηγορίαν «Θησαύρισις» (Hoarding), ἡ ὅποια εἶναι τελείως διάφορος τῆς Ἀποταμιεύσεως ἀπὸ πραγματικῆς ἀπόψεως.

Ὁ καθορισμὸς τῶν κατηγοριῶν², τῶν ἀποτελουσῶν τὰ στοιχεῖα τῆς Κυκλικῆς οἰκονομίας, ἡ ἀποσαφήνισις τῶν ἐννοιῶν των καὶ ἡ στατιστικὴ

2. Ὅρα καὶ E. I. u n d b e r g, «Studies in the Theory of Economic Expansion», 1937, σ. 245.

παρακολούθησις τῶν ἀντιθέσεων των, εἶναι αἱ προϋποθέσεις τῆς ἀκριβοῦς παρακολούθησεως καὶ τῆς ἐρεῦνης τῶν Κυμάτων.

2. Ἡ φύσις τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν

Τὸ περιεχόμενον τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν διαφέρει. Ὑπάρχουν κατηγορίαι τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον εἶναι καθαρῶς οἰκονομικόν, π.χ. τὸ Κεφάλαιον, ἐνῶ ἄλλαι κατηγορίαι ἔχουν διάφορον πηγὴν προελεύσεως, συμμετέχουν ὅμως εἰς τὴν οἰκονομικὴν λειτουργίαν ὅπως π.χ. ὁ Πληθυσμός. Εἰς τὴν οἰκονομίαν ὅλαι αἱ κατηγορίαι ἀποτελοῦν παράγοντας τοῦ συστήματος ἀνεξαρτήτως τῆς βιολογικῆς, ἱστορικῆς, ἢ ἄλλης προελεύσεώς των. Εἰς τὴν Κυκλικὴν ὅμως Οἰκονομίαν συμμετέχουν μόνον αἱ κατηγορίαι αἱ ὅποια ὑφίστανται ἀμέσως (in short-run) ἐπιδράσεις, καὶ τοιαῦται κατηγορίαι εἶναι μόνον αἱ καθαρῶς οἰκονομικαὶ ὅπως π.χ. αἱ Ἐπενδύσεις, ἡ Κατανάλωσις κλπ.

Αἱ οἰκονομικαὶ κατηγορίαι αἱ ὅποια ὑφίστανται ἄμεσον ἐπίδρασιν τῶν ἀντιθέσεων τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, ἀποτελοῦν καὶ τοὺς συντελεστὰς τῆς Κυκλικῆς Οἰκονομίας.

Αἱ ἐφευρέσεις αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς δὲν εἶναι οἰκονομικὴ κατηγορία. Οἰκονομικὴ κατηγορία θεωροῦνται ὅταν τεθοῦν ὑπὸ οἰκονομικὴν ἐκμετάλλευσιν, εἴτε εἶναι μεγάλαι ἐφευρέσεις (Ἡλεκτρισμός, Σιδηρόδρομοι) εἴτε μικραὶ βελτιώσεις τῆς Παραγωγῆς. Ἡ Τεχνολογία ἢ Τεχνικὴ (Innovations) εἶναι σπουδαιότατη κατηγορία τῆς οἰκονομίας. Ὁ J. Schumpeter (Business Cycles, 1934, σ. 100) μάλιστα θεωρεῖ τὰς Innovations ὡς κύριον παράγοντα τῆς Ἀναπτύξεως (Προόδου) καὶ ὁ ὁποῖος προκαλεῖ καὶ τὰς Περιοδικὰς Κυμάνσεις. (Κατὰ τὸν Schumpeter ἡ ἄνοδος καὶ ἡ ἐπέκτασις τῆς οἰκονομίας ὀφείλεται εἰς τὰς νέας ἐφευρέσεις καὶ τὴν νέαν Τεχνικὴν ἢ ὅποια κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου ἐξαντλεῖται. Ὁ Kondradieff³² ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Τεχνολογία εἶναι ἡ αἰτία τῶν Κυμάνσεων τῆς Μακρᾶς Περιόδου – πεντήκοντα ἐτῶν).

Κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας ἡ Τεχνολογία (Innovations) εἶναι καθημερινὸν φαινόμενον τῆς οἰκονομίας ἐν ἀναπτύξει καὶ ἡ ὅποια εἰσέρχεται εἰς τὴν παραγωγὴν διὰ τῶν Ἐπενδύσεων (καὶ διὰ τῆς Ὁργανώσεως). Ὡστε εἰς τὴν μεταβλητὴν Ἐπενδύσεις περιέχεται καὶ ἡ Τεχνολογία, ὡς συντελεστὴς τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας.

Ὁ τεχνολογικὸς παράγων εἶναι πρόβλημα τοῦ θέματος τῆς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως, ἀλλὰ εἰς τὰς Περιοδικὰς Κυμάνσεις δὲν βοηθεῖ εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου. Διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἐχρησιμοποίησαμεν τὴν Τεχνολογίαν ὡς ἰδιαιτέραν κατηγορίαν τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, ὑποθέτομεν ὅμως αὐτὴν ὑφισταμένην, ὡς συντελεστὴν τῆς οἰκονομικῆς Ἐπεκτάσεως. Εἶναι δηλαδὴ

32. «The Long Waves in Economic Life», Review of Economic Studies, 1935.

«μία σταθερά» εἰς τὸ σύστημα τῆς περιοδικῆς κυμάνσεως. Ἐνῷ εἰς τὴν θεωρίαν τῆς Ἀναπτύξεως χρησιμοποιοῦμεν αὐτὴν ὡς μεταβλητὴν.

Δὲν βλέπομεν τὴν ἀνάγκην τῆς ὑποδιαίρεσεως τῆς μεταβλητῆς τῶν Ἐπενδύσεων εἰς ἀπλᾶς καὶ εἰς Α Ὑ Τ Ο Ν Ὁ Μ Ο Υ Σ, κατηγορίαν τὴν ὁποῖαν χρησιμοποιεῖ ὁ J. R. Hicks διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν Κυμάνσεων. Ἀλλωστε τοῦτο καὶ πρακτικῶς (στατιστικῶς) εἶναι ἀδύνατον. Μόνον μεθοδολογικῶς καὶ δι' ἀφαιρέσεως τοῦτο εἶναι δυνατόν.

3. Ὁ ψυχολογικὸς παράγων ὡς οἰκονομικὴ κατηγορία

Πᾶν ὅ,τι λαμβάνει χώραν εἰς τὴν οἰκονομίαν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως καὶ τῶν φυσικῶν συνθηκῶν. Ὅταν ἠμιλῶμεν περὶ οἰκονομικοῦ συστήματος, λειτουργίας τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν, ἀξιομειώσεως αὐτῶν, ἐννοοῦμεν τὴν ψυχολογίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὁποῖα ἐκδηλοῦται διὰ τῶν οἰκονομικῶν ἐνεργειῶν. Ὅπισθεν πάσης οἰκονομικῆς ἐνεργείας εὐρίσκεται ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος παράγει, καταναλίσκει, ἀποταμιεύει, ἐπενδύει, δίδει ἢ λαμβάνει μισθοὺς, θησαυρίζει ἢ ἀντιθησαυρίζει κλπ. Ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰς ἐκδηλώσεις του αὐτὰς δὲν εἶναι μόνον παθητικὸν στοιχεῖον, ὑφιστάμενον τὰς ἐπιδράσεις τῶν κατηγοριῶν, ἀλλὰ ἐνεργεῖ καὶ μὲ πρωτοβουλίαν ἢ ὁποῖα κινεῖ καὶ μεταβάλλει τὰς κατηγορίας.

Ἡ ἐπίδρασις ὅμως αὕτη τῆς ψυχολογίας ἔχει ὠρισμένα ὅρια, δὲν δύναται δηλαδὴ νὰ ἐνεργῇ πέραν τοῦ ὁρίου τὸ ὑποῖον καθορίζουν αἱ γνώσεις του, οἱ οἰκονομικοὶ καὶ οἱ νομικοὶ θεσμοὶ καὶ αἱ ἰσχύουσαι ἐπιστημονικαὶ Ἀρχαί.

Ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τὴν ψυχολογικὴν σημασίαν δὲν εἶναι ἀνεξάρτητος κατηγορία ἔξω τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, ἀλλὰ μεταβλητὴ κατηγορία ἐντὸς αὐτοῦ καὶ τμῆμα τοῦ μηχανισμοῦ, ὑφιστάμενον τὰς ἐναλλαγὰς καὶ τὰς φάσεις τοῦ κύκλου.

Μόνον ἐὰν ὑπεστηρίζετο ὅτι ἡ ψυχολογία τοῦ ἀνθρώπου ἀκολουθεῖ ἐν κυκλικὸν σύμπλεγμα αἰσιοδοξίας καὶ ἀπαισιοδοξίας καὶ ρυθμικῆς ἐναλλαγῆς αὐτῶν ἐντὸς μιᾶς δεκαετίας κατὰ μέσον ὅρον, τότε μόνον θὰ ἐγίνετο δεκτὸν ὅτι ὁ ψυχολογικὸς παράγων εἶναι ἡ αἰτία τοῦ κυκλικοῦ φαινομένου τῆς οἰκονομίας. Τοιαύτη ὅμως ὑπόθεσις εἶναι ξένη πρὸς τὴν ψυχολογικὴν πραγματικότητα.

Ἡ ψυχολογία οὔτε τὴν δύναμιν ἔχει νὰ μεταβάλλῃ τὸν ρυθμὸν τῆς κινήσεως, παρὰ ἐντὸς μόνον ὠρισμένων ὁρίων, οὔτε καὶ ἀποτελεῖ νεκρὸν στοιχεῖον τῆς Κυκλικῆς Οἰκονομίας. Ὁ ψυχολογικὸς παράγων, ὑφίσταται τὰς ἐπιδράσεις τῶν κινήσεων τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν καὶ ἀντιδρᾷ διὰ τῶν οἰκονομικῶν ἐκδηλώσεων αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται εἰς τὰς μεταβολὰς τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν.

Ἡ αἰσιοδοξία καὶ ἡ ἀπαισιοδοξία εἶναι ἐναλλαγὴ τῆς ψυχολογίας ἢ ὁποῖα συνοδεύει τὴν ἐναλλαγὴν τῶν οἰκονομικῶν φάσεων. Δὲν εἶναι οὔτε ἡ «αἰτία»

ούτε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κινήσεως τῶν ἀψύχων οἰκονομικῶν κατηγοριῶν. Ἡ ψυχολογία εἶναι συντελεστὴς τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας, δρῶν, ἐπιδρῶν, καὶ ὑφιστάμενος τὰς ἐπιδράσεις τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν.

Ἀκόμη καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἠθέλησαν νὰ ἐρμηνεύσουν τὸ φαινόμενον τοῦ κύκλου διὰ τῆς ψυχολογίας ὅπως ὁ F. Lavington³ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσουν πέραν τῆς φάσεως τῆς ἀνόδου, διότι οὔτε ἡ ἀνακοπὴ τῆς ἀνόδου οὔτε ἡ κάμψις δικαιολογοῦνται ψυχολογικῶς.

Ὁ J. M. Keynes μεταξὺ τῶν συντελεστῶν (determinants) τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος, διακρίνει μεταβλητὰς καὶ σταθεράς ἢ ἀνεξαρτήτους τρεῖς, ψυχολογικοῦ περιεχομένου, τὴν ψυχολογικὴν ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν, τὴν ροπὴν πρὸς ἐξασφάλισιν ρευστοῦ χρήματος, καὶ τὴν προσδοκίαν μελλοντικῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου⁴.

Αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἡ ἔννοια τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας μὲ τὴν περιοδικὴν ρυθμικὴν ἐξέλιξιν δεικνύει ὅτι ἡ ψυχολογία εἶναι ἐξ η ρ τ τ μ έ ν η με τ α β λ η τ ή, στατιστικῶς ἀσύλληπτος, Ἄλλως ἐὰν ἡ ψυχολογία ἦτο ἀνεξάρτητος συντελεστῆς, δὲν θὰ ὑπῆρχε κατὰ Νόμους κινήσεις τῆς οἰκονομίας. Ἀνεξάρτητος παράγων δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ ἀ ν ώ μ α λ ο ς ψ υ χ ο λ ο γ ί α, ἥτοι αἱ ἀπότομοι μεταβολαὶ αἰσιοδοξίας καὶ ἀπαισιοδοξίας, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦνται ἀπὸ ἀνώμαλα πολιτικά, κοινωνικά καὶ ἄλλα γεγονότα. Τότε ἡ ψυχολογία ἐπιδρᾷ ἀνωμάλως εἰς τοὺς λοιποὺς συντελεστὰς τοῦ συστήματος, οἱ ὅποιοι κινοῦνται ἀνωμάλως, προκαλοῦντες ἡ ἐξαιρετικὴν ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας ἡ ἐξαιρετικὴν καὶ διαρκῆ τελμάτωσιν (Stagnation). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ψυχολογία δὲν ἀποτελεῖ συντελεστὴν τοῦ κυκλικοῦ συστήματος, ἀλλὰ ἀνεξάρτητον ἐξωγενῆ παράγοντα. Τὰ ψυχολογικά ὅμως αὐτὰ γεγονότα ἐπιβραδύνουν ἡ ἐπιταχύνουν τὴν κυκλικὴν κίνησιν.

4. Ὁ χρόνος εἰς τὴν Κυκλικὴν Οἰκονομίαν

Ὁ χρόνος ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις ἐμπλέκεται εἰς τὰ προβλήματα τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας⁵. Εἰς τὴν Κυκλικὴν Οἰκονομίαν ὁ χρόνος ἐπίσης ἐμφανίζεται ὡς συντελεστῆς φαινομένων, ὅχι αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν ὡς ἀντικειμενικὴ κατὰστασις, ἀλλ' ὡς ἑ τ ε ρ ο χ ρ ο ν ι σ μ ὸ ς⁶ εἰς τὰς ἐπιδράσεις καὶ ἀντιδράσεις τῶν διαφόρων κατηγοριῶν.

3. The Trade Cycle, 1922. A. Pigou, «Industrial Fluctuations», 1929.

4. General Theory of Employment Interest and Money, 1936, σ. 146.

5. A. Marshall, «Principles of Economics», σ. 109.

6. Ἡ ἔννοια καὶ ὁ ὅρος τὸ πρῶτον ἐχρησιμοποιήθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Ἱ. Παράσκευοπούλου, «Οἰκονομικὴ Πίστις», 1936, σ. 210.

Αἱ οἰκονομικαὶ κατηγορίαι ἐντὸς τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος εὐρίσκονται ἐν κινουμένῃ ἰσορροπία καὶ ὥς ἐκ τούτου δημιουργοῦνται ἀλληλοδιάδοχοι καταστάσεις ἰσορροπίας. Αἱ αὐξομειώσεις τῶν κατηγοριῶν καὶ αἱ ἀντιδράσεις κινοῦνται ἐντὸς τοῦ χρόνου. Οὔτε αἱ κινήσεις εἶναι στιγμιαῖαι οὔτε αἱ ἀντιδράσεις ταυτόχρονοι.

Ἡ Κλασσικὴ Σχολὴ εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς περὶ αὐτομάτου προσαρμογῆς τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος παρεδέχετο τὴν ἄμεσον καὶ ταυτόχρονον ἀντανάκλασιν τῶν διαφορῶν οἰκονομικῶν συντελεστῶν, διὰ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν Τιμῶν. Ἡ ἀνάλυσις τῆς οἰκονομίας τὴν ὁποίαν ἐπεχειροῦν οἱ κλασσικοὶ ἦτο ἄχρονος (timeless). Ἡ δυναμικὴ λειτουργία τῆς οἰκονομίας ἀποτελεῖ ἐν κυκλικῶν σύστημα συναρτήσεων τῶν ὁποίων οἱ συντελεσταὶ μεταβάλλονται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν⁷. Οὕτω εὐρισκόμεθα πρὸ ἀλληλοδιαδόχων μεταβολῶν καθ' ἃς αἱ κατηγορίαι αὐξομειοῦνται, προκαλοῦσαι ἀντανάκλασεις καὶ ὅπου ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν πᾶσα συνάρτησις ἔχει καὶ τὴν ἀντίστροφόν της, $D = f(P)$ καὶ $P = f(D)$.

Ὁ P. N. Rosenstein – Rodan⁸ ὑποστηρίζει ὅτι εἰς τὴν δυναμικὴν ἐξέλιξιν αἱ συναρτήσεις δὲν ἔχουν τὰς ἀντιστρόφους των. Εἰς τὸ ἐπόμενον Κεφάλαιον θὰ γίνῃ εὐρεῖα ἀνάπτυξις τοῦ ζητήματος τούτου, ὥστε ἐδῶ περιοριζόμεθα ν' ἀναφέρωμεν ἀπλῶς τὴν ἀντίθετον ἁποψιν.

Αἱ κατηγορίαι μεταβάλλονται ἐντὸς τοῦ χρόνου, δὲν ἔχουν ὁμῶς ὅλοι τὴν αὐτὴν εὐπάθειαν καὶ προσαρμοστικὴν ἱκανότητα. Ἡ προσαρμοστικὴ ἱκανότης τῶν διαφορῶν κατηγοριῶν διαφέρει κατὰ τὸν χρόνον, ἐμφανιζομένων καθυστερήσεων (time-lags) καὶ ἀκαμψιῶν. Ἐὰν π.χ. αὐξηθοῦν αἱ Ἀποταμιεύσεις, ἀπαιτεῖται χρόνος μέχρις ὅτου χρησιμοποιηθοῦν εἰς ἐπενδύσεις. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἐνεργὸς ζήτησις μειοῦται (λόγῳ τῶν ἀδρανῶν ἀποταμιεύσεων-θησαυρίσεων). Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἔπρεπε νὰ προκαλῆται μείωσις προσφορᾶς τῶν ἀγαθῶν. Δὲν ὑφίσταται ὁμῶς τόσο τὰ χεῖρα ἐλαστικότης τῆς προσφορᾶς τῶν ἀγαθῶν.

Ἡ καθυστέρησις τῆς προσαρμογῆς ἐνὸς συντελεστοῦ δημιουργεῖ κενὸν τὸ ὅποιον καλύπτεται ἀπὸ ἀνώμαλον αὐξομείωσιν ἄλλου συντελεστοῦ, ὅταν ὁμῶς ἀργότερα πλησιάζῃ ὁ καθυστερημένος παράγων ἀνατρέπει τὴν δημιουργηθεῖσαν ἰσορροπίαν.

Ἐὰν ἡ προσαρμογὴ τῶν διαφορῶν κατηγοριῶν ἦτο ἄμεσος καὶ ταυτόχρονος, ὅπως δηλαδὴ ἀφηρημένως ὑπετίθετο εἰς τὴν ὑπὸ τῶν κλασσικῶν ἀνάλυ-

7. Jan Tinbergen, Mathematical Business Cycle Theory, εἰς Review of Econ. Studies, 1939-40, «Dynamic Economics. What is the course in time of each variable».

8. «The role of time in Econ. Theory», Economica, 1934.

σιν, άνευ τών τριβών, τών καθυστερήσεων και τών άκαμψιών, κυκλικαί ένδογενείς κυμάνσεις δέν θά ένεφανίζοντο ⁹, Τοῦτο εἶναι φυσικόν διότι εἰς τήν πρώτην έλαφράν παρέκκλισιν ἡ αύξομείωσιν ενός συντελεστοῦ θά προεκαλοῦντο μικραί προσαρμοστικαί κινήσεις και θ' άπεκαθίστατο ἡ ίσορροπία. Ένῳ μέ τήν δυσκινήσιάν τοῦ συστήματος τὸ κενόν μεγαλώνει και ἡ προσαρμογή δημιουργεῖ έμπλοκάς. Ἡ χρονική καθυστέρησις, ὁ έτεροχρονισμός, εἰς τὰς κινήσεις τών κατηγοριῶν όφείλεται εἰς διαφόρους λόγους :

α) Εἰς τήν άγνοίαν μιᾶς έπελθούσης μεταβολῆς.

β) Εἰς τήν τεχνικήν άδυναμίαν. Τά οικονομικά σχέδια επιχειρήσεων έν λειτουργία ἡ ύπό κατασκευήν δέν μεταβάλλονται εύκόλως και στιγμιαίως και άν άκόμη εἶναι γνωστή ἡ έπελθοῦσα μεταβολή ¹⁰.

γ) Εἰς τήν ψυχολογικήν άδράνειαν. Ἡ συνήθεια εἰς τήν οικονομικήν δράσιν δέν μεταβάλλεται εύκόλως ούτε έχει τήν ικανότητα άμέσου προσαρμογῆς.

δ) Εἰς τήν κοινωνικήν άδυναμίαν. Π.χ. ἡ έργατική τάξις δέν έχει τήν δύναμιν νά προσαρμόσῃ τοὺς μισθοὺς εἰς τήν ὕψωσιν τοῦ Γενικοῦ Έπιπέδου τών Τιμῶν και ένεκα τούτου προκαλεῖται οὐσιώδης διατάραξις τῆς ίσορροπίας.

ε) Εἰς τήν έλλειψιν, ἡ τὸν περιωρισμένον συναγωνισμόν. Ὑπό τὰς συνθήκας αὐτάς διατηροῦνται χαμηλαί τιμαί όταν επιβάλλεται ὕψωσις αὐτῶν, ὕψοῦνται όταν επιβάλλεται ἡ πτώσις αὐτῶν.

Ἡ περιί οικονομικῶν κατηγοριῶν αντίληψις και τῆς άλληλεξαρτήσεως αὐτῶν δημιουργεῖ τήν αναλυτικήν ανάγκην τών συναρτήσεων και τών κινουμένων έντός τοῦ χρόνου ίσορροπιῶν. Επίσης ἡ άμοιβαία εξάρτησις τών συντελεστῶν, δημιουργεῖ τήν έννοιαν πῆς ίσορροπίας, γενῶ τὸ πρόβλημα τῆς «αίτίας» και τοῦ «άποτελέσματος», και μᾶς φέρει άμέσως εἰς τὸ μεθοδολογικόν ζήτημα τῆς «αίτίας» τών κυκλικῶν κυμάνσεων.

9. J. Tinbergen, «Business Cycles in the U.S.A. 1919-32», 1939, σ. 17. «If all lags were zero and the speculative term did not exist no endogenous cycles could occur».

10. Fritz Machlup, «Period Analysis and Multiplier Theory» εἰς Quarterly Journal of Economics, Vol. LIV, Novem. 1939, σ. 208.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΡΙΤΟΝ

Τ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΙΝ
ΤΗΣ ΚΥΚΛΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

1. Ὁ Νόμος τῆς Αἰτιότητος

Ὅταν μετὰ τὴν Θεοκρατικὴν περίοδον, κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, ἤρχισε ν' ἀναγεννᾶται τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς ὀρθολογισμὸς, ἡ Ἀρχὴ τῆς Αἰτιότητος ἀπετέλεσε τὸν θεμέλιον λίθον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης¹. Διὰ τὰς Φυσικὰς καὶ τὰς Κοινωνικὰς Ἐπιστήμας ἡ λογικὴ Αἰτιοκρατία ὑπῆρξε τὸ γνωσιολογικὸν ὄργανον ἐρέυνης, πηγάζασα ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴν ἀντικειμενικὴν αἰτιότητα.

Ὁ ἐπιστημονικὸς ὀρθολογισμὸς στηρίζεται ἐπὶ τῆς Ἀρχῆς ὅτι τὰ φυσικὰ καὶ κοινωνικὰ φαινόμενα διέπονται ἀπὸ Νόμους καὶ κανονικότητας, ἡ δὲ διαδογὴ τῶν γεγονότων καὶ τῶν φαινομένων διέπεται ἀπὸ τὸν Νόμον τῆς Αἰτιότητος. Ἡ ἀπομάχρυνσις ἐκ τῆς Ἀρχῆς τῆς Αἰτιότητος, συνεπάγεται τὴν παρέμβασιν τοῦ Ἀπολύτου, τοῦ Αὐθαιρέτου καὶ τοῦ Τυχαίου, καὶ ἄρνησιν τοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος. Ἡ μεγαλειώδης πρόοδος καὶ αἱ ἐπιτυχίαι τῶν διαφόρων ἐπιστημῶν κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, ὀφείλεται εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Αἰτιότητος ὡς θεμελιώδους Ἀρχῆς. Ἐπὶ τῆς Ἀρχῆς αὐτῆς, ὡς ἦτο ἐπόμενο, ἐστηρίχθη καὶ ἡ Οἰκονομικὴ Ἐπιστήμη, γέννημα τῶν Νεωτέρων Χρόνων.

Ἡ Ἀρχὴ ὅμως τῆς Αἰτιότητος ὑπέστη ὠρισμένην ἐξέλιξιν διότι ἐκ τῶν ἐρευνῶν διεπιστώθη ὅτι ὠρισμένα φαινόμενα δὲν ἀπετέλουν μίαν ἀπλὴν αἰτιώδη χρονικὴν ἀκολουθίαν, ἀλλὰ σχέσεις πολυπλοκωτέρας, ὑπὸ τὴν μορφήν πολλαπλῶν, ἀμοιβαίων συναρτήσεων, ἢ ἰσορροπίας δυνάμεων².

1. Carveth Read, «Logic Deductive and Inductive», 1914, «There is a field of causation which Renaissance Science has set up».

2. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Leibnitz εἰς τοὺς τρεῖς λογικοὺς νόμους τοῦ Ἀριστοτέλους, τῆς Ταυτότητος, τῆς Ἀντιθέσεως καὶ τῆς τοῦ Τρίτου Ἀποκλείσεως, προσέθεσε καὶ τέταρτον Νόμον, τοῦ Ἀπογρῶντος λόγου, δηλαδὴ τῆς Αἰτιότητος. Ὁ J. S. Mill, System of Logic, ch. V, 2, ὁρίζει τὴν αἰτίαν ὡς ἐξῆς: «Αἰτία εἶναι τὸ ἀμετάβλητον καὶ ἄνευ ὁροῦ προηγούμενον ἐνὸς φαινομένου». Κατὰ τὸν ὅρισμόν τοῦτον ὑπάρχει αἰτιώδης ἀκολουθία μεταξύ ἐνὸς προηγούμενου καὶ τοῦ ἀποτελέσματος. Αἱ ἔννοιαί τῆς «συνδρομῆς» ἢ «πλήθους αἰτιῶν», «ἀπλῶν» ἢ «συμπλέκτων ἀποτελεσμάτων» ἀνήκουν εἰς αὐτὴν τὴν θεωρίαν περὶ «αἰτίας». Ἀργότερον ἡ ἔννοια τῆς αἰτιότητος ὠρίσθη ὡς «προσδιορισμὸς τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας αὗται ἐμφανίζονται» Carveth Read, op. cit., σ. 318. Οὕτω ἡ ἔννοια «αἰτίας» ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὴν ἔννοιαν «συνθήκαι» ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐμφανίζεται ἐν φαινόμενον. Ὁ σύγχρονος Ἀγγλος φιλόσοφος Bertrand Russell, «Scientific Outlook», προήγαγε τὴν ἔννοιαν τῆς αἰτιότητος εἰς ἀνωτέραν βαθμίδαν. Διδάσκει ὅτι δὲν ἔχομεν ἀκριβῆ

Τὸ πρόβλημα διὰ τὴν νεωτέραν Ἐπιστήμην δὲν εἶναι τὸ Διὰ τί ἐμφανίζεται τὸ φαινόμενον, δηλαδὴ ποία εἶναι ἡ αἰτία του, ἀλλὰ τὸ πῶς ἐμφανίζεται, δηλαδὴ ὑπὸ ποίας συνθήκας ἐμφανίζεται, ἐξελισσεται καὶ ἐξαφανίζεται καὶ τῇ συνδρομῇ ποίων συντελεστῶν³. Τοῦτο γίνεται ἀμέσως ἀντιληπτὸν ὅταν ὑποθέσωμεν ὅτι ὑφίσταται ἐν ἀπομεμονωμένῳ σύστημα ὠρισμένων συντελεστῶν, ὅτε φαινόμενον πρὸς ἐξέτασιν δὲν εἶναι μεταβολὴ ἢ κίνησις ἐντὸς τοῦ χρόνου ἀλλὰ εἶναι αὕτη αὕτη, ἡ ἰσορροπία, ὅτε δὲν δύναται νὰ γίνῃ διάκρισις μεταξὺ αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος διότι ταυτοχρόνως ἡ αἰτία εἶναι ἀποτέλεσμα καὶ τὸ ἀποτέλεσμα αἰτία.

Δηλαδὴ κατὰ τὴν αἰτιοκρατικὴν ἀντίληψιν ὑφίσταται σειρά ἀλληλοδιαδόνων γεγονότων, ὅπου εἶναι δυνατὴ ἡ διάκρισις αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος. Εἰς τὴν πραγματικότητά ὅμως ἐμφανίζονται καὶ φαινόμενα τὰ ὅποια ἢ εἶναι στατικά ἢ ἀποτελοῦν συστήματα ὠρισμένων συντελεστῶν ὅπου δὲν ὑφίσταται οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος καὶ ἂν ἀκόμη ὑφίσταται χρονικὴ διαδοχὴ.

2. Ἡ κρίσις τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος εἰς οικονομικὴν

Ἡ ἐπικρατοῦσα Ἀρχὴ τῆς Ἰσορροπίας (Equilibrium) τῆς οικονομίας εἴτε ὡς στατικὴ ἰσορροπία (Stationary Equilibrium), εἴτε ὡς δυναμικὴ ἰσορροπία (Dynamic Equilibrium) εὐρίσκεται εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν ἐπικρατοῦσαν αἰτιοκρατικὴν ἀντίληψιν. Καὶ μολονότι ἡ Ἀρχὴ τῆς Ἰσορροπίας εἶναι γενικῶς παραδεκτὴ ὡς ἀναλυτικὴ Ἀρχή, ἐν τούτοις μεθοδολογικῶς γίνεται χρῆσις τῆς αἰτιοκρατικῆς σχέσεως τῶν οικονομικῶν γεγονότων. Ἡ ἀντί-

ἀντίληψιν τῆς αἰτιότητος ἐκτὸς τῶν τύπων τῶν ἐξισώσεων τῶν συναρτήσεων. Ἡ θεωρία του εἶναι γνωστὴ ὡς συναρτησιακὴ θεωρία τῆς αἰτιότητος (Functional Theory of Causation). Καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Ἐπιστήμη δὲν εἶναι ὑπὸ αὐστηρὰν ἔννοιαν ἔρευνα τῶν αἰτιῶν ἀλλὰ ἔρευνα τῶν συναρτησιακῶν ἐξισώσεων. Ὅταν ὅμως ἡ σχέσις τῶν συντελεστῶν ποὺ ἀποτελοῦν τὰς συνθήκας ἐνὸς φαινομένου εἶναι ἀτελής, δηλαδὴ εἶναι ἀτελής συνάρτησις, ἥτοι συσχέτισις (Correlation) τότε πλεον ἡ αἰτιότης λαμβάνει τὴν μορφήν τῶν συσχετίσεων. Ἡ συσχέτισις δύναται νὰ εἶναι ἀμοιβαία καὶ πολλαπλῇ. Ὅταν ὅμως οἱ παράγοντες τοῦ φαινομένου ἀποτελοῦν ἐν σύστημα ἰσορροπουμένων δυνάμεων, ἐν στατικῇ ἢ δυναμικῇ καταστάσει, τότε δὲν ὑφίσταται πλεον αἰτιώδης συνάφεια ἀλλὰ καταστάσις ἰσορροπίας. Ἐν τῷ συστήματι μόνον τὰ μερικώτερα φαινόμενα δύναται νὰ ἐξηγηθῶν βάσει τῆς αἰτιώδους συναφείας, ἡ λειτουργία ὅμως τοῦ συστήματος ὑπόκειται εἰς τὸν Νόμον τῆς Ἰσορροπίας, ὁ ὅποιος ὀνομάζεται Ἐσωτερικὴ Αἰτιότης (Immanent Causation). I. L. S u s a n o S t e b b i n g, «A Modern Introduction to Logic,» 1945. Changes occurring in an isolated system are determined by mutual relations of the parts. Such determination is called immanent causation», σελ. 278.

3. A. W o l f, Essentials of Scientific Method, 1928. Herbert D i n g l e, Through Science to Philosophy, 1937, p. 270, 365. Bertrand N o g a r o, La Methode d'Économie Politique, 1939. Philipp F r a n k, Le principe de Causalité et ses limites, γαλ. μετάφρ. 1939.

φασις αὐτὴ γίνεται φανερά ἀπὸ τὴν ἔρευναν τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων. Ὅλη ἡ προσπάθεια τῆς θεωρίας κατέτεινε εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς «αἰτίας» τῆς κυμάνσεως καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε μία ἀπειρία θεωριῶν χωρὶς τελικὴν συμφωνίαν. Καὶ ἦτο φυσικόν, διότι ἡ ἀναζήτησις τῆς αἰτίας εἰς ἓνα σύστημα δυναμέων μεταβαλλομένων ἐκ τῶν ἔνδον, ἀποτελεῖ ἀναζήτησιν ἀρχῆς καὶ τέλους, ἐνῶ εἰς ἓνα μηχανισμόν δὲν ὑφίσταται αἰτία καὶ ἀποτέλεσμα οὔτε ἀρχὴ καὶ τέλος.

Ἡ ἀδυναμία τῆς αἰτιοκρατικῆς Ἀρχῆς καὶ τὸ ἀδιέξοδον εἰς τὸ ὅποιον καταλήγει φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ὁρῶν οἱ ὅποιοι χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῆς αἰτίας. Τὸ πλῆθος τῶν ὁρῶν ἀποδεικνύει τὴν σύγχυσιν ἡ ὁποία δημιουργεῖται ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως τῆς αἰτιοκρατικῆς Ἀρχῆς εἰς μίαν ἀναιτιώδη πραγματικότητα. Ἀναφέρομεν μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ὁρους αὐτοὺς οἱ ὅποιοι εἶναι περισσότερον ἐν χρήσει ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς. «Ἄμεσος καὶ Ἐμμεσος Αἰτία», «ἀποτελεσματικὴ αἰτία», «ἀπωτέρα αἰτία», «συμβάλουσαι αἰτίαι καὶ ὁροι» «πολύπλοκον φαινόμενον αἰτιολογηθὲν καὶ καθορισθὲν», «σχετικοὶ παράγοντες καὶ ὁροι», «ἐνεργητικοὶ καὶ παθητικοὶ παράγοντες», «ἐλεγχόμενοι καὶ μὴ ἐλεγχόμενοι παράγοντες», «αἰτίαι ἐντὸς καὶ αἰτίαι ἐκτὸς τοῦ κοινοῦ συστήματος», «ἀληθεῖς αἰτίαι», κλπ.

Συνήθως οἱ θεωρητικοὶ τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων λαμβάνοντες ὡς ἀφετηρίαν ἓνα παράγοντα τοῦ συστήματος, ἐκλαμβάνουν τοῦτον ὡς πραγματικὴν «αἰτίαν τοῦ κύκλου», διότι μεθοδολογικῶς διασποῦν τὸ οἰκονομικόν σύστημα, εἰς σειρὰν ἀλληλοδιαδόχων γεγονότων. Ἐν τούτοις αἱ διάφοροι ἀναπτυχθεῖσαι θεωρίαι ἐφώτισαν ὅλας τὰς πλευράς τοῦ φαινομένου, καὶ ἀποτελοῦν πρῶτην ὕλην διὰ μίαν συνθετικὴν ἐργασίαν καὶ δημιουργίαν Γενικῆς Θεωρίας περὶ Κυκλικῶν Κυμάνσεων.

3. Μεθοδολογικαὶ τάσεις ἀπεμακρύνσεως ἐκ τῆς Αἰτιότητος

Πολὺ ἔνωρις εἰς τὴν Οἰκονομικὴν ἐξεδηλώθησαν τάσεις παρακάμψεως τοῦ λογικοῦ ἀδιεξόδου τῆς αἰτιώδους ἀκολουθίας. Σημαντικόν εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι οἰκονομολόγοι οἱ ὅποιοι εἶχον Μαθηματικὴν προπαίδειαν σαφῶς ἀντελήφθησαν τὴν διέξοδον καὶ κατενόησαν ὁρθῶς τὴν οἰκονομικὴν πραγματικότητα.

Πρῶτος ὁ Augustin Cournot εἰς τὸ ἔργον του *Recherches sur les Principes Mathématiques de la Théorie de Richesses*, 1838, ἔρριψε τὸν σπόρον τῆς ἰδέας τῆς ἀλληλεξαρτήσεως τῶν οἰκονομικῶν συντελεστῶν :

«Mais en réalité, le système économique est un ensemble dont toutes les parties se tiennent et reagissent les unes sur les autres. Il semble donc que dans la solution complete et rigoureuse des problèmes

relatifs a quelques parties du système économique, on ne puisse se dispenser d'embrasser le système tout entier (σ. 146).

Une perturbation éprouvée par un élément du système se fasse ressentir de proche en proche et par contre-coup dans le système tout entier».

Μολονότι ὁμως οὗτος σαφῶς ἀντελήφθη, τὴν ἀλληλεξάρτησιν τῶν οἰκονομικῶν συντελεστῶν καὶ πρῶτος διετύπωσε τὴν ἰδέαν τῆς Ἰσορροπίας (Equilibrium) καὶ τῆς ἰσορροπίας ἣ ὅποια ἀποκαθίσταται μετὰ μίαν διατάραξιν ἐν τοῦτοις οὗτος δὲν ἔφθασε εἰς τὴν ἰδέαν τῆς αὐστηρᾶς ποσοτικῆς ἀλληλεξαρτήσεως καὶ πρὸ παντὸς δὲν ἐλάμβανε ὑπ' ὄψιν ἀποτελέσματα ἐμμεσα, δευτερογενῆ.

«Mais sans que nous puissions calculer cette serie de reactions, les principes généraux de l'analyse nous indiquent qu'elles doivent aller en diminuant graduellement d'amplitude» (op. cit. σ. 150).

Καὶ ἔκαμε μέγα ἐπιστημονικὸν ἄλλα διατυπώσεων τὴν ἀντίστροφον συνάρετησιν :

«Au lieu de poser comme précédemment $D = f(P)$ il nous sera commode d'employer ici ma notation inverse $P = f(D)$ (σελ. 39).

Καὶ αὕτῃ ἡ ἰδέα τῆς ἰσορροπίας ἣ ὅποια ὑπῆρχε εἰς ἐμβρυώδη κατάστασιν καὶ εἰς τὴν Κλασσικὴν Σχολήν, εἶναι μία ἀσυνειδήτος ἐνέργεια, πηγάζουσα ἐκ τῆς αἰτιότητος.

Περίεργον εἶναι ὅτι ὁ Alfred Marshall, μολονότι εἰς τὸν πρόλογον τῶν Ἀρχῶν του ἀναφέρει τὴν θεωρίαν τοῦ Cournot (γνωστὴν τότε⁴) καί, μολονότι ρητῶς οὗτος λέγει ὅτι ἐπηρέασθη ἀπ' αὐτόν, δὲν μνημονεύει διόλου εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ τοῦ Ἀντικειμένου καὶ τῆς Μεθόδου τῆς Οἰκονομικῆς Ἐπιστήμης τὴν διαφορὰν μεταξὺ αἰτιώδους ἀκολουθίας καὶ θεωρίας τῆς Ἰσορροπίας καὶ Ἀλληλεξαρτήσεως. Ἀκόμη καὶ εἰς τὸ μεταγενέστερόν του ἔργον Industry and Trade ἀκολουθεῖ τὴν αἰτιότητα ὅταν γράφει: «μόνον ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος αἱ Φυσικαὶ Ἐπιστῆμαι ἔδωσαν τὴν δέουσαν σημασίαν εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὅταν διάφορα αἷτια ἐνεργοῦν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἀμοιβαίως καὶ τὸ ἐν ἐπιδρᾷ ἐπὶ τοῦ ἄλλου, τότε κάθε αἷτια παράγει ἀποτελέσματα δύο διαφόρων τάξεων, ἥτοι ἐκεῖνα τὰ ὅποια εἶναι ἄμεσα καὶ ἐκεῖνα τὰ ὅποια προκύπτουν ἐμμέσως⁵.

Φαίνεται ὁμως ὅτι τὸ φαινόμενον τῶν ἐμμέσων ἐπιδράσεων ἐδημιούργει φαῦλον κύκλον μὲ τὴν αἰτιολογικὴν του μέθοδον καὶ δι' αὐτὸ γράφει μὲ ἀπαισιοδοξίαν καὶ ἡττοπάθειαν :

«... τὰ ὅποια ἀποτελέσματα δεικνύουν ὅτι τὸ κατῆκον τῆς παρακολουθήσεως καὶ τῆς κατανοήσεως τῆς συνδυασμένης δράσεως τῶν δια-

4. Principles of Economics, 1930, σελ. IX καὶ X.

5. Σελ. 677.

φόρων αἰτίων, τὰ ὅποια εὐρίσκονται ἀμοιβαίως ἀλληλένδετα εἰς διαφοροὺς βαθμοὺς, εἶναι πέραν τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως» (σελ. 678).

Ὁ John Stuart Mill ἀναλύων τὸ οἰκονομικὸν πλέγμα καὶ εὐρισκόμενος ἐνώπιον τῆς ἀλληλεξαρτήσεως ὀνομάζει ταύτην «ἀντίφασιν καὶ παράδοξον».

«Πῶς θὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν ἀντίφασιν; Πῶς θὰ λύσωμεν τὸ παράδοξον ὅπου δύο πράγματα τὸ ἐν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἄλλο;»⁶.

Ὁ J. Walter Jevons⁷ μολονότι ὑπερασπίζεται τὴν μαθηματικὴν ὑπόστασιν τῆς Οἰκονομικῆς ὀνομάζων τὴν θεωρίαν του «Μηχανικὴν τῆς χρησιμότητος καὶ τοῦ συμφέροντος» καὶ παρ' ὅλον ὅτι ἐκφράζει τὸν θαυμασμόν του πρὸς τὸ ἔργον τοῦ Cournot δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀποτυχίαν τῆς αἰτιότητος καὶ τὴν ἰσχὺν μιᾶς ἄλλης τάξεως.

Ὁ Leon Walras⁸ καὶ ὁ Vilfredo Pareto⁹ (ἡ λεγομένη Σχολὴ τῆς Λωζάννης) μὲ τὴν συστηματικὴν ἐπεξεργασίαν τῆς θεωρίας τῆς Γενικῆς Ἴσορροπίας ἐπλησίασαν περισσότερο πρὸς τὴν νεωτέραν ἀντίληψιν.

Ὁ L. Walras προσεπάθησε ν' ἀναγάγῃ τὴν Γενικὴν Ἴσορροπίαν εἰς μαθηματικὰς ἐξισώσεις, καὶ ἐξετίμησε πλήρως τὴν ἀξίαν τῆς λεγομένης ἀντιστροφῆς συναρτήσεως τοῦ Cournot:

«Ἡ Γενικὴ ἐξίσωσις αὐτῆς τῆς καμπύλης θεωρουμένης ὡς καμπύλης ζητήσεως θὰ ἔπρεπε νὰ παρασταθῇ ὡς $D=f(P)$. Ἡ Γενικὴ ἐξίσωσις τῆς ἰδίας καμπύλης θεωρουμένης ὡς καμπύλης τιμῶν θὰ ἔπρεπε νὰ διατυπωθῇ ὡς $Q=f(P)$ ἢ $P=f(Q)$ ἐὰν ἠθέλαμεν νὰ τὴν λύσωμεν ἐν σχέσει μὲ τὰς τιμὰς. Εἶναι αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν ὁποίαν ὁ κ. Cournot εἰς τὰς Recherches θέτει a priori καὶ τὴν ὁποίαν ὀνομάζει ἐξίσωσιν τῆς ζητήσεως ἢ δοῦναι. Αὕτη δύναται νὰ ἔχῃ ποικίλην χρησιμότητα».

Ὁ Vilfredo Pareto προχωρῶν περαιτέρω καὶ προσπαθῶν νὰ καθορίσῃ τὴν Ἀσταθῆ Ἴσορροπίαν παρατηρεῖ τὰ ἐξῆς εἰς τὸ Manuel d'Économie Politique:

«Κατὰ τὴν γνώμην μας ἡ ἀλληλεξάρτησις τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων μᾶς ὑποχρεοῖ νὰ χρησιμοποιῶμεν τὴν μαθηματικὴν λογικὴν. Αὐτὸς ὁ τρόπος ἐργασίας δύναται νὰ εἶναι καλὸς ἢ κακός, ἐν πάσῃ ὁμῶς περιπτώσει δὲν πρέπει νὰ συγχέεται μὲ τὸν τρόπον ἐργασίας τῶν οἰκονομολόγων ἐκείνων οἱ ὅποιοι διατυπώνουν θεωρίας μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν ἀλληλεξάρτησιν (σελ. 557). Εἶναι σύστημα ἐξισώσεων αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ λυθοῦν. Δὲν εἶναι μία σειρά ἐξισώσεων ἀπομεμονωμένων ἀλληλεξαρτητῶν» (σελ. 637-638).

6. Principles of Political Economy, Book III, chap. 2.

7. Theory of Political Economy, 1930, Introduction.

8. L. Walras, Éléments d'Économie Politique Pure, 1889.

9. Manuel d'Économie Politique, 1906.

Μολονότι ὅμως κατ' ἀρχάς ἡ Μαθηματικὴ Σχολὴ τῆς Λωζάννης εἰργάσθη ἐπὶ τῆς Ἀρχῆς τῆς Ἰσορροπίας ἐν τούτοις δὲν ἤχθη εἰς τὸ συμπέρασμα τῆς μεταβολῆς τοῦ λογικοῦ ὀργάνου, τῆς Αἰτιότητος.

Ὁ John M. Keynes (πατὴρ) εἰς τὸ θαυμάσιον ἔργον του «The Scope and Method of Political Economy» δεικνύει τὴν ἀνάγκην ἐνὸς «νέου εἰδικοῦ ὀργάνου» :

«Ὁφείλομεν νὰ ἐργασθῶμεν μὲ τὴν βοήθειαν ἐνὸς εἰδικοῦ ὀργάνου διότι πολλὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας περιπλέκονται περαιτέρω διὰ τῆς σχέσεως τῆς ἀμοιβαιότητος ἢ ὅποια τόσον συχνὰ ὑφίσταται μεταξὺ τῶν φαινομένων μὲ τὰ ὅποια ἀσχολεῖται ἡ Ἐπιστήμη» (σελ. 211). Μολονότι ὅμως οὗτος κατακρίνει τὴν αἰτιολογικὴν μέθοδον :

«Εἰς τὴν τεχνικὴν γλῶσσαν τῆς λογικῆς, ἡ μέθοδος τῆς ἀμέσου γενικεύσεως εἶναι ἀνεφάρμοστος συνεπείᾳ τῆς ὑπάρξεως πλήθους αἰτιῶν καὶ ἀναμίξεως ἀποτελεσμάτων, δηλαδὴ τὸ ἴδιον αἷτιον συνεχῶς ἐπενεργεῖ ἐν συνδυασμῷ μὲ ἄλλα αἷτια τῶν ὁποίων τὰ ἀποτελέσματα συνεργάζονται καὶ συνδέονται μεταξὺ τῶν» (σελ. 210).

Ἐν τούτοις οὗτος δὲν ἀγεται εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἄλλου ὀργάνου τὸ ὅποιον θὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ παλαιὸν καὶ «τοῦ ὁποίου ἡ ἀποστολὴ ἔληξεν» ὡς γράφει (whose work is done).

Ὁ Gustave Cassel εἰς τὸ σπουδαιότερόν του ἔργον *Traité d'Économie Politique*, 1929, προώθησε σημαντικῶς τὴν ἀναιτιωδὴ ἀνάλυσιν (the non-causal analysis) καὶ ἡ θεωρία του περὶ τιμῶν ἐφώτισε τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἀλληλεξάρτησιν τῆς Οἰκονομίας. Εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ Κυκλικῶν Κυμάνσεων οὗτος γράφει :

«Ἡ μεθοδικὴ αὐτὴ μελέτη τῆς οἰκονομικῆς κινήσεως θὰ μᾶς παρουσιάσῃ προοδευτικῶς βαθυτέρας ἀπόψεις περὶ τῆς φύσεως τῶν κύκλων καὶ περὶ τῆς Συσχετίσεως τῶν διαφόρων παραγόντων οἱ ὅποιοι προκαλοῦν τὰς οἰκονομικὰς κυμάνσεις ἐνῷ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὑφίστανται τὰς ἀντανακλάσεις. Μὲ τοιοῦτον προσανατολισμὸν ἡ μελέτη τῶν κυκλικῶν κινήσεων καταλήγει εἰς δυναμικὴν θεώρησιν τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας καὶ ὀφείλει νὰ ἐργασθῇ ὡς ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῶν προηγουμένων μελετῶν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἢ ὅποια ἐξητάζετο ὡς στατικὸν φαινόμενον ἢ ὡς ἐνιαία κίνησις».

Ἐπίσης * εἰς τὸ κεφ. XII βιβλ. I σελ. 132 γράφει :

«Εἶναι μᾶλλον ὁ κλειστὸς κύκλος τῶν αἰτιῶν ὅπου κάθε στοιχεῖον ἐξαρτᾶται ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, κύκλος ποὺ μπορεῖ νὰ μελετηθῇ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως. Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη ματαίως κατέγινε εἰς τὴν πολεμικὴν, ἀποβλέπουσα νὰ καθορίσῃ ἐάν θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρήσῃ αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν ὁμάδα ἀγνώστων τοῦ προβλήματος τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τιμῶν ὡς αἰ-

τίαν καὶ ἀποτέλεσμα. Εἶναι καιρὸς νὰ ἀπομακρύνωμεν ἀπὸ τὴν Ἐπιστήμην μας αὐτὰς τὰς συζητήσεις».

Οὐχ ἤττον ὁμως ἡ ὅλη ἀνάλυσις τὴν ὁποίαν ἐφαρμόζει ἐπὶ τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων δὲν εἶναι ἀνατιώδης ἀνάλυσις ἀλλὰ στηρίζεται ἐπὶ τῆς αἰτιώδους ἀκολουθίας καὶ ἡ σύγκρισις τῶν διαφόρων οἰκονομικῶν παραγόντων εἰς τὴν ὁποίαν προβαίνει εἶναι ἀπλή ἀντιπαράθεσις ταυτοχρόνων οἰκονομικῶν κινήσεων τῶν οἰκονομικῶν συντελεστῶν.

Σημαντικὴν πρόοδον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην τῆς μεθοδολογικῆς ἐργασίας ἐπετέλεσεν ὁ Ἀμερικανὸς Henry Moore¹⁰, ὁ ὁποῖος ἐτόνισε τὴν πλάνην τῶν οἰκονομολόγων οἱ ὅποιοι «πα ρ α μ ε λ ο ὡ ν τ ᾱ ἔ μ μ ε σ α ἀ π ο τ ε λ ῆ σ μ α τ α τ ῶ ν σ υ ν τ ε λ ε σ τ ῶ ν».

«Παραμέλησις τῶν ἐμμέσων προφανῶς συνεπάγεται τὴν παραμέλησιν τῶν φαινομένων καὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν γενικῶν οἰκονομικῶν ταλαντεύσεων. Αἱ συνδέσεις ὅλων τῶν στοιχείων τοῦ συστήματος πρέπει νὰ εἶναι γνωστὰ καὶ τὰ ἔμμεσα ἀποτελέσματα τῶν διαταράξεων καθίστανται ὅροι τῆς ἐρμηνείας τῶν ταλαντεύσεων» (σελ. 27).

Καὶ εἰς τὸ τέλος τῶν φωτεινῶν συλλογισμῶν του καταλήγει εἰς συμπέρασμα μεγίστης σημασίας διὰ τὴν Μεθοδολογίαν :

«Θεωρητικῶς τὸ πρόβλημα τῆς Γενικῆς Ἱσορροπίας ἔχει τώρα λυθῇ, διότι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξισώσεων εἶναι ἴσος πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγνωστων μεγεθῶν»¹¹.

Τοιοιουτοτρόπως κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τῆς βαθείας ἀναλύσεως τῆς λειτουργίας τῆς οἰκονομίας καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς προόδου τῆς νεωτέρας Μαθηματικῆς (Οἰκονομετρικῆς) Σχολῆς, ἐδόθη εἰς ἀνάλυσιν τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων ποσοτικὴ κατεύθυνσις καὶ ἐδραιώθη ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος τῆς Συσχετίσεως. Ἡ κατεύθυνσις αὕτη τῆς ἀναλύσεως βάσει τῆς μὴ αἰτιώδους Ἀρχῆς, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς συνεχοῦς ἐργασίας τῶν Cournot, Walras, Pareto, John M. Keynes (πατρός), H. Moore, Tinbergen, Frish.

4. Νεώτεραι μεθοδολογικαὶ συζητήσεις

Τὸ πρόβλημα τῆς μεθόδου εἰς τὴν ἔρευναν τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων ἤλθε εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν προσκήνιον τὰ τελευταῖα ἔτη μὲ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἔργου τοῦ καθηγητοῦ J. Tinbergen, «Statistical Testing of Business Cycle Theories», 1939. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὁ J. Tinbergen χρησιμοποιεῖ εὐρύτατα στατιστικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα συστηματοποιεῖ καὶ ἀναλύει διὰ τῆς μεθόδου τῆς Πολλαπλῆς Συσχετίσεως (Multiple Correlation). Ὁ πρῶτος τόμος τοῦ

10. Synthetic Economics, New York 1929. Ἀνατιώδης ἀντίληψιν τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων ἔχει καὶ ὁ W. Mitchell, «Business Cycles», 1927, σελ. 186 ἐπ.

11. Op. cit., σελ. 105.

έργου είναι αφιερωμένος εις τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μεθόδου. Μὲ τὴν μέθοδον αὐτὴν ἐπιτυγχάνεται ὁ ἐλεγχος τῆς ἀκριβείας μιᾶς θεωρίας περὶ κυκλικῶν κυμάνσεων ¹². Διὰ τῆς μεθόδου ἐλέγχεται καὶ ἀποδεικνύεται ἡ ἀνακρίβεια μιᾶς θεωρίας, ὅταν μία θεωρία ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰ στατιστικὰ δεδομένα, δὲν δύναται ὅμως ν' ἀποδειχθῇ καὶ ἡ ἀλήθεια μιᾶς θεωρίας, διότι εἶναι δυνατόν μία θεωρία νὰ εἶναι σύμφωνος πρὸς τὰ στατιστικὰ δεδομένα καὶ ἐν τούτοις νὰ μὴ εἶναι ὀρθή, διότι δὲν δίδει ὀρθὴν ἐρμηνείαν εἰς τὰς μεταβολὰς τῶν στατιστικῶν δεδομένων. Δηλαδή εἶναι πιθανὸν πολλαὶ θεωρίαι νὰ εἶναι σύμφωνοι πρὸς τὰ δεδομένα καὶ μία μόνον ἢ καμμία νὰ μὴ εἶναι ὀρθή ¹³. Τὴν οἰκονομετρικὴν ἐρευναν τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῖ ὁ J. Tinbergen, ὀνομάζει «Σύνθεσιν τῆς Στατιστικῆς Ἑρεύνης τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων καὶ τῆς Ποσοτικῆς Οἰκονομικῆς Θεωρίας». Ὁ J. Tinbergen δὲν ἀναπτύσσει εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἰδικὴν του θεωρίαν περὶ Κυμάνσεων.

Τὸ ἔργον τοῦτο σχολιάζων ὁ J. M. Keynes ¹⁴ γράφει ὅτι ἡ μέθοδος τὴν ὁποίαν χρησιμοποιοῖ ὁ Tinbergen ὁδηγεῖ εἰς λογικὸν ἀδιέξοδον. Διὰ νὰ γίνῃ πλήρης καὶ ἀποτελεσματικὴ χρῆσις τῆς μεθόδου ἀπαιτεῖται εἰς ἐξαντλητικὸς πῖναξ περιέχων τὰ πιθανὰ αἷτια τῆς κυμάνσεως καὶ πλήρης πῖναξ τῶν οὐσιωδῶν συντελεστῶν τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἀδύνατον διότι δὲν δύναται νὰ περιληφθοῦν ἐξωοικονομικὰ μὴ ποσοτικὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα συμβάλλουν εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ φαινομένου. Ἀλλὰ ἐμφανίζεται καὶ ἄλλη μεγαλύτερα δυσκολία. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῆς Πολλαπλῆς Συσχετίσεως οἱ ὑπὸ ἀνάλυσιν συντελεσταὶ εἶναι ἀμοιβαίως ἐξηγητῆμενοι, ἐν τοιαύτῃ ὅμως περιπτώσει, δὲν ἔχομεν κανένα σταθερὸν παράγοντα διότι ὁ εἰς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν ἄλλον καὶ τότε, γράφει ὁ J. M. Keynes ἐμπλεκόμεθα εἰς ἐξαιρετικῶς δυσκόλους καὶ ἀπατηλὰς περιπλοκάς τῆς Σπειροειδοῦς Συσχετίσεως (Spurious Correlation). «Θὰ προέτεινα, γράφει, ὅπως τὸ ἐπόμενον στάδιον ἐρεύνης ἀφιερῶτο κυρίως εἰς τὸ λογικὸν πρόβλημα, ἐξηγούσης πλήρως καὶ μετὰ πάσης προσοχῆς τοὺς ἀναγκαίους οἰκονομικοὺς ὁρους διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου ταύτης (τῆς Πολλαπλῆς Συσχετίσεως)» ¹⁵.

Τελικῶς ὁ J. M. Keynes ἐκφράζεται μὲ μεγάλῃν δυσπιστίαν διὰ τὴν ἱκανότητα τῆς μεθόδου νὰ ἀποδώσῃ καρποὺς εἰς ἓνα πεδίου ἐξαιρετικὰ πολύπλοκον, ὅπως αἱ Κυκλικαὶ Κυμάνσεις, εἰς τὸ σημερινὸν στάδιον τῶν γνώσεών μας. Τὴν μέθοδον ταύτην εὐρίσκει ἰδιαίτερος ἀνεφάρμοστον εἰς τὸ πρόβλημα τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων.

12. For no Statistical test can prove a theory to be correct, τόμ. Ι, σ. 12.

13. G. Udny Yule, An introduction to the theory of Statistics, 1929.

14. Εἰς τὸ Economic Journal, September 1939.

15. I would urge that the next instalment should be primarily devoted to the logical problem, explaining fully and carefully the conditions which the economic material must satisfy of the application of this method to it is to be fruitful.

Εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ J. M. Keynes ὁ J. Tinbergen ἀπάντησε εἰς ἄρθρον δημοσιευθὲν εἰς τὸ περιοδικὸν *Review of Economic Studies*, 1939-40, ὑπὸ τὸν τίτλον «Οἰκονομετρικὴ ἔρευνα τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων», ὅπου ἀναπτύσσει εὐρύτερον τὰς βάσεις τῆς θεωρίας του. Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο ὁ J. Tinbergen δὲν περιορίζεται εἰς τὴν θεμελίωσιν τῆς ἀναλυτικῆς του μεθόδου ἀλλὰ δίδει καὶ τὰ πρῶτα στοιχεῖα μιᾶς θεωρίας καθ' ἣν ἡ μεταβολὴ εἰς μίαν μεταβλητὴν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς μεταβολὰς τῶν ἄλλων μεταβλητῶν.

Εἰς τὴν συζήτησιν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Trygve Haavelmo, δι' ἐνὸς ἁρθρου «Στατιστικὸς ἔλεγχος τῶν θεωριῶν τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων»¹⁶. Ὁ Haavelmo διακρίνει τὴν Θεωρίαν, ὡς *a priori* ἀντίληψιν ἐπὶ τῶν γεγονότων, ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς Θεωρίας, ὡς μέσου συγκρίσεως τῶν στατιστικῶν δεδομένων πρὸς τὴν Θεωρίαν. Οὗτος ὑποστηρίζει ὅτι μία θεωρία περὶ κύκλου διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόθεσις, πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ ὠρισμένων νόμων τῶν πιθανοτήτων. Συνήθως μία ὑπόθεσις ἐπιδέχεται πολλὰς ἐπαληθεύσεις.

Ἐκ τῆς συζητήσεως αὐτῆς προκύπτει ὅτι ὑφίσταται πρόβλημα ὄχι μόνον μεθόδου ἐλέγχου τῶν θεωριῶν ἀλλὰ καὶ μεθόδου ἐρεύνης καὶ ἀναλύσεως τοῦ φαινομένου¹⁷.

Κατωτέρω ἐπιχειροῦμεν τὴν σύνθεσιν μεθόδου, ἡ ὁποία, ἐλπίζομεν, ἀντέχει καὶ εἰς τὸν στατιστικὸν ἔλεγχον ἀλλὰ συγχρόνως ἀνταποκρίνεται καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα τῆς Κυκλικῆς Οἰκονομίας, τῶν ἀλληλοπροσδιοριζομένων ἀλληλοσχετιζομένων οἰκονομικῶν συντελεστῶν.

16. *Review of Economic Statistics*, 1943-44.

17. Ὁ Er. Lundberg, «*Studies in the Theory of Econ. Expansion*», 1937, σ. 245, σημ. 2. χαρακτηριστικῶς λέγει: «causes and effects only exist in the mind of the theorist». Ὁρα καὶ John P. Wernette, «*The Control of Business Cycles*», 1940, σ. 41. «They are both results of changes and causes of other changes. Indeed, such mutuality of cause and effect is one of the outstanding characteristics of cyclical fluctuations».

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΣΧΕΤΙΣΙΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΩΝ

1. Ἡ ὑπόθεσις

Ἡ ἰδιαιτέρα ἀντίληψις περὶ τῆς φύσεως τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας ἐπιβάλλει τὴν ἐφαρμογὴν ἀναλόγου μεθόδου καταλλήλου διὰ τὴν σύλληψιν τῆς ὑπὸ ἀνάλυσιν οἰκονομικῆς πραγματικότητος. Ἡ γνώμη μας περὶ τῆς φύσεως τοῦ κύκλου θὰ ἐκτεθῇ ὡς ὑπόθεσις, ἥ ὁποία θ' ἀποτελέσῃ καὶ τὴν ἀφετηρίαν τῆς ἐπιχειρουμένης ἀναλύσεως.

Ἀπὸ τὴν μέχρι τῆς στιγμῆς ἀνάπτυξιν ἴσως ἔγινε σαφὲς ὅτι ἡ Κυκλικὴ Οἰκονομία ἀποτελεῖ σύστημα εἰς τὸ ὁποῖον αἱ οἰκονομικαὶ κατηγορίαι ἀποτελοῦν τοὺς συντελεστάς αὐτοῦ¹.

Τὸ οἰκονομικὸν σύστημα εἶναι δυναμικόν, τῶν συντελεστῶν μεταβαλλομένων καὶ αὐξομειουμένων δι' ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως², τῶν ἀξιών καὶ τῶν ὀρια-

1. Σύστημα καλεῖται σύνολον συντελεστῶν (δυνάμεων, σωμάτων) οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται εἰς ἀμοιβαίας σχέσεις ἰσορροπίας, L. S. Stebbins, Introduction to Modern Logic, 1945, σ. 196. Τὸ σύστημα ἀποτελεῖ μίαν ἁρμονικὴν ἐνότητα μονάδων, ἴσων ἢ ἀνίσων, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὰ συστατικὰ στοιχεῖα αὐτοῦ. Τὰ συστήματα τοικίλλουν κατὰ τὸν τρόπον καὶ τὸν βαθμὸν τῆς συνδέσεως τῶν μερῶν. Οὐσιώδης καὶ ἀπαραίτητος προϋπόθεσις τοῦ συστήματος εἶναι ἡ ἁρμονικὴ συνύπαρξις τῶν μερῶν. Προϋποθέσεις τοῦ συστήματος εἶναι : α) Δύο ἢ περισσότερα συστατικὰ στοιχεῖα (παράγοντες, συντελεσταί, σώματα). β) Ἡ σχέση τῶν στοιχείων πρέπει νὰ εἶναι ἁρμονικὴ, ἥτοι ἐν ἀμοιβαίᾳ συμπαθείᾳ, ἔλξει, φιλίᾳ). γ) Τὰ συστατικὰ στοιχεῖα πρέπει ν' ἀποτελοῦν ἰσορροπίαν δυνάμεων. Ἡτοι ἡ συνύπαρξις τῶν δυνάμεων τούτων ἀποτελεῖ τὸ σύστημα καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις ἐνὸς ἐκ τῶν συστατικῶν στοιχείων ἀνατρέπει τὴν ἰσορροπίαν τοῦ συστήματος. Ἐκ τῶν προϋποθέσεων τοῦ συστήματος προκύπτει ὅτι οἱ συντελεσταὶ αὐτοῦ ἐξαρτῶνται ἀμοιβαίως, ἥτοι τὸ σύστημα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑνα πλήρες ὁλοκλήρωμα συναρτήσεων μὲ τόσους ἀγνώστους ὅσοι εἶναι καὶ οἱ συντελεσταί, συναρτήσεων εὐθέων καὶ ἀντιστρόφων, ἥτοι ἀπὸ μίαν Σπειροειδῆ Συσχέτισιν (Spurious Correlation). Μεταξὺ τῶν συντελεστῶν τοῦ συστήματος ὑφίσταται ἐν τῇ λειτουργίᾳ συμμετρία μεγεθῶν, ἀξιών, χώρου καὶ χρόνου. Ὅταν τὸ σύστημα εὐρίσκεται ἐν ἐξελίξει, δηλαδὴ τὸ σύστημα εἶναι δυναμικόν, τότε ἡ μεταβολὴ ἐνὸς συντελεστοῦ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κίνησιν τῶν ἄλλων συντελεστῶν τοῦ συστήματος. Δὲν σημαίνει ὅμως ὅτι εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως κάθε συντελεστὴς καθορίζεται ἀπ' ὅλους τοὺς ἄλλους συντελεστάς τοῦ συστήματος. Ἀμοιβαίως ὁμοῦ ὅλοι ἐξαρτῶνται καὶ ἀποτελοῦν ἑνα σύστημα. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς συντελεστάς δύνανται νὰ εἶναι ἀνεξάρτητοι ἐν σχέσει πρὸς ἄλλους. Ἐν σύστημα δύναται νὰ εἶναι αὐτοτελὲς ἢ νὰ περιέχῃ ἄλλα μερικώτερα συστήματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τοὺς συντελεστάς τοῦ εὐρυτέρου συστήματος. Ἡ ἔρευνα τῆς Ἐπιστήμης τείνει εἰς σύστημα. Αὕτη αὕτη ἀποτελεῖ σύστημα ἰδεῶν.

2. J. M. Clark, «Capital Production and Consumer Taking» εἰς Journal of Pol. Economy, October 1932.

κῶν ἀυξομειώσεων αὐτῶν. Τό, καθ' ὑπόθεσιν, κλειστὸν σύστημα διὰ τῆς αὐτομάτου προσαρμογῆς θὰ ἔπρεπε συνεχῶς νὰ κρατῆται ἐν ἰσορροπία καὶ ἡ οἰκονομία ὡς σύστημα θὰ ἔπρεπε νὰ εὐρίσκεται εἰς συνεχῇ καὶ πλήρῃ ἀπασχόλησιν. Συνεπῶς ἡ ἐκδηλουμένη ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας Εὐημερίας (Boom Equilibrium) κατ' ἀνάγκην ὀφείλεται εἰς ἔλλειψιν προσαρμοστικότητος τῶν συντελεστῶν, μερικῶν ἢ ὅλων. Ἡ ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας καὶ ἡ κυκλικὴ κίνησις ἐπέρχεται αὐτομάτως ὑπὸ τὰς συνθήκας τῆς συγχρόνου οἰκονομίας, ἐὰν ἐξω-συστηματικὴ ἐνέργεια δὲν ἐπέμβῃ πρὸς ἀποτροπὴν αὐτῆς. Ἡ ἔλλειψις προσαρμοστικότητος ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν τῶν συντελεστῶν τοῦ συστήματος, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται εἴτε ὡς ἀκαμψία εἴτε ὡς χρονικαὶ καθυστερήσεις. Ἡ ἐκδήλωσις τῆς κυκλικῆς κινήσεως ἀποτελεῖ ἀνατροπὴν τῆς Γενικῆς Ἰσορροπίας καὶ ἡ κυκλικὴ κίνησις ἀποτελεῖ Διάκυλον Ἰσορροπίας (Circle Around Equilibrium) ³. Ἐξ αἰτίας τῆς ἐλλείψεως προσαρμοστικότητος (λόγω τῶν ἀκαμψιῶν καὶ τῶν καθυστερήσεων) αἱ σχέσεις τῶν διαφόρων συντελεστῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐπεκτάσεως ὑφίστανται βαθμιαίως ἀλλοιώσεις αἱ ὁποῖαι καταλήγουσιν εἰς διάσπασιν τοῦ συστήματος καὶ ἀνατροπὴν τῆς ἰσορροπίας. Ἐκαστος συντελεστὴς δὲν εἶναι μόνον παθητικὸν στοιχεῖον ἢ ἐνεργὸς «αἰτία» τοῦ κυκλικοῦ φαινομένου. Αἱ μεταβολαὶ εἰς τὰς σχέσεις τῶν κατηγοριῶν εἶναι ἐπωδυναμικαί. Ἡ Γενικὴ Συσχέτισις ἀποτελεῖ πραγματικὴν λειτουργίαν τοῦ κυκλικοῦ συστήματος ⁴.

2. Ἡ Μέθοδος

Ἡ ἀπόδειξις τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς ἔχει ἀνάγκην καὶ ὠρισμένων τρόπων ἐρεύνης, δηλαδή ὠρισμένης μεθόδου. Ἡ αἰτιολογικὴ ἢ συναρτησιακὴ ἀνάλυσις δὲν εἶναι ἐπαρκὴς διὰ νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν καθ' ὑπόθεσιν πραγματικότητα. Ἡ ἀνωτέρω ὑπόθεσις μας ἐπιβάλλει τὴν χρῆσιν ἐιδικῆς μεθόδου ⁵.

Καὶ ἐνῶ εἰς τὰ φαινόμενα τῆς χρονικῆς ἀκολουθίας δύναται διὰ τῆς αἰτιολογικῆς ἢ συναρτησιακῆς ἀναλύσεως νὰ ἀνευρεθῇ ἡ λογικὴ διαδοχὴ καὶ ἡ αἰτία τῶν γεγονότων, εἰς τὰ φαινόμενα ἐνὸς συστήματος ἡ αἰτιολογικὴ ἀνάλυσις ὀδηγεῖ εἰς λογικὸν ἀδιέξοδον. Δι' αὐτὸ

3. Ὡς ὀνομάζει ταύτην ὁ N. Kaldor (παραδόσεις «Περὶ Ἀπασχολήσεως»).

4. Ὅρα καὶ νεωτέραν ἐρευναν τῶν E. Eich - P. P. W. - K. K. K., "Analysis of Economic Development in Western Germany since the Currency Reform", 1948, op. cit. p. 129.

5. Ὅρα καὶ E. L. L., «Studies in the Theory of Economic Expansion», 1937, σελ. 3.

μόνον διὰ τῆς Γενικῆς Συσχετίσεως εἶναι δυνατόν νὰ λάβωμεν γνῶσιν τῆς στατικῆς καὶ δυναμικῆς λειτουργίας τοῦ συστήματος.

Ἐφ' ὅσον ἡ αὐξομειώσεις ἐνὸς συντελεστοῦ κατὰ μέγεθος, ἀξίαν καὶ ὀριακὴν μεταβολὴν εἶναι ἀποτέλεσμα συγχρόνου δράσεως πολλῶν συντελεστῶν καὶ ἡ αὐξομειώσεις αὐτῇ προκαλεῖ ἀντιστρόφως ἐπιδράσεις ἐπὶ τῶν λοιπῶν συντελεστῶν, δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ αἰτιολογικὴ ἀνάλυσις, ὅπου ζητεῖται «αἰτία» καὶ «ἀποτέλεσμα» καὶ δὲν ὑποτίθεται ὅτι καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι αἰτία τῆς αἰτίας.

Ἡ Γενικὴ Συσχέτισις δὲν εἶναι ἔννοια ἀσφῆς καὶ ἀόριστος ἀλλὰ καθαρὰ καὶ ἀπολύτως συγκεκριμένη. Αὕτη ἀποτελεῖ μίαν σειρὰν συναρτησιακῶν σχέσεων ὅπου οἱ ἄγνωστοι (dependent variables) εἶναι τόσοι ὅσοι καὶ αἱ οἰκονομικαὶ κατηγορίαι. Δηλαδή, ἐὰν αἱ κατηγορίαι εἶναι δέκα, αἱ πολλαπλᾷ συναρτήσεις εἶναι 45. Ἀλλὰ πλήρης καὶ ἀκριβὴς σχηματισμὸς τῶν συναρτήσεων προϋποθέτει ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν σχέσεων καὶ τοῦ βαθμοῦ τῶν ἐξαρτήσεων. Διότι ἡ σχέσις καὶ ὁ βαθμὸς τῶν ἐξαρτήσεων ποικίλλει κατὰ κατηγορίαν ἀπὸ -1 ἕως $+1$, τοῦτο ὁμῶς θὰ εὐρεθῇ μόνον μὲ τὴν συσχέτισιν ὅλων τῶν ζευγῶν τῶν συντελεστῶν διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ συντελεστοῦ τῆς συσχέτισεως. Ἡ Γενικὴ Συσχέτισις πρέπει ν' ἀναλυθῇ εἰς τόσας ἀπλᾶς συσχέτισεις ὅσοι συνδυασμοὶ δύνανται νὰ γίνουν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κατηγοριῶν καὶ ὁ συντελεστής συσχέτισεως τῶν ζευγῶν θὰ μᾶς δώσουν τὸν σκελετὸν τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας, καὶ τὴν θέσιν καὶ τὴν δύναμιν ἐνὸς συντελεστοῦ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῶν ἄλλων συντελεστῶν, κατὰ μέγεθος, ἀξίαν καὶ ὀριακὴν μεταβολήν. Κατ' ἀρχὴν δηλαδή, ἔχομεν ἀνάγκην πλήρους ἀναλύσεως καὶ στατιστικῆς παρακολούθησεως ὅλων τῶν συντελεστῶν, ἢ τῶν κυριωτέρων ἐξ αὐτῶν. Καὶ ἐπὶ πλέον ἔχομεν ἀνάγκην τῆς συσχέτισεως ὅλων τῶν ζευγῶν τῶν συντελεστῶν. Διότι μόνον ἂν ἡ Συσχέτισις εἶναι πλήρης τότε μόνον δυνάμεθα νὰ εἴμεθα βέβαιοι περὶ τῆς ἀκριβοῦς θέσεως καὶ τῆς δυνάμεως ἐνὸς συντελεστοῦ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς κινήσεως τῶν ἄλλων συντελεστῶν. Ἄλλως, ὁ περιορισμὸς τῆς συσχέτισεως μεταξὺ δύο ἢ τριῶν συντελεστῶν, ἀποκλείει ἐνδεχομένην ἐπίδρασιν καὶ τῶν ἄλλων συντελεστῶν. Ἡ μέθοδος τῆς Πολλαπλῆς Συσχέτισεως ἔχει ἐφαρμοσθῇ ἀπὸ στατιστικούς καὶ οἰκονομολόγους, μὲ ἰδιαιτέραν δὲ ἐπιτυχίαν ἀπὸ τὸν καθηγητὴν J. Tinbergen εἰς τὸ μνημονευθὲν δίτομον ἔργον. Παρ' ἡμῖν ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου τῆς Πολλαπλῆς Συσχέτισεως ἐφήρμοσεν ὁ καθηγητὴς Πίνδαρος Χριστόδουλόπουλος⁶, ὅπου ἀνέλυσε τὴν συσχέτισιν τῆς ἀξίας τῶν μετοχῶν, τοῦ δανειακοῦ τόκου καὶ τῶν μερισμάτων.

Μολονότι ὁμῶς γίνεται χρῆσις τῆς Πολλαπλῆς Συσχέτισεως, ἐν τούτοις οἱ συγγραφεῖς ἐξακολουθοῦν νὰ χρησιμοποιοῦν ταύτην μὲ τὴν λογικὴν τῆς αἰτιοκρατικῆς ἀκολουθίας. Τοῦτο γίνεται ἀκριβῶς διότι ἡ συσχέτισις περιορίζεται μόνον εἰς ὀλίγους συντελεστὰς καὶ διὰ τὴν αἰτιολογικὴν ἔρευναν ἐνὸς μερικῶ-

6. «Αἱ Οἰκονομικαὶ Διακυμάνσεις καὶ ἡ Στατιστικὴ τῶν Ἀνάλυσιν», ΑΘῆναι 1930.

τέρου φαινομένου. Ὅταν ὁμως ἀντιμετωπίζωμεν τὸ σύστημα ὁλόκληρον, ὅπως συμβαίνει εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ κυκλικοῦ φαινομένου, τότε καὶ ἡ μέθοδος ὁλοκληρώνεται καὶ ἡ ἔρευνα προχωρεῖ ἀπὸ τὴν βαθμίδα τῆς αἰτιολογίας εἰς τὴν ἀναιτιώδη βαθμίδα. Εἰς τὴν παρούσαν ἐργασίαν ἐλπίζομεν νὰ μὴ ὑφίσταται λογικὸν κενὸν μεταξὺ μεθόδου καὶ γνωσιολογικῆς ἀντιλήψεως, διότι ἡ μέθοδος τῆς Γενικῆς Συσχετίσεως ἐναρμονίζεται μετὰ τὴν Ἀναιτιώδη λειτουργίαν τοῦ κυκλικοῦ συστήματος.

3. Ἡ Γενικὴ Συσχέτισις ἐναντι τῶν ἄλλων μεθόδων

Δὲν πρέπει ὁμως νὰ νομισθῇ ὅτι ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος τῆς Γενικῆς Συσχετίσεως ἀντικαθιστᾷ τὴν μέθοδον τῆς Αἰτιώδους Ἀκολουθίας καὶ τὴν Συναρτησιακὴν Μέθοδον. Ἡ μέθοδος τῆς Γενικῆς Συσχετίσεως συμπληρώνει τὰς δύο ἄλλας. Δηλαδή ἡ ἀντικειμενικὴ ἀλληλεξάρτησις μιᾶς ὁλόκληρης συντελεστῶν δὲν ἀχρηστεύει τὰς δύο ἄλλας μεθόδους, διότι αὗται εἶναι χρήσιμοι εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν μερικωτέρων φαινομένων. Ἡ Γενικὴ Συσχέτισις δὲν ἀποτελεῖ ἄρνησιν τῆς Αἰτιώδους Ἀκολουθίας, ἀλλὰ ὄργανον ἐρυντήρας συλλήψεως τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος.

Ἡ μέθοδος τῆς Γενικῆς Συσχετίσεως παρουσιάζει καὶ μίαν ἄλλην δυσκολίαν διὰ τὴν ἀπεικόνισιν τῆς κινήσεως τῶν συναρτησιακῶν σχέσεων ὅλων τῶν κατηγοριῶν τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας. Ἐνῶ μία ἀπλὴ συνάρτησις δύναται νὰ παρασταθῇ μετὰ δύο ἄξονας παριστῶντας τὰς μεταβλητάς, ἡ Γενικὴ Συσχέτισις δὲν δύναται νὰ παρασταθῇ δι' ἐπιπέδου διαγράμματος. Τὸ σφαιρικὸν διάγραμμα μετὰ καθέτους καὶ ὀριζοντίους συντελεστάς δύναται ν' ἀποδώσῃ τὸ κυκλικὸν σύστημα. Μετὰ τὸν τρόπον αὐτὸν παριστῶμεν τὴν εἰκόνα τῶν ἀλληλεξαρτημένων συντελεστῶν καὶ ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὴν αἰτιολογίαν τῶν κυμάνσεων.

4. Ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς μεθόδου

Αἱ ἀντιρρήσεις τὰς ὁποίας ὁ J. M. Keynes⁷ διετύπωσε κατὰ τῆς μεθόδου τῆς Πολλαπλῆς Συσχετίσεως τοῦ J. Tinbergen ἰσχύουν πολὺ περισσότερον κατὰ τῆς μεθόδου τῆς Γενικῆς Συσχετίσεως: «Ἡ μέθοδος αὕτη, γράφει, ἀποκλείει ἀπὸ τὴν ἐργασίαν ὅλα ἐκεῖνα τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα, τοὺς πολιτικούς, κοινωνικούς καὶ ψυχολογικούς συντελεστάς, περιλαμβανομένης καὶ τῆς κρατικῆς πολιτικῆς, τὴν πρόοδον τῶν ἐφευρέσεων, τὰς προβλέψεις . . .». Καὶ

7. «A Method and its Application on Investment Activity», Econ. Journal, Sept. 1939. Erik Lundberg, «Studies in the Theory of Econ. Expansion», 1937, σελ. 24.

καταλήγει κατηγορηματικῶς : « Ἰδιαιτέρως εἶναι ἀνεφάρμοστος (ἢ μέθοδος) εἰς τὸ πρόβλημα τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων ».

« Διότι, συνεχίζει, ἐὰν χρησιμοποιῶμεν συντελεστὰς οἱ ὅποιοι δὲν εἶναι πλήρως ἀνεξάρτητοι, ἐκτιθέμεθα εἰς ἐξαιρετικῶς δυσκόλους καὶ ἀπατηλὰς περιπλοκάς τῆς Σπειροειδοῦς Συσχετίσεως (Spurious Correlation) ». Οὗτος (ὁ J. Tinbergen) ἀσχολεῖται μὲ μὴ ταυτόχρονα γεγονότα καὶ καθυστερήσεις (time-lags). Τί θὰ συμβῇ ὅμως ἂν τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν φαινόμενον ἀντιδρᾷ ἐπὶ τῶν συντελεστῶν διὰ τῶν ὁποίων προσπαθοῦμεν νὰ τὸ ἐξηγήσωμεν ; « Δὲν εἶναι εὐκόλον διὰ τὸν ἀναγνώστην νὰ εὕρῃ διέξοδον ἀπὸ τοιοῦτου εἵδους λογικὸν πρόβλημα ».

Ἐὰν ἡ μέθοδος εἶναι δύσκολος εἰς τὴν ἐφαρμογήν, δὲν σημαίνει ὅτι δὲν εἶναι ὀρθή. Ἐκεῖνο ποῦ ἐπιβάλλεται εἶναι πῶς ν' ἀπλοποιήσωμεν τὴν μέθοδον ὥστε νὰ εἶναι εὐκόλος ἢ ἀνάλυσις. Ὁ Keynes ἀντιμετωπίζει λογικὸν πρόβλημα διότι εὐρίσκεται πρὸ τῆς ἀντινομίας τῆς Σπειροειδοῦς Συσχετίσεως καὶ τῆς Αἰτιώδους Ἀκολουθίας. Διότι καὶ ὁ J. Tinbergen μολοντί χρησιμοποιεῖ τὴν Πολλαπλὴν Συσχέτισιν δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν Αἰτιώδη Ἀκολουθίαν. Οὔτε νομίζομεν, ὅτι ἡ παρατήρησις ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν ἓν φαινόμενον ὅταν τοῦτο ἀντιδρᾷ ἐπὶ τῶν συντελεστῶν διὰ τῶν ὁποίων ἐξηγοῦμεν τοῦτο εἶναι ὀρθή. Διότι φαινόμενον εἶναι ποσοτικὴ μεταβολή, ἢ συνεπείᾳ ποσοτικῆς μεταβολῆς τῶν συντελεστῶν, ἐμφάνισις μιᾶς οἰκονομικῆς καταστάσεως, συνεπῶς ὁ προσδιορισμὸς τῶν μεταβολῶν τῶν συντελεστῶν εἶναι τὸ πρόβλημα. Ὁ ἀμοιβαῖος δὲ προσδιορισμὸς τῶν συντελεστῶν δὲν εἶναι ἐκτὸς τῶν ἐπιστημονικῶν δυνατοτήτων.

Ὁ Keynes περαιτέρω διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἀδύνατον τῆς θεωρίας τῆς Πολλαπλῆς Συσχετίσεως τῶν συντελεστῶν γράφει : « . . . Καὶ ποία εἶναι ἡ θέσις τῆς Ἐπιταχύνσεως κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ τάσις τῆς Ἀποταμιεύσεως εἶναι συνάρτησις τοῦ ἀπολύτου ἐπιπέδου τῆς δραστηριότητος (δηλ. $S = f(Y)$) καὶ ἡ παρῶθις πρὸς ἐπένδυσιν εἶναι συνάρτησις τοῦ μεταβαλλομένου ἐπιπέδου τῆς

δραστηριότητος (δηλ. $I = f \left(\frac{dy}{dx} \right)$); Ποῦ καὶ πῶς ἡμπορεῖ τὸ ἀντίθετον νὰ συμβῇ ; »⁸.

Ἐν πρώτοις τὸ πρόβλημα ὅπως τίθεται δὲν εἶναι πλήρες. Ἐὰν ἡ Ἐπιτάχυνσις ἐξετάζεται ὡς μεμονωμένον κατὰ τόπον καὶ χρόνον φαινόμενον τότε δὲν ἐπιδέχεται ἀντιστροφὴν καὶ ἡ ἐπιτάχυνσις εἶναι συνάρτησις ἑνὸς ἢ περισσοτέρων συντελεστῶν. Ἐὰν ὅμως ἐξετάζεται ἐντὸς τοῦ συνόλου τοῦ συστήματος τότε ἐρευνᾶται καὶ μετρεῖται ἡ ταχύτης τῆς μεταβολῆς τῶν συντελεστῶν ἢ

ὅποια προσδιορίζεται πάλιν ἀπὸ τὴν ἀμοιβαίαν ἐξάρτησιν τῶν συντελεστῶν καὶ ἡ συνάρτησις ἐπιδέχεται ἀντιστροφήν.

Καὶ ἡ Ἐπένδυσις ἐὰν ἐξετάζεται ὡς μεμονωμένον φαινόμενον χρονικῶς καὶ τοπικῶς, τότε εἶναι συνάρτησις ἑνὸς ἢ περισσοτέρων συντελεστῶν. Ὄταν ὁμως ἡ Ἐπένδυσις ἐξετάζεται ἐντὸς τοῦ συστήματος, τότε ἡ Ἐπένδυσις εἶναι συνάρτησις ὅλων τῶν συντελεστῶν τοῦ συστήματος καὶ συγχρόνως ἀνεξάρτητος μεταβλητῇ, δηλαδὴ $I = f(X, \Psi \dots N)$ καὶ $X = f(I, \Psi \dots N)$ καὶ ἡ ὁριακὴ ἐπένδυσις $\delta I = f(\delta X, \delta \Psi \dots \delta N)$ ἔχει τὴν ἀντίστροφόν της $\delta X = f(\delta I, \delta \Psi \dots \delta N)$.

Ἡ ἄλλη παρατήρησις τοῦ J. M. Keynes «Διότι, ἡ κυρία ἐκ πρώτης ὀψews ἀντίρρησις εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς μεθόδου τῆς Πολλαπλῆς Συσχετίσεως ἐπὶ τῶν πολυπλόκων οἰκονομικῶν προβλημάτων στηρίζεται εἰς τὴν προφανῇ ἔλλειψιν ὁμοιομορφίας τοῦ περιβάλλοντος», θὰ ἤμποροῦσε ἐπίσης νὰ ἀντικρουσθῇ. Ἐὰν ὁ Keynes μὲ τὴν «ἐλλειψιν ὁμοιομορφίας» ἐννοεῖ ἔλλειψιν νομοτελείας εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ φαινομένου τοῦ κύκλου, τότε τὸ πρόβλημα εἶναι γενικώτερον παρὰ ὅπως τίθεται. Ἡ κανονικότης καὶ ἡ ὁμοιομορφία τοῦ κύκλου, ὡς ἀνατροπὴ τῆς ἰσορροπίας ἀποτελοῦσης κανονικότητα, εἶναι Ἀρχὴ ἡ ὅποια εἶναι γενικῶς παραδεκτὴ καὶ τὴν ὅποιαν καὶ ὁ ἴδιος ἀναγνωρίζει⁹.

5. Οἱ βασικοὶ συντελεσταὶ (μεταβληταὶ) τοῦ συστήματος

Ἡ Γενικὴ Συσχέτισις ὅλων τῶν οἰκονομικῶν κατηγοριῶν ἀποτελεῖ τὴν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα καὶ ὑπόθεσιν τῆς παρούσης ἐργασίας, θ' ἀπετέλει δὲ πλήρη μορφήν μεθόδου ἐρεύνης τῆς κυκλικῆς κινήσεως τοῦ συστήματος. Τὸ ἔργον ὁμως τοῦτο εἶναι ἀδύνατον καὶ αἱ παρατηρήσεις τοῦ Keynes μᾶς ὡδηγοῦν εἰς τὴν σκέψιν τοῦ καθορισμοῦ τῶν Βασικῶν Μεταβλητῶν τοῦ συστήματος. Μεταξὺ τῶν συντελεστῶν τοῦ συστήματος ὑπάρχουν ὠρισμένοι οἱ ὅποιοι ἀσχοῦν ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς κυκλικῆς κινήσεως καὶ δροῦν καθ' ὅλας τὰς φάσεις τοῦ κύκλου. Ἡ στατιστικὴ παρακολούθησις αὐτῶν καὶ ἡ συσχέτισίς των εἶναι δυνατὴ μολονότι καὶ αὐτὴ δύσκολος. Ὁ περιορισμὸς εἰς τὴν παρακολούθησιν τῶν βασικῶν συντελεστῶν δὲν μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν πραγματικότητα καὶ δευκολύνει τὴν ἀνάλυσιν. Διὰ λόγους μεθοδολογίας ὑποθέτομεν τὸ σύστημα κλειστὸν καὶ δὲν λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν τὴν μεταβλητὴν τῶν Ἐξωτερικῶν Συναλλαγῶν.

Οἱ συντελεσταὶ οὗτοι ἀποτελοῦν τὸν σκελετὸν ὁλοκλήρου τοῦ συστήματος καὶ ἡ ἀμοιβαία σχέσις των ἀπεικονίζει τὰς σχέσεις ὅλων τῶν οἰκονομικῶν συντελεστῶν. Ἡ ἀναγνώρισις ὠρισμένων συντελεστῶν ὡς βασικῶν δὲν σημαίνει ὅτι πᾶς ἄλλος συντελεστὴς παραγνωρίζεται, ἀπλῶς μόνον γίνεται χάριν διευ-

κολύνσεως τῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς παρακολουθήσεως. Καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀποτελοῦν τοὺς ἀπολύτως ἀναγκαίους καὶ ἀπαραιτήτους δρους διὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς κυκλικῆς κινήσεως. Διηλαδῆ γίνεται δεκτὴ ὡς προϋπόθεσις (Assumption) ὅτι ὁ μεθοδολογικὸς ἀποκλεισμὸς ἐνὸς ἐξ αὐτῶν θὰ ἡμπόδιζε τὴν ἐμφάνισιν τοῦ κύκλου.

Οὕτω τὸ κυκλικὸν σύστημα δύναται νὰ λειτουργήσῃ μὲ δέκα βασικοὺς συντελεστὰς, εὕρισκομένους εἰς ἀμοιβαίαν συσχέτισιν, τοῦ συντελεστοῦ συσχετίσεως ποικίλλοντος κατὰ ζεῦγος συντελεστών καὶ κατὰ τὰς δισφόρους φάσεις τοῦ κύκλου, οἱ ὅποιοι εἶναι :

- 1) Χρῆμα (ποσότης κυκλοφοροῦντος χρήματος),
- 2) Πιστώσεις (παραγωγικαὶ πιστώσεις),
- 3) Κέρδη (ἀπόλυτα μεγέθη καὶ ὀριακά),
- 4) Κατανάλωσις (ἄμεσος κατανάλωσις καὶ καταναλωτικαὶ πιστώσεις),
- 5) Μισθοὶ (ἀπόλυτοι καὶ ὀριακοί),
- 6) Τόκος (ἀπόλυτα μεγέθη καὶ ὀριακά),
- 7) Ἐπενδύσεις (εἰς ἀγαθὰ παραγωγικά),
- 8) Ἀποταμιεύσεις,
- 9) Θησαυρίσις,
- 10) Γενικὸν Ἐπίπεδον τῶν Τιμῶν.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω δέκα μεταβλητῶν, εἰς τὸ σύστημα ὑπάρχουν καὶ διάφοροι σταθεραί. Οἱ θεωρητικοὶ τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων, ἐπειδὴ ἀντιμετωπίζουν τὸ πρόβλημα κατὰ τὴν μέθοδον τῆς αἰτιώδους ἀκολουθίας εὕρισκονται εἰς τὴν λογικὴν ἀνάγκην ν' ἀναζητήσουν τὴν αἰτίαν, περιοριζόμενοι εἰς ἓνα ἢ καὶ περισσοτέρους συντελεστὰς τοὺς ὁποίους ρητῶς ἢ σιωπηρῶς θεωροῦν οὐσιώδεις καὶ ἐνεργῶς δρῶντας εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς κυμάνσεως.

Οἱ ἑβδομήκοντα συντελεσταὶ (μεταβληταὶ) τοὺς ὁποίους χρησιμοποιοῖ ὁ J. Tinbergen δύναται ν' ἀναχθοῦν εἰς δέκα, 1) διότι ἡ ἀνεύρεσις τῶν συντελεστῶν συσχετίσεως ἑβδομήκοντα συντελεστῶν εἶναι ἔργον ἀδύνατον, 2) διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς συντελεστὰς εἶναι ἐπουσιώδεις, ἥτοι καὶ παραλειπόμενοι δὲν ἐμποδίζουν τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἐκδηλώσεως τῆς κυμάνσεως, καὶ 3) διότι αἱ προτεινόμεναι «αἰτίαι» τῶν κυμάνσεων ἐπὶ τῶν δέκα τούτων συντελεστῶν στηρίζονται. Ἄλλωστε διὰ τὴν στατιστικὴν παρακολούθησιν τῶν δέκα συντελεστῶν, προϋποτίθεται ἡ παρακολούθησις τῶν μερικωτέρων στοιχείων αὐτῶν. Διὰ τὴν συστηματικὴν δμως ἀνάλυσιν ἐνδείκνυται ἡ ἀναγωγὴ ὅλων τῶν στοιχείων εἰς δέκα θεμελιώδεις συντελεστὰς.

Ἡ Γενικὴ Συσχέτισις τῶν βασικῶν συντελεστῶν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς Συσχετίσεως τῶν δέκα οὐσιωδῶν συντελεστῶν κατὰ ζεύγη. Οὕτω σχηματίζονται τὰ ἐξῆς 45 ζεύγη :

1-2, 1-3, 1-4, 1-5, 1-6, 1-7, 1-8, 1-9, 1-10.

2-3, 2-4, 2-5, 2-6, 2-7, 2-8, 2-9, 2-10.

3-4, 3-5, 3-6, 3-7, 3-8, 3-9, 3-10.

4-5, 4-6, 4-7, 4-8, 4-9, 4-10.

5-6, 5-7, 5-8, 5-9, 5-10.

6-7, 6-8, 6-9, 6-10.

7-8, 7-9, 7-10.

8-9, 8-10.

9-10.

Ἡ στατιστικὴ παρακολούθησις τῶν δέκα συντελεστῶν καὶ ἡ συσχετικὴ ἀνάλυσις τῶν 45 ζευγῶν δὲν θὰ ἦτο ἔργον δύσκολον. Ἡ πλήρης ὅμως ἀνάλυσις αὐτῶν εἶναι πολὺ δυσκολωτέρα ὅταν σκεφθῶμεν ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ συσχέτισις ἐνὸς ζεύγους κατὰ πολλὰς φάσεις διότι εἶναι πιθανὸν ὁ συντελεστὴς συσχέτισεως νὰ μεταβάλλεται κατὰ τὴν ἀλλαγὴν τῶν φάσεων τοῦ κύκλου. Μόνον τιαυτὴ παρακολούθησις θὰ ἐνεφάνιζε τὸν βαθμὸν τῆς ἀλληλεξαρτήσεως, τὰς διχοφύρους ἀκαμψίας, τὰς καθυστερήσεις καὶ τὰς ἀλλοιώσεις τῶν σχέσεων τῶν συντελεστῶν.

Τοῦτο ὅμως προϋποθέτει στατιστικὴν παρακολούθησιν εἰς παγκόσμιον κλίμακα διότι τὸ φαινόμενον τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων ἔχει παγκόσμιον χαρακτῆρα. Τὴν ἀνάγκην ταύτην ἐζήτησε νὰ πληρῶσῃ ἡ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν συγκληθεῖσα διεθνὴς διάσκεψις εἰς τὴν Γενεύην, τὸν Δεκέμβριον (14) τοῦ 1928, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς διεθνή Σύμβασιν ἀφορῶσαν τὴν Οἰκονομικὴν Στατιστικὴν καὶ καθώρισε τὰς ὑποχρεώσεις τῶν Κρατῶν ¹⁰.

Ἡ διὰ τῆς συμβάσεως ὅμως τῆς Γενεύης ὑποχρεώσεις τῶν κρατῶν εἰς στατιστικὴν παρακολούθησιν δὲν καλύπτει ὅλον τὸ πλάτος τῶν δεδομένων τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων. Τὰ θέματα τῆς συμβάσεως τῶν ὁποίων τὰ κράτη ὑποχρεοῦνται εἰς παρακολούθησιν περιορίζονται εἰς τὰ ἐξῆς : Ἐξωτερικὸν Ἐμπόριον, Ἐπαγγέλματα, Γεωργία, Ὀρυχεῖα, Μεταλλουργία, Βιομηχανία καὶ Τιμάρθιοι.

Ἡ ἀνάγκη τῆς διευρύνσεως τοῦ πλαισίου τῆς στατιστικῆς παρακολουθήσεως ἀνέκυψε καὶ προπολεμικῶς, διευτυπώθη ὅμως μεταπολεμικῶς ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Στατιστικῆς τοῦ Οἰκονομικοῦ καὶ Κοινωνικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν ¹¹.

10. Conference Internationale concernant les Statistiques Economiques. Serie des Publications de la Société des Nations, II Questions Economiques et Financieres, 1928, II, 52.

11. Ὅρα ἐκδοσιν τοῦ Economic and Social Council Report of the Statistical «APXEION» Δ. Ε. Καλιτσουδάκη, Τόμ. 45ος (1965), Τεύχ. Γ'

Ἡ Ἐπιτροπή, σὺν τοῖς ἄλλοις, προέτεινεν εἰς τὸ Οἰκονομικὸν καὶ Κοινωνικὸν Συμβούλιον τὴν σύγκλησιν διασκέψεως διὰ τὴν ὑπογραφὴν σχετικῆς συμβάσεως.

Ἀπὸ ἀπόψεως Κυκλικῶν Κυμάνσεων πρέπει ἡ στατιστικὴ παρακολούθησις νὰ ἔχῃ, εἰ δυνατόν, παγκόσμιον χαρακτῆρα καὶ νὰ καλύπτῃ τοῦλάχιστον τὰς οὐσιώδεις κατηγορίας, ἧτοι :

- I. Τιμάριθμοι,
- II. Κυκλοφορία Χρήματος (Χαρτονόμισμα - Χρυσᾶ Νομίσματα),
- III. Πιστώσεις (εἰς Χρῆμα ἢ ἀγαθὰ, Παραγωγικαὶ - Καταναλωτικαί),
- IV. Ἀποταμιεύσεις,
- V. Τιμαὶ ἀξιῶν,
- VI. Τόκοι (προεξοφλητικὸς - νόμιμος - πραγματικὸς)
- VII. Μισθοὶ (Ἀπασχόλησις - Ἀνεργία),
- VIII. Κέρδη,
- IX. Ἐθνικὸν Εἰσόδημα,
- X. Ἀξία σταθεροῦ Παραγωγικοῦ Κεφαλαίου,
- XI. Κατανάλωσις - Ἐπένδυσις,
- XII. Παραγωγή Χρυσοῦ,
- XIII. Ἀποθέματα (Ποσότης - Ἀξία, Παραγωγικῶν - Καταναλωτικῶν ἀγαθῶν),
- XIV. Χρῆσις μηχανικῆς δυνάμεως (εἰς δύναμιν ἵππων),
- XV. Διεθνεῖς Συναλλαγαὶ (Ἐμπόριον - Κίνησις Κεφαλαίων - Ἰσοζύγιον).

Ἐὰν διαθέτωμεν τ' ἀνωτέρω δεδομένα τότε δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ τὴν Συσχέτισιν τῶν βασικῶν συντελεστῶν. Στατιστικὴ παρακολούθησις καὶ Συσχέτισις τῶν δεδομένων εἰς μίαν μεμονωμένην χώραν εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀτελής, δεδομένου ὅτι ὁ οἰκονομικὸς σύνδεσμος τῶν χωρῶν εἶναι στενὸς καὶ αἱ κατηγορίαι εὐρίσκονται εἰς στενὴν ἀλληλεξάρτησιν. Διότι αὐξομειώσεις ποσότητος ἢ ἀξίας μιᾶς κατηγορίας εἰς ὠρισμένην χώραν νὰ ἔχῃ τὴν ρίζαν της εἰς ἄλλην κατηγορίαν καὶ εἰς ἄλλην χώραν.

Ἡ στενὴ παρακολούθησις τῶν οὐσιωδῶν κατηγοριῶν εἰς ὅλας τὰς χώρας θὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ ἐξαγάγωμεν ἀκριβῆ συμπεράσματα ὡς πρὸς τὰς ἀντανακλάσεις καὶ τὴν ἐλαστικότητα τῶν αὐξομειώσεων αὐτῶν.

Ἡ κατωτέρω ἐπιχειρουμένη ἀνάλυσις, ὡς νομίζομεν, δικαιώνει ἀπολύτως τὴν Μέθοδον τῆς Γενικῆς Συσχετίσεως τῶν δέκα Οὐσιωδῶν Συντελεστῶν καὶ τὰ συμπεράσματα εἰς τὰ ὅποια καταλήγομεν ἀντέχουν εἰς τὸν στατιστικὸν ἐλεγχον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΒΑΣΙΚΑΙ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ

1. Γενική Ισορροπία¹

Ἡ Ἀρχὴ τῆς Γενικῆς Ἰσορροπίας εἶναι γενικῶς παραδεδεγμένη ὡς θεμελιώδης Ἀρχὴ τοῦ Οἰκονομικοῦ συστήματος καὶ ὡς Ἀρχὴ Ἀναλύσεως.

Ἡ Σχολὴ τῆς Λωζάννης, ἡ ὁποία συστηματικῶς ἀνέπτυξε τὴν Ἀρχὴν τῆς Ἰσορροπίας, συχνὰ ἐπεκρίθη, διότι ἡ διατύπωσις τῆς Ἀρχῆς, ὅτι εἰς τὸ σύστημα ὑπάρχουν τόσαι συναρτήσεις καὶ ἐξισώσεις ὅσοι καὶ οἱ ἄγνωστοι, δὲν προώθει τὴν ἐπιστημονικὴν σκέψιν καὶ ἔρευναν², καθ' ὅσον πέραν τούτου ἀρχίζει τὸ στάδιον τῶν προβλημάτων: Ποῖοι καὶ πόσοι εἶναι οἱ ἄγνωστοι, Ποῖος ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιδράσεως ἐνὸς ἐκάστου καὶ τῆς ἐξαρτήσεως αὐτῶν.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως αὐτοῦ, ἡ Γενικὴ Ἰσορροπία, εἴτε ὡς Σταθερὰ Ἰσορροπία (Walras), εἴτε ὡς Ἀσταθὴς Ἰσορροπία (Pareto), εἴτε ὡς Στατικὴ, εἴτε ὡς Δυναμικὴ Ἰσορροπία δὲν δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ φαινόμενον τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων. Διότι τὸ φαινόμενον τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων μὲ τὴν ρυθμικότητα καὶ τὴν κανονικότητά του δὲν δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ μὲ μόνον τ' ἀνωτέρω μεθοδολογικὰ ὄργανα.

Ὅπως εἶδομεν ἀνωτέρω ἡ Γενικὴ Ἰσορροπία ἀποτελεῖται ἀπὸ σύστημα δέκα συντελεστῶν³, οἱ ὁποῖοι σχηματίζουν κλειστὸν σύστημα συναρτήσεων μὲ δέκα ἀγνώστους. Οἱ συντελεσταὶ εὐρίσκονται εἰς διαρκῆ μεταβολὴν δι' ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ σκέψις αὕτη δὲν δύναται νὰ θεμελιώσῃ τὴν κυκλικὴν κίνησιν τοῦ συστήματος, διότι μὲ τὴν προηγουμένην σκέψιν, τὸ σύστημα θὰ ἔπρεπε νὰ εὕρισκεται εἰς διαρκῆ ἐπέκτασιν.

Εἰς τὸ κυκλικὸν σύστημα ἡ τιμὴ τῶν ἀνεξαρτήτων μεταβλητῶν μεταβάλλεται κατὰ τὰς φάσεις τοῦ κύκλου καὶ λόγῳ ἀνεπαρκείας τοῦ μηχαν-

1. Ἡ Ἀρχὴ τῆς Ἰσορροπίας τὸ πρῶτον ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τὴν Φυσιωκρατικὴν Σχολὴν διαισθητικῶς. Ἐπὶ τῆς Ἀρχῆς αὐτῆς ἐστηρίχθη ἡ ἀνάλυσις τῆς Κλασσικῆς Σχολῆς. Ἀργότερον, ἡ λεγομένη Σχολὴ τῆς Λωζάννης καὶ ὁ Κάσσελ ἔφεραν τὴν Ἀρχὴν εἰς τὴν μορφήν τῆς τελειότητος. Σήμερον ἡ ἔννοια τῆς Ἰσορροπίας ἀποτελεῖ βασικὴν Ἀρχὴν τῆς λεγομένης Στατικῆς Οἰκονομίας, καὶ ἐν χρήσει μεθοδολογικῶν ὀργάνων. Ὁ Walras, ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ἀρχῆς τῆς Ἰσορροπίας θεωρεῖται ὁ Laplace τῆς Οἰκονομικῆς.

2. J. Tinbergen, Econometric Business Cycle Research εἰς Review of Economic Studies, 1939-40.

3. «Ὁργανισμούς» ὀνομάζει αὐτοὺς ὁ Boulding, Economic Analysis, 1948, σ. 858.

νισμού τοῦ οἰκονομικοῦ αὐτοματισμοῦ⁴, συνεπεία τριβῆς, ἀκαμψιῶν, καθυστερήσεων καὶ ἀλλοιώσεων τῶν σχέσεων, ἡ Ἴσορροπία τελικῶς ἀνατρέπεται.

Λογικῶς καὶ μεθοδολογικῶς πρέπει ν' ἀναχωρήσωμεν ἀπὸ τὴν Ἀρχὴν τῆς Γενικῆς Ἴσορροπίας, διὰ ν' ἀναλύσωμεν τὸ σύστημα τὸ ὁποῖον ὁδηγεῖ εἰς ἀνατροπὴν τῆς Ἴσορροπίας.

Ἡ Γενικὴ Ἴσορροπία δὲν εἶναι ὅμως ὁμοιογενὴς (homogeneous), ἀλλὰ συνίσταται ἀπὸ μερικωτέρας Ἴσορροπίας. Καὶ ἐφ' ὅσον αἱ μερικαὶ Ἴσορροπίαὶ διατηροῦν τὴν σταθερότητά των, ἡ Γενικὴ Ἴσορροπία εἶναι σταθερά, ἡ ἀνατροπὴ ὅμως μιᾶς μερικωτέρας Ἴσορροπίας προκλεῖ ἀνατροπὴν καὶ τῶν ἄλλων μερικωτέρων Ἴσορροπιῶν καὶ τελικῶς ἀνατρέπει τὴν Γενικὴν Ἴσορροπίαν.

Μεταξὺ τῶν βασικῶν συντελεστῶν σχηματίζονται πολλαπλὰ Ἴσορροπία, ἐξ αὐτῶν ὅμως ὑπάρχουν ὠρισμένοι βασικαὶ αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὰς θεμελιώδεις βάσεις τῆς Γενικῆς Ἴσορροπίας καὶ ἡ λειτουργία τῶν ὁποίων ἐμφανίζει τὸν Νόμον τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων. Διότι ἡ ἀνατροπὴ τῆς Ἴσορροπίας τῆς σταθερᾶς ἀνόδου προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ἀνατροπὴν αὐτῶν τῶν μερικωτέρων Ἴσορροπιῶν, αἱ ὁποῖαι δι' ἐμπλοκῆς ἐμφανίζονται ὡς ἐν ἐνιαῖον φαινόμενον, τὸ φαινόμενον τῆς Κρίσεως.

Αἱ μερικαὶ Ἴσορροπίαὶ εἶναι αἱ ἐξῆς :

Α' Ἡ Ἴσορροπία Παραγωγῆς καὶ Καταναλώσεως (ὑπὸ τὴν γενικωτέραν ἔννοιαν τῆς Ἀμέσου καὶ Ἐμμέσου).

Β' Ἡ Ἴσορροπία Κόστους-Τιμῆς-Κέρδους.

Γ' Ἡ Ἴσορροπία Ἀποταμιώσεων Ἐπενδύσεων καὶ

Δ' Ἡ Ἴσορροπία Ἐπενδύσεων καὶ Ἀμέσου Καταναλώσεως.

Εἰς τὴν πραγματικότητα αἱ τέσσαρες μερικαὶ κατηγορίαι ἐμφανίζονται ὡς ἐν σύνολον, ἐν τούτοις ὀφείλομεν νὰ διακρίνωμεν σαφῶς αὐτάς καὶ νὰ παρακολουθῶμεν τὴν κίνησιν αὐτῶν διὰ καταλλήλων ὀργάνων, διότι δυνάμεθα νὰ προλάβωμεν τὴν ἐμπλοκὴν τῆς διαταράξεως τῆς Ἴσορροπίας αὐτῶν καὶ τῆς Γενικῆς Ἴσορροπίας εἰς τὴν πρώτην ἐκδήλωσιν τῆς διαταράξεως μιᾶς τῶν μερικῶν Ἴσορροπιῶν.

2. Ἡ Ἴσορροπία Προσφορᾶς καὶ Ζητήσεως

Ἡ Ἴσορροπία μεταξὺ Παραγωγῆς καὶ γενικῆς Καταναλώσεως, ἡ ἄλλως ἢ λεγομένη Ἀρχὴ τῶν Παραλλήλων, ἡ ἄλλως ὁ Νόμος τῶν Hume Say-Ricardo, ἀποτελεῖ τὴν θεμελιώδη Ἀρχὴν ἡ ὁποία πηγάζει ipso facto ἐκ τῆς Οἰκονομίας καὶ διέπει αὐτὴν ὑπὸ οἰονδήποτε κοινωνικοοικονομικὸν σύστημα.

4. Ὅρα καὶ Alan Sweeney, «Declining Investment Opportunity» εἰς «New Economics», 1948, σελ. 425.

Ἡ Κυκλικὴ Κύμανσις ἀποτελεῖ ἄρνησιν τῆς ἰσορροπίας ταύτης καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς διασπάσεως τῆς ἰσότητος, τῆς αὐτομάτως δημιουργουμένης μεταξύ Παραγωγῆς καὶ γενικῆς Καταναλώσεως. Ὀλόκληρος ἡ κύμανσις εἶναι συνέπεια τῆς ἐκδηλουμένης διασπάσεως μεταξύ τῆς Γενικῆς Προσφορᾶς (Παραγωγῆς) καὶ τῆς Γενικῆς Ζήτησεως (Καταναλώσεως ὑπὸ τὴν γενικωτέραν ἔννοιαν).

Ἡ Ἀρχὴ τῶν Παραλλήλων, δηλαδὴ τῆς φυσικῆς ἰσότητος μεταξύ Παραγωγῆς καὶ Καταναλώσεως, γνωστὴ ὡς Νόμος τῶν Hume-Say - Ricardo ἀναπτυχθεῖσα ὑπὸ τῆς Κλασσικῆς Σχολῆς ὑπέστη σφοδρὸν ἔλεγχον ὑπὸ τῶν νεωτέρων καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ J. M. Keynes⁵.

Ἡ Ἀρχὴ τῆς Ἰσότητος Παραγωγῆς καὶ Καταναλώσεως ἀποτελεῖ τὸ ὑπόστρωμα τῆς ὅλης οἰκονομίας καὶ διέπει τὴν παραγωγὴν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀνατρέπεται δὲ προσωρινῶς ὑπὸ τοῦ Νόμου τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων⁷. Οἱ κλασσικοὶ ὁρθῶς διείδον τὴν ἰσότητα τῆς Παραγωγῆς καὶ τῆς Καταναλώσεως ὡς Ἀρχὴν τῆς Καθαρᾶς καὶ Φυσικῆς Οἰκονομίας, ἀπέτυχον ὅμως εἰς τὴν ἐφαρμογὴν καὶ ἐπαλήθευσιν τῆς Ἀρχῆς εἰς τὴν σύγχρονον κυκλικὴν οἰκονομίαν, ἡ ὁποία ἀκριβῶς κινεῖται κυκλικῶς διότι ἀνατρέπεται ἡ Ἀρχὴ τῶν Παραλλήλων.

Ὅτι ὁλόκληρος ἡ παραγωγή ἐνὸς χρονικοῦ διαστήματος καταναλίσκεται εἴτε εἰς ἄμεσον εἴτε εἰς ἔμμεσον Κατανάλωσιν εἶναι κοινῶς παραδεδεγμένη Ἀρχή. Τὰ παραγόμενα ἀγαθὰ (ὕλικά καὶ ὑπηρεσίαι) προσφέρονται εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ ἡ ἀξία των ἀποτελεῖ τὴν ἀγοραστικὴν δύναμιν τῆς Ζήτησεως αὐτῶν τῶν παραγομένων ἀγαθῶν. Ἡ ἀξία τῆς Συνολικῆς Προσφορᾶς εἶναι κατ' ἀνάγκην καὶ αὐτομάτως ἴση πρὸς τὴν Συνολικὴν Ζήτησιν. Ἡ ζήτησις δὲν εἶναι οὔτε ἀνωτέρα οὔτε κατωτέρα τῆς προσφορᾶς. Ἡ προσφορὰ καθορίζει τὴν ζήτησιν, διότι αὐτὴ δημιουργεῖ τὴν ἀγοραστικὴν δύναμιν. Εἰς τὴν κυμαινόμενην οἰκονομίαν λόγῳ τῆς αὐξομειώσεως τῆς ἀξίας τοῦ χρήματος καὶ τῆς χρησιμοποίησεως τῶν Πιστώσεων ἡ ζήτησις προηγεῖται καὶ καθορίζει τὴν παραγωγὴν καὶ ἡ αὐξομείωσις αὐτῆς προκαλεῖ αὐξομείωσιν τῆς παραγωγῆς.

5. David Ricardo, Principles of Political Economy and Taxation, Ἑλλ. μετ., σ. 273. Jean B. Say, Traité d'Economie Politique, 1832, I Κεφ. XV. John S. Mill, Principles of Political Economy, Book III, chap. IV § 2, 1848. Alfred Marshall, Economics of Industry, 1879. Evan Durbin, The purchasing power and the Trade Depression», σ. 17. S. M. Macvane, σχόλιον εἰς Quarterly Journal of Economics, April 1889. W. Foster - W. Chatchings, «Profits», 1926. G. Cassel, Traité d'Economie Politique, γαλλ. μετ. I, σ. 193. Ε. Ζολώτα, «Θεωρητικὴ Οἰκονομική», 1942, σ. 239, 332.

6. «General Theory of Employment Interest and Money», 1936. H. Gordon Hayes, «Spending, Saving and Employment», 1945.

7. Financing American Prosperity, «A Symposium of Economists», 1945, ἄρθρον τοῦ B. M. Anderson, The Road of Full Employment, σ. 12.

Εἰς τὴν φυσικὴν οἰκονομίαν (ὅπου ἰσχύει ἡ ἀνταλλαγὴ ἢ ἐπικρατεῖ οὐδέτερον χρῆμα δηλαδὴ μὲ σταθερὰν ἀγοραστικὴν ἀξίαν) ἡ αὐξησις ἢ ἡ μείωσις τῆς παραγωγῆς προκαλεῖ ἰσόποσον αὐξήσιν ἢ μείωσιν τῆς ζήτησεως⁸. Δεκαπλασιασμός τῆς παραγωγῆς προκαλεῖ δεκαπλασιασμόν τῆς καταναλώσεως. Μείωσις τῆς παραγωγῆς κατὰ τὸ ἥμισυ προκαλεῖ αὐτομάτως καὶ ipso facto μείωσιν κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς καταναλώσεως (ὕπὸ τὴν εὐρείαν ἔννοιαν) ἀρκεῖ νὰ μὴ αὐξηθῇ ἡ ἀξία τοῦ χρήματος, ὅτε ἡ ἀναλογία ἀνατρέπεται.

Ἡ Ἀρχὴ τῆς ἰσότητος τῶν παραλλήλων ἰσχύει εἰς τὴν ἀναταλλακτικὴν οἰκονομίαν, εἰς τὴν ἐγχρήματον, στατικὴν ἢ δυναμικὴν, εἴτε καὶ εἰς τὴν περιπτώσιν δημιουργίας ἀποταμιεύσεων καὶ θησαυρίσεως, ἀρκεῖ μόνον τὸ Γενικὸν Ἐπίπεδον τῶν Τιμῶν νὰ εἶναι σταθερόν, δηλαδὴ νὰ ἰσχύῃ οὐδέτερον χρῆμα.

Εἰς τὴν οἰκονομίαν ὅπου ἐπικρατεῖ οὐδέτερον χρῆμα οὔτε ὑποπαγωγὴ οὔτε ὑπερπαγωγὴ εἶναι δυνατὴ οὔτε ὑποκατανάλωσις οὔτε ὑπερκατανάλωσις (ὕπὸ τὴν εὐρείαν ἔννοιαν). Εἰς οἰκονομίαν ποτε στιγμὴν ἡ παραγωγή ἐξισοῦται πρὸς τὴν κατανάλωσιν καὶ ὅταν λαμβάνῃ χώραν θησαυρίσις ἢ ἀντιθησαυρίσις. Ἡ ἀντίρρῃσις ὅτι μὲ τὴν ἐκδήλωσιν ἀποταμιεύσεως ἢ θησαυρίσεως ἐν μέρος τοῦ εισοδήματος ἀδρανεῖ καὶ δὲν ἀπορροφᾷ ἀντίστοιχα καὶ ἰσάξια ἀγαθὰ τῆς ἀγορᾶς καὶ οὕτω ἀνατρέπεται ἡ ἰσορροπία, δὲν στηρίζεται διότι διὰ τῆς σταθερότητος τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν, κοινωνικῶς ἐξουδετεροῦται ἡ ποσότης τοῦ ἀποταμιευομένου ἢ θησαυριζομένου χρήματος, διότι ἐξ ἄλλης πηγῆς εἶναι δυνατόν νὰ γίνεται ἀντιθησαυρίσις ἢ νὰ δημιουργοῦνται πιστώσεις, παραγωγικαὶ ἢ καταναλωτικαί, αἱ ὁποῖαι ἀντικαθιστοῦν τὴν ἀδρανικοῦσαν ἀγοραστικὴν δύναμιν. Ὅταν μάλιστα ἐφαρμόζεται πολιτικὴ σταθεροποιήσεως τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τοῦ Χρήματος τότε δημιουργεῖται πάντοτε ἀγοραστικὴ δύναμις ἴση πρὸς τὴν παραγωγὴν. Διὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ οὐδετέρου χρήματος, ἡ ἀτομικὴ θησαυρίσις (χρηματικὴ ἀποταμίευσις) ἐξουδετεροῦται κοινωνικῶς καὶ ματαιοῦται ἡ ἐπιβλαβὴς ἐπίδρασις τῆς ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας.

Ὁ J. M. Keynes ἀσχολούμενος μὲ τὰ προβλήματα τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας ὁρθῶς ἀρνεῖται τὴν ἰσχὺν τῶν Παραλλήλων, τὴν ἄρνησιν ὅμως θὰ ἦτο σφάλμα νὰ τὴν ἐπεκτείνωμεν καὶ εἰς τὴν Φυσικὴν Οἰκονομίαν τὴν ὁποίαν εἶχον ὑπ' ὄψιν οἱ κλασσικοὶ ὅταν ἀνέλυον τὰ φαινόμενα.

Ὁ ἴδιος ὁ J. M. Keynes ἐμμέσως παραδέχεται τὴν Ἀρχὴν ὅταν γράφει «ἡ προσφορὰ δημιουργεῖ τὴν ἰδικὴν τῆς ζήτησιν ἐν τῇ ἐννοίᾳ ὅτι ἡ ἀξία τῆς

8. Ὁ J. Wernette, «The Control of Business Cycles», 1940, παραδέχεται τὴν ἀποψιν τοῦ Prof. Souter, ὅτι κυκλικαὶ κρίσεις εἶναι δυνατὰ καὶ εἰς ἀνταλλακτικὴν οἰκονομίαν, σελ. 53.

συνολικῆς ζητήσεως εἶναι ἴση πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς συνολικῆς προσφορᾶς, εἰς οἷονδήποτε ἐπίπεδον παραγωγῆς καὶ ἀπασχολήσεως⁹.

Ἡ κλασσικὴ Ἀρχὴ τῆς ἰσότητος τῶν παραλλήλων ὅπως καὶ ὅλαι αἱ θεμελιώδεις κλασσικαὶ Ἀρχαὶ ἀνεπτύχθησαν ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως καὶ τῆς Σταθερότητος τῶν τιμῶν. Ἡ κριτικὴ τοῦ J. M. Keynes ἀναφέρεται εἰς τὴν σύγχρονον κυκλικὴν οἰκονομίαν μὲ τὰ φαινόμενα τῆς αὐξομειώσεως τῶν τιμῶν, τῆς αὐξομειώσεως τῆς Ἀπασχολήσεως ἢ τῆς μονίμου Ἀνεργίας.

Ὁ Νόμος τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων ὑπερνικᾷ τὸν Νόμον τῶν Παραλλήλων, ὁ ὁποῖος ὅμως δὲν παύει νὰ διέπῃ τὴν οἰκονομίαν, ἄλλοτε ἐν ἀδρανεῖα, καὶ ἄλλοτε ἐν πλήρει ἰσχύϊ.

Τὸ χρῆμα ὅταν διατηρῇ τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ἀξίαν ἀνταλλάσσει πλήρως τὰς παραγομένας οἰκονομικὰς ἀξίας διὰ τῆς δημιουργίας ἀνταλλακτικῶν ζευγῶν. Ἐνῷ ὅταν χάνῃ τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ ἀξίαν ἢ ἀποκτᾷ μεγαλυτέραν δὲν ἐπιτυγχάνεται ἡ δημιουργία συναλλακτικῶν ζευγῶν, διότι ἄλλοτε αἱ προσφερόμεναι ἐν τῷ συνόλῳ ἀξίαι εἶναι μεγαλύτεραι τῶν ζητουμένων (ὅταν ὑψοῦται ἡ ἀξία τοῦ χρήματος) καὶ ἄλλοτε αἱ προσφερόμεναι ἀξίαι ἐν συνόλῳ εἶναι μικρότεραι τῶν ζητουμένων (ὅταν μειοῦται ἡ ἀξία τοῦ χρήματος). Ἡ διάστασις τῆς Παραγωγῆς καὶ τῆς γενικῆς Καταναλώσεως προκαλεῖται ὄχι ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ χρήματος. Ἐὰν ἡ κυκλοφορία τοῦ χρήματος (ἡ ποσότης ἐπὶ τὴν ταχύτητα κυκλοφορίας ἐκάστης νομισματικῆς μονάδος $(MV + M'V)$) ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὴν δεδομένην ἀξίαν τῶν ἀγαθῶν αὐξήσῃ τότε αὐξάνει τὸ Γενικὸν Ἐπίπεδον τῶν Τιμῶν διότι ἡ ζήτησις εἶναι μεγαλυτέρα τῆς Προσφορᾶς καὶ τότε ἀνατρέπεται ἡ Ἴσορροπία. Ἐὰν ἡ κυκλοφορία τοῦ χρήματος $(MV + M'V)$ μειωθῇ τότε μειοῦται τὸ Γενικὸν Ἐπίπεδον τῶν Τιμῶν, διότι ἡ συνολικὴ ζήτησις εἶναι μικροτέρα τῆς συνολικῆς προσφορᾶς καὶ ἡ Ἴσορροπία καὶ πάλιν ἀνατρέπεται.

Αὐξήσις ἢ μείωσις τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν σημαίνει ἀνατροπὴν τῆς Ἴσορροπίας Παραγωγῆς καὶ Γενικῆς Καταναλώσεως.

Γενικὴ ὕψωσις τῶν Τιμῶν σημαίνει αὐξήσιν ζητήσεως, δηλαδὴ ζήτησιν μεγαλυτέραν ἐκείνης τὴν ὁποίαν δημιουργεῖ αὐτομάτως ἡ Παραγωγή. Καὶ ἀντιστρόφως, γενικὴ πτώσις τῶν Τιμῶν σημαίνει μείωσιν τῆς ζητήσεως, δηλαδὴ ζήτησιν μικροτέραν ἐκείνης τὴν ὁποίαν δημιουργεῖ αὐτομάτως ἡ παραγωγή.

Ἐφ' ὅσον εἰς τὴν φυσικὴν οἰκονομίαν (λόγω τῆς ἰσότητος Παραγωγῆς καὶ Γενικῆς Καταναλώσεως) ἡ τάσις τῶν τιμῶν εἶναι ἡ σταθερότης ἀνεξαρτήτως

9. Supply creates its own Demand in the sense that the aggregate demand price is equal to the aggregate Supply price for all levels of output and Employment, op. cit., σελ. 21-22.

τοῦ ὄγκου τῆς παραγωγῆς, αὐξήσις τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν σημαίνει δι' εἰς τὴν ἀγορὰν ὑφίσταται ἀγοραστικὴ δύναμις (Ἐνεργὸς Ζήτησις) μεγαλύτερα τῆς «φυσικῆς ζήτησεως». Ἡτοι ἐκτὸς τῆς «φυσικῆς» προστίθεται καὶ τ ε χ ν η τ ῆ ζ ῆ τ η σ ι ς. Ἀντιθέτως, κατὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν (συνεπεία ἀνεπαρκείας μέσων συναλλαγῶν ἀφαιρεῖται ἀπὸ τὴν «φυσικὴν» ζήτησιν τῆς παραγωγικῆς λειτουργίας μέρος ἐξ αἰτίας τῆς ἀνεπαρκείας τοῦ Χρήματος (τῆς ποσότητος καὶ τῆς ταχύτητος κυκλοφορίας).

Ἡ ὑψώσις ἢ ἡ πτώσις τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν (τῆς παραγωγικότητος παραμενούσης σταθερᾶς) προκαλεῖται ἀπὸ περίσσειαν ἢ ἀνεπάρκειαν τοῦ χρήματος ἐν σχέσει πρὸς τ' ἀγαθὰ (Irving Fisher) ¹⁰. Εἶναι δηλαδὴ πάντοτε ζήτημα πληθωρισμοῦ ἢ ἀντιπληθωρισμοῦ, ὁ ὁποῖος προκαλεῖται ἀπὸ αὐξομειώσεις τῆς νομισματικῆς κυκλοφορίας καὶ τῆς θησαυρίσεως ¹¹.

Εἰς τὴν περίπτωσιν ἀνόδου τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν ἔχομεν ἀνατροπὴν τῆς Ἱσορροπίας, ἡ ὁποία προκαλεῖται ἀπὸ ὑ π ε ρ ζ ῆ τ η σ ι ν. Ὑ π ε ρ κ α τ α ν ἄ λ ω σ ι ν ἐν σχέσει πρὸς τὴν φυσικὴν ζήτησιν. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν καθόδου τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν, ἡ συνολικὴ ἐνεργὸς ζήτησις εἶναι μικροτέρα τῆς φυσικῆς, δηλ. ἐμφανίζεται ὑ π ο ζ ῆ τ η σ ι ς.

Ἡ προσθήκη ἢ ἀφαίρεσις ἐνεργοῦ ζήτησεως ἐκ τῆς φυσικῆς ἀγοραστικῆς δυνάμεως τῆς οἰκονομίας προκαλεῖται διὰ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τιμῶν.

Ὁ ὄγκος τῶν πιστώσεων καὶ ἡ αὐξομείωσις αὐτῶν ἐφ' ὅσον συντελοῦν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς σταθερότητος τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τοῦ χρήματος, ἀποτελοῦν παράγοντα σταθερότητος τῆς Ἱσορροπίας Παραγωγῆς καὶ Καταναλώσεως. Ἐφ' ὅσον ὁμως ἡ αὐξομείωσις τῶν πιστώσεων καὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ χρήματος συντελοῦν εἰς τὴν αὐξομείωσιν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν, αἱ πιστώσεις ἀποτελοῦν παράγοντα διασπάσεως τῆς Ἱσορροπίας τῆς Παραγωγῆς καὶ τῆς γενικῆς Καταναλώσεως.

Ἡ μεσολάβησις τοῦ Χρήματος καὶ τῶν Πιστώσεων ἀποτελοῦν τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἐν τῷ συστήματι διαταράξεως τῆς φυσικῆς ἰσότητος τῶν δύο κατηγοριῶν καὶ διὰ τῆς συλλειτουργίας καὶ τῶν ἄλλων συντελεστῶν προκαλεῖται ἡ κυκλικὴ διάσπασις Παραγωγῆς καὶ γενικῆς Καταναλώσεως.

Ὁ ὅτ' ὡ τ ὸ π ρ ῶ τ ο ν β ῆ μ α π ρ ο σ ε γ γ ῖ σ ε ω ς π ρ ὸ ς τ ῆ ν

10. «Mastering the crisis», 1933, σ. 38. R. G. Hawtrey, *The Art of Central Banking*, 1932, σ. 106. Σ. Κατηφόρη, *Θεωρία Νομισματικῆς Πολιτικῆς*, 1938, σ. 197. Δ. Δελιβάνη, *Ἡ Σχέσις Ἐσωτερικῆς καὶ Ἐξωτερικῆς Ἀξίας τοῦ Νομίσματος*, 1935, σ. 17 ἐπ.

11. J. Tinbergen, op. cit., σ. 253, «As the Equality of Supply and Demand (intern of goods) is disturbed by the hoarding and creating money, the monetary system must be such that hoarding and creating is counteracted by equal amounts of money created and hoarded.

λύσιν τοῦ προβλήματος τοῦ κύκλου εἶναι ἡ διαπιστωμένη ἀνατροπὴ τῆς ἰσότητος Παραγωγῆς καὶ Γενικῆς Κατανάλωσews προκαλουμένη ὑπὸ τοῦ Χρήματος καὶ τῶν Πιστώσεων διὰ τῆς αὐξομειώσεως τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν.

Κατὰ τὴν ἄνοδον τοῦ κύκλου ἡ Κατανάλωσις, δηλ. ἡ Ἐνεργὸς Ζήτησις, εἶναι μεγαλύτερα τῆς παραγωγῆς ἐφ' ὅσον ὑψοῦται τὸ Γενικὸν Ἐπίπεδον τῶν Τιμῶν, ἐνῶ κατὰ τὴν κάθοδον ἡ Κατανάλωσις, ἡ Ἐνεργὸς Ζήτησις, εἶναι μικρότερα τῆς παραγωγῆς.

Αἱ ἀνωτέρω ἐξ ἀπαγωγῆς σκέψεις συμπίπτουν ἀπολύτως μετὰ τὴν πραγματικότητα. Ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἄνοδος συνωδεύθη πάντοτε μετὰ ὑψωσιν τῶν τιμῶν ἡ δὲ κάθοδος μετὰ πτώσιν¹². Δὲν εἶναι ὁμως ὀρθὴ ἡ παρατήρησις τοῦ Haberler¹³ ὅτι ἡ ἄνοδος τῆς παραγωγῆς δύναται νὰ συνοδεύεται ἀπὸ πτώσιν τῶν τιμῶν. Ἡ σκέψις τοῦ Haberler στηρίζεται εἰς μίαν λογικὴν ἀφαίρεσιν ἡ ὁποία οὔτε ἱστορικὴν βάσιν ἔχει οὔτε θεωρητικῶς δύναται νὰ θεμελιωθῇ¹⁴. Διότι δύναται μὲν ἡ ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν διατάραξιν τῶν ἄλλων τριῶν Ἰσορροπιῶν καὶ ἂν ἀκόμη ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ Ἰσορροπία Παραγωγῆς καὶ Γενικῆς Κατανάλωσews δὲν ἀνατρέπεται, οὐδέποτε ὁμως εἶναι δυνατόν κατὰ τὴν ἐπέκτασιν νὰ ἐμφανισθῇ πτώσις τιμῶν καὶ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας, διότι κατὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς παραγωγῆς πτώσις τῶν τιμῶν σημαίνει αὐξήσιν τῆς Παραγωγικότητος, ἡ δὲ αὐξήσις τῆς Παραγωγικότητος σημαίνει παράτασιν τῆς εὐημερίας, ὥς θ' ἀναπτύξωμεν κατωτέρω. Ἡ σταθερότης τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν δὲν ἀποκλείει τὴν ἀνατροπὴν τῆς Γενικῆς Ἰσορροπίας, ἐκ τῆς διαταράξεως τῶν τριῶν ἄλλων ἰσορροπιῶν.

Ἡ διατάραξις τῆς ἰσορροπίας διὰ τῆς αὐξήσεως τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν δὲν ὀδηγεῖ λογικῶς εἰς κυκλικὴν κύμανσιν, διευκολύνει τὴν ἐπέκτασιν ἀλλὰ συγχρόνως προπαρασκευάζει τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἄλλων μερικῶν ἰσορροπιῶν, διὰ δημιουργίας μεγάλου περιθωρίου κερδῶν, ἐπεκτάσεως τῶν

12. G. Haberler, Prosperity and Depression, 1941, σ. 19, 277.

13. Op. cit., σ. 19, σημ. 2.

14. Ἐλέχθη ὅτι τοῦτο συνέβη εἰς τὴν Ἀμερικὴν κατὰ τὴν περίοδον 1922-1929. Τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές διότι ὡς παρατηρεῖ ὁ ἴδιος ὁ Haberler, op. cit. (σελ. 278 ὑπ. 1) κατὰ τοὺς γενομένους ὑπολογισμοὺς τοῦ Karl Snyder, ὑψώσεις τῶν τιμῶν παρετηρήθη εἰς τὸ χονδρικόν καὶ εἰς τὸ λιανικὸν ἐμπόριον. "Orx καὶ Ernest Wageman, «Struktur und Rhythmus der Weltwirtschaft», Berlin, 1931, σελ. 111. Ἐκτὸς τούτου τὸ κράχ ἐνεφανίσθη μὲν εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, ἡ κρίσις ὁμως ἤτο ἀποτέλεσμα τῆς κυκλικῆς κινήσεως τῆς παγκοσμίου ἀγορᾶς, διότι ἡ Ἀμερικανικὴ οἰκονομία συνδέεται στενῶτα μετὰ αὐτήν. Αἱ δὲ τιμαὶ εἰς τὴν παγκόσμιον ἀγορὰν ὑψοῦντο ἀπὸ τοῦ 1926 μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 1928. Ἡ κυκλικὴ κίνησις τῶν συντελεστῶν ἔχει παγκόσμιον χαρακτῆρα μολοντί ὠρισμένα μόνον συμπτώματα ἐκδηλοῦνται εἰς ὠρισμένας χώρας.

ἐπενδύσεων, μειώσεως τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως καὶ τέλος δι' ἀνακοπῆς τῶν ἐπενδύσεων συνεπεία σοβαρᾶς ἐλαττώσεως τῶν ὀριακῶν κερδῶν ἢ καὶ ἐκμηδενίσεως αὐτῶν.

3. Ἡ ἰσορροπία Κόστους - Τιμῆς - Κέρδους

Βασικὴ Ἀρχὴ τῆς λειτουργίας τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος εἶναι ἡ διάρθρωσις Κόστους-Τιμῆς-Κέρδους. Ἐφ' ὅσον διατηρῆται ἡ Ἀρχὴ τὸ οἰκονομικὸν σύστημα λειτουργεῖ κανονικῶς καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς ἡ Γενικὴ Ἰσορροπία εἶναι ἀσφαλὴς. Μείωσις τοῦ κόστους διὰ τῆς συνεχοῦς ὑψώσεως τῆς Παραγωγικότητος προκαλεῖ αὐξήσιν τοῦ Κέρδους, ἡ ὁποία παρατείνει καὶ διατηρεῖ τὴν ἰσορροπίαν. Ἡ ὑψώσις τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν εὐρύνει πάντοτε τὸ περιθώριον κέρδους (in the short-run), διότι ἡ προσαρμογὴ τοῦ Κόστους πρὸς τὴν Τιμὴν καθυστερεῖ, καὶ οὕτω, ἐνισχύει τὴν διατήρησιν τῆς Ἰσορροπίας.

Ἡ δυναμικὴ ἐξέλιξις τῆς Ἰσορροπίας Κόστους-Τιμῆς-Κέρδους ἔχει ὀριακὸν χαρακτήρα. Κατὰ τὴν κυκλικὴν κύμανσιν ἡ Ἰσορροπία βαίνει ἐξασθενοῦσα, τελικῶς ἀνατρέπεται καὶ ἀκολουθῶς ἀποκαθίσταται διὰ τῶν ὀριακῶν μεταβολῶν τῶν κατηγοριῶν Κόστους, Κέρδους, Τιμῆς.

Ἡ ἰσορροπία αὕτη, εἶναι οὐσιώδης διὰ τὸ σύστημα, διότι ἀνατροπὴ τῆς Γενικῆς Ἰσορροπίας δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἐφ' ὅσον ἡ διάρθρωσις Κόστους-Τιμῆς-Κέρδους διατηρεῖται.

Ἀνατροπὴ τῆς ἰσορροπίας ταύτης δὲν εἶναι δυνατὴ ἐφ' ὅσον τὸ σύστημα λειτουργεῖ ἐπὶ τῆς καμπύλης τῆς Αὐξήσεως Ἀποδόσεως, διότι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ ἀτομικὴ ἐπιχείρησις ἢ ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία συνεχῶς δημιουργεῖ μεγαλύτερα κέρδη. Μόνον ἀφ' ἧς στιγμῆς μία ἐπιχείρησις ἢ ἡ ἐθνικὴ οἰκονομία συνολικῶς ἀρχίσῃ νὰ λειτουργῇ ἐπὶ τῆς καμπύλης τῆς Μειουμένης Ἀποδόσεως, τότε δημιουργοῦνται αἱ προϋποθέσεις τῆς Κυκλικῆς κινήσεως. Διότι μόνον τότε ἡ ὀριακὴ μείωσις τῶν κερδῶν θὰ προκαλέσῃ συνεχῇ μείωσιν τῶν ὀριακῶν ἐπενδύσεων, ἡ ὁποία θὰ προκαλέσῃ τὴν ἐμπλοκὴν καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἄλλων μερικῶν ἰσορροπιῶν.

Ἡ συνεχὴς μείωσις τοῦ ὀριακοῦ κέρδους καὶ τελικῶς ἡ ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας Κόστους-Τιμῆς-Κέρδους, προκαλεῖται ἢ διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν ὀριακῶν δαπανῶν (ὀριακῶν μισθῶν, ὀριακῶν τόκων, ὀριακῶν τιμῶν πρώτων ὑλῶν καὶ ὀριακῶν λοιπῶν δαπανῶν) μὲ σύγχρονον ἀσθενεστέραν αὐξήσιν ἢ σταθερότητα τῶν τιμῶν τῶν ἐτοιμῶν ἀγαθῶν¹⁵.

15. Wesley Mitchell, *Business Cycles and Unemployment*, εἰς τὸ *Readings in Business Cycle Theory*, σ. 50-51.

Ἡ μὴ σύγχρονος καὶ παράλληλος ὕψωσις τοῦ τιμαρίθμου τῶν τιμῶν τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς (οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὸ κόστος) καὶ τοῦ τιμαρίθμου τῶν τιμῶν τῶν ἐτοιμῶν ἀγαθῶν (καθυστέρησις τοῦ δευτέρου τιμαρίθμου) κατὰ τὰ τελευταῖα στάδια τῆς ἐπεκτάσεως, καί, τελικῶς ἡ ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας ὀφείλεται εἰς λόγους ὀργανικοῦς τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας. Τοῦτο συμβαίνει διότι κατὰ τὰ τελευταῖα στάδια τῆς ἐπεκτάσεως λόγω τῆς ἐξαντλήσεως τῶν ἐν ἀδρανείᾳ εὐρισκομένων συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, ἡ τιμὴ τῶν ὀριακῶν μονάδων αὐτῶν ὑψοῦται ταχέως καὶ ἀποτόμως, ἡ δὲ τιμὴ τῆς ὀριακῆς μονάδος προσδιορίζει τὴν τιμὴν ὀλοκλήρου τοῦ συντελεστοῦ. Ἐνῶ δηλαδὴ ἡ τιμὴ τῆς ὀριακῆς μονάδος ἐνὸς συντελεστοῦ προσδιορίζει τὴν τιμὴν ὀλοκλήρου τοῦ συντελεστοῦ καὶ προκαλεῖ ἔντονον ὕψωσιν, ἡ τιμὴ τοῦ ὀριακοῦ προϊόντος προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ἰσχύουσαν μέσῃ τιμῇ τοῦ προϊόντος συνεπείᾳ αὐξήσεως τῆς προσφορᾶς τῶν ἐτοιμῶν προϊόντων ὑπὸ νέων ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων (horizontal maladjustment).

Ἐκ τῶν οἰκονομολόγων ὁ Wesley Mitchell¹⁶ ἐτόνισε ἰδιαίτερώς τὴν πλευρὰν τοῦ κόστους εἰς τὴν κυκλικὴν κύμανσιν¹⁷.

4. Ἡ ἰσορροπία ἀποταμιεύσεων - ἐπενδύσεων

Αἱ ἐννοιαὶ τῶν δύο κατηγοριῶν τῆς Ἐπενδύσεως καὶ τῆς Ἀποταμιεύσεως ἐξακολουθοῦν ν' ἀποτελοῦν ἐννοιολογικὸν πρόβλημα τῆς Οἰκονομικῆς. Διὰ τῶν κατωτέρω παρατηρήσεων δὲν σκοπεύομεν ν' ἀναπτύξωμεν πλήρως τὸ θέμα, ἀπλῶς μόνον διατυπώομεν μερικὰς σχέψεις ὅσον ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενον τῶν δύο ἐννοιῶν διότι οὕτω διευκολύνεται ἡ ἀνάλυσις μας.

Ἐὰν ἡ ἀποταμίευσις ληφθῇ ὄχι ἀπὸ τὴν χρηματικὴν τῆς πλευρᾶν ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πραγματικὴν τότε ἡ Ἀποταμίευσις συμπίπτει ἀπολύτως μὲ τὴν Ἐπένδυσιν καὶ ἀποτελοῦν ταυτολογίαν. Ἐὰν ὅμως ληφθῇ ἀπὸ τὴν χρηματικὴν τῆς πλευρᾶν τότε συμπίπτει ἀπολύτως μὲ τὴν Θησαύρισιν. Διότι αὐξήσις τῆς ρευστότητος, δηλαδὴ θησαύρισις, εἶναι ἡ συγκέντρωσις χρήματος ἀδρανούς. Ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τὴν Κατανάλωσιν (ἔμμεσον) ἐκδηλοῦται διὰ τῆς ἐξοικονομήσεως (θησαυρίσεως) χρήματος, πραγματικὴ ὅμως ἀποταμίευσις δὲν λαμβάνει χώραν παρὰ μόνον ὅταν γίνεται Καθαρά Ἐπένδυσις, δηλαδὴ ὅταν παράγωνται παραγωγικὰ ἀγαθὰ περισσότερα τῶν φθειρομένων παραγωγικῶν ἀγαθῶν τῆς οἰκονομίας¹⁸.

16. Business Cycles and their Causes, 1941.

17. W. Mitchell, Business Cycles and Unemployment, 1923. G. H. Haberler, Prosperity and Depression, 1941, σ. 353 καὶ σ. 107.

18. Ὑπὸ εὐρυτέραν σημασίαν ἡ ἐννοια τῆς Ἐπενδύσεως περιλαμβάνει πᾶσαν παραγωγὴν ὑλικῶν ἀγαθῶν πέραν τῆς καταναλώσεως, δηλαδὴ ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ ὑπηρεσιῶν τὰ ὅποια δὲν περιῆλθον ἐκτὸς εἰς τὴν κατανάλωσιν.

Ἡ Ἐπένδυσις καὶ ἡ Ἀποταμίευσις (πραγματικὴ) λαμβάνουν χώραν καθ' ὃν χρόνον παράγονται παραγωγικὰ ἀγαθὰ. Ἡ διάθεσις χρήματος διὰ τὴν προμήθειαν παραγωγικῶν ἀγαθῶν, δὲν εἶναι ἐπένδυσις, ἀλλὰ κυκλοφορία κεφαλαίου.

Ἡ συγκέντρωσις χρήματος καὶ ἡ ἀγορὰ ἐνὸς διαρκοῦς ἀγαθοῦ δὲν εἶναι οὔτε ἀποταμίευσις, ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως, οὔτε ἐπένδυσις (ἀπὸ κοινωνικο-οικονομικῆς ἀπόψεως). Ἀπὸ ἀτομικῆς ἀπόψεως εἶναι ἀποταμίευσις καὶ ἔπειτα ἐπένδυσις. Ἡ Κοινωνικὴ Ἀποταμίευσις καὶ Ἐπένδυσις λαμβάνουν χώραν ὅταν παράγονται ὑλικά παραγωγικὰ ἀγαθὰ, περισσότερα τῶν φθειρομένων.

Ὡστε ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ Ἐπενδύσεως καὶ Ἀποταμιεύσεως ἀπὸ κοινωνικῆς καὶ πραγματικῆς ἀπόψεως, ἐννοοῦμεν τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, δηλαδή Καθαρὰν αὐξησιν τῶν Παραγωγικῶν Ἀγαθῶν. Καὶ ὅταν χρησιμοποιῶμεν τὸν ὅρον Ἀποταμίευσις ἀπὸ χρηματικῆς ἀπόψεως ἐννοοῦμεν τὴν αὐξησιν τῆς ρευστότητος ὠρισμένων ἀτόμων (διότι συγχρόνως ἄλλων ἀτόμων ἡ ρευστότης ἐλαττοῦται). Ἀποχὴ ἀπὸ τὴν Κατανάλωσιν καὶ συγκέντρωσις χρήματος δὲν σημαίνει ἀποταμίευσιν ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως. Μόνον ὅταν γίνῃ ἐπένδυσις τότε *ipso facto* λαμβάνει χώραν καὶ ἀποταμίευσις¹⁹. Ὅταν λοιπὸν ὁμιλῶμεν περὶ ἰσορροπίας Ἀποταμιεύσεως καὶ Ἐπενδύσεων, αἱ Ἀποταμιεύσεις νοοῦνται ἀπὸ χρηματικῆς ἀπόψεως, διότι ἀπὸ πραγματικῆς ἀπόψεως ὑπάρχει ταυτολογία καὶ ὅχι ἰσορροπία δύο κατηγοριῶν.

Εἰς τὴν οἰκονομίαν ὅταν τὸ χρῆμα κυκλοφορῇ καὶ ἀνταλλάσῃ τὰ ἀγαθὰ μὲ ὠρισμένην ταχύτητα καὶ δὲν ἀδρανῇ ἐπὶ μακρότερον τοῦ κανονικοῦ διάστημα εἰς τὰ ἀτομικά καὶ δημόσια χρηματοκιβώτια, καὶ λαμβάνουν χώραν Ἐπενδύσεις, τότε ὑφίσταται ἰσορροπία μεταξύ Ἀποταμιεύσεων καὶ Ἐπενδύσεων. Ἐφ' ὅσον ὁμως συγκεντρώνεται χρῆμα ἀδρανὲς περισσότερον τοῦ συνήθους καὶ ἀδρανῇ μακρότερον τοῦ συνήθους, τότε δημιουργεῖται διάστασις μεταξύ Ἀποταμιεύσεων καὶ Ἐπενδύσεων.

Συγκέντρωσις χρήματος κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐπεκτάσεως ἀποτελεῖ ἐνδειξιν περιορισμοῦ τῶν Ἐπενδύσεων καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ σημεῖον διαταράξεως τῆς Ἰσορροπίας Ἀποταμιεύσεων καὶ Ἐπενδύσεων.

Ἡ διατάραξις τῆς Ἰσορροπίας τῶν Ἀποταμιεύσεων καὶ Ἐπενδύσεων δύναται νὰ προκληθῇ

19. Διὰ τὴν ἐννοιολογικὴν συζήτησιν περὶ τῆς Ἀποταμιεύσεως ὄρα D. H. Robertson, *Saving and Hoarding Essays in Monetary Theory*, 1946, σ. 65. Bertil Ohlin, *Some Notes on the Stockholm, Theory of Saving and Investment*, *Econ. Journal* 1937. J. M. Keynes, *Treatise on Money*, 1933, chap. 12. A. Pigou, *Employment and Equilibrium*, 1941, σ. 19. F. Hayek, *Profits Interest and Investment*, 1939. Abba Lerner, *Saving and Investment* εἰς τὸ *Quarterly of Journal of Economics*, 1938-39.

καὶ ἀπὸ τὰς δύο κατηγορίας. Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν Ἐπενδύσεων δύναται νὰ προέλθῃ ὅταν ἐνεργοῦνται ἐπενδύσεις ἐπὶ πιστώσει μετὰ τὴν πρόβλεψιν ὑπάρξεως ἀποταμιεύσεων (χρηματικῶν διαθεσίμων) καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐξοφλήσεως τῶν πιστώσεων δὲν ὑπάρχουν διαθέσιμα χρηματικὰ ποσὰ (ἀποταμιεύσεις). Τὸ φαινόμενον τοῦτο προκαλεῖται ἀπὸ τὰς ὑπερεπενδύσεις αἱ ὁποῖαι ἐγίναν χωρὶς τὸν ὑπολογισμόν τῆς μελλοντικῆς ἐπαρκειᾶς τῶν Ἀποταμιεύσεων.

Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν ἀποταμιεύσεων δύναται νὰ προέλθῃ ἡ διατάραξις διὰ συγκεντρώσεως ἀδρανικοῦντος χρήματος ἢ διὰ θησαυρίσεως. Ἡ συσσώρευσις ρευστότητος εἶναι ἀποδείξις ἐλλείψεως ἰσοπόσων ἐπενδύσεων, ἀναγκαίων διὰ τὴν διατήρησιν τῆς πλήρους Ἀπασχολήσεως.

Καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις ἡ διατάραξις τῆς Ἰσορροπίας, ἐμπλεκομένη εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν τριῶν ἄλλων μερικῶν Ἰσορροπιῶν, δύναται νὰ προκαλέσῃ ἀνατροπὴν τῆς Γενικῆς Ἰσορροπίας.

Κατὰ τὴν φάσιν τῆς ἐπεκτάσεως τῆς Παραγωγῆς προκαλεῖται διατάραξις τῆς Ἰσορροπίας ἢ δι' ἐντάσεως τῶν Ἐπενδύσεων πέραν τῆς ἀποταμιευτικῆς ἱκανότητος τῆς οἰκονομίας ἢ διὰ συσσωρεύσεως Ἀποταμιεύσεων καὶ ἀνεπαρκείας Ἐπενδύσεων. Κατὰ δὲ τὸ τέλος τῆς ἐπεκτάσεως ἡ διατάραξις προέρχεται διὰ περιορισμοῦ τῶν Ἐπενδύσεων ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀπαραίτητον ποσοστὸν καὶ δι' αὐξήσεως τοῦ ποσοστοῦ τῶν Ἀποταμιεύσεων, συνεπείᾳ τῆς μειώσεως τῆς ὀριακῆς ροπῆς πρὸς Κατανάλωσιν κατὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς Παραγωγῆς καὶ τὴν συνεχῆ αὐξήσιν τοῦ Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος.

Ἡ συνεχὴς αὐξήσις τῶν Ἀποταμιεύσεων κατὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς παραγωγῆς καὶ ὁ συνεπείᾳ μειώσεως τῶν ὀριακῶν κερδῶν περιορισμὸς τῶν Ἐπενδύσεων, ἀποτελοῦν τὴν θεμελιώδη ἀντινομίαν τοῦ κυκλικοῦ συστήματος²⁰.

5. Ἡ ἰσορροπία Ἐπενδύσεων - Ἀμέσου Κατανάλωσης

Προϋπόθεσις τῆς Γενικῆς Ἰσορροπίας εἶναι καὶ ἡ ἰσορροπία Ἐπενδύσεων καὶ Ἀμέσου Κατανάλωσης. Δηλαδή εἰς τὴν οἰκονομίαν εἰς μίαν ὠρισμένην περίοδον ὑπάρχει σχέσις ἰσορροπίας μετὰ τοῦ μέρους τοῦ Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον διατίθεται εἰς Ἐπένδυσιν καὶ τοῦ μέρους τοῦ διατιθεμένου εἰς Ἀμεσον Κατανάλωσιν.

Ἐὰν ὁλόκληρον τὸ Ἐθνικὸν Εἰσόδημα διατίθεται εἰς ἄμεσον κατανάλω-

20. Alvin Hansen, Fiscal Policy and Business Cycle, 1941. J. M. Keynes, General Theory of Employment Interest and Money, 1936.

σιν τότε δὲν ὑπάρχει πιθανότης νὰ ἐκδηλωθῇ κυκλικὴ κύμανσις. Ἡ κυκλικὴ κίνησις εἶναι συνέπεια τῆς δυναμικότητος τῆς οἰκονομίας ἡ ὁποία προκαλεῖται ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῶν Ἐπενδύσεων.

Δὲν εἶναι ὁμως οὔτε εὐκολον οὔτε δυνατόν διὰ μίαν ἐθνικὴν οἰκονομίαν νὰ διαθέτῃ αὐθαιρέτως οἰονδήποτε μέρος τοῦ Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος εἰς Ἐπενδύσεις. Ἐὰν ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος διατεθῇ εἰς Ἐπενδύσεις μέρος μεγαλύτερον τοῦ ὀρίου Ἰσορροπίας²¹, τοῦτο θὰ γίνῃ εἰς βάρος τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως καὶ θὰ ἐπέλθῃ διατάραξις τῆς Ἰσορροπίας. Δηλαδή προκαλεῖται ἀδυναμία ἐκ μέρους τῶν καταναλωτῶν ν' ἀπορροφήσουν τὰ παραγόμενα καταναλωτικὰ ἀγαθὰ, διότι τὸ μέρος τοῦ εἰσοδήματος τὸ ὁποῖον κατανέμεται εἰς τοὺς καταναλωτὰς δὲν δύναται ν' ἀπορροφήσῃ τὰ ὑπὸ τῶν Ἐπενδύσεων παραγόμενα καταναλωτικὰ ἀγαθὰ.

Τὸ οἰκονομικὸν σύστημα εἶναι δυνατόν νὰ λειτουργήσῃ ἐφ' ὅσον εἰς τὴν οἰκονομίαν ὑφίσταται Ἐνεργὸς Ζήτησις καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ἴση πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν παραγομένων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Τοῦτο δὲ ἐπιτυγχάνεται, ἐὰν ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος διατίθεται διὰ κατανάλωσιν ἀρκετὸν μέρος διὰ τὴν πλήρη ζήτησιν τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Καί, ὑποτιθεμένης Ἰσορροπίας, πρέπει αἱ ὀριακαὶ ἐπενδύσεις νὰ προκαλοῦν παραγωγὴν ὀριακῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἴσην πρὸς τὴν ὀριακὴν καταναλωτικὴν δύναμιν. Τότε τὸ σύστημα ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς λειτουργεῖ κανονικῶς.

Ἐὰν αἱ τιμαὶ τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν (τιμὰριθμος λιανικῆς πωλήσεως) ὑψοῦνται σημαίνει ὅτι εἰς τὴν οἰκονομίαν ὑφίσταται πλέον ἢ ἐπαρκὲς ἐνεργὸς ζήτησις καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ἐὰν αἱ τιμαὶ τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἶναι σταθεραὶ τότε ὑφίσταται ἰσορροπία Ἀμέσου Καταναλώσεως καὶ Ἐπενδύσεων. Ἡ ἔναρξις ὁμως τῆς πτώσεως τοῦ τιμαριθμοῦ Λιανικῆς Πωλήσεως (τοῦ κόστους παραμένουτος σταθεροῦ) δεικνύει τὴν διατάραξιν τῆς Ἰσορροπίας, δηλαδή τὴν μείωσιν τῆς ἐνεργοῦ ζήτησεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἐναντι τῶν ὀριακῶν παραγομένων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Βάσει τῆς Ἀρχῆς τοῦ οἰκονομικοῦ αὐτοματισμοῦ τὸ σύστημα δεόν νὰ δημιουργῇ ἰσορροπίαν Ἀμέσου Καταναλώσεως καὶ Ἐπενδύσεων. Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι αἱ ἐπενδύσεις εἰς μίαν οἰκονομίαν εἶναι ὑπὲρ τὸ ὄριον, τότε ἀντιστοίχως θὰ περιορισθῇ ἡ καταναλωτικὴ δύναμις. Τοῦτο θὰ προκαλέσῃ ἀμέσως μείωσιν τῆς παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ ἀντιστοίχως περιορισμὸν ζήτησεως καὶ παραγωγῆς παραγωγικῶν ἀγαθῶν.

21. Ε. Ζολώτα, «Δημιουργικὸς Σοσιαλισμός», 1944, σελ. ... Abba Lerner, *The Economics of Control*, 1944, σ. 275.

Ἐάν ἡ καταναλωτικὴ δύναμις εἶναι ὑπὲρ τὸ ὄριον τῆς Ἱσορροπίας, διατάραξις συγγενῆς πρὸς τὴν κυκλικὴν κύμανσιν δὲν δύναται νὰ συμβῇ, διότι ἡ αὐξήσις καταναλωτικῆς δυνάμεως προκαλεῖ ἐπιταχυνομένην αὐξήσιν τῶν παραγωγικῶν ἀγαθῶν. Διατάραξις τῆς Ἱσορροπίας σχετιζομένη πρὸς τὸν κύκλον, ἐπέρχεται ὅταν ἡ Ἐπένδυσις εἶναι ὑπὲρ τὸ ὄριον Ἱσορροπίας.

Ἡ κλασσικὴ ἀνάλυσις διετύπωσε τὴν ἀποψιν, πηγάζουσαν ἐκ τῆς σκεπτικῆς ἀντιλήψεως τῆς οἰκονομίας, καθ' ἣν δὲν ὑπῆρχεν ὄριον Ἐπενδύσεων καὶ ἡδύνατο ἀπεριορίστως νὰ ἐλαττωῖται ἡ κατανάλωσις καὶ ν' αὐξάνῃ ἡ Ἐπένδυσις, αὐξανομένου τοιοῦτοτρόπως τοῦ Εἰσοδήματος.

Εἰς τὴν κυκλικὴν οἰκονομίαν, κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐπεκτάσεως ἡ καταναλωτικὴ δύναμις εἶναι μεγαλυτέρα τῶν παραγομένων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἐξ οὗ καὶ ἡ αὐξήσις τῶν τιμῶν τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν (τοῦ κόστους παραμένουτος σταθεροῦ), ἔνεκα πολλῶν λόγων, α) ἔνεκα τοῦ ἐτεροχρονισμοῦ μεταξὺ τῆς διαθέσεως καταναλωτικῆς δυνάμεως (αὐξήσις συνολικῶν καὶ ὀριακῶν μισθῶν) διὰ τὴν παραγωγὴν παραγωγικῶν ἀγαθῶν, πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν παραγωγικῶν ἀγαθῶν ἐνάρξεως παραγωγῆς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν²², β) ἔνεκα τῆς ἡϋξημένης ζητήσεως ἐκ τοῦ φόβου περαιτέρω αὐξήσεως.

Εἰς τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἐπεκτάσεως δὲν ὑφίσταται πιθανότης ἀνατροπῆς τῆς Ἱσορροπίας, διότι ἡ Κατανάλωσις (ἄμεσος) εἶναι σχετικῶς πολὺ μεγάλη, ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἐπένδυσιν. Ἐφ' ὅσον ὁμως ἡ ἐπέκτασις προχωρῇ καὶ ἡ ὀριακὴ ροπὴ πρὸς κατανάλωσιν εἶναι συνεχῶς μικροτέρα, δηλαδὴ ἡ ροπὴ πρὸς ἀποταμίευσιν καὶ Ἐπένδυσιν μεγαλυτέρα, τότε ἡ διατάραξις τῆς Ἱσορροπίας εἶναι πιθανή, διότι ἡ συσσωρευμένη ἐπένδυσις προκαλεῖ παραγωγὴν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν πλέον τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως.

Κατὰ τὰ τελευταῖα στάδια τῆς ἐπεκτάσεως ἡ καταναλωτικὴ δύναμις αὐξάνει (αὐξήσις μισθῶν), ἡ αὐξήσις ὁμως τῶν προσφερομένων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἶναι πολὺ μεγαλυτέρα, συνεπεία ἀθρόας παραγωγῆς ὑπὸ ὁμοειδῶν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργήθησαν ἡ ἡϋξήσαν τὴν παραγωγὴν τῶν ἐξ ἐπενδύσεων προγενεστέρων περιόδων (horizontal Maladjustment).

Οὐσιαστικῶς ἡ Ἱσορροπία δὲν ὑφίσταται μεταξὺ Ἀμέσου Καταναλώσεως καὶ Ἐπενδύσεων, ἀλλὰ μεταξὺ Καταναλωτικῆς Δυνάμεως καὶ τῆς ἁξίας τῶν ὑπὸ τῶν Ἐπενδύσεων παραγομένων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Διότι ἐάν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ διὰ τὰς Ἐπενδύσεις μέρος τοῦ Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος διατίθεται ὅχι εἰς παραγωγικὰ ἀγαθὰ ἀλλὰ εἰς ἀγαθὰ

22. Ἱ. Παρασκευόπουλος, Οἰκονομικὴ Πίστις, 1936, σ. 210 ἐπ.

χρήσεως ατομικά ή κοινωνικά (έργα κοινής ωφελείας), διὰ τὰ ὁποῖα δὲν καταβάλλεται ἡ ἀξία τῶν ὑπηρεσιῶν των, δηλαδὴ παρέχονται δωρεάν²³, δὲν θὰ ὑπῆρχε πρόβλημα Ἴσορροπίας Ἐπενδύσεων καὶ Ἀμέσου Καταναλώσεως²⁴, διότι οὐσιαστικῶς θὰ ἐμειοῦτο ἡ Κατανάλωσις, θὰ εἵχομεν δηλαδὴ μόνον Κατανάλωσιν, διότι αἱ Ἐπενδύσεις κοινωνικῆς ὠφελείας θὰ ἦσαν πλοῦτος ὁ ὁποῖος θὰ εὐρίσκετο ἔξω τῆς οἰκονομικῆς λειτουργίας. Αἱ Ἐπενδύσεις εἰς ἀγαθὰ χρήσεως καὶ ἔργα κοινῆς ὠφελείας δὲν δημιουργοῦν ἀγαθὰ διὰ τὰ ὁποῖα ἀπαιτεῖται ἀντίστοιχος καταναλωτικὴ δύναμις διὰ ν' ἀπορροφηθοῦν. Καὶ ὅσονδ' ἴσως μέρος τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος διατεθῇ διὰ τὰ ἔργα αὐτὰ (ὅπως π.χ. ὁ πολεμικὸς ἐξοπλισμὸς) δὲν ἀνατρέπει τὴν ἰσορροπίαν Καταναλώσεως καὶ Ἐπενδύσεως. Διατάραξις τῆς Ἴσορροπίας ἐπέρχεται ὅταν παράγονται καταναλωτικὰ ἀγαθὰ πέραν τῆς ὑπαρχούσης καταναλωτικῆς δυνάμεως. Εἶναι δὲ πλεόν τῆς ὑπαρχούσης καταναλωτικῆς δυνάμεως διότι εἰς τὴν καταναλωτικὴν δύναμιν τῆς σήμερον προσφέρονται καὶ καταναλωτικὰ ἀγαθὰ τὰ ὁποῖα παρήχθησαν ἐξ ἀγαθῶν τῆς χθὲς.

Ὡστε ἡ διάκρισις μεταξὺ Ἐπενδύσεων, παραγουσῶν καταναλωτικὰ ἀγαθὰ καὶ Ἐπενδύσεων παρεχουσῶν ἀγαθὰ ἀπολαύσεως δωρεάν στηρίζεται εἰς οὐσιώδη διαφοράν.

Τὴν αὐτὴν ἐπίδρασιν ἀσκοῦν ἐπὶ τῆς Ἴσορροπίας, αἱ Ἐπενδύσεις μακρᾶς πνοῆς, ὅταν π.χ. ἡ ἀπόδοσις ἀρχίζῃ μετὰ μίαν πενταετίαν. Διὰ τῶν ἐπενδύσεων τούτων δημιουργεῖται καταναλωτικὴ δύναμις ἐνῶ ἡ προσφορὰ τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν θ' ἀρχίσῃ μετὰ μίαν πενταετίαν. Αἱ Ἐπενδύσεις αὗται δύνανται νὰ δράσουν ἀνατρεπτικῶς ἐπὶ τῆς Ἴσορροπίας διὰ τῆς δημιουργίας καταναλωτικῆς δυνάμεως ὑπερτέρας τῶν προσφερομένων ἀγαθῶν.

Διὰ τῆς ἀνωτέρω ἀναλύσεως ἐδώσαμεν τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν τεσσάρων οὐσιωδῶν Ἴσορροπιῶν. Εἰς τὴν κατωτέρω παράγραφον θὰ ἐξετάσωμεν τὴν διάρθρωσιν καὶ τὴν ἀλληλεπίδρασιν τῶν βασικῶν ἰσορροπιῶν, αἱ ὁποῖαι διατηροῦν ἢ ἀνατρέπουν τὴν Γενικὴν Ἴσορροπίαν.

6. Ἡ ἀλληλεξάρτησις τῶν ἰσορροπιῶν

Αἱ μερικαὶ Ἴσορροπιαί (Παραγωγῆς – γενικῆς Καταναλώσεως, Κόστους – Τιμῆς – Κέρδους, Ἐπενδύσεων – Ἀποταμιεύσεων, Ἐπενδύσεων – Ἀμέσου Κα-

23. «Στεῖραι Ἐπενδύσεις».

24. Κατωτέρω εἰς τὸ ἑκτον κεφάλαιον γίνεται εὐρυτέρα ἀνάπτυξις τοῦ σημείου τούτου.

ταναλώσεως) ἀποτελοῦν τὰς θεμελιώδεις σχέσεις τῶν δέκα οὐσιωδῶν συντελεστῶν τῆς Γενικῆς Ἴσορροπίας.

Ἡ σταθερότης μιᾶς μερικῆς Ἴσορροπίας δημιουργεῖ εὐνοϊκὸν ὅρον σταθερότητος καὶ τῶν λοιπῶν Ἴσορροπιῶν καὶ ἡ διατάραξις μιᾶς, ἀσχεῖ διαταρακτικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἄλλων. Οὕτω ἡ Γενικὴ Ἴσορροπία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν σταθερότητα μιᾶς ἐκάστης μερικῆς καί, ὥς θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον ἡ ἀνατροπὴ τῆς Ἴσορροπίας Εὐημερίας ἐπέρχεται διότι εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπεκτάσεως ἀνατρέπονται αἱ μερικαὶ ἰσορροπίαί, ἡ μᾶλλον, ἐπειδὴ ἀνατρέπονται μία Ἴσορροπία καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ ἀνατροπὴ τῶν λοιπῶν μερικῶν Ἴσορροπιῶν ἀνακόπτεται ἡ ἐπέκτασις καὶ ἐπέρχεται ἡ Κρίσις.

Ἡ διάκρισις ὅμως τῶν τεσσάρων βασικῶν ἰσορροπιῶν διὰ νὰ ἔχῃ πρακτικὸν σκοπὸν, ἀπὸ ἀπόψεως στατιστικῆς παρακολουθήσεως, θεωρητικῆς ἀναλύσεως καὶ ἀσκήσεως ἀντικυκλικῆς πολιτικῆς, πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα τὰ ὅποια ν' ἀποτελοῦν καὶ τὰ κριτήρια τοῦ μελετητοῦ.

Ἀνωτέρω παρατηρήσαμεν παρεπιπτόντως ὅτι κριτήριον παρακολουθήσεως τῆς Ἴσορροπίας μετὰ τὴν Παραγωγῆς καὶ Καταναλώσεως (ἀμέσου καὶ ἐμμέσου) εἶναι τὸ Γενικὸν Ἐπίπεδον τῶν Τιμῶν. Ἡ παρακολούθησις τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν εἶναι δυνατὴ καὶ δὲν παρουσιάζει δυσχερείας, δι' αὐτῆς δὲ προσδιορίζομεν τὴν ἀγοραστικὴν ἀξίαν τοῦ Χρήματος, ἡ ὅποια ἀποτελεῖ καὶ τὸ κριτήριον τῆς Ἴσορροπίας. Ἡ σταθερότης ὅμως τῆς ἰσορροπίας ταύτης δὲν ἀποκλείει τὴν ἀνατροπὴν τῆς Γενικῆς Ἴσορροπίας ἐκ τῶν ἄλλων μερικῶν Ἴσορροπιῶν, διότι αὐταὶ δύνανται νὰ κινοῦνται ἀνεξαρτήτως τῆς σταθερότητος τῆς νομισματικῆς ἀξίας.

Κριτήρια τῆς Ἴσορροπίας Ἐπενδύσεων—Ἀποταμιεύσεων δύνανται ν' ἀποτελέσουν ἡ Ρευστότης τῶν Ἀποταμιευτικῶν Ἰδρυμάτων (τράπεζαι, ταμιευτήρια) καὶ ὁ Δανειακὸς Τόκος. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐπεκτάσεως ἡ παρατηρουμένη ρευστότης τῶν ἀποταμιευτικῶν ἰδρυμάτων ὀφείλεται εἰς ὀργανικὴν τριβὴν καὶ δὲν πρέπει νὰ νομισθῇ ὅτι ἐμφανίζεται ἀναστολὴ Ἐπενδύσεων. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ ἑλλειψὶς ἀποταμιεύσεων καὶ ἡ ὑπερεπένδυσις ἐμφανίζεται εἰς τὴν ὕψωσιν τοῦ δανειακοῦ τόκου. Τὸ ὕψος τοῦ δανειακοῦ τόκου δὲν πρέπει νὰ λαμβάνεται ἀπὸ τὴν ἐπίσημον ἀγοράν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀνεπίσημον ἀγοράν τῶν χρηματικῶν κεφαλαίων, διότι ἐκεῖ ἐμφανίζεται ὁ

πραγματικός δανειακός τόκος. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἐπισήμου ἀγορᾶς ὁ δανειακός τόκος ἂν ληφθῇ ὡς κριτήριο, πρέπει νὰ ὑπολογίζεται ὄχι μόνον ὁ προεξοφλητικός τόκος, ἀλλὰ καὶ τὰ διάφορα ἄλλα βάρη.

Τῆς Ἴσορροπίας Ἐπενδύσεων Ἀμέσου Καταναλώσεως κριτήριο δύναται ν' ἀποτελέσῃ τὸ Ἐπίπεδον τιμῶν Καταναλωτικῶν Ἀγαθῶν, ἢ τὸ Κόστος Ζωῆς. Ὡς κριτήριο δὲ τῆς Ἴσορροπίας Κόστους-Τιμῆς-Κέρδους, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ τὸ ἐπίπεδον τῶν Τιμῶν τῶν Μετοχῶν, μολονότι τὸ ἐπίπεδον τοῦτο προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ Μέσον Κέρδος τῶν ἐταιριῶν καὶ ὄχι ἀπὸ τὸ ὀριακὸν κέρδος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ ἀκριβὲς κριτήριο τῶν ὀριακῶν κερδῶν τῶν ὀριακῶν ἐπενδύσεων. Τὸ ὀριακὸν Κέρδος δύναται νὰ παρακολουθῇ διὰ τῆς καταμετρήσεως τοῦ ποσοστοῦ τῆς ὀριακῆς ὑψώσεως τῶν μετοχῶν, διότι ἡ ὀριακὴ ὑψωσις τῆς τιμῆς τῶν μετοχῶν προσδιορίζεται ἀπὸ τὰ ὀριακά κέρδη.

Οὕτω ἐὰν παρακολουθῶμεν τὴν πορείαν τῆς Παραγωγῆς (Output), τὴν κίνησιν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν, τὴν Ρευστότητα τῶν Ἀποταμιευτικῶν ἰδρυμάτων καὶ τὸν Δανειακὸν Τόκον, τὴν πορείαν τοῦ Κόστους τῆς Ζωῆς καὶ τὴν κίνησιν τῆς ὑψώσεως ἡπτώσεως τῆς ἀξίας τῶν μετοχῶν, δυνάμεθα νὰ παρακολουθῶμεν τὴν θέσιν τῶν μερικῶν Ἴσορροπιῶν καὶ τῆς Γενικῆς Ἴσορροπίας.

Ἀνάπτυξις τῆς Παραγωγῆς, Σταθερὸν Ἐπίπεδον Τιμῶν, Ἑλλειψις Ρευστότητος εἰς τὰ Ἀποταμιευτικὰ Ἰδρύματα, Σταθερὸς Δανειακὸς Τόκος, Σταθερὸν Κόστος Ζωῆς, Σταθερὰ Ἀξία τῶν Μετοχῶν ἢ ὑψωσις αὐτῶν, ἀποτελοῦν τὰ κριτήρια τῆς Σταθερότητος τῆς Γενικῆς Ἴσορροπίας καὶ τῶν μερικῶν Ἴσορροπιῶν.

Μὲ τὰ κριτήρια αὐτὰ καὶ με ἀναλυτικὰ ὄργανα τὴν Γενικὴν Ἴσορροπίαν, τὰς τέσσαρας μερικὰς Ἴσορροπίας καὶ τοὺς δέκα βασικοὺς συντελεστὰς δυνάμεθα νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς περιόδου τῆς Ἐπεκτάσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΠΕΚΤΑΣΕΩΣ

1. Γενικαὶ παρατηρήσεις

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο θὰ ἐξετάσωμεν τὴν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐπεκτάσεως ἐξέλιξιν τῶν δέκα βασικῶν συντελεστῶν, ἀπὸ τὴν ἀνάλυσιν τῶν ὁποίων θὰ φανοῦν τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ αἱ ἀντινομίαι τοῦ κυκλικοῦ συστήματος αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς Ἰσορροπίας Εὐημερίας.

Εἰς τὴν περίοδον τῆς ἐπεκτάσεως θὰ περιλάβωμεν τὴν Ἀνάκαμψιν, τὴν κυρίως Ἐπέκτασιν, τὴν Ἀνακοπὴν τῆς Ἐπεκτάσεως, δηλαδὴ τὴν ἀνατροπὴν τῆς Ἰσορροπίας.

Ἡ ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον δὲν εἶναι γεγονός μοιραῖον καὶ ἀναπότρεπτον, ἀλλὰ διὰ καταλλήλου πολιτικῆς δύναται νὰ ἀποφευχθῇ.

Ἐὰν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐπεκτάσεως¹ διετηροῦντο αἱ θεμελιώδεις Ἰσορροπίαι διὰ τοῦ οἰκονομικοῦ αὐτοματισμοῦ, τότε ἡ διὰ τῆς ἀμοιβαίας ἐπιδράσεως τοῦ Πολλαπλασιαστοῦ καὶ τῆς Ἐπιταχύνσεως ἀνάπτυξις τῆς Παραγωγῆς θὰ ἐδημιουργεῖ πλήρη Ἀπασχόλησιν καὶ αἱ Κυκλικαὶ Κυμάνσεις θὰ ᾔσαν ἄγνωστοι.

Εἰς τὸ κλειστὸν οἰκονομικὸν σύστημα μία μικρὰ αὐξησις τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως (προϋποτιθεμένης πλήρους καὶ ἐντατικῆς Ἀπασχολήσεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων) προκαλεῖ πολλαπλασίαν αὐξησιν ζητήσεως παραγωγικῶν ἀγαθῶν. Ἡ αὐξησις ἐπίσης τῶν Ἐπενδύσεων προκαλεῖ πολλαπλὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς παραγωγῆς. Αὐξάνει τὸν παραγωγικὸν ἐξοπλισμὸν, καὶ προκαλεῖ αὐξησιν τῆς παραγωγῆς, ἐνδεχομένην αὐξησιν τῆς παραγωγικότητος, καί, λόγῳ τῆς δημιουργουμένης καταναλωτικῆς δυνάμεως, προκαλεῖ δευτερογενῇ ζήτησιν παραγωγικῶν ἀγαθῶν. Αἱ λειτουργίαι αὐταὶ τῆς παραγωγῆς ἐκδηλοῦνται ὡς ἐσωτερικαὶ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται ὑπὸ μορφήν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν, ἐφ' ὅσον ὑφίστανται οἱ οἰκονομικοὶ συντελεσταί, οἱ ὁποῖοι θὰ κινηθοῦν καὶ θὰ παραγάγουν τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ.

Ἐὰν οἱ βασικοὶ συντελεσταὶ εἶχον τὴν ἐλαστικότητα καὶ τὴν προσαρμοστικὴν ικανότητα εἰς τρόπον ὥστε ἀμέσως ν' ἀποκαθίσταται ἡ διαταρασσομένη Ἰσορροπία, τὸ σύστημα θὰ ἐλειτούργει κανονικῶς μὲ συνεχῇ καὶ ἄνευ κυμάνσεων Ἐπέκτασιν. Ἡ συνδεδυασμένη δρᾶσις τοῦ Πολλαπλασιαστοῦ καὶ τῆς Ἐπιταχύνσεως δὲν δύναται νὰ ὁδηγήσῃ εἰς κυκλικὴν κύμανσιν, διότι αἱ

1. Erik Lundberg, «Studies in the Theory of Economic Expansion», 1937.

δύο δυνάμεις προκαλούν αύξησην τοῦ εισοδήματος συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς Συναρτήσεως Καταναλώσεως καὶ τῆς Συναρτήσεως Ἐπενδύσεων, δύνανται ὁμως νὰ προκαλέσουν κάμψεις καὶ ἀνακάμψεις.

Οἱ οἰκονομολόγοι οἱ ὅποιοι θέλουν νὰ ἐρμηνεύσουν τὸν κύκλον διὰ κατασκευῆς θεωρητικῶν προτύπων, μὲ τὴν συνδεδεασμένην δρᾶσιν τοῦ πολλαπλασιαστοῦ καὶ τῆς Ἐπιταχύνσεως στήριζονται εἰς α priori ὑποθέσεις αἱ ὁποῖαι ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν ἀπλὴν δρᾶσιν τοῦ Πολλαπλασιαστοῦ καὶ τῆς Ἐπιταχύνσεως διότι σιωπηρῶς ἢ ρητῶς χρησιμοποιοῦν στοιχεῖα ἀκχυσιῶν, καθυστερήσεων καὶ ἀλλοιωσεων τῶν σχέσεων τῶν συντελεστώ². Τὴν αὐτὴν γνώμην ὑπεστήριξε καὶ ὁ J. Tinbergen εἰς ἔκθεσιν (δημοσιευθὲν εἰς «Weltwirtschaftliches Archiv, 1937).

Ὁ πολλαπλασιαστὴς καὶ ἡ Ἐπιτάχυνσις ὑπὸ τὴν ἔννοιαν Hicks δὲν δύνανται νὰ ὁδηγήσουν εἰς κύμασιν (R. Mathews, op. cit.).

Κατὰ τὴν ὀρθοτέραν ἀντίληψιν, τὸ φαινόμενον τοῦ Πολλαπλασιαστοῦ ἐκδηλοῦται θετικῶς (ἢ καὶ ἀρνητικῶς) κατὰ τὴν ἐπέκτασιν καὶ ἐφ' ὅσον διὰ διαφόρους λόγους ὀργανικοῦς ἢ οἰκονομικῆς πολιτικῆς αὐξάνει ἢ κυκλοφορίαν τῶν χρηματικῶν μέσων (δι' αὐξήσεως κυκλοφορίας χρήματος, πιστώσεων, χρυσῶν νομισμάτων, δι' αὐξήσεως ἐξαγωγῶν καὶ διὰ πράξεων ἀντιθησαυρίσεως) μέχρι τῆς πλήρους Ἀπασχολήσεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων. Δεδομένου δὲ ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς κάμψεως καὶ τῆς Κρίσεως ἐμφανίζεται μετὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς πλήρους Ἀπασχολήσεως (συνήθως) ἡ λειτουργία τοῦ πολλαπλασιαστοῦ μεταβάλλεται εἰς ἀρνητικὴν κατὰ τὴν Depression.

Ἀντιστρόφως ἡ Ἐπιτάχυνσις Καταναλώσεως-Ἐπενδύσεων³ ἔσται ἡ ἀνάπτυξις τῆς παραγωγῆς παραγωγικῶν ἀγαθῶν (Ἐπενδύσεις) ἐξ ἀρχικῆς αὐξήσεως τῆς Καταναλώσεως, εὐρίσκεται ἐν ἀδρανεὶ ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀναζωογονήσεως μέχρι τῆς πραγματοποιήσεως τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως, διότι κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τίθενται εἰς λειτουργίαν τὰ ἐν ἀδρανεὶ εὐρισκόμενα Κεφάλαια, καὶ νέαι Ἐπενδύσεις πραγματοποιοῦνται εἰς μικρὸν βαθμόν.

2. W. Baumol, «Notes on Some Dynamic Models», Econ. Journal, Decem., 1948. N. Kaldor, «A model of the Trade Cycle», Review of Economic Studies, Feb. 1897. P. A. Samuelson, «Interactions between the Acceleration Principle and the Multiplier», Review of Econ. Statistics, May, 1939. E. Lundberg, «Studies in the Theory of Econ. Expansion», 1957.

3. Ἡ Acceleration ὡς ἀναπτύσσεται εἰς τὸ κείμενον εἶναι ὁρος τὸν ὁποῖον καθιέρωσαν ὁ Cassel, Aftalion, Pigou, J. M. Clark, F. Hayek, A. Hansen. Ὁ J. R. Hicks εἰσήγαγε τὸν ὅρον ὑπὸ νέαν ἔννοιαν, ὡς σέσιν αὐξήσεως τοῦ Εἰσοδήματος τῆς περιόδου α' πρὸς τὰς Ἐπενδύσεις τῆς περιόδου β', εἰς τὸ «A Contribution to the theory of Trade Cycle» (1950). Ὑπὸ τὴν πρώτην ἔννοιαν χρησιμοποιεῖ τὸν ὅρον καὶ ὁ Α. Δαμασκηνίδης, «Σκοπὸς καὶ ὅρια Νομισματικῆς Πολιτικῆς», 1949, σ. 57, σημ. 1). Εἰς τὴν νεωτέραν βιβλιογραφίαν ἡ Acceleration principle χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ Hicks.

Μετὰ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως ἀρχίζει νὰ λειτουργῇ ἡ Ἐπιτάχυνσις Καταναλώσεως—Ἐπενδύσεων καὶ οὕτω ἡ αὐξησις τῆς Καταναλωτικῆς δυνάμεως προκαλεῖ ἔντονον ζήτησιν παραγωγικῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἔντονος ὁμως ζήτησις παραγωγικῶν ἀγαθῶν δύναται νὰ προκαλέσῃ Ὑπὲρ Πλήρη Ἀπασχόλησιν δὲν δύναται ὁμως νὰ προκαλέσῃ κάμψιν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ νεωτέρα ἀντίληψις περὶ ἐνιαίας ἐκδηλώσεως τῆς αὐξήσεως τοῦ Εἰσοδήματος καὶ τῆς Ἀπασχολήσεως ἐκ μιᾶς ἀρχικῆς αὐξήσεως τῆς ἐνεργοῦ ζήτησεως, δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἄποψιν περὶ κυκλικῆς φύσεως τοῦ Πολλαπλασιαστοῦ⁴.

Οὔτε ἡ θεωρία τοῦ Πολλαπλασιαστοῦ, οὔτε ἡ θεωρία τῆς Ἐπιταχύνσεως (Hicks), οὔτε καὶ ἡ ἐνιαία ἀντίληψις αὐτῶν δύνανται νὰ ἐξηγήσουν τὴν διάστασιν τῶν βασικῶν Ἰσοροπιῶν. Αἱ διαστάσεις προκαλοῦνται ἐκ τῆς ὀργανικῆς κινήσεως τῶν βασικῶν συντελεστῶν, καὶ ἡ ἐξηγησις τοῦ γεγονότος εὐρίσκεται ἔξω τῶν πλαισίων τῶν ἀνωτέρω δύο θεωριῶν.

Κατωτέρω παραθέτομεν πίνακα ὑποθετικῶν ἀριθμῶν (model). Εἰς τὸν πίνακα τοῦτον προσπαθοῦμεν νὰ εἴμεθα ἐγγὺς τῆς πραγματικότητος καὶ πρὸς τοῦτο ὑποθέτομεν ὅτι κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως ἡ κατανάλωσις σχετικῶς πρὸς τὸ σύνολον τοῦ εἰσοδήματος μειοῦται, εἰς τὴν αὐξησιν τοῦ εἰσοδήματος λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ τεχνικὴ πρόοδος ἡ ὅποια προσθέτει ποσοστὸν εἰσοδήματος (μῖαν μονάδα καθ' ἐκάστην περίοδον) καὶ τελικῶς ὅτι αἱ Ἀποταμιεύσεις διατίθενται πλήρως καὶ ἄνευ καθυστερήσεως εἰς Ἐπενδύσεις. Εἰς τὸν πίνακα ἐμφανίζεται μόνον ἡ κατηγορία Ἐπένδυσις ὑποτιθεμένης τῆς ἀμέσου καὶ πλήρους διαθέσεως τῶν Ἀποταμιεύσεων.

Ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις ταύτας ἐμφανίζονται τὰ ἐξῆς φαινόμενα. Συνεχῆς καὶ σταθερὰ αὐξησις τοῦ εἰσοδήματος (ἀπολύτως καὶ ὀριακῶς). Συνεχῆς καὶ σταθερὰ αὐξησις τῶν Ἐπενδύσεων ἀπολύτως καὶ ὀριακῶς. Ὁ Πολλαπλασιαστής μετὰ τὴν δευτέραν περίοδον σταθεροποιεῖται εἰς 1,4. Ἡ ἐπιτάχυνσις Καταναλώσεως—Ἐπενδύσεων ἐπίσης εἶναι σταθερὰ περὶ τὸ 3 μετὰ τὴν δευτέραν περίοδον.

Περίοδος	Παραγωγ. Κεφάλαιον	Εἰσόδημα Y	Ὄριακή Εἰσοδ. δY	Κατανάλωσις C	Ὄριακ. Κατανάλωσις δC	Ἐπένδυσις I	Ὄριακή Ἐπένδυσις δI	Πολλαπλασιαστής δY/δI	Ἐπιτάχυνσις δY/δC
α	1000	100		80		20			
β	1020	103	3	8137	1.37	2163	1.63	1.8	2.2
γ	1041.63	10516	216	8202	0.65	2314	1.51	1.4	3.3
δ	1064.77	10747	231	8275	0.73	2472	1.58	1.4	3.1
ε	1089.49	10994	247	8355	0.80	2639	1.67	1.4	3.0
στ	1115.88	11258	264	8443	0.88	2815	1.76	1.5	3.0
ζ	1144.03	11540	282	8535	0.92	3005	1.90	1.4	3.0

4. Ὁ Lundberg, «Studies in the Theory of Econ. Expansion», 1937, υποστηρίζει ὅτι ὁ πολλαπλασιαστής κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου ἐμφανίζει κυκλικὴν κίνησιν ἀλλὰ δὲν ἀποδεικνύει τὸ θεώρημα.

Παρατηρούμεν λοιπόν ότι ο Πολλαπλασιαστής και η 'Επιτάχυνσις Καταναλώσεως- 'Επενδύσεων είναι σταθεροί συντελεσται μολονότι η Κατανάλωσις σχετικῶς πρὸς τὰς 'Επενδύσεις μειοῦται. Ἡ σταθερότης αὕτη τοῦ συστήματος, πηγάζουσα ἐκ τῆς συνδεδεασμένης δράσεως τῶν δύο συντελεστῶν προκύπτει μόνον ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς σταθερᾶς ποσότητος 'Αποταμιεύσεων καὶ 'Επενδύσεων. Ἡ ἀντίθετος ἀποψις τοῦ καθηγητοῦ P. Samuelson⁵ στηρίζεται ἐπὶ προϋποθέσεων αἱ ὁποῖαι εἶναι ξέναι πρὸς τὴν πραγματικότητα. Παραδέχεται δηλαδὴ ὅτι τὸ ἐπίπεδον τῶν 'Επενδύσεων προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν 'Επιτάχυνσιν Hicks εἰς τρόπον ὥστε ἡ 'Επένδυσις νὰ εἶναι πάντοτε ἴση πρὸς τὴν 'Αποταμίευσιν. Ἐνῷ ἡ 'Επένδυσις εἰς τὴν πραγματικότητα προσδιορίζεται καὶ ἀπὸ ἄλλους παράγοντας, τοὺς ὀριακοὺς μισθοὺς, τὸν ὀριακὸν δανειακὸν τόκον, τὰ ὀριακὰ κέρδη κλπ. οἱ ὁποῖοι, ἀνεξαρτήτως τῆς 'Επιταχύνσεως Hicks προ-ωθοῦν ἢ ἀναστέλλουν τὰς 'Επενδύσεις καὶ προκαλεῖται διάστασις 'Επενδύσεων καὶ 'Αποταμιεύσεων.

Ἡ κυκλικὴ μεταβολὴ τοῦ Πολλαπλασιαστοῦ καὶ τῆς 'Επιταχύνσεως Hicks ὀφείλεται ἀκριβῶς εἰς τὴν κυκλικὴν κίνησιν ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς ἄλλους παράγοντας⁶. Ὁ Haberler⁷, σαφῶς διατυπώνει τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν καὶ ἡμεῖς ὑποστηρίζομεν, μολονότι δὲν τὴν ἀποδεικνύει, ὅτι «βάσει τῆς ἀκολουθίας τοῦ καθαροῦ πολλαπλασιαστοῦ δὲν προκύπτουν κυμαινόμεναι κινήσεις».

Οὕτω, ὅπως εἶδομεν εἰς τὸν ἀνωτέρω πίνακα, ἀπὸ καθαρῶς θεωρίας τοῦ Πολλαπλασιαστοῦ καὶ τῆς 'Επιταχύνσεως Καταναλώσεως- 'Επενδύσεων, ἡ παραγωγὴ προχωρεῖ σωρευτικῶς καὶ ἀποκλείεται ἀνακοπὴ τῆς 'Επεκτάσεως ἀνευ μεσολαβήσεως ἄλλων παραγόντων.

Εἰς τὴν ἀνωτέρω λογικὴν κατασκευὴν ὑφίσταται σιωπηρῶς ἡ προϋπόθεσις ὅτι οἱ διάφοροι συντελεσται τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος ἀνταποκρίνονται πλήρως καὶ προσαρμύζονται ἀμέσως εἰς τὰς μεταβολὰς ἐνὸς συντελεστοῦ, ἀποκαθισταμένης συνεχῶς τῆς 'Ισορροπίας.

Εἰς τὴν κυκλικὴν ὁμῶς οἰκονομίαν ἡ προσαρμογὴ τῶν μεταβλητῶν δὲν εἶναι οὔτε ἄμεσος οὔτε πλήρης, καί, συνεπεία τούτου, προκαλοῦνται κυμάνσεις καὶ ἐμφανίζεται Πολλαπλασιαστής καὶ 'Επιτάχυνσις κυκλικῶς κυμαινόμενοι ὡς συνέπεια ἄλλης «αἰτίας».

Ἡ δυναμικότης τῆς οἰκονομίας διὰ σωρευτικῆς ἐπεκτάσεως καθορίζεται ἀπὸ τὴν δρᾶσιν τοῦ Πολ-

5. Interactions between the Acceleration Principle and the Multiplier, «Review of Econ. Statistics, May, 1939.

6. Ὁρα καὶ E. G. Bennion, «The Multiplier the Acceleration Principle and Fluctuations in Autonomous Investment», Review of Econ. Statistics, 1945.

7. Prosperity and Depression, 1941, σελ. 475.

λαπλασιαστοῦ καὶ τῆς Ἐπιταχύνσεως Hicks καὶ ἀπὸ τὸν Δυναμισμόν ἐκάστης ἐθνικῆς οἰκονομίας, τῆς Ἐπιταχύνσεως καὶ τῆς σχέσεως $K:Y$. Ἡ δὲ ἄρσις τῆς κυκλικῆς κυμάνσεως ἀφήνει ἐλευθέρας τὰς ἀνωτέρω δυνάμεις αἱ ὁποῖαι ἄγουν εἰς Πλήρη καὶ Ἐντατικὴν Ἀπασχόλησιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ εἰς διαρκῆ Ἐπέκτασιν.

2. Συνθῆκαι τῆς ἀνακάμψεως *

Θεωρητικῶς πρώτη βαθμὶς καὶ ἀφετηρία τῆς Ἐπεκτάσεως εἶναι ἡ Ἀνάκαμψις. Ἰδεατικῶς τὸ φαινόμενον τοῦτο ἐμφανίζεται εὐθὺς μετὰ τὴν Ἰσορροπίαν τῆς Τελματώσεως (Stagnation Equilibrium), ὅπου ἀποκαθίστανται αἱ τέσσαρες βασικαὶ Ἰσορροπίαι εἰς τὸ σημεῖον Stagnation (κατώτερον).

Ἡ Ἰσορροπία τῆς Τελματώσεως εἶναι λογικὴ ἀφαίρεσις, διότι εἰς τὴν πραγματικότητα δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ μία προσωρινὴ Ἰσορροπία Κόστους-Τιμῆς-Κέρδους εἰς μίαν ἢ περισσοτέρας σημαντικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τοῦτο νὰ ὀδηγήσῃ εἰς ἀποκατάστασιν τῆς Ἰσορροπίας, δι' ἀνακοπῆς τῆς περαιτέρω καταρρέουσεως, καὶ ἐκεῖθεν ν' ἀρχίσῃ ἡ Ἐπέκτασις.

Κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οὔτε ἐξωγενῇ γεγονότα ἐπιδρῶν ἐπὶ τοῦ συστήματος, οὔτε κυβερνητικὰ μέτρα ὥθοῦν τὸ σύστημα πρὸς Ἐπέκτασιν, ἐκτὸς τῶν αὐτομάτων δυνάμεων τῆς Οἰκονομίας. Ὁ αὐτοματισμὸς τῆς οἰκονομίας δὲν ἔχει τὴν δυνάμιν ν' ἀποτρέψῃ τὴν ἀνατροπὴν, ἔχει ὅμως τὴν ἱκανότητα νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν τὴν Ἐπέκτασιν.

Τὸ πρόβλημα τῆς Ἀνακάμψεως ἀποτελεῖ ἰδιαίτερον θεώρημα τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας. Ὁ Haberler ἐκ τῆς ἀναλύσεώς του καὶ τῆς ἐπισκοπήσεως τῶν θεωριῶν περὶ κυκλικῶν κυμάνσεων κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὑπάρχουν διάφοροι τύποι ὠθήσεων διὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπεκτάσεως⁸. Μὲ τὴν αἰτιολογικὴν μέθοδον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν ἔναρξιν τῆς ἀνόδου. Διότι οἰονδήποτε παράγοντα καὶ ἂν λάβωμεν ὡς ἀφετηρίαν καὶ αἰτίαν τῆς ἐκκινήσεως, ἀμέσως προβάλλουν ὅλοι οἱ ἄλλοι συντελεσταὶ ὡς πιθανοὶ μοχλοὶ τῆς ἀνόδου.

Συμφώνως πρὸς τὴν μεθοδολογικὴν μας Ἀρχὴν τῆς Γενικῆς Συσχετίσεως, οἱ οὐσιώδεις συντελεσταὶ μεταβάλλονται συνεχῶς κατὰ τὴν κάθοδον καὶ ἀφ' οὗ

8. "Οἱ ταυτῶσμοι τῆς «Ἀνακάμψεως» χρησιμοποιοῦνται καὶ ἄλλοι, ὡς «Ἀναζωογόνσεις», «Ἀνθσεις», «Ἀνάρρωςες».

9. There are many different types of expansionary shocks and influences each of which can conceivably act as a starter for a general process of expansion, Prosperity and Depression, 1941, σ. 385. Ὁ καθηγητὴς Ε. Ζολώτας, *op. cit.*, σ. 17, διδάσκει ὅτι τὸ «ἔναρξιμα» δύναται νὰ προέλθῃ εἴτε δι' αὐξήσεως τῶν Ἐπενδύσεων εἴτε δι' αὐξήσεως τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως. Ὁ Hawtrey, «Trade and Credit», 1928, ἀποδίδει τὴν ἔναρξιν ἐπίσης εἰς ποικίλα αἰτία.

σχηματίσουν μίαν προσωρινήν ισορροπίαν αὐτοδυνάμως ἀρχίζουν τὴν πορείαν τῆς ἀνόδου. Ὅταν δηλαδή συνεπεία τῆς μεγάλης ἀνεργίας οἱ μισθοὶ ἔχουν κατέλθῃ εἰς κατώτατα ἐπίπεδα καθὼς καὶ ὁ δανειακὸς τόκος συνεπεία τῆς συσσωρεύσεως ρευστότητος ὑπὸ μορφήν καταθέσεων ἢ θησαυρίσεων, ὅταν γενικῶς αἱ παραγωγικαὶ δαπάναι εἶναι χαμηλαὶ ἐν σχέσει πρὸς τὰς τιμὰς, ὥστε νὰ δημιουργῇται περιθώριον κέρδους, ὅταν δηλαδή ἡ ὀριακὴ δαπάνη μιᾶς ἐπενδύσεως εἶναι μικροτέρα τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως καὶ δημιουργεῖται ὀριακὸν κέρδος, τότε δημιουργοῦνται νέαι παραγωγικαὶ μονάδες ἢ ἐκτελοῦνται αὐτόνομοι Ἐπενδύσεις καὶ ἡ ἐναρξὶς τῆς ἐπεκτάσεως ἀρχίζει συσσωρευτικῶς. Εἰς τὴν πραγματικότητά δὲν ἀποκαθίσταται πρῶτα ἡ Ἴσορροπία Τελματώσεως καὶ ἔπειτα ἀκολουθεῖ ἡ ἐπέκτασις, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ κατώτατον καὶ πρὸ τοῦ κατωτάτου σημείου ἀκόμη ὅταν ἄλλαι ἐπιχειρήσεις κλείουν ἄλλαι αἱ ὁποῖαι εὐρίσκουν εὐνοϊκὰς συνθήκας ἀρχίζουν νὰ δημιουργοῦνται. Ὁ ἀνωτέρω ὁμῶς λόγος δὲν εἶναι ἀποκλειστικός. Ἡ ἀνάκαμψις εἶναι δυνατὴ καὶ ἀπὸ τὴν μείωσιν τοῦ ὀριακοῦ κόστους συνεπεία ὑψώσεως τῆς παραγωγικότητος ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς καλυτέρων τεχνικῶν μεθόδων.

Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ συμβῇ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐξήσεως τοῦ ὀριακοῦ εἰσοδήματος μὲ σταθεράν ὀριακὴν δαπάνην.

Ἡ ἀνάκαμψις δύναται ἐπίσης νὰ προκληθῇ ἀπὸ ἐκροὴν θησαυρίσεως δι' ἀντιθησαυρικῆς πράξεως, ἡ ὁποία προκαλεῖ αὐξήσιν τῆς ἐνεργοῦ ζήτησεως, ἡ διὰ μιᾶς πράξεως πιστώσεως διότι καὶ ἡ πίστωσις αὐξάνει τὴν Ἐνεργὸν Ζήτησιν.

Ἡ αὐξήσις τῆς Ἐνεργοῦ Ζήτησεως εἶναι πιθανή, καὶ ἡ ἀνάκαμψις συνεπῶς, δι' αὐξήσεως τῆς κυκλοφορίας τοῦ χρήματος, ἥτοι διὰ τῆς ἐνεργοῦ χρηματικῆς ποσότητος (Effective Quantity of Money, MV), προκαλουμένης, ἡ διὰ δημιουργίας κερδῶν ἢ προβλέψεως αὐτῶν ἢ καὶ δι' αὐξήσεως τῆς Καταναλώσεως.

Οἱ εὐνοϊκοὶ ὁροὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου, ἢ αὐξήσις Ἐξαγωγῶν καὶ ἡ εὐνοϊκὴ γεωργικὴ ἐσοδεία, ἀποτελοῦν ἐπίσης λόγους σημαντικούς ἀνακάμψεως. Γεωργικὴ ἐσοδεία ἡ ὁποία ἐπιδρᾷ εὐεργετικῶς ἐπὶ τῆς ἐπεκτάσεως εἶναι ἐκεῖνη ποὺ αὐξάνει τὸ γεωργικὸν εἰσόδημα, τὸ ὁποῖον θ' αὐξήσῃ τὴν ζήτησιν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων, καὶ συγχρόνως θ' αὐξήσῃ καὶ τὴν ζήτησιν τῶν πρῶτων ὑλῶν τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς αἱ ὁποῖαι θὰ δοθοῦν εἰς τὴν Βιομηχανίαν. Ὅπωςδήποτε ὁμῶς αὐξήσις τοῦ εἰσοδήματος τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς αὐξάνει καὶ τὴν ἐνεργὸν ζήτησιν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων καὶ προκαλεῖ ἀνάκαμψιν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι οἷοσδήποτε ἐκ τῶν δέκα οὐσιωδῶν συντελεστῶν καὶ ἐκ τῶν ἐξωγενῶν εἶναι δυνατὸν νὰ δώσῃ τὴν πρώτην ὠθησιν ν' ἀνατρέψῃ τὴν Ἰσορροπίαν τελματώσεως καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἑναρξιν τῆς Ἐπεκτάσεως.

Ἡ ἀνάκαμψις δὲν ἀποκλείεται νὰ προκληθῇ ἀπὸ τὴν σύμπτωσιν πολλῶν πιθανῶν περιπτώσεων συστηματικῶν καὶ ἐξωγενῶν.

Ἀνάκαμψις δὲν σημαίνει καὶ ἑναρξιν ἐπεκτάσεως, διότι ἡ ἀνάκαμψις εἶναι δυνατὴ χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ ἑναρξις ἐπεκτάσεως, ἐὰν αἱ συνθῆκαι τῆς ἐπεκτάσεως δὲν εἶναι εὐνοϊκαί. Ἀσφαλῶς εἰς πολλὰς περιπτώσεις Τελματώσεως πολλαὶ ἀτομικαὶ ἀνακάμψεις λαμβάνουν χώραν καὶ δὲν προκαλεῖται Γενικὴ Ἐπέκτασις διότι αἱ γενικώτεραι συνθῆκαι τοῦ συστήματος δὲν ἀφήνουν τοὺς οὐσιώδεις συντελεστὰς νὰ λειτουργήσουν ἐλευθέρως.

3. Ἀλλοίωσις τῶν σχέσεων τῶν συντελεστῶν κατὰ τὴν ἐπέκτασιν

Ἡ πορεία τῆς Ἐπεκτάσεως μετὰ τὴν Ἀνάκαμψιν εἶναι ταχεῖα καὶ ἡ αὐξησις τοῦ εἰσοδήματος ἀνωτέρα τῆς μέσης, διότι κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὸ σύστημα ἔχει διαθεσίμους παραγωγικὰς δυνάμεις καὶ χρηματικὰ κεφάλαια. Τὰ γεγονότα ταῦτα προκαλοῦν ταχεῖαν ἄνοδον τῆς παραγωγῆς.

Αἱ δυνάμεις αἱ ὁποῖαι ἀναπτύσσουν ταχέως τὴν ἄνοδον τῆς Οἰκονομίας εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως εἶναι ὁ Κενσιανὸς Πολλαπλασιαστής καὶ ἡ Ἀρχὴ τῆς Ἐπιταχύνσεως καθὼς καὶ ὁ Accelerator τοῦ J. R. Hicks.

Παλαιότερον ὑποστηρίζετο ὅτι ἡ Ἀρχὴ τῆς Ἐπιταχύνσεως προκαλεῖ ὑπερεπένδυσιν καὶ Κρίσιν¹⁰. Ἡ θεωρία ὁμως αὕτη δὲν ὑποστηρίζεται πλέον. Ἡ Ἀρχὴ τῆς Ἐπιταχύνσεως — ὑπὸ τὴν ἑννοίαν σχέσεως Καταναλώσεως — Ἐπενδύσεων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν Multiplier δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ταχεῖαν ἀνάκαμψιν καὶ τὴν ἐπίτευξιν τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως.

Ὁ βαθμὸς τῆς σχέσεως Καταναλώσεως καὶ Ἐπενδύσεων ἐξαρτᾶται ἀπὸ πολλοὺς παράγοντας, ἀπὸ τὸν βαθμὸν τῆς οἰκονομικῆς προόδου, ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος ἀπὸ τὸν βαθμὸν τῆς συσσωρεύσεως Κεφαλαίου, ἀπὸ τὴν ὀριακὴν ροπὴν πρὸς κατανάλωσιν καὶ ἀπὸ τὰς ἰδιαιτέρας συνθήκας ἐκάστης οἰκονομίας. Ὁ καθηγητὴς J. Tinbergen¹¹ ἀνάλυσας τὰς δύο κατηγορίας εὔρεν ὅτι διατελοῦν εἰς στενὴν συσχέτισιν.

10. Albert Aftalion, «Les Crises périodiques de Surproduction», J. M. Clark, «Business Acceleration and the Law of Demand», J. of P. E. March 1917, S. Kuznetz, «Relation between caaital goods and finished products in the Business Cycles» εἰς Economic Essays in Honour of N.C. Mitchell. A. Pigou, «Industrial Fluctuations» 1929.

11. «Statistical Testing of Business Cycles Theories» 1939, Volum I. p. 39.

Εἰς τὴν μεταβολὴν ἐνὸς συντελεστοῦ, πρὶν ἀκόμῃ ἀποκατασταθῇ ἴσορροπία διὰ τοῦ Αὐτοματισμοῦ νέα μεταβολὴ ἐκδηλοῦται καὶ οὕτω τὸ σύστημα εὐρίσκεται ἐν διαρκεῖ διαταράξει. Κατὰ τὴν Ἐπέκτασιν οἱ συντελεσταὶ ἔχουν ὀρισμένην ἐξέλιξιν, μὴ ἀνάλογον καὶ μὴ παράλληλον εἰς τὴν μεταξύ των πορείαν.

Τὰ γενικά χαρακτηριστικά τῆς Ἐπεκτάσεως εἰς τὰς διαφόρους χώρας μᾶς ἐπιτρέπουν διὰ λόγους μεθοδολογικοὺς νὰ σχηματίσωμεν ἓνα θεωρητικὸν πρότυπον (model)¹², τὸ ὁποῖον μᾶς δίδει τὴν συνθετικὴν εἰκόνα τῶν δέκα βασικῶν συντελεστῶν κατὰ τὴν Ἐπέκτασιν, ἣν χωρίζομεν εἰς δέκα περιόδους. Ἡ ὀριζοντία σειρὰ τῶν γραμμάτων δεικνύει τὰς δέκα περιόδους, οἱ δὲ ἀριθμοὶ ἀποτελοῦν τοὺς δείκτας τῶν ἀνζομειώσεων τῶν συντελεστῶν.

Θεωρητικὸν Πρότυπον (Model)

	α	β	γ	δ	ε	ζ	η	θ	ι	κ
Χρῆμα	100	120	130	140	150	160	160	160	160	160
Πιστώσεις	100	110	120	150	200	250	300	400	500	600
Θησαύρισις	100	80	70	60	50	40	0	0	-10	-20
Κέρδη	100	110	120	130	140	150	160	165	170	165
Κέρδη ὀριακά		10	20	30	25	20	60	30	10	0
Κατανάλωσις	100	110	120	130	140	150	150	150	160	165
Μισθοὶ	100	100	105	110	115	120	120	120	130	140
Μισθοὶ ὀριακοὶ			5	10	15	20	20	30	—	30
Ἐπενδύσεις	100	110	120	140	160	200	240	300	300	250
Ἀποταμιεύσεις	100	105	110	130	150	200	250	280	300	350
Τόκος δανειακός	100	110	115	120	130	140	160	170	180	200
Τόκος πραγματικὸς	100	90	80	70	60	50	40	30	10	0
Γεν. Ἐπ. Τιμῶν	100	105	110	115	120	125	140	150	160	140

4. Χρῆμα — Πιστώσεις — Θησαύρισις

Τὰ συναλλακτικὰ μέσα τῆς οἰκονομίας εἶναι πολλὰ καὶ ποικίλα (τὸ Χρῆμα αἱ Πιστώσεις, ἐπιταγαί, τίτλοι εἰς διαταγήν, συμψηφισμοὶ κλπ.). Ἡ ποσότης τῶν συναλλακτικῶν μέσων εὐρίσκεται εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν ποσό-

¹². Ὁρα Seymour Harris, «The New Economics», 1948, chap. XVIII ἀρθρον τοῦ J. Tinbergen, σ. 222.

τητα τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος διότι τελικῶς ὅλα τὰ συναλλακτικὰ μέσα ἐξοφλοῦνται διὰ χρήματος¹³.

Ἡ ποσότης τῶν συναλλακτικῶν μέσων καὶ ἔταν ἀκόμη ἡ ποσότης τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος εἶναι σταθερά, εἴτε ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Χρυσοῦ Κανόνος, εἴτε διὰ κυκλοφορίας σταθερᾶς ποσότητος χαρτονομίσματος, μεταβάλλεται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπεκτάσεως διὰ τοῦ συστήματος τῶν Πιστώσεων καὶ διὰ τῆς Ἀντιθησαυρίσεως.

Μὲ τὸ σύστημα τῶν Πιστώσεων τὸ κυκλοφοροῦν νόμισμα ἀποκτᾷ ἐλαστικότητα διότι αἱ Πιστώσεις ἀναπτύσσονται καὶ καλύπτουν τὰς ἀνάγκας τῶν συναλλαγῶν εἰς τρόπον ὥστε τὰ συναλλασόμενα ἀγαθὰ αὐτομάτως εὐρίσκουν τὰ συναλλακτικὰ μέσα. Αἱ Πιστώσεις ὅμως ἔχουν ἓνα ὄριον ἐλαστικότητος, διότι ἔχουν μὲν τὴν ιδιότητα νὰ ἐκτείνωνται πολλαπλασίως πέραν τῆς ποσότητος τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος, δὲν δύνανται ὅμως νὰ προχωρήσουν πέραν ἐνὸς ὀρισμένου ὁρίου, διότι αἱ πολλαπλασιαζόμεναι Πιστώσεις ἔχουν ἀνάγκην κυκλοφοροῦντος χρήματος διὰ νὰ ἐξοφληθοῦν. Κατὰ γενόμενον ὑπολογισμόν ἐὰν ἡ οἰκονομία διαθέτῃ 100 μονάδας κυκλοφορίας ἐκ τῶν ὁποίων κατατίθενται εἰς τὴν τράπεζαν, ὑπὸ μορφήν ἀποταμιεύσεων 20 μονάδες, καὶ ἂν ἡ τράπεζα εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ κρατῇ 10% ἐκ τῶν καταθέσεων διὰ λόγους ἀσφαλείας, τότε ἡ τράπεζα διὰ τῶν χορηγουμένων πιστώσεων αὐξάνει πολλαπλασίως τὸ κυκλοφοροῦν χαρτονόμισμα, χωρὶς τὴν χρῆσιν πιστωτικῶν τίτλων. Οὕτω ἐὰν αἱ καταθέσεις 20% καὶ ἡ χορήγησις καταθέσεων πιστώσεων ἐπαναληφθῇ εἰκοσάκις τότε αἱ μὲν χορηγηθεῖσαι πιστώσεις ἀνέρχονται εἰς 400 μονάδας τὸ ἐν κυκλοφορίᾳ χαρτονόμισμα περιορίζεται εἰς 60 μονάδας καὶ τὸ εἰς τὴν τράπεζαν ποσοστὸν ἀσφαλείας ἀνέρχεται εἰς 40 μονάδας. Τὸ παράδειγμα γίνεται ἐντονώτερον ἐὰν προστεθοῦν μηδενικά εἰς τοὺς ἀριθμούς. Εἶναι ἡ περίφημος «ἀνεστραμμένη πυραμὶς» τοῦ καθηγητοῦ Hayek¹⁴ Ἡ συνεχὴς ἐπέκτασις τῆς παραγωγῆς ἔχει ἀνάγκην συνεχῶς καὶ μεγαλυτέρας ρευστότητος διὰ τὴν κάλυψιν τῶν τρεχουσῶν ἀναγκῶν αὐτῆς, συνεπῶς, συνεχῶς περιορίζονται αἱ καταθέσεις καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ αἱ πιστώσεις. Ἡ θέσις αὕτῃ τῆς οἰκονομίας ἐπιδεινώνεται διὰ τῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν, ὅτε ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος ἐκδηλώνεται ταχύτερον. Διότι μὲ τὴν αὐξησιν τῶν συναλλαγῶν ἐκ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγῆς καὶ μὲ τὴν αὐξησιν τῶν τιμῶν ἀπαιτεῖται συνεχῶς μεγαλυτέρα ποσότης κυκλοφοροῦντος χρήματος.

13. R. G. Hawtrey, «Trade Depression and the Way Out», 1933, σ. 4-12. Πλήρη ἀνάπτυξιν τῆς Νομισματικῆς θεωρίας ἴδε, ἐκτὸς τοῦ Haberler, «Prosperity and Depression», Hayek, «Monetary Theory and the Trade Cycle», 1933.

14. Op. cit.

Ἡ ἐλαστικότητα τοῦ χρήματος ἀναπτυσσομένη μέχρις ἑνὸς ὀρισμένου ὁρίου, ὡς ἀνωτέρω, ἐνισχύεται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπεκτάσεως καὶ διὰ πράξεων ἀντιθησαυρίσεως. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπεκτάσεως τὸ ποσὸν τοῦ ἀδρανοῦντος χρήματος ρίπτεται εἰς τὴν κυκλοφορίαν διατιθέμενον διὰ τὴν ἀγορὰν παραγωγικῶν ἢ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, διότι ὑπάρχουν κέρδη καὶ τόκοι μεγαλύτεροι καὶ διότι αἱ τιμαὶ τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν συνεχῶς ὑψοῦνται. Μολονότι πάντοτε ὑπάρχουν ὀρισμένοι ποσότητες χρήματος αἱ ὁποῖαι ἀδρανοῦν, ἐν τούτοις ὁ ὄγκος τῶν θησαυρίσεων μετὰ τὴν 4ην ἢ 5ην περίοδον τῆς ἐπεκτάσεως ἐξαφανίζεται καὶ εἰσρέει εἰς τὴν ἀγοράν. Οὕτω τὸ ἐν κυκλοφορίᾳ χρῆμα συνεχῶς αὐξάνει καὶ εὐρύνει τὴν βάσιν τῆς παροχῆς μεγαλύτερων πιστώσεων ὑπὸ τοῦ τραπεζικοῦ συστήματος.

Ἡ κίνησις τῶν συντελεστῶν Χρήματος, Πιστώσεων καὶ Θησαυρίσεως (ὑπὸ τὴν ἀρνητικὴν τῆς μορφῆν) κατὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς παραγωγῆς δύναται νὰ προκαλῇ καὶ σταθερότητα τῶν τιμῶν, ὅταν τὰ χρηματικὰ μέσα ἔνεκα τῆς ποσότητος, τῆς ἐλαστικότητος τῶν πιστώσεων καὶ τῶν ἀντιθησαυρίσεων καλύπτουν ἐπαρκῶς τὰς ἀνάγκας τῶν συναλλαγῶν.

Δύναται ὁμως νὰ προκληθῇ καὶ ὑψώσεις τῶν τιμῶν, ὅπερ συνήθως συμβαίνει κατὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ κύκλου, διότι ἡ ἀντιθησαύρισις, αἱ πιστώσεις καὶ ὁ ἑτεροχρονισμὸς τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν παραγωγὴν καταναλωτικῶν εἰδῶν, εἶναι μεγαλύτεραι τῶν προσφερομένων ἀγαθῶν. $\Delta \eta \lambda \alpha \delta \eta \eta \epsilon \nu \epsilon \rho \gamma \omicron \varsigma \text{ } \zeta \eta \tau \eta \varsigma \epsilon \iota \nu \alpha \iota \mu \epsilon \gamma \alpha \lambda \upsilon \tau \epsilon \rho \alpha \tau \eta \varsigma \alpha \phi \upsilon \varsigma \iota \kappa \eta \varsigma \text{ } \zeta \eta \tau \eta \varsigma \epsilon \omega \varsigma$.

Ἡ αὐξήσις ὁμως τῶν συναλλακτικῶν μέσων καὶ συνεπῶς τῶν τιμῶν δὲν δύναται νὰ προχωρήσῃ πέραν ἑνὸς ὀρισμένου ὁρίου, διότι εἶναι στενώτατα συνδεδεμένη μὲ τὴν ποσότητα τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος. Ἡ λεγομένη στενότης χρήματος κατὰ τὰ τελευταῖα στάδια τῆς Ἐπεκτάσεως εἶναι γεγονόςὸς πραγματικόν. Ἡ ἀνελαστικότητα τῶν Πιστώσεων καὶ ἡ ἐξάντλησις τῶν θησαυρίσεων, ἡ ἔλλειψις ἐπαρκῶν ἀποταμιεύσεων καὶ ἡ λῆξις τῶν διαφόρων χρεῶν ἐκ προηγουμένων πιστώσεων, προκαλοῦν πνιγερὰν ἀτμόσφαιραν καὶ ἐπέρχεται διατάραξις τῆς Ἰσορροπίας Προσφορᾶς καὶ Ζητήσεως.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ Hawtrey ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἐπάνοδος τῆς Κρίσεως εἶναι μοιραία πηγάζουσα ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ Νομισματικοῦ καὶ Πιστωτικοῦ Συστήματος ¹⁵.

Ἡ κίνησις αὐτὴ τῶν συναλλακτικῶν μέσων δὲν εἶναι αὐθύπαρκτος, ἀλλὰ συνδέεται ἀναποσπᾶστως μὲ ὅλους τοὺς βασικοὺς συντελεστάς, διὰ τῆς λει-

15. Monetary Reconstruction, σ. 135. The Art of Central Banking, 1932, σ. 201. F. H a y e k, «Monetary Theory and the Trade Cycle, 1933, σ. 179. F. A. F e t t e r, «Interest Theories and Price Movement», εἰς American Econ. Review, Vol. XVII, Supplement, March 1927.

τουργίας τῶν ὁποίων προκαλεῖται ἡ Ἀκαμψία καὶ ἡ Ἀνελαστικότητα τοῦ χρήματος εἰς ὠρισμένα στάδια τῆς Ἐπεκτάσεως.

Παρατηροῦμεν λοιπὸν ὅτι ὁ αὐτοματισμὸς τοῦ συστήματος χωλαίνει διότι τὸ νομισματικὸν σύστημα δὲν δύναται νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν δυναμικὴν καὶ ταχεῖαν ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγῆς.

Ἡ ἐλαστικότης τῶν Πιστώσεων ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται εἰς τὰ πρῶτα στάδια τῆς Ἐπεκτάσεως δημιουργεῖ τὴν πλάνην περὶ τῆς ἰκανότητος τοῦ νομισματικοῦ συστήματος νὰ προσαρμόζεται εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν συναλλαγῶν, ὅτε αἰφνιδίως καὶ ἀποτόμως ἐμφανίζει ἀκαμψίαν.

Εἰς τὸ θεωρητικὸν πρότυπον δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὰς μεταβολὰς τῶν συντελεστῶν.

Δείκτης Χρήματος : 100, 120, 130, 140, 150, 160, 160, 160, 160, 160

Δείκτης Πιστώσεων : 100, 110, 120, 150, 200, 250, 300, 400, 500, 600

Δείκτης Θησαυρίσεως: 100, 80, 70, 60, 50, 0, 0, 0, 0, 0

Ἡ ἔλλειψις ἐλαστικότητος τοῦ Χρήματος καὶ τῶν Πιστώσεων δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ καὶ ὡς «αἰτία» τῆς ἀνακοπῆς τῆς Ἐπεκτάσεως, διότι τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς λειτουργίας τοῦ συστήματος καί, ἀκόμη, δὲν ἀποκλείεται ἡ ἀνακοπὴ νὰ προέλθῃ ἀπὸ ἄλλους συντελεστὰς π.χ. ἀπὸ τὰς Ἐπενδύσεις ἐνῷ ὑφίσταται ἀρκετὸν χρῆμα ἐξ ἀποταμιεύσεων, ὅπερ δύναται νὰ συμβῇ εἰς χώραν μὲ πολὺ ὑψηλὸν ἐπίπεδον ἐθνικοῦ εἰσοδήματος καὶ μεγάλας ἀποταμιεύσεις καὶ ὅπου αἱ Ἐπενδύσεις, τῶν ἰδιωτῶν δὲν δύνανται νὰ ἀπορροφήσουν τὰς Ἀποταμιεύσεις ¹⁶.

5. Τὰ Κέρδη

Εἰς τὴν νεωτέραν κοινωνικὴν οἰκονομίαν ἡ παραγωγὴ εἶναι ὀργανωμένη μὲ βάσιν τὴν ἰδιωτικὴν Ἐπιχείρησιν καὶ τὴν Ἀρχὴν τοῦ Κέρδους. Ταχεῖα ἀνάπτυξις τῆς παραγωγῆς σημαίνει ὅτι προβλέπονται ἢ πραγματοποιοῦνται ὑψηλὰ κέρδη. Πραγματοποιήσεις κερδῶν, ἐπέκτασις τῆς παραγωγῆς καὶ πλήρης χρησιμοποίησις τῶν κεφαλαιουχικῶν καὶ ἐργατικῶν δυνάμεων προϋποθέτουν τὴν Ἰσορροπίαν τῆς διαθρώσεως Κόστους - Τιμῆς - Κέρδους.

Ἡ ἄνοδος τοῦ κύκλου καὶ ἡ ἐπέκτασις τῆς παραγωγῆς ἀρχίζει νὰ πραγματοποιηθῇ ὅταν ἀρχίζουν νὰ δημιουργοῦνται ὀριακὰ κέρδη, ὅταν ἡ ὀριακὴ

16. Ἡ ἐκδήλωσις τῆς «στενότητος τοῦ Χρήματος» δὲν εἶναι πάντοτε ἀναγκαιὸν σύμπτωμα τῆς Κρίσεως, διότι ἡ ποσότης τῶν συναλλακτικῶν μέσων εἶναι καὶ συνάρτησις τῶν Ἀποταμιεύσεων. Ἐὰν συνεπῶς εἰς τὴν οἰκονομίαν δημιουργοῦνται μεγάλα Ἀποταμιεύσεις, περίπτωςις στενότητος χρήματος δὲν θὰ παρουσιασθῇ. Κατωτέρω ἀναπτύσσεται τὸ θέμα εὐρύτερον. Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ φαινομένου ἀνεπτύχθη ἡ θεωρία τῆς ὑποεπενδύσεως. *Secular Unemployment*.

πρόσδοκος είναι άνωτέρα της όριακῆς δαπάνης — ὅπερ συμβαίνει όταν αἱ τιμαὶ τῶν ἀγαθῶν ὑψοῦνται — αἱ ἀποταμιεύσεις ἔχουν συγκεντρωθῇ καὶ ἀδρανοῦν, ὁ δανειακὸς τόκος εἶναι πολὺ χαμηλός, οἱ μισθοὶ λόγῳ τῆς ἀνεργίας ἔχουν πέσει εἰς κατώτατα ἐπίπεδα καὶ αἱ προβλέψεις τοῦ μέλλοντος τῆς οἰκονομίας εἶναι εὐνοϊκαί.

Καὶ ἐφ' ὅσον αἱ τιμαὶ τῶν ἀγαθῶν ὑψοῦνται ταχύτερον τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν, τὸ περιθώριον τοῦ κέρδους εὐρύνεται καὶ ἡ ζήτησις παραγωγικῶν ἀγαθῶν αὐξάνει.

Ἡ καμπύλη τῶν Κερδῶν ὡς μέρους τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος βαίνει αὐξουσα, εἴτε λόγῳ τῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν καὶ τῆς καθυστερήσεως τῆς αὐξήσεως τοῦ κόστους, εἴτε λόγῳ αὐξήσεως τῆς παραγωγικότητος ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως νεωτέρου κεφαλαίου, εἴτε ἀκόμη διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς συνολικῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐλαττώσεως τῶν παγίων ἐξόδων κατὰ μονάδα προϊόντος ¹⁷.

Αἱ εὐνοϊκαὶ συνθῆκαι δημιουργίας κερδῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐπεκτάσεως ἀναπτύσσουν τὴν ζέσιν μακροπροθέσμων ἐπενδύσεων, γεγονός τὸ ὁποῖον προκαλεῖ μεγαλύτεραν ὑψώσιν τιμῶν καὶ δημιουργίαν κερδῶν. Ἐνῶ εἰς τὰς πρώτας βαθμίδας τῆς ἀνόδου τὸ κέρδος εἶναι κανονικόν, ἀκολουθῶς τὰ όριακά καὶ τὰ συνολικά κέρδη αὐξάνουν. Κατὰ τὰς τελευταίας ὁμως βαθμίδας τῆς ἀνόδου τοῦ εἰσοδήματος τὰ κέρδη ἀρχίζουν νὰ συμπτύσσωνται λόγῳ συνεχοῦς μειώσεως τῆς όριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου. Ἡ μείωσις τῶν κερδῶν ἐμφανίζεται καὶ εἰς ἀπόλυτον μέγεθος κοινωνικοῦ εἰσοδήματος καὶ εἰς όριακὴν μεταβολήν, λόγῳ τῆς αὐξήσεως τῶν όριακῶν δαπανῶν ¹⁸.

Ἡ ἔλλειψις χρηματικῶν κεφαλαίων αὐξάνει τὸν δανειακὸν τόκον καὶ ἡ ἀπορρόφησις τῶν ἀνέργων δημιουργεῖ συνθήκας αὐξήσεως τῶν πραγματικῶν μισθῶν. Ἡ αὐξησις τῶν όριακῶν μισθῶν παρασύρει ὅλους τοὺς μισθοὺς καὶ κατὰ φαῦλον κύκλον ἐπιδράσεως τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν καὶ τῶν Μισθῶν, αὐξάνουν αἱ όριακαὶ δαπάναι καὶ οὕτω τὸ περιθώριον τοῦ όριακοῦ κέρδους συνεχῶς σμικρύνεται μέχρις ἐκμηδενισμοῦ (θεωρητικοῦ).

Ἡ κίνησις αὕτη εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς θέσεως τῆς τιμῆς τοῦ παραγομένου ἀγαθοῦ, ἡ ὁποία κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς ἐπεκτάσεως ἀρχίζει νὰ σταθεροποιῇται καὶ ἀκολουθῶς νὰ κατέρχεται λόγῳ μεγάλης προσφορᾶς ἐξ αἰτίας τῆς ὀριζοντίου ἐσφαλμένης διαθρώσεως καὶ λόγῳ μειώσεως τῆς κατα-

17. Ε. Ζολώτα, Οἰκονομικαὶ Διακυμάνσεις, 1944, σ. 25.

18. Τὰ κέρδη εἶναι συνάρτησις πολλῶν συντελεστῶν τοῦ συστήματος, ἀλλὰ κυρίως τοῦ πραγματικοῦ τόκου καὶ εὐρίσκονται εἰς ἀντίστροφον λόγον πρὸς τὸ ὕψος τῶν μισθῶν καὶ τοῦ ὕψους τοῦ δανειακοῦ τόκου. "Ορα καὶ F. H a y e k, Profits interest and investment, 1939, σελ. 1-15.

ναλωτικῆς δυνάμεως λόγω τοῦ Νόμου τῆς Συναρτήσεως Καταναλώσεως (Consumption Function).

Ὁ μηδενισμὸς τοῦ ὀριακοῦ Κέρδους κατὰ τὸ τέλος τῆς Ἐπεκτάσεως εἶναι φαινόμενον ἀνεξάρτητον τῶν συνολικῶν κερδῶν (τοῦ Κοινωνικοῦ Κέρδους τῆς οἰκονομίας) τὰ ὅποια συνεχῶς αὐξάνουν παραλλήλως πρὸς τὴν αὐξήσιν τοῦ εἰσοδήματος καὶ τὰ ὅποια ἔχουν διαφορικὸν χαρακτῆρα.

ὑποτιθεμένων σταθερῶν τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν, ἡ ἐκμηδένισις τοῦ ὀριακοῦ κέρδους ἐπέρχεται διὰ συνεχοῦς αὐξήσεως τῶν ὀριακῶν δαπανῶν, ἐὰν δὲ αἱ τιμαὶ τῶν ἀγαθῶν ὑψοῦνται τότε ἡ ἐκμηδένισις προκαλεῖται ἀπὸ ταχυτέραν αὐξήσιν τῶν ὀριακῶν δαπανῶν, δηλαδὴ τόκων, μισθῶν καὶ ἄλλων δαπανῶν.

Ἐκ τῆς ὀριακῆς πλευρᾶς τῶν Κερδῶν προκύπτει ὅτι ἐξελικτικῶς καὶ κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἀνόδου ἐπέρχονται αὐτομάτως διάφοροι μεταβολαὶ εἰς τοὺς συντελεστὰς τοῦ συστήματος: α) τὰ Κέρδη, ὡς μέρος τοῦ Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος, αὐξάνουν ἀπολύτως, μειοῦνται ὅμως σχετικῶς πρὸς τοὺς Τόκους, τοὺς Μισθοὺς καὶ τὰς λοιπὰς δαπάνας, καί, ἀκολουθῶς, μειοῦνται καὶ ἀπολύτως, β) αἱ ὀριακαὶ Ἐπενδύσεις κατὰ τὰς τελευταίας περιόδους τῆς Ἐπεκτάσεως μειοῦνται μολονότι ἀπολύτως αὐξάνουν, δηλαδὴ, συνεχῶς τὸ ποσοστὸν τῆς αὐξήσεως μειοῦται καί, ἀκολουθῶς, μειοῦνται καὶ ἀπολύτως. Ἡ αὐξήσις τῶν ὀριακῶν κερδῶν, προσερχομένη, ἐξ οἷου οὐδέποτε λόγου, εἴτε συνεπείᾳ ὑψώσεως τῆς παραγωγικότητος, εἴτε συνεπείᾳ ὑψώσεως τῶν τιμῶν τῶν ἀγαθῶν μὲ μικρὰν καθυστέρησιν τῶν ὀριακῶν δαπανῶν, εἴτε ἀκόμη συνεπείᾳ αὐξήσεως τῶν διεθνῶν συναλλαγῶν, παρατείνει τὴν ἐπέκτασιν¹⁹.

Ἀπὸ τὴν προηγηθεῖσαν ἀνάλυσιν δύναται τις νὰ συλλάβῃ μίαν πλευρὰν τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος, ἡ ὁποία ἐγκτεται εἰς τὸν χαμηλὸν δανειακὸν τόκον, ὡς σημαντικοῦ στοιχείου τῶν ὀριακῶν δαπανῶν, ὑψώσιν τῶν μισθῶν τόσῃ, ὥστε νὰ δημιουργηθῇ ἐπαρκὴς καταναλωτικὴ δύναμις καὶ ν' ἀφήνεται σταθερὸν περιθώριον ὀριακοῦ κέρδους.

Εἰς τὸ θεωρητικὸν πρότυπον ὁ δείκτης τοῦ συντελεστοῦ Κέρδη ἀκολουθεῖ τὴν ἐξῆς πορείαν κατὰ τὰς δέκα περιόδους, ὁ δεῦτερος δείκτης δρΠ παριστᾷ τὰ ὀριακὰ κέρδη

19. Ἡ ὑπαρξὶς Μονοπωλίων (Μονοψωνίων) ἐπιτείνει τὴν δημιουργίαν Κερδῶν, καὶ τὰς ἐπενδύσεις. Εἰς περίπτωσιν ὅμως καθ' ἣν ἡ Ἔργασία ἀποτελεῖ Μονοπώλιον, τὰ Κέρδη, μειοῦνται καὶ ἐνισχύεται ἡ Ἀμεσὸς Κατανάλωσις.

100, 110, 120, 130, 140, 150, 160, 165, 170, 165.
 δρf 100, 110, 120, 130, 125, 120, 60, 30, 10, 0.

6. Κατανάλωσις — Μισθοί

Ἡ Ἄμεσος Κατανάλωσις, ἥτοι ἡ καταναλωτικὴ δύναμις ἀγαθῶν Ἀμέσου Καταναλώσεως ἀποτελεῖ μεταβλητὴν ποσότητα τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως ἡ καταναλωτικὴ δύναμις Ἀμέσου Καταναλώσεως ὑφίσταται αὐξομειώσεις.

Μία οἰκονομία ἡ ὁποία διαθέτει ὁλόκληρον τὸ εἰσόδημά της εἰς τὴν Ἄμεσον Κατανάλωσιν, ἥτοι εὐρίσκεται ἐν στατικῇ καταστάσει, δὲν δύναται νὰ ὑποστῇ κυκλικὴν κύμανσιν. Ἡ κυκλικὴ κύμανσις συνδέεται ἀμέσως πρὸς τὰς Ἀποταμιεύσεις καὶ τὰς Ἐπενδύσεις, δηλαδὴ πρὸς τὴν οἰκονομικὴν πρόοδον, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνει ὅτι δὲν εἶναι δυνατὴ πρόοδος χωρὶς κυκλικὰς κυμάνσεις.

Ἡ Ἄμεσος Κατανάλωσις ἀποτελεῖ τὰ θεμέλια τῆς παραγωγῆς, διότι ἐπ' αὐτῆς στηρίζεται ὁλόκληρον τὸ παραγωγικὸν οἰκοδόμημα. Ἡ παραγωγή παραγωγικῶν ἀγαθῶν εὐρίσκεται εἰς ἄμεσον ἐξάρτησιν πρὸς τὴν ποσότητα καὶ τὸ εἶδος τῆς καταναλώσεως, δηλαδὴ τῶν καταναλωτικῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως. Ὁλόκληρος ἡ παραγωγή εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὴν Ἄμεσον Κατανάλωσιν καὶ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ποσότητα τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως ²⁰.

Αὕξησις τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως Ἀμέσου Καταναλώσεως ἀποτελεῖ δυναμικὸν συντελεστὴν εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν παραγωγικῶν ἀγαθῶν καὶ αὐξήσιν τοῦ κεφαλαιουχικοῦ ἐξοπλισμοῦ ἐντατικῶς καὶ ἐκτατικῶς, διὰ τὴν παραγωγὴν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν αὐξηθεισῶν ἀναγκῶν. Μείωσις τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως Ἀμέσου Καταναλώσεως κατ' ἀνάγκην προκαλεῖ ὑποαπασχόλησιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, διότι ὀλιγώτεροι παραγωγικαὶ δυνάμεις δύνανται νὰ ἱκανοποιήσουν τὴν μειωθεῖσαν καταναλωτικὴν δύναμιν. Δὲν σημαίνει ὅμως ὅτι ἡ ὑποαπασχόλησις τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων προέρχεται μόνον ἀπὸ μείωσιν τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως.

Οὕτω αὐξήσεις τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως προκαλεῖ πολλαπλασίαν ζήτησιν παραγωγικῶν ἀγα-

20. E. F. Durbin, «Purchasing Power and the Trade Depression», 1934, σελ. 105. John Hobson, The Evolution of Modern Capitalism, 1919, σελ. 302 ἐπ. John M. Keynes, General Theory Interest and Money, 1936, σελ. 364. H. Gordon Hayes, Spending, Saving and Employment, 1945, chap. XII, XIII. Malthus, Principles of Pol. Economy, σ. 363 ἐπ.

θῶν καὶ μείωσις τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως προκαλεῖ ἀνακοπὴν ἢ μείωσιν παραγωγικῶν ἀγαθῶν, ἀνεργίαν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ ἀνακοπὴν τῆς Ἐπεκτάσεως.

Ἐάν π.χ. ἔχωμεν 100 μ. Καταναλωτικῆς δυνάμεως καὶ ἀπαιτοῦνται 1000 μ. Παραγωγικῶν δυνάμεων διὰ τὴν παραγωγὴν 100 μ. καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, αὐξήσις τῆς Καταναλωτικῆς δυνάμεως κατὰ 10 μ. θ' ἀπαιτήσῃ αὐξήσιν 100 μ. παραγωγικῶν δυνάμεων (ἀποκλειομένης ὑψώσεως τῆς παραγωγικότητος). Οὕτω αὐξήσις τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως κατὰ 10 μ. προκαλεῖ δεκαπλασίαν παραγωγὴν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν.

Ἡ καταναλωτικὴ ὁμως δύναμις δὲν εἶναι αὐθαίρετος ποσότης ἀλλὰ προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ οἰκονομικὸν σύστημα καὶ ἡ περιορισμένη καταναλωτικὴ δύναμις ἀποτελεῖ φραγμὸν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Παραγωγῆς. Ἐάν τὸ σύστημα ἐκ τῆς λειτουργίας του περιορίζει τὸν ἐφοδιασμὸν τῆς οἰκονομίας μὲ καταναλωτικὴν δύναμιν Ἀμέσου Καταναλώσεως, τότε τὸ σύστημα αὐτοπεριορίζει τὴν ἀνάπτυξιν του²¹.

Ἡ Ἀμεσος Κατανάλωσις ἀποτελεῖ συντελεστὴν τοῦ συστήματος ἐν λειτουργίᾳ μὲ τοὺς ἄλλους συντελεστάς καὶ κατὰ τὴν πορείαν τῆς Ἐπεκτάσεως ὑφίσταται μεταβολὰς καί, ἐκ τῶν μεταβολῶν, ἐπέρχονται ἀλλοιώσεις εἰς τὰς σχέσεις πρὸς τοὺς ἄλλους συντελεστάς, ὁ δὲ μηχανισμὸς τῶν τιμῶν εὐρίσκειται ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ κρατῇ ἐν ἰσορροπίᾳ τοὺς διαφόρους συντελεστάς.

Ἡ Ἀμεσος Κατανάλωσις κατὰ τὴν ἄνοδον τῆς οἰκονομίας, συνολικῶς αὐξάνει, ἢ αὐξήσις ὁμως δὲν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν αὐξήσιν τοῦ εἰσοδήματος καὶ πρὸς τὴν αὐξήσιν τῶν Ἀποταμιεύσεων—Ἐπενδύσεων, διότι κατὰ τὴν Ἐπέκτασιν ἡ ὀριακὴ ροπὴ πρὸς Κατανάλωσιν ἢ Consumption Function τοῦ Keynes, βαθμιαίως ἐλαττοῦται, ἐνῶ ἀντιστοίχως ἡ ὀριακὴ ροπὴ πρὸς Ἀποταμίευσιν βαθμιαίως αὐξάνει.

Ἡ μείωσις τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως ὀφείλεται εἰς δύο λόγους. Πρῶτον, εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι κατὰ τὴν Ἐπέκτασιν, ἐνῶ αἱ τιμαὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ εἰσόδημα αὐξάνει οἱ Μισθοὶ καὶ τὰ ἡμερομίσθια καθυστεροῦν εἰς τὴν αὐξήσιν λόγῳ ὀργανικῆς ἀδυναμίας ἀμέσου προσαρμογῆς, δεδομένου δὲ ὅτι οἱ μισθοὶ καὶ τὰ ἡμερομίσθια ἀποτελοῦν τὴν κυρίαν πηγὴν τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως, καθυστερεῖ καὶ ἡ Ἀμεσος Κατανάλωσις. Ὁ οἰκονομικὸς ὁμως μηχανισμὸς δὲν ἔχει τὴν εὐπάθειαν νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὴν πρώτην καὶ ἐλαχίστην μείωσιν καὶ

21. Malthus, Principles of Political Economy, Sismond de Sismondi, Tom Wilson, Capital Theory and the Trade Cycle, Review of Econ. Studies 1939-40, σ. 169. J. A. Hobson, The Industrial System, 1909, Economics of Unemployment, 1922, The Evolution of Modern Capitalism, 1919. W. T. Foster—W. Catchings, Profits, 1925. H. Gordon Hayes, Spending, Saving and Employment 1945.

δυσαναλογίαν τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως πρὸς τὴν Ἀποταμίευσιν καὶ προχωρεῖ καὶ αὐξάνει ἡ δυσαναλογία, διότι ἐνῷ αἱ Ἑπενδύσεις ἐσχεδιάσθησαν καὶ ἐκτελοῦνται μὲ ὠρισμένην καταναλωτικὴν ἀπορροφητικότητα τῆς οἰκονομίας καὶ συνεχῶς ἡ ὀριακὴ ροπὴ πρὸς Ἀποταμίευσιν αὐξάνει καὶ ὠθεῖ πρὸς νέας Ἑπενδύσεις, ἡ Ἀμεσὸς Κατανάλωσις σχετικῶς μειοῦται καίτοι ἀπολύτως αὐξάνει. Δηλαδή κατὰ τὴν ἐπέκτασιν βαθμιαίως καὶ συνεχῶς ὀλιγώτερον τμῆμα τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος κατανέμεται εἰς Μισθοὺς καὶ περισσότερον εἰς Τόκους, εἴτε διότι αἱ τιμαὶ τῶν ἀγαθῶν αὐξάνουν ταχύτερον τῶν Μισθῶν εἴτε διότι προκαλεῖται ὑψώσεις τῆς παραγωγικότητος καὶ ἡ αὐξήσις τῆς ἀποδόσεως διοχετεύεται εἰς Κέρδη καὶ Τόκους.

ὑποθέτομεν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὅτι ἡ Ἀποταμίευσις συμπίπτει ἀπολύτως πρὸς τὴν Ἑπένδυσιν χωρὶς καμμίαν καθυστέρησιν. Οὕτω ἡ μεταβαλλομένη εἰς Ἑπένδυσιν Ἀποταμίευσις φέρει εἰς τὴν ἀγορὰν καταναλωτικὰ ἀγαθὰ τὰ ὅποια δὲν εὐρίσκουν καταναλωτικὴν δύναμιν εἰς τὰς τελευταίας περιόδους τῆς Ἑπεκτάσεως. Τεχνικῶς, ἐπιχειρήσεις αἱ ὅποιαὶ δημιουργοῦνται κατὰ τὴν Ἑπέκτασιν καὶ ὑπολογίζουσι ἐπὶ ὠρισμένης καταναλωτικῆς δυνάμεως, μόνον μετὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς Ἰσορροπίας ἀποκαλύπτεται ὅτι οἱ ὑπολογισμοὶ ἦσαν ἐσφαλμένοι.

Εἰς τὸν μηχανισμόν τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας συμβαίνουν καὶ ἄλλαι ἀκαμψαὶ αἱ ὅποια ἐμποδίζουν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Ἰσορροπίας μετὰ τὴν Ἀμέσου Καταναλώσεως καὶ τῶν λοιπῶν συντελεστῶν.

Τεχνικῶς δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἄμεσος προσαρμογὴ μιᾶς ἐπιχειρήσεως, ἡ ὅποια κατασκευάζεται, διὰ διακοπῆς τῶν ἐργασιῶν τῆς, ὅταν ἡ καταναλωτικὴ δύναμις ἐλαττωταί.

Ἡ μείωσις τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως Ἀμέσου Καταναλώσεως θὰ ἐνεφανίζετο ἐνωρίτερον ἀκόμη ἐὰν δὲν ἐφηρμόζετο τὸ σύστημα τῶν καταναλωτικῶν πιστώσεων εἰς εἶδος ἢ εἰς χρῆμα. Θεωρητικῶς, ἐὰν ἐφηρμόζετο τὸ σύστημα τῶν καταναλωτικῶν πιστώσεων ἀπολύτως καὶ ἐκάλυπτε ὅλα τὰ παραγόμενα καταναλωτικὰ ἀγαθὰ, διὰ ὑποχρεωτικῆς ἔστω ἀποδοχῆς καταναλωτικῶν πιστώσεων, τότε δὲν θὰ ἐνεφανίζετο πρόβλημα μειώσεως τῆς Καταναλωτικῆς δυνάμεως. Εἰς τὴν πρᾶξιν ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν καὶ ἡ παροχὴ καταναλωτικῶν πιστώσεων εἶναι περιωρισμένη ὥς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰς αὐξήσεις τῶν ἀποθεμάτων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν τὰ ὅποια συσσωρεύονται εἰς τὰς ἀποθήκας.

Ἡ ἀνακοπὴ τῆς Ἑπεκτάσεως δὲν ἐπέρχεται διὰ τῆς μειώσεως τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ διὰ τῆς λειτουργίας ὧν τῶν οὐσιωδῶν συντελεστῶν, ἀποτελεῖ ὅμως ἡ Κατανάλωσις ἀναγκαίαν προϋπόθεσιν (*conditio sine qua non*). Ἐὰν δὲν ὑπῆρχον οἱ ἄλλοι συντελεσταὶ καὶ αἱ μερικαὶ Ἰσορροπίαί,

ἡ προσαρμογὴ θὰ ἐγίνετο ἔστω καὶ καθυστερημένη. Θὰ περιορίζετο ἡ παραγωγὴ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, θὰ ἡϋξανε ἡ καταναλωτικὴ δύναμις διὰ τῆς προσαρμογῆς τῶν Μισθῶν πρὸς τὸν Τιμάριθμον τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ οὕτω θὰ ἐπανήρχετο ἡ διαταραχθεῖσα Ἱσορροπία. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ὅμως τῆς κυκλικῆς οἰκονομίας τοιαύτη προσαρμογὴ δὲν εἶναι δυνατὴ διότι δροῦν καὶ οἱ ἄλλοι συντελεσταί, διαταράσσουν τὰς ἄλλας Ἱσορροπίας καὶ ἡ ἀνακοπὴ τῆς ἐπεκτάσεως ἐπέρχεται.

Ἡ σχετικὴ ἐλάττωσις τῶν πραγματικῶν μισθῶν τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπεκτάσεως ²² ἔχει δύο συνεπείας.

Πρῶτον, μείωσιν τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως καὶ δεύτερον μείωσιν τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν. Διὰ τὴν διατήρησιν τῆς Ἱσορροπίας ἡ μείωσις τῶν πραγματικῶν μισθῶν, δηλαδὴ τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως θὰ ἔπρεπε νὰ συνοδεύεται ἀπὸ ἀνάλογον μείωσιν τῶν ὀριακῶν αὐξήσεων τῶν Ἐπενδύσεων ἐνῶ εἰς τὴν κυκλικὴν οἰκονομίαν συμβαίνει τὸ ἀντίθετον, αἱ Ἐπενδύσεις αὐξάνουν συνεπεῖα μειώσεως τῶν πραγματικῶν μισθῶν διὰ τῆς λεγομένης ἀναγκαστικῆς Ἀποταμιεύσεως (forced saving).

Ἡ δευτερογενὴς αὐξήσις τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως ἐκ τῶν Ἐπενδύσεων εἶναι μικροτέρα τῆς ὀργανικῆς μειώσεως αὐτῆς. Ἡ δευτερογενὴς καταναλωτικὴ δύναμις θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι μεγαλυτέρα διὰ νὰ ἰσοροπῇ πρὸς τὴν διαρκὴ αὐξήσιν τῶν Ἐπενδύσεων.

Δεύτερον, ἡ Ἀμεσὸς Καταναλῶσις κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως ἐλαττοῦται σχετικῶς. Δηλαδὴ ὀριακῶς αὐξάνει ἐλαττούμενη καὶ ἐν τέλει ἀνακόπτεται ἡ αὐξήσις ἀπολύτως λόγῳ τοῦ Νόμου τῆς Συναρτήσεως Καταναλώσεως (Consumption Function) τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξεν ὁ Keynes κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ δυνατότης Καταναλώσεως τῶν Καταναλωτῶν εἶναι περιορισμένη ἐκ φυσιολογικῶν λόγων.

Εἶναι παρατηρημένον ὅτι οἱ πραγματικοὶ μισθοὶ κατὰ τὸ τέλος τῆς Ἐπεκτάσεως ἀρχίζουν νὰ ὑψοῦνται ἐκ τῆς ἐνεργείας ὧν τῶν συντελεστῶν, τῆς αὐξήσεως ζητήσεως Ἐργασίας καὶ τῆς μειώσεως τῆς προσφορᾶς ²³.

Θὰ προεβάλλετο ἡ παρατήρησις ὅτι ἡ ὑψωσις τῶν μισθῶν καὶ ἡ αὐξήσις τῆς Καταναλώσεως θὰ ἔπρεπε νὰ προκαλέσῃ ἐπιταχυνομένην αὐξήσιν ζητήσεως

22. Paul Douglas, The Theory of Wages, N.Y. 1934, σελ. 194.

23. Paul Douglas, op. cit., σ. 501. Ἐρμηνεύει τὴν μείωσιν τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως τῆς ἐργατικῆς τάξεως ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν μισθῶν ὑπεράνω τοῦ ὅριου τῆς ὀριακῆς παραγωγικότητος.

καὶ παραγωγῆς παραγωγικῶν ἀγαθῶν καὶ δὲν θὰ ἐπῆρχετο ἡ ἀνακοπὴ τῆς Ἐπεκτάσεως.

Τοῦτο θὰ ἐγίνετο ἐὰν ὑπῆρχε χρόνος προσαρμογῆς καὶ ἐὰν δὲν ἔδρων οἱ ἄλλοι συντελεσταὶ καὶ δὲν ἐπῆρχετο ἡ ἀνατροπὴ ἐξ ἄλλων λόγων. Ἡ αὐξησις τῶν μισθῶν εἶναι καθυστερημένη καὶ ἡ δημιουργουμένη καταναλωτικὴ δύναμις εἶναι ἀνεπαρκὴς ν' ἀπορροφήσῃ τὰ προσφερόμενα καταναλωτικὰ ἀγαθὰ. Ἡ δὲ αὐξησις τῶν ὀριακῶν μισθῶν προκαλεῖ ὑψωσιν ὧν τῶν μισθῶν καὶ ἀνατρέπει τὰς οἰκονομικὰς βάσεις τῶν ὀριακῶν ἐπιχειρήσεων.

Εἰς τὸ Θεωρητικὸν Πρότυπον εἰς τὰ πρῶτα στάδια Κατανάλωσις καὶ Μισθοὶ ἀκολουθοῦν τὴν αὐτὴν πορείαν, ἀκολουθῶς διασπῶνται, καί, ἐνῶ οἱ μισθοὶ ἀπολύτως αὐξάνουν καὶ σχετικῶς ἐλαττοῦνται, ἡ Κατανάλωσις ἀπολύτως αὐξάνει καὶ σχετικῶς μειοῦται ὀλιγώτερον τῶν μισθῶν, διότι εἰς τὴν Κατανάλωσιν προστίθενται καὶ αἱ καταναλωτικαὶ πιστώσεις. Εἰς δὲ τὸ τελευταῖον στάδιον Μισθοὶ καὶ Κατανάλωσις αὐξάνουν. Ἦτοι :

Δείκτης Καταναλώσεως : 100, 110, 120, 130, 140, 150, 150, 150, 160, 165

Δείκτης Μισθῶν : 100, 100, 105, 110, 115, 120, 120, 130, 120, 140.

Δείκτης ὀρ. Μισθῶν δw : 100, 100, 95, 90, 100, 100, 110, 110, 110, 130.

7. Τόκος

Ὁ Δανειακὸς Τόκος εἶναι συνάρτησις καὶ τῶν ἐννέα μεταβλητῶν τοῦ συστήματος καὶ ἀσχεῖ οὐσιώδη ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διαμορφώσεως τῆς κυκλικῆς κινήσεως. Ὡς βασικὸς συντελεστὴς εὐρίσκεται εἰς συσχέτισιν πρὸς τὸς λοιποὺς συντελεστάς. Ἡ στατιστικὴ καὶ ἡ πείρα δεικνύουν ὅτι ὁ Δανειακὸς Τόκος ἀκολουθεῖ τὴν κυκλικὴν κύμανσιν, ἀνυψούμενος κατὰ τὴν Ἐπέκτασιν καὶ κατερχόμενος μὲ τὴν συστολὴν τῆς παραγωγῆς. Πολλοὶ ἀποδίδουν ρόλον ρυθμιστικὸν τοῦ κύκλου εἰς τὸν Τόκον²⁴. Αἱ θεωρίαι τοῦ Knut Wicksell καὶ τοῦ J. M. Keynes δύνανται νὰ βοηθήσουν σημαντικῶς εἰς τὴν ἐξήγησιν τῆς κυκλικῆς κινήσεως τῆς οἰκονομίας. Ὁ Τόκος ὑπὸ τὸ φῶς τῶν θεωριῶν τοῦ K. Wicksell καὶ τοῦ J. M. Keynes γίνεται βασικὸς συντελεστὴς καὶ ἐν συλλειτουργίᾳ μὲ τοὺς ἄλλους βασικοὺς συντελεστάς διαμορφώνει τὴν κυκλικὴν κίνησιν. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἀποτελεῖ αἰτίαν τῆς κυκλικῆς κινήσεως, οὔτε ὅτι ἂν σταθεροποιηθῇ ὁ δανειακὸς Τόκος, θὰ σταθεροποιηθῇ καὶ ἡ ἐπέκτασις τῆς παραγωγῆς ἀνευ κυμάνσεων.

Κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ γίνῃ σαφὴς διάκρισις μετὰξὺ Δανειακοῦ Τόκου καὶ

24. G. Haberler. Prosperity and Depression, 1941, σελ. 307-308. M. Kalecki, «Essays in the Theory of Econ. Fluctuations. Irving Fisher, The rate of interest, 1907, σ. 270-288.

τοῦ Πραγματικοῦ Τόκου, τῆς λεγομένης Ἀμοιβῆς τοῦ Κεφαλαίου²⁵. Αἱ δύο αὐταὶ διακεκριμέναι οἰκονομικαὶ κατηγορίαι εὐρίσκονται εἰς ἀλληλοπροσδιορισμόν, μολονότι ἔχουν καὶ ἰδιαιτέρους προσδιοριστικούς συντελεστάς. Ὁ Δανειακὸς Τόκος ἀποτελεῖ συνάρτησιν ὧν τῶν βασικῶν συντελεστῶν τοῦ συστήματος καὶ συγχρόνως ἀποτελεῖ ἀνεξάρτητον μεταβλητὴν ὧν τῶν συναρτήσεων τοῦ συστήματος. Ἐπὶ πλέον δὲ ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὴν ὀριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ Πραγματικοῦ Κεφαλαίου.

Κατὰ τὴν φάσιν τῆς ἐπεκτάσεως τῆς οἰκονομίας ἐκδηλοῦται ἀντινομία μεταξὺ τοῦ Δανειακοῦ Τόκου καὶ τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Πραγματικοῦ Κεφαλαίου, ἡ ὁποία ἀσχεῖ οὐσιώδη ἀλλοίωσιν τοῦ συντελεστοῦ Τόκου χωρὶς ὁ μηχανισμὸς τῆς οἰκονομίας νὰ δύναται νὰ ἄρῃ τὴν ἀντινομίαν ταύτην, ἡ ὁποία συμβάλλει εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς Ἰσορροπίας τῆς Εὐημερίας.

Ἡ ἀντινομία ἐμφανίζεται εἰς τὸν χαμηλὸν Δανειακὸν Τόκον καὶ εἰς τὴν ὑψηλὴν ὀριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ Πραγματικοῦ Κεφαλαίου κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐπεκτάσεως. Αἱ δύο κατηγορίαι βαίνουν κατ' ἀντίστροφον κίνησιν καθ' ἑλπὴν τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπεκτάσεως. Αἱ δύο κινήσεις συναντῶνται ὅπου συμπίπτουν ὁ Δανειακὸς Τόκος καὶ ἡ ὀριακὴ ἀπόδοσις τοῦ Κεφαλαίου, ὅτε ἡ ὀριακὴ δαπάνη τοῦ Χρηματικοῦ Κεφαλαίου εἶναι ἴση πρὸς τὴν ὀριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ Πραγματικοῦ Κεφαλαίου. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θεωρητικῶς πρέπει νὰ ἀνακοπῇ πᾶσα περαιτέρω ἐπένδυσις, διότι πέραν τοῦ σημείου τούτου αἱ ὀριακαὶ Ἐπενδύσεις ἔχουν ἀρνητικὴν ἀπόδοσιν, συνεχίζονται ὁμως καὶ ὑπάρχουν σχέδια ἔργων τὰ ὅποια πρέπει νὰ συμπληρωθοῦν.

Μόνον ἐὰν οὕτω συλληφθῇ τὸ πρόβλημα τοῦ Τόκου ἐναρμονίζονται αἱ δύο θεωρίαι ἀφ' ἑνὸς τοῦ K. Wicksell καὶ ἀφ' ἑτέρου τοῦ J. M. Keynes. Κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ K. Wicksell ὑφίσταται διάκρισις μεταξὺ τοῦ χρηματικοῦ τόκου (money rate) καὶ φυσικοῦ τόκου (natural rate). Ὁ δὲ J. M. Keynes διακρίνει τὴν μειουμένην ἀπόδοσιν τοῦ Κεφαλαίου ἀπὸ τὸν Τόκον ὡς ἀμοιβὴν τῆς ρευστότητος χρήματος (premium of liquidity preference).

Κατὰ τὴν ἀποψίν μας ἐναρμονίζονται αἱ δύο θεωρίαι καὶ ἡ ἀντινομία τῶν δύο κατηγοριῶν ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα. Κατὰ τὴν Ἐπέκτασιν αἱ ὀριακαὶ Ἐπενδύσεις γίνονται μεγαλύτεραι τῶν ὀριακῶν Ἀποταμιεύσεων, συνεχῶς τὸ κυκλοφοροῦν χρήμα ἐκ τῆς ἀδρανείας ρίπτεται εἰς τὴν κυκλοφορίαν, καὶ ὁ Δανειακὸς Τόκος ὑψοῦται διότι ἡ ζήτησις ρευστοῦ χρήματος αὐξά-

25. Ὅρα εὐρεῖαν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος εἰς Σ. Κατηφόρη, Ἀμοιβὴ τοῦ Κεφαλαίου καὶ Τόκος, 1941.

νει ἐν σχέσει πρὸς τὴν προσφοράν. Συνεχῶς ὁμοῦς ἐκ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς ἡ ὀριακὴ ἀπόδοσις τῶν Ἐπενδύσεων μειοῦται διότι συνεχῶς αἱ παραγωγικαὶ δαπάναι ὑψοῦνται καὶ ἡ παραγωγικότης εἶναι σταθερά, ἢ καὶ ἂν ὑψοῦται, ἡ ὑψώσεις εἶναι μικροτέρα τῆς ὑψώσεως τῶν ὀριακῶν δαπανῶν, δηλαδὴ τὸ Πραγματικὸν Κεφάλαιον ἔχει συνεχῶς μικροτέραν ἀπόδοσιν.

Μολονότι αἱ τιμαὶ τῶν ἀγαθῶν αὐξάνουν κατὰ τὴν Ἐπέκτασιν, ἐν τούτοις καὶ αἱ δαπάναι αὐξάνουν ταχύτερον καὶ οὕτω τὸ περιθώριον μεταξύ Κόστους καὶ Τιμῆς συνεχῶς μειοῦται καὶ οὕτω αἱ ὀριακαὶ ἐπενδύσεις ἔχουν συνεχῶς μικροτέραν ὀριακὴν ἀπόδοσιν. Ἡ μείωσις αὕτη τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου περιορίζει συνεχῶς τὰς ὀριακάς Ἐπενδύσεις. Οὕτω ἡ συνεχὴς ὑψώσεις τοῦ δανειακοῦ τόκου, ὡς στοιχείου τῶν δαπανῶν, προκαλεῖ τὴν ἀντινομίαν καὶ ὅταν ἡ ὑψώσεις ἐγγίσῃ τὴν ὀριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ Κεφαλαίου ἡ ἀνακοπὴ τῶν Ἐπενδύσεων ἐπέρχεται αὐτομάτως. Κατὰ τὴν κορυφῶσιν τῆς Ἐπεκτάσεως ἡ ἀνάγκη τῆς liquidity preference εἶναι ἐντονωτάτη καὶ ὁ καταβαλλόμενος τόκος εἰς τὴν ἀγορὰν ὑψοῦται ἀποτόμως.

Οὕτω παρατηροῦμεν ὅτι κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως καὶ λόγῳ τῆς ταχύτητος τῆς Ἐπεκτάσεως, προκαλουμένης ὑπ' ὅλων τῶν συντελεστῶν, ὁ Τόκος ὑφίσταται μεταβολὰς καί, εἰς ἐν σημεῖον, ἐπιβάλλει τὴν ἀναστολὴν τῆς περαιτέρω Ἐπεκτάσεως. Αἱ μεταβολαὶ αὗται τοῦ Τόκου προκαλοῦν ἀλλοιώσεις εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Τόκου πρὸς τοὺς ἄλλους συντελεστάς, αἱ ὁποῖαι ἐπιδροῦν δυσμενῶς ἐπὶ τῆς Ἐπεκτάσεως.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ἡ ἐξασφάλισις τῆς προοδευτικῆς ἐπεκτάσεως τῆς παραγωγῆς προϋποθέτει μεταξύ ἄλλων τὴν διατήρησιν μεταξύ Δανειακοῦ Τόκου καὶ ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου, σταθεροῦ περιθωρίου.

Εἰς τὸ θεωρητικὸν πρότυπον ὁ Τόκος ἐμφανίζει τὴν ἀκόλουθον πορείαν : Δείκτης Δανειακοῦ Τόκου : 100, 120, 140, 160, 180, 200, 240, 280, 300, 350. Δείκτης Πραγματ. Τόκου : 100, 90, 80, 70, 60, 50, 40, 30, 10, 0.

Εἰς τὴν συνάρτησιν τῆς Παραγωγῆς καὶ τοῦ Εἰσοδήματος ὁ πιστωτικὸς τόκος εἶναι ἀρνητικὴ μεταβλητὴ $Y = F(-r)$

8. Ἐπενδύσεις — Ἀποταμίεύσεις

Εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον ἀνεπτύξαμεν τὸ περιεχόμενον τῶν δύο κατηγοριῶν ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν ὀθσαύρισιν· εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ ἐξετάσωμεν τὰς μεταβολὰς, τὰς ὁποίας ὑφίστανται αἱ δύο κατηγορίαι κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως.

Ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ Ἀποταμίευσις καὶ ἡ Ἐπένδυσις ἀποτελοῦν τὰ δυναμικὰ στοιχεῖα τῆς οἰκονομίας, ἄνευ δὲ αὐτῶν ἡ οἰκονομία θὰ εὕρισκετο ἐν στατικῇ ἰσορροπίᾳ καὶ δὲν θὰ ὑπῆρχε πρόβλημα κυμάνσεων. Αἱ μεταβολαὶ

τὰς ὁποίας ὑφίστανται αἱ δύο κατηγορίαι κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως εὐρίσκονται ἐν συναρτήσει καὶ συσχετίσει πρὸς τὰς ἄλλας κατηγορίας.

Στατιστικῶς καὶ ἐμπειρικῶς ἔχει παρατηρηθῇ ὅτι αἱ Ἐπενδύσεις εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἐπεκτάσεως εἶναι ἀσθενεῖς, ἀκολούθως συνεχῶς αὐξάνουν καὶ κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον εἶναι πιθανὸν ν' αὐξάνουν ἢ καὶ πιθανὸν νὰ κάμπτονται²⁶. Ἡ αὐξησις τῶν Ἐπενδύσεων κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως προκαλεῖται ἀπὸ πολλοὺς συστηματικούς λόγους, α) λόγῳ ὑψηλῶν ὀριακῶν κερδῶν, β) ἔνεκα τοῦ χαμηλοῦ δανειακοῦ Τόκου ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὀριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ Κεφαλαίου, γ) λόγῳ τῶν χαμηλῶν μισθῶν, δ) ἔνεκα συνεχοῦς ὑψώσεως τῶν Τιμῶν, ε) ἐξ αἰσιοδόξων προβλέψεων.

Ὑποστηρίζεται ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῆς Ὑπερεπενδύσεως²⁷, ὅτι ἀνακοπὴ τῆς Ἐπεκτάσεως καὶ τῆς Κρίσεως ὀφείλεται εἰς τὰς ὑπερβολικὰς ἐπενδύσεις αἱ ὁποῖαι λαμβάνουν χώραν κατὰ τὴν περίοδον αὐτῇ.

Καὶ ἡ θεωρία αὕτη πάσχει ἀπὸ τὴν μονομέρειαν καὶ τὴν ἀνεπάρκειαν νὰ ἐξηγήσῃ ὁλόκληρον τὴν κίνησιν τοῦ κύκλου. Ἡ Ὑπερεπένδυσις ἢ ἡ Ὑποεπένδυσις, ἢ Ὑπεραποταμίευσις ἢ ἡ Ὑποαποταμίευσις εἶναι ποσοτικαὶ μεταβολαὶ αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἐπεκτάσεως. Ἐὰν Ὑπερεπένδυσιν ἐννοοῦμεν τὴν παραγωγὴν παραγωγικῶν ἀγαθῶν μὲ τὴν πρόβλεψιν χρηματοδοτήσεως αὐτῶν ὑπὸ μελλοντικῶν ἀποταμιεύσεων αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡλαττωμένα ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν Ἐπενδύσεων, τότε ὑφίσταται τὸ φαινόμενον τῶν Ὑπερεπενδύσεων. Τοῦτο εἶναι αὐτὰ πόδεικτον. Ἡ συνεχὴς ὑψώσις τοῦ Δανειακοῦ Τόκου ἀποδεικνύει τὴν καθυστέρησιν τῶν Ἀποταμιεύσεων ἐν σχέσει πρὸς τὴν ζήτησιν χρήματος δι' Ἐπενδύσεις.

Λέγεται ὅτι ὁ Τόκος ὑψοῦται καὶ ἐπιφέρει τὴν Ἰσορροπίαν μεταξὺ προσφορᾶς καὶ ζητήσεως ρευστοῦ χρήματος. Τὸ κυκλικὸν φαινόμενον δεικνύει τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς θεωρίας αὐτῆς. Ἡ αὐξησις τοῦ Τόκου μόνον δταν προχωρήσῃ πολὺ, διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν ὀριακῶν δαπανῶν, τότε μόνον ἔχει ἀνασταλτικὴν δύναμιν ἐπὶ τῶν Ἐπενδύσεων. Οὔτε ἡ ὑψώσις τοῦ τόκου προκαλεῖ ἄμεσον διακοπὴν τῶν Ἐπενδύσεων καὶ αὐξησιν τῶν Ἀποταμιεύσεων,

26. A. Spiethoff, «Krisen» εἰς τὸ Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 1925. Gustav Cassel, Traité d'Économie Politique, 1929. Ὁ Wicksell παρεδέχθη τὴν θεωρίαν τοῦ Cassel καὶ τοῦ Spiethoff, «Lectures on Political Economy», ἀγγλ. μετ. 1946, τόμ. I, σ. 219 ἐπ.

27. R. Betherton, F. Burchardt, Rutherford, «Public Investment and the Trade Cycle in Great Britain, 1941, σ. 39 καὶ 47.

ούτε ἡ μείωσις αὐτοῦ προκαλεῖ ἀντίστροφον φαινόμενον. Ἡ αὐξησις τῶν Ἀποταμιεύσεων δὲν προκαλεῖται ἀπὸ αὐξήσιν τοῦ Τόκου οὔτε ἡ αὐξησις τῶν Ἐπενδύσεων προκαλεῖται ἀπὸ μείωσιν τοῦ Τόκου, ἀλλὰ αἱ μὲν Ἐπενδύσεις προκαλοῦνται ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν ὀριακῶν κερδῶν, αἱ δὲ Ἀποταμιεύσεις ἀνακύπτουν αὐτομάτως ἀπὸ τὴν παραγωγὴν καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς Κατανάλωσews.

Ἐκτὸς τῆς ἀδυναμίας τοῦ Τόκου νὰ προκαλέσῃ προσαρμογὰς τῶν δύο κατηγοριῶν, ὑφίσταται καὶ ἄλλος λόγος ἀδυναμίας προσαρμογῆς τῶν Ἐπενδύσεων εἰς τὴν ὕψωσιν τοῦ Τόκου. Αἱ Ἐπενδύσεις δὲν εἶναι στιγμιαῖα γεγονότα ἀλλὰ ἀπαιτοῦν χρόνον ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς κατασκευῆς μέχρι περατώσεως τοῦ ἔργου καὶ ἐνῷ ἡ ὕψωσις τοῦ Τόκου θὰ ἔπρεπε νὰ προκαλέσῃ μείωσιν τῶν μακροπροθέσμων Ἐπενδύσεων, λόγῳ τεχνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀκαμψίας, αἱ Ἐπενδύσεις ἐξακολουθοῦν ν' ἀπορροφοῦν Ἀποταμιεύσεις ἀντιοικονομικῶς. Οὕτω αἱ Ἐπενδύσεις ἐκφεύγουν τῆς ρυθμιστικῆς δυνάμεως τοῦ Τόκου, διαταράσσεται ἡ Ἰσορροπία τῶν δύο κατηγοριῶν διὰ τῆς διαστάσεως καὶ τελικῶς διὰ τῆς ἀμοιβαίας δράσεως τῶν κατηγοριῶν ἐπέρχεται ἡ ἀνατροπὴ.

Οὕτω κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως αἱ Ἐπενδύσεις αὐξάνουν ἐνῷ ἡ αὐξησις τῶν Ἀποταμιεύσεων εἶναι καθυστερημένη. Δηλαδή I > S. Ἐὰν εἰς τὸ σύστημα δὲν ὑφίσταντο ἄλλαι ἐξαρτήσεις τότε ἡ αὐξησις τοῦ Τόκου ἔστω καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον θὰ περιώριζε τὰς Ἐπενδύσεις εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς Ἰσορροπίας καὶ δὲν θὰ προεκαλεῖτο γενικωτέρα ἀνατροπὴ. Ἡ σχολὴ τῆς Ὑπερεπενδύσεως²⁸ ἀποδίδει τὴν Κρίσιν εἰς τὴν ὑπερβολικὴν Ἐπένδυσιν καὶ εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ Χρηματικοῦ Κεφαλαίου. Τὸ γεγονὸς τοῦτο θὰ ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ προκαλέσῃ διατάραξιν τῆς βασικῆς Ἰσορροπίας, διὰ τοῦ Τόκου ὅμως θ' ἀποκαθίστατο ἡ Ἰσορροπία καὶ δὲν θὰ ἐπῆρχετο γενικὴ ἀνατροπὴ.

Ἡ Κρίσις ὅμως καὶ ἡ Γενικὴ ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας καὶ ἡ ἀνακοπὴ τῆς Ἐπεκτάσεως δύναται νὰ ἐμφανισθῇ κατὰ τὴν φάσιν τῆς Ὑποεπενδύσεως, δηλαδή μετὰ τὴν φάσιν τῆς Ὑπεραποταμιεύσεως. Δηλαδή ὅταν αἱ Ἐπενδύσεις θ' ἀρχίσουν νὰ περιορίζωνται λόγῳ ἐκμηδενισμοῦ τοῦ ὀριακοῦ κέρδους ἢ καὶ τεχνικῆς ἀδυναμίας μεγάλων Ἐπενδύσεων.

Τὸ φαινόμενον τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων εἶναι φαινόμενον τῶν βιομηχανικῶν καὶ τῶν χωρῶν μετὰ μεγάλον ἐθνικὸν εἰσόδημα. Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς ὅπου κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως ἡ ὀριακὴ ροπὴ πρὸς Κατανάλωσιν εἶναι μικρά, δηλαδή ἡ ὀριακὴ ροπὴ πρὸς Ἐπένδυσιν μεγάλη, ἡ λειτουργ-

28. Ὅρα κατωτέρω κεφ. ἔβδομον § 3.

γία τοῦ συστήματος καὶ ἡ προοδευτικὴ Ἐπέκτασις προϋποθέτει διαρκῆ Ἐπένδυσιν διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως. Συνεπῶς εἰς τὰς χώρας αὐτὰς ὑπάρχει πάντοτε ἄφθονον ρευστὸν χρήμα διότι ὑπάρχουν ἐπαρκεῖς Ἀποταμιεύσεις, ὁ τόκος εἶναι πολὺ χαμηλὸς καὶ ἡ ὑψῶσις αὐτοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπεκτάσεως πολὺ ἐλαφρά. Εἰς τὰς χώρας αὐτὰς ὑπάρχει μεγαλυτέρα πιθανότης ἀνατροπῆς τῆς Γενικῆς Ἰσορροπίας λόγῳ ἀνεπαρκῶν Ἐπενδύσεων, δηλαδὴ λόγῳ ἀδιαθέτων Ἀποταμιεύσεων.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι ἡ θεωρία τῆς Ὑπερεπενδύσεως ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Εὐρώπην ἐνῶ ἡ θεωρία τῆς Ὑποεπενδύσεως κυρίως εἰς τὰς Ἀγγλοσαξωνικάς χώρας²⁹, λόγῳ ἀκριβῶς τῆς διαφορᾶς τοῦ ὕψους τοῦ εἰσοδήματος κατὰ κεφαλὴν καὶ τῆς ὀριακῆς ροπῆς πρὸς Κατανάλωσιν καὶ τῶν μεγάλων Ἀποταμιεύσεων.

Εἰς τὸ Θεωρητικὸν Πρότυπον αἱ Ἐπενδύσεις καὶ αἱ Ἀποταμιεύσεις ἀκολουθοῦν τὴν ἐπομένην πορείαν :

Δείκτης Ἐπενδύσεων : 100, 110, 120, 140, 160, 200, 240, 300, 350, 400

Δείκτης Ἀποταμιεύσεων : 100, 105, 110, 130, 150, 200, 250, 280, 400, 500

9. Τὸ Γενικὸν Ἐπίπεδον Τιμῶν

Αἱ Τιμαὶ ἀποτελοῦν βασικὴν κατηγορίαν ἐντὸς τοῦ συστήματος τῶν δέκα οὐσιωδῶν συντελεστῶν. Γενικὸν Ἐπίπεδον Τιμῶν καὶ διάρθρωσις τῶν μερικῶν τιμῶν εἶναι συνάρτησις τῶν βασικῶν συντελεστῶν, δηλαδὴ καθορίζονται ὑπὸ τῶν βασικῶν συντελεστῶν. Εἶναι ὁ ἄγνωστος, ἐξηρητημένη μεταβλητὴ, τῆς συναρτήσεως ὅπου :

$$P = \varphi (M, \Psi, H, Pf, W, I, S, R, r)$$

Ἡ ποσότης τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος, ἡ ποσότης τῶν χορηγουμένων πιστώσεων, ἡ προσδοκία Κερδῶν, ἡ ροπὴ πρὸς κατανάλωσιν, ἡ ροπὴ πρὸς Ἀποταμίευσιν, ἡ ροπὴ πρὸς Ἐπένδυσιν, ὁ δανειακὸς Τόκος, ἡ πραγματικὴ ἀπόδοσις τοῦ Κεφαλαίου, ἡ προσφορὰ ἐργασίας, ἡ τάσις πρὸς θησαυρίσιν (καὶ ἀντιθησαυρίσιν) ἢ κατὰ τὴν Κενσιανὴν ὀρολογίαν «ροπὴ πρὸς κατοχὴν ρευστότητος» (liquidity preference), τὸ ὕψος τοῦ εἰσοδήματος, τὸ βάρος τῆς συντηρήσεως τοῦ Κράτους, ὁ βαθμὸς μονοπωλιακῆς ὀργανώσεως τῆς οἰκονομίας, καθορίζουν τὰς τιμὰς τῶν ἀγαθῶν καὶ τὸ Γενικὸν Ἐπίπεδον Τιμῶν.

Συγχρόνως ὁμοῦ αἱ μεταβολαὶ τῶν τιμῶν (ἀγθῶν καὶ συντελεστῶν) προκαλοῦν διαφόρους μεταβολὰς εἰς τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ποσότητα τῶν λοιπῶν

29. D. H. Robertson, «Banking Policy and the price level», 1926. J. H. Keynes, «Treatise on Money», 1930, καὶ General Theory, 1936. R. F. Harrod, «The Trade Cycles», 1936. Alvin Hansen, Fiscal Policy and Business Cycle, 1941.

βασικῶν συντελεστῶν. Εἶναι δηλαδή μεταβλητὴ ἐξηρητημένη τῶν ἐννέα ὑπολοίπων συναρτήσεων τοῦ συστήματος³⁰.

$$A = \varphi(P, \Psi, H, Pf, W, I, S, R, r, I)$$

Ἡ ἀμοιβαία αὕτη σχέσις τῶν συντελεστῶν ἔχει ὀργανικὸν χαρακτῆρα, ὁ ὅποῖος ἐκδηλοῦται καθ' ὅλας τὰς φάσεις τοῦ κύκλου. Αἱ τιμαὶ δὲν εἶναι γεγονὸς αὐθαίρετον ἀλλὰ ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τῆς λειτουργίας τῶν οὐσιωδῶν συντελεστῶν τοῦ συστήματος. Καὶ μία αὐξομείωσις τῆς τιμῆς ἐνὸς ἀγαθοῦ ἢ τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου προκαλεῖ διαφόρους μεταβολὰς ποσοτήτων καὶ ἀξιῶν τῶν λοιπῶν οὐσιωδῶν συντελεστῶν. Ἡ ἀλλαγὴ τῶν σχέσεων τῶν διαφόρων ἀγαθῶν δὲν ὀφείλεται μόνον εἰς ἀτομικοὺς συντελεστάς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν αὕξησιν ἢ τὴν μείωσιν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν. Διότι ἡ αὕξησις ἢ ἡ πτώσις τοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν προκαλεῖ νέαν διάρθρωσιν προτιμήσεων καὶ ἱκανοποιήσεων τῶν ἀναγκῶν.

Εἰς τὸ στατικὸν σύστημα Ἱσορροπίας ὑποτίθεται ὅτι ἡ Κίνησις καὶ αἱ μεταβολαὶ τῶν τιμῶν, ἀποκαθιστοῦν τὴν διαρκῶς διαταρασσομένην Ἱσορροπίαν καὶ κρατοῦν τὸ σύστημα ἐν ὁμαλῇ λειτουργίᾳ. Αἱ κυκλικαὶ κυμάνσεις ἀποτελοῦν ἀπόδειξιν τῆς ἀδυναμίας τῶν Τιμῶν ὡς Ρυθμιστοῦ τῆς Ἱσορροπίας, πᾶσα δὲ ἀνάλυσις τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν ἐξήγησιν τῆς ἀδυναμίας ταύτης τῆς λειτουργίας τῶν Τιμῶν.

Αἱ Τιμαὶ δὲν ἐπιτυγχάνουν εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομίαν τὴν ἐξασφάλισιν τῆς διαρκοῦς Ἱσορροπίας, ἀποτελοῦν ὅμως συντελεστὴν βασικὸν τοῦ κυκλικοῦ συστήματος, δρῶντα καθ' ὅλας τὰς φάσεις τοῦ κύκλου.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως εἶναι παρατηρημένον ὅτι τὸ Γενικὸν Ἐπίπεδον Τιμῶν ὀργανικῶς ὑψοῦται ἄνευ ἐπεμβάσεως τοῦ κράτους ἢ ἄλλου ὀργάνου³¹. Εἰς τὴν Κυκλικὴν Οἰκονομίαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀνόδου πτώσις τῶν Τιμῶν εἶναι τελείως ἀπίθανος θεωρητικῶς καὶ ἀντίθετος πρὸς τὴν πεῖραν ἐνὸς καὶ πλέον αἰῶνος κυκλικῆς κινήσεως. Σταθερότης Τιμῶν κατὰ τὴν Ἐπέκτασιν εἶναι δυνατὴ ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν σταθερᾶς καὶ

30. "Ὅρα γενικώτερον ἐπὶ τῆς σχέσεως Τιμῶν, Κυκλικῶν Κυμάνσεων, Ἀπασχολήσεως, Gerhard Tintner, «Prices in the Trade Cycle», Wien 1935. Δ. Δελιβάνη, Πλήρης Ἀπασχόλησις καὶ Τιμαὶ εἰς Ἐπιθεωρ. Οἶκον. καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν, Τεύχος Α'—Β', 1948.

31. R. G. Hawtrey, «The Art of Central Banking», 1932, σ. 167. G. Cassel, «Traité d'Econ. Politique», γαλλ. μετ. 1929, II, σ. 307 ἐπ.

ταχείας ὑψώσεως τῆς Παραγωγικότητος, πτώσις ὁμῶς αὐτῶν εἶναι ἀδύνατος ³².

Αἱ Τιμαὶ δὲν εἶναι παράγων εὐρισκόμενος ἔξω τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων ὑφιστάμενος τὰς ἐπιδράσεις αὐτῶν ἀλλὰ συντελεστὴς καὶ στοιχεῖον τῆς Κυμάνσεως τῆς Οἰκονομίας ³³.

Ἡ ὀργανικὴ ὑψωσις τῶν Τιμῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως ὀφείλεται εἰς τὴν δρᾶσιν τῶν βασικῶν συντελεστῶν, οἱ ὅποιοι γενικῶς δημιουργοῦν Γενικὴν Ζήτησιν ἀνωτέραν τῆς Γενικῆς Προσφορᾶς συνεπεία :

α) Αὐξήσεως τῶν Πιστώσεων, Ἀντιθησαυρίσεως, καὶ αὐξήσεως τῆς κυκλοφορίας δλωμ τῶν χρηματικῶν μέσων, τὰ ὅποια οὕτω αὐξάνουν τὴν Ἐνεργὸν Ζήτησιν.

β) Ἐτεροχρονισμοῦ μεταξὺ δημιουργουμένης καταναλωτικῆς δυνάμεως καὶ τῆς παραγωγῆς τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν ³⁴. Ἡ αὐξήσις τοῦ ποσοστοῦ τῶν Ἐπενδύσεων κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως προκαλεῖ πάντοτε ὑψωσιν Τιμῶν διότι αἱ Ἐπενδύσεις προκαλοῦν αὐξήσιν τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως πρὶν ἢ ἀκόμη διὰ τῆς παραγωγῆς τῶν παραγωγικῶν ἀγαθῶν προκληθῇ αὐξήσις τῆς προσφορᾶς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ὅσον περισσότερον μακροχρόνιοι τεχνικῶς εἶναι αἱ Ἐπενδύσεις τόσον ἡ τάσις πρὸς ὑψωσιν τῶν Τιμῶν εἶναι, μεγαλυτέρα διότι τὸ διάστημα τοῦ ἑτεροχρονισμοῦ εἶναι μεγαλύτερον.

γ) Ὑψώσεως τῶν Μισθῶν συνεπείᾳ ταχείας ἀπορροφήσεως τῶν ἀνέργων καὶ ἐλλείψεως ἐλαστικότητος προσφορᾶς ἐργασίας. Ἡ ὑψωσις δὲ τῶν μισθῶν προκαλεῖ αὐξήσιν τοῦ ὀριακοῦ κόστους. Εἰς τὸ τέλος τῆς Ἐπεκτάσεως ἡ ὑψωσις τῶν Μισθῶν εἶναι ἀπότομος ³⁵, ἐνῶ αἱ τιμαὶ λόγῳ δράσεως τῶν λοιπῶν συντελεστῶν σταθεροποιοῦνται ἢ ἀρχίζουν νὰ πύπτουν.

δ) Συνεπείᾳ αὐτοτελοῦς ἡ δευτερογενοῦς ὑψώσεως τοῦ δανειακοῦ Τόκου λόγῳ αὐξήσεως τῆς ζητήσεως κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν.

ε) Λόγῳ μειώσεως τῶν Ἀποθεμάτων συνεπείᾳ ταχυτέρας αὐξήσεως τῆς Ζήτησεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν παραγωγὴν ἀγαθῶν.

Ἡ αὐξήσις τῶν Τιμῶν προκαλεῖ αὐξήσιν τῶν ἀπολύτων καὶ τῶν ὀριακῶν Κερδῶν, ἡ ὁποία διανοίγει προοπτικὴν Ἐπενδύσεων διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου. Τοῦτο ἀποτελεῖ δευτερογενῆ λόγον ὑψώσεως τῶν Τιμῶν καὶ Ἐπεκτά-

32. Πτώσις τῶν τιμῶν εἶναι δυνατὴ εἰς τὸν κύκλον μακρᾶς διαρκείας.

33. O Cassel, *Traité d'Econ. Politique*, II, σ. 310, ἀφῆγει ἐντύπωσιν περὶ τοῦ ἀντιθέτου.

34. I. Παρασκευόπουλος, «Οἰκονομικὴ Πίστις», σ. 210, 1937.

35. Paul Douglas, «The Theory of Wages», 1934, ch. XII. Τῶν ὀριακῶν μισθῶν ὅχι τοῦ Συνόλου τῶν Μισθῶν.

σεως. Ἡ δὲ προοπτική μεγαλυτέρας ὑψώσεως τῶν Τιμῶν προκαλεῖ μεγαλυτέραν ὑψωσιν καὶ μεγαλυτέραν ἔντασιν τῆς Κυμάνσεως ³⁶.

Ἡ ὑψωσις τοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως προκαλεῖ διαφόρους ἐπιδράσεις ἐπὶ τῶν λοιπῶν συντελεστῶν. Ἦτοι :

α) Αὐξάνει τὰ Κέρδη καὶ τὴν ροπὴν πρὸς Ἐπενδύσεις.

β) Μειώνει σχετικῶς τὴν Κατανάλωσιν ἐν σχέσει πρὸς τὰς Ἐπενδύσεις.

γ) Αὐξάνει τὰς Ἀποταμιεύσεις. Μηδενίζει τὰ Ἀποθέματα. Μηδενίζει τὰς ὘θασυρίσεις. Αὐξάνει τὴν ζήτησιν Πιστώσεων. Καὶ προκαλεῖ συνεχῶς μεγαλυτέραν στενότητα ρευστοῦ χρήματος.

Αἱ ἀντιδράσεις τῶν βασικῶν συντελεστῶν εἰς τὴν ὑψωσιν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου, προκαλοῦν διαφόρους ἀντιθέσεις καὶ ἀντινομίας. Ἐνῷ αἱ Ἐπενδύσεις αὐξάνουν, ἡ Κατανάλωσις ἀντιθέτως μειοῦται, ἐνῷ ἐπιβάλλεται αὐξήσις αὐτῆς διὰ τὴν Ἰσορροπίαν. Ἡ Ἐπέκτασις, ἡ αὐξήσις τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῶν συναλλαγῶν ἐνῷ ἔχει ἀνάγκην μεγαλυτέρας συνεχῶς αὐξήσεως τῶν χρηματικῶν μέσων, ἡ ὑψωσις τῶν Τιμῶν, πραγματικῶς μειώνει καὶ τὴν ὑπάρχουσαν ἐν κυκλοφορίᾳ ποσότητα. Ἡ συνεχὴς αὐξήσις τοῦ Εἰσοδήματος καὶ τῶν Ἀποταμιεύσεων ἐνῷ ἐπιβάλλει μεγαλυτέρας συνεχῶς Ἐπενδύσεις, αὗται ἀντιθέτως περιορίζονται συνεπείᾳ μειώσεως τῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου, δηλαδὴ συνεπείᾳ αὐξήσεως τῶν παραγωγικῶν ἐξόδων. Καὶ ἐνῷ αἱ παραγωγικαὶ δαπάναι συνεχῶς αὐξάνουν μὲ τὴν ὑψωσιν τῶν Τιμῶν, ἀντιθέτως αἱ Τιμαὶ ἀποτόμως κάμπτονται συνεπείᾳ σωρεύσεως καταναλωτικῶν καὶ παραγωγικῶν ἀγαθῶν λόγῳ ἐλλείψεως ἐλαστικότητος προσφορᾶς, μειώσεως τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως καὶ μειώσεως τῆς ροπῆς πρὸς ζήτησιν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν.

Πρὸ τοῦ τέλους τῆς Ἐπεκτάσεως ἐκδηλοῦται πτώσις τῶν Τιμῶν. Αὕτη εἶναι φαινόμενον ὀργανικὸν καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν μεταβολῶν τῶν βασικῶν συντελεστῶν. Ἡ βαθμιαία ἀνεπάρκεια τῶν χρηματικῶν μέσων καὶ συνεπῶς καὶ τῶν Πιστώσεων. Ἡ βαθμιαία μείωσις τῆς Καταναλώσεως εἴτε λόγῳ μειώσεως τῶν πραγματικῶν μισθῶν, εἴτε λόγῳ τῆς Consumption Function, εἴτε ἐκ δυσαναλόγου αὐξήσεως τῶν Ἐπενδύσεων εἴτε καὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν λόγων, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἐλαστικότητος τῆς Προσφορᾶς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν. Ὁ περιορισμὸς τῶν Ἐπενδύσεων συνεπείᾳ μειώσεως

36. Wernette, «The Control of Business Cycles», N.Y. 1941, σ. 99.

τῶν ὀριακῶν κερδῶν, λόγω τῆς μείωσης τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου, συνεπεία βαθμιαίας αὐξήσεως τῶν ὀριακῶν δαπανῶν (ὀριακῶν μισθῶν, τοῦ δανειακοῦ Τόκου, καὶ τῶν κρατικῶν βαρῶν) ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἐλαστικότητος προσφορᾶς παραγωγικῶν ἀγαθῶν προκαλεῖ πτώσιν τῶν τιμῶν αὐτῶν. Ἐπὶ πλέον ἡ ἐνδεχομένη μείωσις τῶν ἐξαγωγῶν συνεπεία ἐνδογενῶν ἢ ἐξωγενῶν λόγων, ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν ἔλλειψιν ἐλαστικότητος προσφορᾶς τῶν ἐξαγωγίμων προϊόντων, προκαλεῖ πτώσιν τῶν Τιμῶν.

Οὕτω ἡ κατὰ τὸ τέλος τῆς Ἐπεκτάσεως ἐκδηλουμένη ὀργανικὴ πτώσις τῶν Τιμῶν δὲν ἐχρῆμον αἰτίαν «ἀλλὰ εἶναι ἀποτέλεσμα δράσεως καὶ μεταβολῶν ἄλλων τῶν οὐσιωδῶν συντελεστῶν.

Οὕτω ὁ ὑποθετικὸς δείκτης τῶν Τιμῶν δεικνύει σταθερὰν ἄνοδον ἕως οὗτου εἰς τὸ δέκατον στάδιον πίπτει ἀποτόμως :

100 105 110 115 120 125 140 150 160 130

Ἐνῷ ὁμως αἱ Τιμαὶ κατὰ τὴν δεκάτην περίοδον πίπτουν ὁ δείκτης τῆς παραγωγῆς ἐξακολουθεῖ νὰ ὑψοῦται, συνεπεία ἐλλείψεως ἐλαστικότητος προσφορᾶς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου προκαλεῖται μεγαλύτερα ἐμπλοκὴ καὶ μεγαλύτερα πτώσις Τιμῶν.

Δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι οὔτε ἡ ὑψώσις τῶν Τιμῶν συνδέεται ἀναγκαίως πρὸς τὴν κυκλικὴν κίνησιν³⁷, οὔτε ἡ σταθεροποίησις τῶν Τιμῶν ἀποτελεῖ μέτρον τὸ ὅποιον ἐμποδίζει τὴν κυκλικὴν κίνησιν.

Πάντως εἶναι ἐκτὸς συζητήσεως ὅτι ὁμοιόμορφος ὑψώσις ὅλων τῶν Τιμῶν, ἀγαθῶν, συντελεστῶν, (μὲ προσαρμογὴν φόρων δαπανῶν, χρεῶν), δὲν δύναται ν' ἀσκήσῃ καμμίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς κυκλικῆς κινήσεως, διότι πρόκειται μόνον περὶ λογιστικῆς μεταβολῆς τῶν ἀξιῶν, (ὑποτιθεμένου κλειστοῦ συστήματος).

Σταθεροποίησις τῶν Τιμῶν μιᾶς οἰκονομίας ἐν Ἐπεκτάσει ὅπου προκαλεῖται συνεχὴς ὑψώσις τῆς Παραγωγικότητος δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον ὡς πρὸς τὰς τιμὰς τῶν ἐτοιμῶν ἀγαθῶν. Ἐνῷ αἱ τιμαὶ τῶν συντελεστῶν τῆς Παραγωγῆς αὐξάνουν διότι τὸ ποσοστὸν τῆς αὐξήσεως τοῦ εἰσοδήματος εἶναι μεγαλύτερον τοῦ ποσοστοῦ τῆς αὐξήσεως τῶν συντελεστῶν τῆς παραγωγῆς, τὸ ἠϋξημένον εἰσόδημα κατανέμεται εἰς τοὺς συντελεστάς τῆς παραγωγῆς ὑπὸ μορφήν αὐξήσεως τῶν ἀμοιβῶν των.

ὑπὸ σύστημα συνεπῶς Σταθεροποιήσεως Τιμῶν, ἐπέρχονται μεταβολαὶ εἰς τοὺς Συντελεστάς τῆς Παραγωγῆς, τὰς κατηγορίας Μισθοί, Τόκοι, Κέρδη, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν μεταβολὰς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς κατηγορίας.

37. Haberler, Prosperity and Depression, 1941, σ. 14, 278. Wicksell, Lectures, II, σ. 157.

Ἀσφαλῶς ἡ σταθεροποίησις τῶν Τιμῶν αἶρει τὴν ἔντονον ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομίας διὰ περιορισμοῦ τῶν ἐξαιρετικῶν Κερδῶν καὶ τῆς Ἀναγκαστικῆς Ἀποταμιεύσεως. Πάντως δὲν ὑφίσταται τοιοῦτον θέμα, διότι αἱ Κυκλικαὶ Κυμάνσεις συνδέονται πάντοτε μὲ αὐξομείωσιν τῶν τιμῶν.

Ὁ καθηγητὴς Fr. Hayek³⁸ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ κύμανσις ὀφείλεται εἰς τὴν διαφορὰν τῶν τιμαρίθμων παραγωγικῶν καὶ καταναλωτικῶν ἀγαθῶν (of higher and lower order goods), διότι καὶ ἂν εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ τιμáριθμος τῶν παραγωγικῶν ἀγαθῶν προηγεῖται τοῦ τιμαρίθμου τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ μόνον κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐπεκτάσεως ὁ τιμáριθμος τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν εἶναι ὑψηλότερος καὶ προκαλεῖται ὑπὲρ-Ἐπένδυσις, αὕτη καὶ μόνη δὲν θὰ ἡδύνατο ν' ἀνατρέψῃ τὴν Ἱσορροπίαν. Εἶναι ἐλάχιστα πιθανόν. Τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς λειτουργίας ὅλων τῶν συντελεστῶν τοῦ συστήματος. Ἐὰν δὲν ὑφίσταντο ἄλλοι συντελεσταὶ ἢ προσαρμογὴ τῆς παραγωγῆς πρὸς τὴν μεταβολὴν τῶν τιμῶν θὰ ἦτο εὐκόλος, περιοριζομένων τῶν ὑπερπενδύσεων.

38. Prices and Production, 1934, σ. 69 ἐπ. L. v. Mises, «Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel», 1912, 431.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΗΣ ΙΣΟΡΡΟΠΙΑΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

1. Ἡ τελευταία φάσις τῆς ἐπεκτάσεως

Ἡ ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας τῆς Εὐημερίας προετοιμάζεται κατὰ τὴν ἀνοδὸν καὶ ἐπέρχεται συνεπείᾳ ἀλλοιώσεων τῶν βασικῶν συντελεστῶν αἱ ὁποῖαι βαθμιαίως ἀνατρέπουν τὰς βασικὰς Ἰσορροπίας τῆς Εὐημερίας. Οὕτω, κατὰ τὴν τελευταίαν βαθμίδα τῆς ἀνόδου, ἐνῶ ἀκόμη τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα αὐξάνει, οἱ συντελεσταὶ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν ὑφίστανται ἐμπλοκὴν. Εἰς τὸ οἰκονομικὸν σύστημα ἀναπτύσσονται ὠρισμένοι περιοριστικαὶ δυνάμεις αἱ ὁποῖαι ἐμποδίζουν τὴν συνεχῇ ἀνάπτυξιν καὶ ἐξουδετερώνουν τὴν δρᾶσιν τῶν δύο δυναμικῶν Ἀρχῶν, τῆς Ἐπιταχύνσεως Καταναλώσεως-Ἐπενδύσεων καὶ τοῦ Πολλαπλασιαστοῦ. Κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς ἀνόδου αἱ περιοριστικαὶ δυνάμεις ἐπικρατοῦν ἀπολύτως¹. Ἡ δεκάτη βαθμὶς εἶναι τὸ προανάκρουσμα τῆς Ἀνατροπῆς τῆς Ἰσορροπίας, διότι κατ' αὐτὴν ἔχουν ἐπέλθει τοιαῦται ἀλλοιώσεις εἰς τὰς σχέσεις τῶν συντελεστῶν, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ λειτουργία τοῦ συστήματος.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπεκτάσεως ἐκδηλώνονται διάφοροι ἀντιθέσεις αἱ ὁποῖαι ἐξελλίσσονται συνεχῶς ἐντονώτερον, ἀνατρέπουν μίαν ἀπὸ τὰς βασικὰς Ἰσορροπίας καὶ διὰ ἐμπλοκῆς τῶν ἄλλων βασικῶν Ἰσορροπιῶν τίθεται τέρμα εἰς τὴν Ἐπέκτασιν. Αἱ ἀντιθέσεις αὗται ἐκδηλώνονται ἰδιαίτερος μεταξὺ τῶν συντελεστῶν οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὰ ζεύγη τῶν βασικῶν Ἰσορροπιῶν.

α) Ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας Ἀμέσου Καταναλώσεως - Ἐπενδύσεων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπεκτάσεως δημιουργοῦνται δύο ἀντίρροπα ρεύματα μεταξὺ τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως καὶ τῶν Ἐπενδύσεων. Ἐνῶ δηλαδὴ καὶ αἱ δύο κατηγορίαι αὐξάνουν, ἡ Ἀμεσὸς Κατανάλωσις (καταναλωτικὴ δύναμις) σχετικῶς πρὸς τὰς Ἐπενδύσεις μειοῦται ἐνῶ αἱ Ἐπενδύσεις αὐξάνουν ἀπολύτως καὶ σχετικῶς. Εἰς τὴν πρώτην αὐξησην τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως μετὰ τὴν Ἀνάκαμψιν, μετὰ τὴν πλήρη ἀπασχόλησιν τοῦ Κεφαλαίου, προκαλεῖται πολλαπλασία αὐξησις ζητήσεως τῶν παραγωγικῶν ἀγαθῶν, δηλαδὴ τάσις Ἐπενδύσεων. Ἡ τάσις αὕτη τῶν Ἐπεν-

1. G. Haberler, op. cit., σελ. 287, 309. E. F. Durbin, «Purchasing Power», σ. 94.

δύσεων εὐνοεῖται ἀπὸ πολλοὺς λόγους. Διὰ τῆς Ἐπεκτάσεως χρησιμοποιοῦνται ἐντατικώτερον τὰ ἐν χρήσει παραγωγικὰ ἀγαθὰ, αὐξάνουν τὰ κέρδη καὶ οἱ τόκοι χωρὶς νὰ αὐξάνουν παραλλήλως καὶ οἱ Μισθοί, διότι οἱ ὑπάρχοντες ἐν ἀπασχολήσει ἐργάται καὶ ὑπάλληλοι ἐργάζονται ἀποδοτικώτερον, καί, οὕτω, εὐνοοῦνται αἱ Ἐπενδύσεις. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπεκτάσεως ἐπίσης ἐλαττώονται τὰ κατὰ μονάδα πάγια ἐξοδα, αὐξάνουν τὰ κέρδη καὶ εὐνοοῦνται αἱ Ἐπενδύσεις. Κατὰ τὴν Ἐπέκτασιν ἐπίσης προκαλεῖται ἄνισος διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος διὰ τῆς μειώσεως τῶν πραγματικῶν μισθῶν ἕνεκα ὑψώσεως τῶν τιμῶν, ἡ ὁποία εὐνοεῖ τὴν τοποθέτησιν χρηματικῶν κεφαλαίων εἰς παραγωγικὰ ἀγαθὰ. Ἡ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπεκτάσεως αὐξήσις τῶν Ἀποταμιεύσεων διευκολύνει τὴν παροχὴν πιστώσεων πρὸς Ἐπενδύσεις. Ἡ αὐξήσις τῆς Ἀπασχολήσεως αὐξάνει τὴν Ἀμεσον Κατανάλωσιν, ἡ αὐξήσις ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν αὐξήσιν τῶν Ἐπενδύσεων. Ἡ δευτερογενὴς καταναλωτικὴ δύναμις ἡ προκαλουμένη ἐκ τῶν Ἐπενδύσεων δὲν εἶναι ἀρκετὴ διὰ ν' ἀνυψώσῃ τὸ ἐπίπεδον τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν Ἐπενδύσεων καὶ τῶν παραγομένων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Αἱ παρεχόμεναι πρὸς τὴν Κατανάλωσιν πιστώσεις συμβάλλουν προσκαίρως εἰς τὴν διατήρησιν προσωρινῆς Ἰσορροπίας μεταξὺ καταναλωτικῆς δυνάμεως καὶ Ἐπενδύσεων, ταχέως ὅμως ὁ προσωρινὸς οὗτος παράγων ἰσορροπίας μεταβάλλεται εἰς ἰσχυρὸν παράγοντα διαταράξεως, διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν προκαλεῖ αὐξήσιν ἐπενδύσεων ἄνευ ἀντιστοίχου καταναλωτικῆς δυνάμεως, ἀφ' ἑτέρου ἡ μείωσις τῶν μισθῶν εἴτε δι' ἐλαττώσεως τῶν πραγματικῶν μισθῶν εἴτε διὰ μειώσεως τῆς Ἀπασχολήσεως τῶν ὀριακῶν ἐπιχειρήσεων, προκαλεῖ ἀδυναμίαν ἐξοφλήσεως τῶν καταναλωτικῶν πιστώσεων. Εἰς τὰς ἀνεπιτυγμέναις χώρας λόγῳ τοῦ ὑψηλοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος ἰσχύει ὁ Νόμος τῆς Συναρτήσεως Καταναλώσεως (Consumption Function). Ἡ Καταναλῶσις κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως περιορίζεται σημαντικῶς καὶ οὕτω ἐπέρχεται ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας Ἀμέσου Καταναλώσεως-Ἐπενδύσεων.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου αἱ Ἐπενδύσεις εὐρίσκονται ὑπὲρ τὸ ὄριον Ἰσορροπίας, καὶ προκαλεῖται ἀνατροπὴ τῆς πρώτης βασικῆς Ἰσορροπίας Ἀμέσου Καταναλώσεως Ἐπενδύσεων. Τὸ φαινόμενον ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι πάντοτε ἀπαρτήτος διὰ τὴν ἀνατροπὴν τῇ Ἰσορροπίας Εὐημερίας, διότι εἶναι δυνατὸν ἡ ἀνατροπὴ νὰ ἐπέλθῃ κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὰς ἄλλας τρεῖς βασικάς Ἰσορροπίας καὶ νὰ προκληθῇ ἐμπλοκὴ καὶ τῆς Ἰσορροπίας ταύτης.

Κριτήρια τῶν δύο ἀντινόμων κινήσεων εἶναι οἱ τιμάριθμοι, καταναλωτικῶν

ἀγαθῶν, ὁ ὁποῖος ὑψοῦται ὀλιγώτερον τοῦ τιμαρίθμου παραγωγικῶν ἀγαθῶν, ὁ ὁποῖος ὑψοῦται περισσότερον κατὰ τὰς τελευταίας περιόδους τῆς Ἐπεκτάσεως². Τελικῶς ὁ τιμάρημος τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν κάμπτεται γεγονὸς τὸ ὅποιον προκαλεῖ ἀπότομον κάμψιν τοῦ τιμαρίθμου παραγωγικῶν ἀγαθῶν.

Ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς τὴν οἰκονομίαν δὲν ἐμφανίζονται ἄλλαι ἀντιθέσεις καὶ διαταράξεις καὶ μόνον μεταξύ Ἀμέσου Καταναλώσεως καὶ Ἐπενδύσεων δημιουργεῖται ἀντινομία, τότε δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μὴν ἐπέλθῃ ἀνατροπὴ τῆς Γενικῆς Ἰσορροπίας, διότι ὁ οἰκονομικὸς αὐτοματισμὸς ἀνευ ἐμποδίων θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν Ἰσορροπίαν δι' αὐξομειώσεων τῶν τιμῶν καὶ τῶν ποσοτήτων. Ὁ οἰκονομικὸς δμως αὐτοματισμὸς εἶναι ἀνίσχυρος καὶ ἡ ὑπόθεσις διαψεύδεται.

β) Ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας Κόστους - Τιμῆς - Κέρδους³. Κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς Ἐπεκτάσεως ἀνατρέπεται ἡ Ἰσορροπία Κόστους - Τιμῆς - Κέρδους, εἴτε πρωταρχικῶς εἴτε δι' ἐμπλοκῆς εἰς τὰς ἄλλας βασικὰς Ἰσορροπίας. Ἡ ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐκδηλωθῇ εἰς ὅλην τὴν οἰκονομίαν, εἰς τὰς ὀριακὰς ἐπιχειρήσεις ἢ εἰς μερικὰς ἐξ αὐτῶν.

Ἡ Ἰσορροπία ἀνατρέπεται διὰ τῆς ἀναφαινομένης ἀντινομίας μεταξύ ὑψώσεως τοῦ Κόστους καὶ τῆς μειώσεως τῶν Τιμῶν. Ἡ ὑψώσις τῶν ὀριακῶν δανειακῶν τόκων καὶ τελικῶς ἡ ὑψώσις τῶν ὀριακῶν μισθῶν, οἱ ὁποῖοι προκαλοῦν γενικὴν καὶ ἀπότομον ὑψώσιν ὅλων τῶν μισθῶν καὶ ἐν συναρτήσῃ ὅλων τῶν ὀριακῶν δαπανῶν, κυρίως τῶν πρώτων ὑλῶν, προκαλοῦν ἀπότομον ὑψώσιν τῶν ὀριακῶν δαπανῶν μὲ ἀποτέλεσμα τὸν περιορισμὸν καὶ τὴν ἀνακοπὴν τῶν ὀριακῶν ἐπενδύσεων καὶ τὴν ἀναστολὴν τῶν ἐργασιῶν τῶν ὀριακῶν ἐπιχειρήσεων.

Κατὰ τὸ τελευταῖον ἐπίσης στάδιον αἱ τιμαὶ τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν λόγῳ μεγάλης προσφορᾶς σταθεροποιοῦνται ἢ καὶ κάμπτονται ἐλαφρῶς. Ἐπὶ πλεόν ὁ πραγματικὸς τόκος, δηλαδὴ ἡ ὀριακὴ ἀπόδοσις τοῦ κεφαλαίου μειοῦται συνεχῶς καὶ οὕτω τὸ περιθώριον τοῦ κέρδους μειοῦται καί, θεωρητικῶς δύναται νὰ φθάσῃ μέχρι μηδενισμοῦ, ὅτε κατ' ἀνάγκην ὄχι μόνον αἱ τοποθετήσεις δὲν εἶναι ἐπικερδεῖς, ἀλλὰ καὶ αἱ παλαιαὶ ἐπιχειρήσεις μὲ χαμηλὴν παραγωγικότητα καταρρέουν.

2. Cassel, *Traité d'Economie Politique*, γαλλ. μετ. 1929, σ. 313. M. Bouniatian, «*Les crises Économiques*», 1930, σ. 253-254.

3. Ἡ Κλασσικὴ θεωρία ἐθέτει ὅτι Κρίσεις προκαλοῦνται ἀπὸ δυσαναλογίας, συνεπείᾳ τρῶν μεταξύ Τιμῶν καὶ Κόστους, Gerhard Colin, εἰς «*New Economics*», σελ. 452. «*ΑΡΧΕΙΟΝ*» Δ. Ε. Καλτσούνῃ, Τόμ. 45ος (1965), Τεύχος Γ'

Εἰς τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς ὀριακῆς μειώσεως τῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου ὁ J. M. Keynes ἔδωσε πρωταρχικὴν σημασίαν εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ φαινομένου τῶν κυμάνσεων ⁴. Εἰς ἄλλο μάλιστα σημεῖον ἀποδίδει τὴν Κρίσιν εἰς αἰφνιδίαν κατάρρευσιν τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου. Ὁ J. M. Keynes δὲν ἐπροχώρησε εἰς τὴν ἀπόδειξιν τοῦ φαινομένου τῆς περιοδικῆς ἐμφανίσεως τῆς μειώσεως τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου. Ὁ N. Kaldor εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο προώθησε τὴν θεωρίαν περὶ κύκλων ⁵.

Ὁ βαθμιαίος περιορισμὸς τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου ὀφείλεται εἰς δύο λόγους :

Π ρ ῶ τ ο ν . Ὡς ἀνωτέρω ἀνεπτύξαμεν εἰς τὴν αὔξησιν τῶν δαπανῶν καὶ εἰς τὴν μείωσιν τῶν τιμῶν τῶν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, ἢ μὴ ὑψώσιν αὐτῶν, ὀφείλεται ἡ μείωσις τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου καὶ τῶν Κερδῶν. Αἱ δύο ἀντίθετοι κινήσεις τῶν δεικτῶν προχωροῦν μέχρι τοῦ σημείου ὅπου συναντῶνται καὶ μηδενίζουν τὴν ἀπόδοσιν.

Δ ε ὕ τ ε ρ ο ν . Κατὰ τὴν Ἑπέκτασιν τὰ κεφαλαιουχικά ἀγαθά, δηλαδὴ τὸ πραγματικὸν Κεφάλαιον, συνεχῶς ὑφίσταται ἐντεινομένην στενότητα λόγῳ τῶν συνεχῶς αὐξανόμενων ἀναγκῶν τῆς ἐπεκτεινομένης παραγωγῆς καὶ οὕτω προκαλεῖται ὑψώσεις τῶν τιμῶν των. Ἡ ζήτησις τῶν παραγωγικῶν ἀγαθῶν εἶναι συνεχῶς μεγαλυτέρα πρὸς τὴν παραγωγὴν αὐτῶν, ὅπερ ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν των.

Κατὰ τὴν Ἑπέκτασιν αἱ τοποθετήσεις Κεφαλαίου, αἱ Ἑπενδύσεις γίνονται κατὰ δύο τρόπους ἐντατικῶς ἢ ἐκτατικῶς. Ἡ ἐντατικὴ συσσώρευσις Κεφαλαίου ὑπόκειται εἰς τὸν Νόμον τῆς μὴ ἀναλόγου ἀποδόσεως, ἢ τῆς μειουμένης ἀποδόσεως καὶ οὕτω ἡ ὀριακὴ ἀπόδοσις τῶν Ἑπενδύσεων τούτων ὑφίσταται διαρκῇ μείωσιν. Ἡ ἐκτατικὴ τοποθέτησις νέου πραγματικοῦ κεφαλαίου ὑπόκειται μόνον εἰς τὰς συνθήκας τῆς ἀγορᾶς τῆς χώρας καὶ συγχρόνως ὑφίσταται τὴν κυκλικὴν ὑψώσιν τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν (μίσθων, τόκων, πρώτων ὑλῶν). Αἱ βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμέναι καὶ πλούσιαι χῶραι αἱ ὁποῖαι ὑφίστανται τὰς κυκλικὰς κυμάνσεις, ὅπου ἡ ὀριακὴ ἀπόδοσις τοῦ Κεφαλαίου εἶναι μικρά, ἐκεῖ καὶ ἡ ἐλαφρὰ ὑψώσις τῶν δαπανῶν δύναται νὰ προκαλέσῃ σημαντικὴν μείωσιν τῆς ἀποδόσεως καὶ νὰ προκαλέσῃ διατάραξιν τῆς Ἱσορροπίας.

Ἐὰν τὸ σύστημα δὲν ὑφίστατο ἄλλας διαταράξεις ἀπὸ ἄλλους συντελεστὰς καὶ ὑπῆρχε χρόνος διὰ τὴν προσαρμογὴν θ' ἀπεκαθίστατο ἡ Ἱσορροπία. Ἡ τελευταία ὑψώσις τῶν μισθῶν καὶ αὔξεις τῆς Καταναλώσεως θὰ προεκάλουν ἐπιτάχυνσιν Ἑπενδύσεων καὶ νέαν Ἑπέκτασιν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ὑψώσις τῶν

4. General Theory of Employment Interest and Money, 1936, σ. 313.

5. Capital Intensity and Trade Cycle, εἰς «Economica», 1939.

Τιμῶν καὶ τῆς παραγωγικότητος θὰ ἀπεκαθίστων τὴν Ἰσορροπίαν. Ἡ διατάραξις ὅμως τοῦ συστήματος ἐκ τῆς ἀνωμαλίας τῆς Ἰσορροπίας προκαλεῖ ἐπιδείνωσιν, διότι κατὰ τὸ τέλος τῆς Ἐπεκτάσεως αἱ βασικαὶ Ἰσορροπίαὶ εἶναι εὐπαθεῖς εἰς διαταράξεις.

Ἡ ἀνατροπὴ τῆς Γενικῆς Ἰσορροπίας δύναται νὰ προκληθῇ πρωταρχικῶς ἐκ τῆς ἀνατροπῆς τῆς Ἰσορροπίας Κόστους - Τιμῆς - Κέρδους, εἶναι δυνατόν ὅμως νὰ προκληθῇ καὶ ἀπὸ μίαν τῶν ἄλλων βασικῶν Ἰσορροπιῶν καὶ ἀκολούθως νὰ προκληθῇ ἀνατροπὴ καὶ αὐτῆς.

Διὰ τῆς αἰτιολογικῆς μεθόδου καταβάλλεται ἡ προσπάθεια λύσεως τοῦ προβλήματος διὰ τῆς ἀνευρέσεως τῆς «αἰτίας», ἥτοι τοῦ μοναδικοῦ παράγοντος ὁ ὁποῖος εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἀποτελεῖ εἰδικὸν συντελεστὴν προκλήσεως τῆς Κρίσεως. Μὲ τὴν μεθόδον μας ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὴν μονομέρειαν, διότι εἶναι μὲν τὸ φαινόμενον ὁμοιόμορφον εἰς ἐκδηλώσιν, οἱ συντελεσταὶ ὅμως δὲν ὑφίστανται μηχανικὴν κίνησιν, καὶ εἶναι δυνατόν εἰς μίαν περίπτωσιν εἰς συντελεστῆς νὰ προηγηθῇ καὶ νὰ ἐμφανίζεται ὡς ἄμεσος ἐνεργὸς παράγων τῆς ἀνατροπῆς καὶ εἰς ἄλλην νὰ ἐμφανίζεται ἄλλος.

Ἡ μείωσις τοῦ ὀριακοῦ κέρδους δύναται νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ἀξιῶν τῶν μετοχῶν τῶν διαφόρων ἐπιχειρήσεων. Κατὰ τὸ τέλος τῆς Ἐπεκτάσεως τὰ κέρη μειοῦνται συνεπείᾳ μειώσεως τῶν ὀριακῶν κερδῶν, ἡ ὁποία ἐκδηλοῦται εἰς πτώσιν τῶν ἀξιῶν τῶν μετοχῶν⁶.

γ) Ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας Ἀποταμιεύσεων Ἐπενδύσεων. Ἡ κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς Ἐπεκτάσεως μείωσις τῶν ὀριακῶν κερδῶν, συνεπείᾳ μειώσεως τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου προκαλεῖ μείωσιν τῶν Ἐπενδύσεων. Ἡ ἀνακοπὴ ἢ ἡ μείωσις τῶν Ἐπενδύσεων δὲν ἐπέρχεται μόνον ὅταν ἡ ὀριακὴ ἀπόδοσις μηδενίζεται, ἀλλὰ καὶ ὅταν μειοῦται εἰς βαθμὸν ποῦ οἱ ἐπιχειρηματῆαι ἀναστέλλουν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων των καὶ ἀναζητοῦν ἄλλας ἐπωφελεστέρας ἐκμεταλλεύσεις. Ἐνῶ καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπεκτάσεως αἱ Ἐπενδύσεις εἶναι ἀνώτεραι τῶν Ἀποταμιεύσεων, κατὰ τὰ τελευταῖα στάδια ἡ σχέσις ἀνατρέπεται καὶ ἀρχίζουν αἱ Ἐπενδύσεις νὰ ἐλαττοῦνται καὶ αἱ Ἀποταμιεύσεις ν' αὐξάνουν.

6. Ἡ ἀξία τῶν μετοχῶν εἶναι πολὺ εὐπαθὴς διότι μὲ τὴν ἐλαχίστην μείωσιν τῆς Ἀποδόσεως ἐκδηλοῦται πολλαπλασιασμὸς μείωσις τῆς ἀξίας. Ἡ θεωρητικὴ αὕτη σκέψις σύμπτει ἀπολύτως καὶ μὲ τοὺς πραγματικοὺς δείκτας τοῦ οἴκων. βαρομέτρου τῆς Harvard Econ. Service, ὅπου ὁ δείκτης Α προηγεῖται εἰς τὴν κίνησιν παριστᾷ δὲ μετοχὰς βιομηχανικῶν Ἐπιχειρήσεων. Δ. Κάλιτσουνάκης, «Οικονομικὴ Πρόγνωσις», Ἀθῆναι, 4η ἐκδ. 1958.

Ἡ συνεχὴς αὐξησης τοῦ εἰσοδήματος καὶ ἡ μείωσις τῆς ὀριακῆς ροπῆς πρὸς Κατανάλωσιν (Consumption Function), προκαλεῖ διαρκῶς αὐξησην τῶν Ἀποταμιεύσεων. Ἡ αὐξησης τῶν Ἀποταμιεύσεων ἐκδηλοῦται ἢ δι' αὐξήσεως τῶν Ἐπενδύσεων ἢ διὰ συγκεντρώσεως ρευστοῦ χρήματος. Ἐπειδὴ θεωρητικῶς ὑποθέτομεν ὅτι ἡ Ἀμεσος Κατανάλωσις εὐρίσκεται εἰς σχέσιν ἰσορροπίας πρὸς τὰς Ἐπενδύσεις, ἡ συγκεντρώσις ρευστοῦ χρήματος πρέπει νὰ διατεθῇ εἰς Ἐπενδύσεις καὶ ἡ μὴ διάθεσις αὐτῶν προκαλεῖ διατάραξιν τῆς Ἰσορροπίας.

Ἐκ λόγων ὀργανικῶν τῆς οἰκονομίας, τελικῶς, ἡ αἰ Ἐπενδύσεις κάμπτονται ἢ αἰ Ἀποταμιεύσεις αὐξάνουν χωρὶς νὰ εὐρίσκουν διέξοδον. Τὸ φαινόμενον τοῦτο παρατηρεῖται κυρίως εἰς χώρας με ὑψηλὸν κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα ὅπου ἡ ὀριακὴ ροπή πρὸς Κατανάλωσιν εἶναι μικρὰ καὶ συνεπῶς αἰ Ἀποταμιεύσεις μεγάλαι. Ἡ συγκεντρώσις ἀδιαθέτου ρευστοῦ χρήματος εἶναι ἐνδειξίς διαταράξεως τοῦ συστήματος καὶ ἔχει διπλὴν σημασίαν, ἡ Ἀμεσος Κατανάλωσις εἶναι κάτω τοῦ ὀρίου καὶ πρέπει νὰ ἐνισχυθῇ, ἢ αἰ Ἐπενδύσεις εἶναι κάτω τοῦ ὀρίου Ἰσορροπίας ἐν σχέσει πρὸς τὰς Ἀποταμιεύσεις καὶ πρέπει νὰ ἐνισχυθῶν. Ἡ συνεχὴς καὶ ἐντατικὴ Ἀπασχόλησις προϋποθέτει πλήρη ἀπορρόφησιν τῶν Ἀποταμιεύσεων διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως ἢ διὰ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἐπενδύσεων⁷.

Εἶδομεν ἀνωτέρω τοὺς λόγους οἱ ὅποιοι προκαλοῦν τὴν μείωσιν τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου (τοῦ ὀριακοῦ τόκου τοῦ πραγματικοῦ Κεφαλαίου). Αἱ Ἐπενδύσεις εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν ἐντατικῆς συσσωρεύσεως τοῦ Κεφαλαίου εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν ἐκτατικῆς μορφῆς, τείνουν νὰ εὗρουν τὴν μεγίστην ἀπόδοσιν καί, κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς Ἐπεκτάσεως, εὐρίσκουν τὴν ἐλαχίστην, διὰ τῶν ἀλλοιώσεων τῶν σχέσεων τῶν οὐσιωδῶν συντελεστῶν.

Ὁ Hansen ἔχων ὑπ' ὄψιν τὴν Ἀμερικανικὴν οἰκονομίαν, προώθησε περαιτέρω τὴν θεωρίαν τοῦ Keynes, διδάσκων ὅτι ἡ μείωσις τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου καὶ ἡ συγκεντρώσις τῶν Ἀποταμιεύσεων ὀφείλεται εἰς ἀνεπάρκειαν τῶν ἐπιχειρήσεων νὰ ἀξιοποιήσουν τὰς Ἀποταμιεύσεις διὰ ἐκτελέσεως μεγάλων ἔργων⁸.

7. Ἐπ' αὐτοῦ συμφωνοῦν ὁ Keynes, «General Theory», σελ. 325 καὶ ὁ Hansen, «Fiscal Policy and Business Cycles», 1941, σ. 238 καὶ τοῦ ἰδίου, «Stability and Expansion» εἰς «Financing American Prosperity», σ. 218. J. P. Wernette, «The Control of Business Cycle», 1940, σ. 77.

8. Hansen, «Fiscal Policy and Business Cycle», 1941, σ. 287· τοῦ ἰδίου, «Stability and Expansion», εἰς «Financing American Prosperity», σελ. 225-26. Ἡ

Ὅταν μία οἰκονομία φθάνει εἰς ὑψηλὸν σημεῖον προόδου καὶ ὠριμότητος, ἡ φυσιολογικὴ μείωσις τοῦ τόκου (τοῦ δανειακοῦ) δὲν εἶναι ἄρκετον στοιχεῖον προωθήσεως τῶν Ἑπενδύσεων καὶ ἀπορροφήσεως τῶν Ἀποταμιεύσεων διὰ τοῦτο οὔτε καθ' ὑπόθεσιν εἶναι δυνατόν νὰ γίνη δεκτὸν ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ φυσιολογικὴ ἀποκατάστασις τῆς Ἰσορροπίας, ἄνευ κρατικῆς Ἑπεμβάσεως.

Ἐὰν εἰς τὴν οἰκονομίαν ἐμφανίζεται ἡ περίπτωσις τῶν πλεοναζουσῶν Ἀποταμιεύσεων ἢ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἶναι ἀναγκαία. Τοῦτο δηλαδὴ διὰ πολιτικῆς μειώσεως τοῦ τόκου, δι' αὐξήσεως τῆς Καταναλώσεως καὶ διὰ ἀναλήψεως ἐκτελέσεως μεγάλων παραγωγικῶν ἔργων, θὰ ἐξαντλήσῃ τὰς συσσωρευμένας Ἀποταμιεύσεις καὶ θὰ ἐπιτύχῃ τὴν πλήρη Ἀπασχόλησιν.

Ἡ φάσις ὅμως αὐτὴ τῶν πλεοναζουσῶν Ἀποταμιεύσεων δὲν εἶναι ἀναγκαία προϋπόθεσις διὰ πᾶσαν περίπτωσιν ἀνακοπῆς τῆς Ἑπεκτάσεως. Διότι εἶναι πιθανὸν ἐνωρίτερον νὰ προκληθοῦν διαταράξεις εἰς τὰς ἄλλας Ἰσορροπίας καὶ νὰ ἐπέλθῃ ἀνατροπὴ τῆς Γενικῆς Ἰσορροπίας, πρὶν ἀκόμη ἡ οἰκονομία ἐκ τῆς φάσεως τῆς Ὑπερεπενδύσεως νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ὑποεπένδυσιν.

δ) Ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας Παραγωγῆς – Γενικῆς Καταναλώσεως (Ἀμέσου καὶ Ἑμμέσου). Ἡ περίοδος τῆς Ἑπεκτάσεως χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ὑπεροχὴν τῆς Ζητήσεως ἔναντι τῆς Προσφορᾶς, τῆς παραγωγῆς ἀγαθῶν ἔναντι τῆς καταναλώσεως ἀγαθῶν (ἀμέσου καὶ ἑμμέσου καταναλώσεως). Ἡ προσθήκη $\tau \epsilon \chi \nu \eta \tau \eta \varsigma \zeta \eta \tau \eta \sigma \epsilon \omega \varsigma$ (δι' ἀντιθησαυρίσεως, δι' αὐξήσεως πιστώσεων κλπ.) εἰς τὴν $\phi \upsilon \sigma \iota \kappa \eta \nu \zeta \eta \tau \eta \sigma \iota \nu$, τὴν δημιουργουμένην ἐκ τῆς παραγωγῆς, προκαλεῖ τὴν ὑψωσιν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν⁹.

Παρατηροῦμεν λοιπὸν ὅτι ἡ ὑπεροχὴ τῆς Ζητήσεως ἔναντι τῆς προσφορᾶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἑπεκτάσεως ὀφείλεται εἰς τὰ χρηματικὰ μέσα τῆς οἰκονομίας τὰ ὁποῖα αὐξάνουν ἢ ἐλαττοῦνται πέραν τῶν ἀναγκῶν τῆς οἰκονομίας. Τὰ συναλλακτικὰ αὐτὰ μέσα ἄλλοτε εἶναι περισσότερα τῶν ἀναγκαίων $\delta \pi \epsilon \rho \sigma \upsilon \mu \beta \alpha \acute{\iota} \nu \epsilon \iota \kappa \alpha \tau \grave{\alpha} \tau \eta \nu \pi \epsilon \rho \acute{\iota} \omicron \delta \omicron \nu \tau \eta \varsigma \mathcal{E} \pi \epsilon \kappa \tau \acute{\alpha} \sigma \epsilon \omega \varsigma$ καὶ προκαλεῖται ὑψωσις τιμῶν καὶ ἄλλοτε εἶναι ὀλιγώτερα καὶ προ-

ἀνάγκη τῆς Ἑπεμβάσεως τοῦ Κράτους διὰ τῆς ἀναλήψεως ἐκτελέσεως μεγάλων παραγωγικῶν ἔργων, τονίζεται ἰδιαίτερος εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Τὰ ἔργα αὐτὰ δὲν ἔχουν τὸν χαρακτῆρα προσωρινῆς ἀπασχολήσεως ἀνέργων διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν μιᾶς ἀμέσου ἀνάγκης καὶ ἀπορροφήσεως ἀποταμιεύσεων, ἀλλὰ ἔχουν τὸν χαρακτῆρα δημιουργίας νέων εὐκαιριῶν ἰδιωτικῶν ἐπενδύσεων. Ἔργα μεγάλα π.χ. ἡ T.V.A. ὄχι μόνον χρησιμεύουν ὡς μέσα ἀπορροφήσεως ἀποταμιεύσεων, ἀλλὰ δημιουργοῦν ἐποχὰς ἀναπτύξεως τῶν ἰδιωτικῶν Ἑπενδύσεων.

9. Ὅρα ἄνωτέρω Κεφ. Πέμπτον § 2 σελ. 35 ἐπ. Ὁ μηχανισμὸς τοῦ Χρήματος καὶ τῶν Τιμῶν ἀνατρέπουν τὴν Ἰσορροπίαν Παραγωγῆς Καταναλώσεως (Θεώρημα τῶν Παραλλήλων τῆς Οἰκονομίας) καὶ κατὰ μὲν τὴν Ἑπέκτασιν ἔχομεν Effective Demand μεγαλυτέραν τῆς φυσικῆς, κατὰ δὲ τῶν συστολῶν προκαλεῖται Effective Demand μικροτέρα τῆς φυσικῆς.

καλείται πτώσις τιμών. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ αὐξησις τῶν συναλλακτικῶν μέσων καθὼς καὶ ἡ ταχύτης τῆς κυκλοφορίας εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς λειτουργίας ὅλων τῶν βασικῶν συντελεστῶν, οἱ ὅποιοι διαμορφώνουν τὸν προσωρινὸν ἐπεκτατικὸν πληθωρισμὸν καὶ ἀκολουθῶς τὸν ἀντιπληθωρισμὸν.

Μεταξὺ ὅμως τῶν χρηματικῶν μέσων πρέπει νὰ γίνῃ σαφὴς διάκρισις τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος (real money) καὶ τῶν λοιπῶν συναλλακτικῶν μέσων (near money). Ἡ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπεκτάσεως αὐξήσις τῶν συναλλακτικῶν μέσων εἶναι πολλαπλασία τῆς ποσότητος τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος. Εἰς τὴν οἰκονομίαν ὅμως τελικῶς ὅλα τὰ χρηματικὰ μέσα ἐξοφλοῦνται καὶ μετατρέπονται εἰς τὸ ἐπίσημον κυκλοφοροῦν τῆς χώρας νόμισμα. Κατὰ συνέπειαν διαρκούσης τῆς Ἐπεκτάσεως δημιουργεῖται βαθμιαίως διάστασις μεταξὺ τῆς ποσότητος τοῦ κυκλοφοροῦντος νομίσματος καὶ τῶν ἄλλων συναλλακτικῶν μέσων. Ἡ διάστασις αὕτη ἐμφανίζεται κυρίως εἰς τὰς τραπεζικὰς πιστώσεις ἐναντι τοῦ ποσοστοῦ ἀσφαλείας τὸ ὅποιον κρατοῦν αἱ τράπεζαι.

Ἡ ζήτησις χρήματος κατὰ τὴν Ἐπέκτασιν εἶναι διαρκῶς αὐξουσα, πρῶτον διὰ τὴν χρηματοδότησιν τῶν Ἐπενδύσεων, δεύτερον διὰ τὴν ἐξόφλησιν χρεῶν προηγουμένων περιόδων καὶ τρίτον διὰ τὴν ἀναπλήρωσιν τῆς μειουμένης ἀξίας τοῦ χρήματος. Ἡ ζήτησις χρήματος διὰ τοὺς σκοποὺς αὐτοὺς ὑπερβαίνει τὰς ἀποταμιεύσεις καὶ οὕτω προκαλεῖται ὑψώσεις τοῦ δανειακοῦ τόκου. Βαθμιαίως ὅμως καὶ κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς Ἐπεκτάσεως αἱ ἀνάγκαι τῶν συναλλαγῶν εἶναι μεγάλαι καὶ ἡ ζήτησις τοῦ χρήματος ἔντονος, ἡ δὲ ποσότης τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος βαθμιαίως δὲν ἐπαρκεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς οἰκονομίας.

Κατὰ τὴν ὑψώσιν τῶν Τιμῶν ἡ ἐνεργὸς ζήτησις (Effective Demand) ¹⁰ εἶναι μεγαλυτέρα τῆς προσφορᾶς, ἡ ἀνεπάρκεια ὅμως τῶν μέσων τῶν συναλ-

10. Ὁ ὅρος ἐνεργὸς ζήτησις (Effective Demand) εἶναι ταυτὸσημος πρὸς τὸν ὅρον Spending, ὁ ὅποιος χρησιμοποιεῖται εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν Ἐπιστήμην. Ὡστε κατὰ τὴν ὕψωσιν τῶν τιμῶν ἔχομεν Spending μεγαλύτερον τῶν Κοινωνικῶν Δαπανῶν τὰς ὁποίας φυσικῶς ἡ οἰκονομία δημιουργεῖ διὰ τῆς παραγωγῆς. Καὶ ἡ ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας προκαλεῖται διότι ἡ Spending συστέλλεται διὰ διαφόρους λόγους, οἱ ὅποιοι ἀνεπύχθησαν ἀνωτέρω. Ὁ John P. Wernette, «The Control of Business Cycles», 1940, σελ. 40, ὑποστηρίζει ὅτι αἱ κυκλικαὶ καυμάνσεις ὀφείλονται εἰς τὴν κύμανσιν τοῦ Spending, «The main proposition of this book is that general business fluctuations occur, through fluctuations in Spending and that their control involves therefore, controlling the rate of Spending». Ἡ διατύπωσις ὅμως αὐτῆς τῆς Ἀρχῆς ἀποτελεῖ ταυτολογίαν καὶ δὲν προσθέτει τίποτε εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ φαινομένου. Τὸ πρόβλημα εἶναι πῶς ἐπέρχεται ἡ σύζυμεισις τοῦ Spending.

λαγῶν προκαλεῖ συστολήν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως, ἐνεκα τούτου ἀνακόπτεται ἡ ἀνοδος τῶν τιμῶν καὶ προκαλεῖται ἀνατροπὴ τῆς Ἴσορροπίας Παραγωγῆς-Γενικῆς Καταναλώσεως. Ἡ ἀνατροπὴ ὁμως τῆς Ἴσορροπίας αὐτῆς δὲν δύναται νὰ ἐπέλθῃ εἰς οἰκονομίαν ἢ ὁποία, λόγῳ τοῦ ὕψους τοῦ εἰσοδήματος, δημιουργεῖ ἐπάρκειαν Ἀποταμιεύσεων, ἢ ὁποία καλύπτει τὰς ἀνάγκας τῶν συναλλαγῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ ἀνατροπὴ τῆς Γενικῆς Ἴσορροπίας προκαλεῖται ἀπὸ ὑποεπένδυσιν δηλαδὴ ἀπὸ πλεονασμὸν Ἀποταμιεύσεων, δευτερογενῶς θὰ προκληθῇ στενότης χρήματος, δηλαδὴ ἀνατροπὴ τῆς Παραγωγῆς-Γενικῆς Καταναλώσεως, διὰ τῆς ἐμφανίσεως ἀνεξοφλήτων χρεῶν λόγῳ περιορισμοῦ τῆς Ἀπασχολήσεως.

Οὕτω ἡ κατὰ τὸ τελευταῖον στάδιον ἑλλειψὶς ἐλαστικότητος τῶν χρηματικῶν μέσων καὶ ἡ δυσαναλογία μεταξὺ κυκλοφοροῦντος χρήματος καὶ τῶν ἄλλων χρηματικῶν μέσων τὰ ὁποῖα δημιουργοῦνται αὐτομάτως ὑπὸ τῆς οἰκονομίας, προκαλοῦν τὴν ἀνατροπὴν τῆς Ἴσορροπίας¹¹. Ὁ προκαλούμενος περιορισμὸς τῶν Πιστώσεων, ὀφείλεται ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν κυκλοφοροῦντος χρήματος καὶ ἀνεπάρκειαν Ἀποταμιεύσεων.

2. Ἀνατροπὴ τῆς Γενικῆς Ἴσορροπίας

Ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ μηχανισμοῦ τῶν Τιμῶν καὶ αἱ συνεπεῖα ταύτης ἀλλοιώσεις τῶν σχέσεων τῶν οὐσιωδῶν συντελεστῶν ἐπιφέρουν τὴν ἀνατροπὴν τῆς Γενικῆς Ἴσορροπίας. Ἡ ἀνατροπὴ ἐκδηλοῦται εἰς μίαν ἀπὸ τὰς βασικὰς Ἴσορροπίας, αἱ ὁποῖαι, εὐρισκόμεναι εἰς ἀλληλεξάρτησιν, ἀνατρέπονται ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην. Κάθε ἐθνικὴ οἰκονομία λόγῳ τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν, διατελεῖ ὑπὸ ὠρισμένην κατάστασιν εὐπαθείας τῶν βασικῶν Ἴσορροπιῶν. Διὰ τοῦτο μία διατάραξις εἰς μίαν χώραν δύναται νὰ προκαλέσῃ ἀνατροπὴν τῆς Γενικῆς Ἴσορροπίας ἐνῷ εἰς ἄλλην κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον νὰ μὴ προκαλέσῃ τοιαύτην, διότι αἱ συνθῆκαι τῶν ἄλλων Ἴσορροπιῶν εἶναι εὐνοϊκώτεραι.

Λόγῳ τῆς εὐπαθείας τῶν βασικῶν Ἴσορροπιῶν κατὰ τὴν ἑντασιν τῆς Εὐημερίας, δύνανται καὶ ἐξωγενῇ γεγονότα ἢ ἀδεξία πολιτικὴ νὰ προκαλέσουν τὴν ἀνατροπὴν.

Τῆς ἀνατροπῆς τῆς Γενικῆς Ἴσορροπίας προ-

11. Hawtrey, Hayek, Dirbin, Haberler, op. cit., σ. 356.

ηγείται πτωσίς τῶν Τιμῶν. Ἡ πτώσις ὁμῶς τῶν Τιμῶν δὲν σημαίνει καὶ ἀναπόφευκτον ἐπέλευσιν τῆς Κρίσεως, διότι εἶναι δυνατόν νὰ ληφθοῦν μέτρα τὰ ὅποια θ' ἀποκαταστήσουν τὴν διαταραχθεῖσαν Ἱσορροπίαν.

Ἡ πτώσις τῶν Τιμῶν δὲν εἶναι ἐνδειξις διαταράξεως μιᾶς μόνον Ἱσορροπίας, διότι δύναται νὰ σημαίῃ τὴν ἀνεπάρκειαν τῆς Συνολικῆς Ἑνεργοῦ Ζητήσεως πρὸς κάλυψιν τῆς Συνολικῆς Προσφορᾶς, δύναται ἐπίσης νὰ σημαίῃ τὴν μείωσιν τῆς Καταναλωτικῆς δυνάμεως, καθὼς ἐπίσης δύναται νὰ σημαίῃ περιορισμὸν τῶν Ἑπενδύσεων καὶ συσσώρευσιν τῶν παραγωγικῶν ἀγαθῶν. Δύναται ἀκόμη νὰ σημαίῃ περιορισμὸν τῶν ἐξαγωγῶν καὶ συσσώρευσιν τῶν ἐξαγωγίμων προϊόντων. Σύμπτωσις τῶν τεσσάρων τούτων περιπτώσεων δὲν ἀποκλείεται. Ἐπιβάλλεται συνεπῶς ἰδιαιτέρα παρακολούθησις τῶν κατηγοριῶν διὰ τὴν ἔγκαιρον λήψιν τῶν καταλλήλων μέτρων διὰ τὴν ἀνακοπὴν τῆς πτώσεως τῶν Τιμῶν.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο γεννᾶται ἓνα πρόβλημα τὸ ὅποιον ἔθεσε εἰς τὴν θεωρίαν τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων ὁ J. M. Keynes. Πότε ἐπέρχεται ἡ ἀνατροπὴ : Εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἔχῃ φθάσει ἡ οἰκονομία προηγουμένως εἰς τὴν βαθμίδα τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως ἢ δύναται νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἀνατροπὴ πρὸ τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως ; Τοῦτο συνέβη εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρετανίαν τὸ 1929 καὶ εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας τὸ 1937¹².

Ἡ θεωρία τοῦ Keynes περὶ Ἱσορροπίας Ὑποαπασχολήσεως (Under-Employment Equilibrium) ἔρριψε νέον φῶς εἰς τὸ πρόβλημα τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων^{12α}. Κατὰ τὸν Keynes τὸ ἐπίπεδον τῆς Ἀπασχολήσεως εἶναι συνάρτησις δύο συντελεστῶν, τῆς Συνολικῆς Ἑνεργοῦ Ζητήσεως (Aggregate Effective Demand) καὶ τῆς Συναρτήσεως Καταναλώσεως (Consumption Function). Ἡ Ἀπασχόλησις N εἶναι συνάρτησις τῆς Ἑνεργοῦ Ζητήσεως D

$$N = F(D)$$

Δηλαδή ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπασχολημένων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ποσότητος τῆς Ἑνεργοῦ Ζητήσεως. Τὸ ὕψος τῆς Ἑνεργοῦ Ζητήσεως προσδιορίζει τὸ ὕψος τῆς Ἀπασχολήσεως. Αὐξομειώσεις τῆς Ἑνεργοῦ Ζητήσεως προκαλεῖ αὐξομειώσεις τῆς Ἀπασχολήσεως. Ὡστε ἡ Πλήρης Ἀπασχόλησις δὲν εἶναι κατάστασις τὴν ὁποίαν ἡ οἰκονομία πρέπει νὰ φθάσῃ διὰ νὰ ἐκδηλωθῇ ἡ Κρίσις.

Συγχρόνως ὁ Keynes ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Ἀπασχόλησις εἶναι καὶ συνάρτησις τῆς Καταναλώσεως $N = F(C)$. Τὸ ὕψος τῆς Καταναλωτικῆς δυνάμεως προσδιορίζει τὸν βαθμὸν τῆς Ἀπασχολήσεως, διότι ἡ Ἀπασχόλησις τοῦ Κε-

12. R. Boulding, «Economic Analysis», 1948, σ. 381.

12α. Συναφὴς πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς Ἱσορροπίας ὑποαπασχολήσεως εἶναι καὶ ἡ θεωρία of Secular Stagnation, τὴν ὁποίαν διετύπωσεν ὁ Keynes καὶ ἀκολουθοῦν ὁ Hansen, «Fiscal Policy and Business Cycles», 1941. «The General Theory» ἀρθρον εἰς N. Economics». Alan Sweezy, «Declining Investment opportunities», εἰς New Economics», σ. 425 καὶ ἄλλοι.

φαλαίου καὶ Ἑργασίας καὶ τὸ ὕψος τῶν Ἐπενδύσεων ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ὑπαρχούσης καὶ τῆς προβλεπομένης καταναλωτικῆς δυνάμεως. Ὀλόκληρον τὸ συγκρότημα τῆς παραγωγῆς στηρίζεται εἰς τὴν ὑπάρχουσαν καταναλωτικὴν εὐρύτητα τῆς ἀγορᾶς. Κατὰ τὴν ἀρχὴν λοιπὸν τῆς Consumption Function ἡ αὐξήσις τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως προκαλεῖ αὐξήσιν ζητήσεως Κεφαλαίου καὶ Ἑργασίας καὶ ἡ μείωσις τῆς Καταναλωτικῆς Δυνάμεως συνεπάγεται μείωσιν τῆς ζητήσεως Κεφαλαίου καὶ Ἑργασίας δηλαδὴ μείωσιν τῆς Ἀπασχολήσεως. Ἐὰν συνεπῶς ὀργανικῶς ἡ καταναλωτικὴ δύναμις τῆς οἰκονομίας δὲν δύναται νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω τότε καὶ ἡ Ἐπέκτασις τῆς παραγωγῆς ἀνακόπτεται, πρὸ τῆς ἐπιτεύξεως τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως.

Ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο ἀνωτέρω συναρτήσεων τῆς Συναρτήσεως Ἑνεργοῦ Ζητήσεως καὶ τῆς Συναρτήσεως Καταναλώσεως θὰ μᾶς δώσῃ τὸ ἀκριβὲς ὕψος τῆς Ἀπασχολήσεως μιᾶς οἰκονομίας κατὰ τὸν Keynes. Κατὰ συνέπειαν ἡ παραγωγὴ δύναται νὰ ἐπεκταθῇ καθ' ὃ μέτρον προσδιορίζουν αἱ ἀνωτέρω συναρτήσεις ὅπου καὶ πραγματοποιεῖται ἡ Ἰσορροπία Ὑποαπασχολήσεως. Λογικὴ συνέπεια εἶναι ὅτι ὁ περιορισμὸς τῆς Καταναλώσεως ἢ τῆς Ἑνεργοῦ Ζητήσεως προκαλεῖ περιορισμὸν τῆς Παραγωγῆς καὶ ἀνατροπὴν τῆς Εὐημερίας¹³.

Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ Ἐπέκτασις τῆς παραγωγῆς δὲν καθορίζεται ὑπὸ αὐτομάτων δυνάμεων ἀλλ' ἐκ τῶν ἀνωτέρω συναρτήσεων. αἱ ὁποῖαι συμπίπτουσιν κατὰ συγκυρίων πρὸς τὴν ὀριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ Κεφαλαίου καὶ τὴν συνάρτησιν τοῦ Ἐξωτερικοῦ Ἐμπορίου μᾶς δίδουν τὸ ἀκριβὲς ἐπίπεδον τῆς Ἀπασχολήσεως μιᾶς οἰκονομίας.

Ἀναλυτικῶς αἱ σκέψεις αὗται δύνανται νὰ διατυπωθοῦν ὡς ἑξῆς : Ἡ Ἀπασχολήσις εἶναι συνάρτησις τῆς Ἑνεργοῦ Ζητήσεως $N = F(D)$. Ἡ ἐνεργὸς ζήτησις ἀναλυομένη εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς μᾶς δίδει τὴν παράστασιν $D = (C + I + X)$

Ἡτοι ἡ Ἑνεργὸς Ζήτησις ἐξεταζομένη ἀπὸ ἀπόψεως κατευθύνσεως μᾶς δίδει τὴν ζήτησιν καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, τὴν ζήτησιν κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν καὶ τὴν ζήτησιν ἀγαθῶν πρὸς ἐξαγωγὴν. Συνεπῶς τὸ ἐπίπεδον Ἀπασχολήσεως ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως, ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν Ἐπενδύσεων καὶ ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν ἐξαγωγῶν.

$$N = F(C, I, X)$$

καὶ ἡ ὀριακὴ αὐξήσις τῆς Ἀπασχολήσεως εἶναι συνάρτησις τῆς ὀριακῆς αὐξήσεως τῶν στοιχείων τῆς ἐνεργοῦς ζητήσεως

13. Alvin Hansen, «The General Theory», εἰς «New Economics», 1948, σ. 140.

$$\delta N = F(\delta C, \delta I, \delta X)$$

Ἡ μείωσις ἢ ἡ αὐξήσις τῆς ἐνεργοῦ ζήτησεως εἰς ἓνα τῶν τριῶν στοιχείων τῆς ἐνεργοῦ ζήτησεως προκαλεῖ μείωσιν ἢ αὐξήσιν τῆς Ἀπασχολήσεως.

Μείωσις τῆς Ἀπασχολήσεως εἰς τὸ κυκλικὸν σύστημα, δηλαδὴ ἡ ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας προκαλεῖται ὅταν, α) ἡ κατανάλωσις ὀργανικῶς δὲν αὐξάνῃ κατὰ τὸ ποσοστὸν τῆς παραγωγῆς, δηλαδὴ ποσοστικῶς μειοῦται, β) ὅταν συνεπιεία μειώσεως τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου αἱ Ἐπενδύσεις περιορίζονται, καὶ γ) ὅταν συνεπιεία ὀργανικῶν ἢ μὴ ὀργανικῶν λόγων αἱ ἐξαγωγαὶ ἐλαττοῦνται. Τὰ γεγονότα ὅμως ταῦτα δύνανται νὰ ἐπέλθουν ἀνεξαρτήτως τοῦ βαθμοῦ τῆς Ἀπασχολήσεως, συνήθως ὅμως ἐμφανίζονται μετὰ τὸ ὅριον τῆς πλήρους Ἀπασχολήσεως. Ὅρθῶς ὅθεν ὁ Keynes ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Κρίσις δύνανται νὰ ἐπέλθῃ καὶ πρὸ τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως.

3. Ἡ θέσις τῶν νεωτέρων θεωριῶν περὶ κρίσεων

Μετὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἀνάλυσιν καὶ ἐξήγησιν τῆς λειτουργίας τῆς Ἐπεκτάσεως καὶ τῶν συνθηκῶν ἀνακοπῆς αὐτῆς δυνάμεθα νὰ ἀντιμετωπίσωμεν ἀξιολογικῶς ὠρισμένας θεωρίας περὶ Κρίσεων.

Ὡς τῶ ἡ Νομισματικὴ Θεωρία τῶν Hayek - Hawtrey¹⁴ εἶναι μὲν ὀρθὴ ἀλλὰ ἀτελής διότι δὲν περιλαμβάνει ὅλον τὸ πλάτος τοῦ φαινομένου. Μόνον ἐὰν ἀπεδεικνύετο ὅτι ἡ περιωρισμένη ποσότης χρήματος προκαλοῦσα διακοπὴν τῶν πιστώσεων συνεπάγεται μείωσιν τῶν τιμῶν, ἐλάττωσιν καὶ μηδένισιν τῶν ὀριακῶν κερδῶν καὶ τῶν ὀριακῶν ἐπενδύσεων καὶ αὐξήσιν τῶν Ἀποταμιεύσεων, μείωσιν τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως τότε μόνον ἡ Νομισματικὴ Θεωρία τοῦ Hawtrey θὰ ἦτο πλήρης. Τοιαύτη ὅμως συνθετικὴ ἀντιμετώπισις τοῦ προβλήματος ἐκ μέρους τοῦ Hawtrey δὲν γίνεται.

Συγγενὴς πρὸς τὴν Νομισματικὴν θεωρίαν εἶναι καὶ ἡ θεωρία τοῦ Irving Fisher¹⁵, καθ' ἣν πρωταρχικὸν αἷτιον τῆς καταρρεύσεως εἶναι ἡ ὑπερχρέωσις, ἡ ὁποία δημιουργεῖται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπεκτάσεως. Καὶ ἡ θεωρία αὕτη καλύπτει ἐν μέρος τῆς ἀληθείας τῶν κυμάτων.

Καὶ ἡ θεωρία τῆς Ὑποκαταναλώσεως¹⁶ μολονότι ἔχει καὶ νεωτέρους ὑποστηρικτὰς καὶ πολλὰς ἀποχρώσεις ἐν τούτοις δὲν ἐπιτυγχάνει

14. Trade and Credit, 1928, σελ. 98 «If the restriction of credit did not occur the active phase of the Trade Cycle could be indefinitely prolonged, at the cost no doubt, of indefinite rise of prices and an abandonment of the gold standard». Ἐπίσης εἰς «The Art of Central Banking», 1932, chap. III.

15. «Booms and Depressions», 1933, σ. 11 καὶ «Mastering the Crisis», 1933.

16. J. A. H o b s o n, «The Evolution of Modern Capitalism», 1919, H. Gordon H a y e s, «Spending, Saving and Employment», 1945.

νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῶν κυμάνσεων καὶ ἡ μονομερὴς ἐξήγησις τοῦ φαινομένου τῶν Κρίσεων δὲν εἶναι πειστική.

Ποίαν θέσιν ἔχει ἡ ὑποκατανάλωσις εἰς τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς Ἐπεκτάσεως ἀνεπτυχθῆ ἀνωτέρω. Ἡ Κρίσις δύναται νὰ ἐπέλθῃ καὶ μετὰ τὴν ἐναρξιν τῆς αὐξήσεως τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως μετὰ τὴν αὐξησιν τῶν μισθῶν, διότι ἡ ἀνατροπὴ θύναται νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς διαταράξεως τῶν ἄλλων βασικῶν Ἰσορροπιῶν. Ἡ Ἀμεσος Κατανάλωσις ἀσφαλῶς ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τοῦ οἰκονομικοῦ συγκροτήματος καὶ ἡ ἔκτασις τῆς Καταναλωτικῆς δυνάμεως ἀμέσου καταναλώσεως καθορίζει ὅλην τὴν παραγωγὴν, δὲν δύναται ὅμως νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι ὑποκατανάλωσις εἶναι ἡ αἰτία τῶν Κρίσεων, διότι ἡ Ἀμεσος Κατανάλωσις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπεκτάσεως ἀπολύτως αὐξάνει. Ἡ σχετικὴ μείωσις τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως κατὰ τὴν Ἐπέκτασιν διαδραματίζει σπουδαῖον ρόλον, δὲν δύναται ὅμως καὶ νὰ θεωρηθῇ «αἰτία» τῆς Κρίσεως.

Ἡ νεωτέρα θεωρία τοῦ Hayek¹⁷ κατὰ τὴν ὅποιαν ἡ αὐξησις τῶν δαπανῶν εἰς ἀγαθὰ ἀμέσου καταναλώσεως ἐλαττώνει τὰς δαπάνας εἰς ἀγαθὰ παραγωγικὰ καὶ ὥς ἐκ τούτου περιορίζονται αἱ Ἐπενδύσεις καὶ ἐπέρχεται ἀνακοπὴ εἰς τὴν Ἐπέκτασιν¹⁸, ἀνταποκρίνεται εἰς μίαν στατικὴν οἰκονομίαν ὅπου ἡ αὐξησις τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως ἐλαττώνει τὰς Ἐπενδύσεις.

Ἡ θεωρία τοῦ Hayek εὐρίσκεται εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς Ἐπιταχύνσεως Καταναλώσεως-Ἐπενδύσεων. Εἰς μίαν δυναμικῶς ἀναπτυσσομένην οἰκονομίαν αὐξησις τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως δὲν δύναται νὰ προκαλέσῃ μείωσιν τῶν Ἐπενδύσεων. Ἀντιθέτως θὰ προκαλέσῃ αὐξησιν ἀπασχολήσεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων (Κεφαλαίου, Ἐργασίας καὶ Ὁργανώσεως) καὶ συνεπῶς δυναμικὴν αὐξησιν τῶν Ἐπενδύσεων. Ἡ αὐξησις τῶν μισθῶν προκαλεῖ προσωρινὴν ἐλάττωσιν τῶν κερδῶν καὶ τῶν Ἐπενδύσεων ὠρισμένης κατευθύνσεως, ἀμέσως ὅμως δημιουργεῖται ἡ ἀνάγκη Ἐπενδύσεων πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν καὶ προκαλεῖται ἔντασις τῆς ἀπασχολήσεως τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ αὐξησις τοῦ Εἰσοδήματος. Εἰς ἄλλο σημεῖον τῆς ἀνωτέρω ἐργασίας τοῦ ὁ Hayek¹⁹ δίδει συνθετικωτέραν ἐξήγη-

17. «Profits Interest and Investment», London 1939.

18. Op. cit. σ. 31 «We have now concluded the demonstration of our first thesis, namely that an increase in the demand for consumers goods may lead to a decrease in the demand for capital goods».

19. Op. cit. σ. 57 «The stage at which the expansion enters into the unstable phase will depend on a number of factors, particularly the form investment has taken during the early stages of the recovery, the rate at which investment has increased and the rate of saving» τοῦ Ἰδίου, «Prices and Production», 1934 καὶ «Monetary Theory and the Trade Cycle».

σιν τοῦ φαινομένου τῆς κρίσεως : « Ἡ βαθμὶς κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἐπέκτασις εἰσέρχεται εἰς ἀσταθῆ φάσιν ἐξαρτᾶται ἀπὸ πολλοὺς παράγοντας ἰδιαιτέρως ὁμῶς ἀπὸ τὴν μορφήν τῶν Ἐπενδύσεων κατὰ τὰς πρώτας βαθμίδας τῆς Ἐπεκτάσεως, ἀπὸ τὸ ποσοστὸν τῆς αὐξήσεως τῶν Ἐπενδύσεων καὶ ἀπὸ τὸ ποσοστὸν τῶν Ἀποταμιεύσεων ».

Καὶ αἱ θεωρίαι τοῦ Spiethoff ²⁰ καὶ τοῦ G. Cassel ²¹ οἱ ὁποῖοι ἐκπροσωποῦν τὴν θεωρίαν τῆς Ὑποαπαταμιεύσεως πάσχουν ἀπὸ τὴν αἰτιολογικὴν μονομέρειαν. Ἡ ἔλλειψις χρηματικῶν κεφαλαίων συνεπεῖα ἀνεπαρκῶν ἀποταμιεύσεων ἔναντι τῆς μεγάλης ζητήσεως χρήματος δύναται νὰ προκαλέσῃ κρίσιν, τοῦτο ὁμῶς δὲν σημαίνει οὔτε αἰτίαν οὔτε καὶ ἀποκλείεται ἡ κρίσις νὰ προέλθῃ καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους οὐσιώδεις συντελεστὰς ὡς ἀνεπτύξαμεν. Διὰ τοῦτο δὲν νομίζομεν ὅτι ἡ θεωρία τοῦ G. Cassel εἶναι ὀρθή. « Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πορείας τῆς περιόδου τῆς εὐημερίας φθάνει μία στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν ἀναποφεύκτως καὶ αἰφνιδίως ἀποκαλύπτεται ὅτι ἡ ἀγορὰ δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ προσφέρῃ ἐπαρκεῖς ἀποταμιεύσεις διὰ τὴν ἀπόκτησιν σταθεροῦ κεφαλαίου » ²², διότι εἶναι ἀπολύτως μονομερὴς καὶ ἀποκλείει τὴν πιθανότητα ἐμφανίσεως κρίσεως διὰ τῆς ἀνατροπῆς τῶν ἄλλων βασικῶν Ἰσορροπιῶν.

Ἡ θεωρία τοῦ J. M. Keynes ²³ περὶ Κρίσεων στηρίζεται εἰς τὴν ἀντίληψιν περὶ αἰφνιδίως καταρρεύσεως τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πλέον συνθετικὴ ἐξ ὅλων τῶν θεωριῶν μολονότι δὲν καλύπτει τὸ ὅλον πρόβλημα καὶ οὔτε ἀντιμετωπίζει τὴν Κρίσιν ὀργανικῶς ὡς λειτουργίαν τῶν βασικῶν οἰκονομικῶν μεταβλητῶν. Ἡ κατὰ τὸ τέλος τῆς Ἐπεκτάσεως σημαντικὴ μείωσις τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου, πρῶτον εἶναι ὀργανικὸν ἀποτέλεσμα πολλῶν συντελεστῶν, δεῦτερον δὲν ἐξηγεῖ τὸν ὅλον μηχανισμόν τῶν κυμάνσεων καὶ τρίτον δὲν ἀποκλείει τὴν ἐμφάνισιν τῆς Κρίσεως ἐξ ἄλλων λόγων, κατὰ συνέπειαν δὲν ἐξηγεῖ πλήρως τὸ πρόβλημα. Μείωσις σημαντικὴ τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως δύναται νὰ μὴ μεσολαβήσῃ καὶ ἐν τούτοις αἱ Ἐπενδύσεις νὰ μειωθοῦν π.χ. συνεπεῖα μειώσεως τῶν ἐξαγωγῶν καὶ τῶν εἰσαγωγῶν ἢ συνεπεῖα ἀνεπαρκείας τῶν ἰδιωτικῶν Ἐπενδύσεων εἰς τὴν ἀπορρόφησιν τῶν κοινωνικῶν Ἀποταμιεύσεων ²⁴.

Ὁ Alvin Hansen ²⁵ ἔδωκε ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν σχέσιν τῶν Ἀπο-

20. «Krisen» Handwörterbuch der Staatswissenschaften. 21 *Traité d'Economie Politique*, 1929/1937.

22. Op. cit. σ. 378. Ἐπίσης εἰς σελ. 381 «Les crises resultent effectivement de la penurie des capitaux c'est-à-dire, de l'absence des ressources d'épargne nécessaire pour acquérir le capital réel».

23. «General Theory», σελ. 315.

24. Ὁρὰ καὶ Seymour Harris, *The New Economics*, 1948, chap. XXXIII.

25. *Fiscal Policy and Business Cycles*, 1941.

ταμιεύσεων καὶ Ἐπενδύσεων καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ θεμελιωτὴς τῆς θεωρίας τῆς Ὑποεπενδύσεως²⁶, ἡσχολήθη δὲ ἰδιαιτέρως μὲ τὴν ἀπόδειξιν φαινομένου τούτου εἰς τὴν Ἀμερικανικὴν οἰκονομίαν. Ὁ Hansen ἀποδίδει τὴν Κρίσιν εἰς τὴν μείωσιν τῶν Ἐπενδύσεων ἢ ὅποια ἐμφανίζεται εἴτε συνεπείᾳ μειώσεως τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου εἴτε καὶ συνεπείᾳ ἀδυναμίας τῶν ἰδιωτῶν ν' ἀπορροφήσουν τὰς Ἀποταμιεύσεις, αἱ ὅποια ἀποτελοῦν τὸν μοχλὸν τῆς οἰκονομικῆς προόδου ἀλλὰ καὶ τὴν γενικὴν προϋπόθεσιν τῶν Κυμάτων. Ὅσον ὑψηλότερον εἶναι τὸ ἐπίπεδον τῶν Ἀποταμιεύσεων ἐν σχέσει πρὸς τὸ εἰσόδημα, τόσον ἡ οἰκονομία εἶναι περισσότερον ἀσταθῆς καὶ ὑπὸκειται εἰς κυμάνσεις, λόγῳ ἀδυναμίας τῶν Ἐπενδύσεων ν' ἀπορροφήσουν τὰς Ἀποταμιεύσεις.

Ὁ Hansen ἠύρνε τὴν θεωρίαν τοῦ Keynes καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἀναλύσεως καὶ ἀπὸ ἀπόψεως ἀντιμετωπίσεως τῶν Κρίσεων διὰ τῆς συγχρόνου χρησιμοποίησεως τῆς Ἀμέσου Καταναλώσεως καὶ τῶν Ἐπενδύσεων. Ἡ θεωρία τῆς Συνολικῆς Ἐνεργοῦ Ζητήσεως, τῆς Συναρτήσεως Καταναλώσεως καὶ τῆς Ὀριακῆς Μειώσεως τοῦ Κεφαλαίου ἀποτελοῦν ἐπίσης τὰς βάσεις τῆς θεωρίας τοῦ Hansen. Ὑποδεικνύων μέτρα ἀντικυκλικῆς πολιτικῆς ἰδιαιτέρως τονίζει τὴν ἀνάγκην τῶν Κρατικῶν Ἐπενδύσεων δι' ἐκτελέσεως μεγάλων παραγωγικῶν ἔργων, καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς οἰκονομίας Ὑψηλῆς Καταναλώσεως (High Consumption Economy).

Καὶ ἡ θεωρία τῆς Ὑποεπενδύσεως καλύπτει μέρος τοῦ ὅλου προβλήματος. Εἰς τὴν ἀντίληψίν μας περὶ ὀργανικῆς κινήσεως τῶν Κυμάτων τὸ φαινόμενον τῆς Ὑποεπενδύσεως εὐρίσκει τὴν ὀργανικὴν του θέσιν.

* * *

Οὕτω αἱ ἐκτεθεῖσαι θεωρίαι, Νομισματικὴ, τῆς Ὑποκαταναλώσεως, τῆς Ὑπερεπενδύσεως καὶ τῆς Ὑποεπενδύσεως, ἐρμηνεύουν ὀρθῶς μὲν τὴν ἐκδηλωσιν μιᾶς φάσεως τῶν Κυμάτων, καλύπτουν ὅμως μέρος τοῦ ὅλου προβλήματος. Κατὰ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἀντίληψίν μας τὰ φαινόμενα τῆς ἀνελαστικότητος τοῦ Χρήματος καὶ τῶν Πιστώσεων, ἢ Ὑποκατανάλωσις σχετικῶς πρὸς τὰς Ὑπερεπενδύσεις καὶ ἢ Ὑποεπένδυσις σχετικῶς πρὸς τὴν Ὑπεραποταμίευσιν ἀποτελοῦν ἐκδηλώσεις κατὰ διαφόρους φάσεις τοῦ ὀργανικοῦ φαινομένου τῶν Κυμάτων. Οὕτω βλέπομεν ποίαν θέσιν ἔχουν αἱ κυριώτεραι τῶν συγχρόνων θεωριῶν ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ὀργανικῆς ἀντιλήψεως τῶν Κυμάτων.

26. S. Harris, «New Economics», 1948, σ. 404.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΟΓΔΟΟΝ

ΣΤΑΘΕΡΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΗΜΕΡΙΑΣ

1. Εἶναι δυνατὴ ἡ σταθεροποίησις τῆς εὐημερίας ;

Ἡ προηγηθεῖσα ἀνάλυσις συνεπάγεται ὠρισμένας ἀρχὰς τὰς ὁποίας τὸ κράτος ὀφείλει ν' ἀκολουθῇ κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν πρακτικῶν μέτρων ἀποσκοπόντων εἰς τὴν σταθεροποίησιν τῆς διαρκοῦς εὐημερίας. Εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον θὰ συνοψίσωμεν τὰς ἀρχὰς τῆς ἀντικυκλικῆς πολιτικῆς καὶ θὰ προσπαθῇσωμεν νὰ προσδιορίσωμεν τ' ἀναγκαῖα κριτήρια. Ἡ συστηματικὴ ἀνάπτυξις τῶν καταλλήλων μέτρων πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ, τῆς διαρκοῦς εὐημερίας ἐξέρχεται τῶν πλαισίων τῆς παρούσης μελέτης.

Ἡ πεῖρα καὶ ἡ συστηματικὴ ἀνάλυσις τοῦ κυκλικοῦ φαινομένου ἀπέδειξαν ὅτι τὸ οἰκονομικὸν σύστημα ἐν τῇ δυναμικῇ του ἐξελίξει κινεῖται μὲ κυμάνσεις διὰ τῆς ἀνευ κρατικῆς ἐπεμβάσεως, αὐτομάτου λειτουργίας τῶν οἰκονομικῶν συντελεστῶν. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ὑφίσταται μᾶλλον γενικὴ συμφωνία ¹.

Ἡ ἀσάθεια τῆς οἰκονομίας ἐμφανίζεται εἰς ἐντονώτερον βαθμὸν εἰς τὰς βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένας χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἐμφανίζονται τὰ φαινόμενα τῆς ὠριμότητος (maturity theory) δηλαδὴ ἡ Ἰσορροπία Ὑποαπασχολήσεως (Under Employment Equilibrium), δηλαδὴ τῆς μονίμου Ὑποαπασχολήσεως (Stagnation).

Σήμερον παρ' οὐδενὸς ἀμφισβητεῖται ὅτι ἡ κρατικὴ ἐπέμβασις εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν κυκλικῶν κυμάνσεων καὶ τὴν πραγματοποιήσιν τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως. Ἀμφισβήτησις καὶ διαφωνία ὑφίσταται ὅσον ἀφορᾷ τὰ μέτρα, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ κριτήρια τῆς ἀντικυκλικῆς πολιτικῆς.

Ἐρωτᾶται ὁμως, δυνάμεθα εἰς τὸ σημερινὸν στάδιον τῆς ἐπιστημονικῆς προόδου νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν σταθεροποίησιν τῆς εὐημερίας καὶ τὴν πρόληψιν τῶν Κρίσεων ; Πιστεύομεν ὅτι ἡ θετικὴ ἀπάντησις εἰς τὸ πρόβλημα εὐρίσκεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν δυνατοτήτων τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν σημερινήν της ἀνάπτυξιν.

Ἱστορικῶς ἀνεπτύχθησαν διάφοροι ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ ζητήματος.

α) Ἡ Κλασσικὴ Σχολὴ ὑπεστήριξε ὅτι ἡ πρόληψις τῆς Κρίσεως εἶναι δυνατὴ ἐὰν τὸ Κράτος δὲν παρεμβαίῃ εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν καὶ ἀφεθοῦν οἱ οἰκονομικοὶ Νόμοι νὰ λειτουργήσουν ἐλευθέρως.

1. Evsey Domar, «Public Debt and National Income», εἰς Public Finance and Full Employment» 1945, σ. 54. «But there is increasing agreement among economists, and others that stability will not maintain itself automatically and active government intervention will be needed to eliminate the swings between prosperity and depression which characterized our economy in the past».

β) Ἡ Μαρξιστικὴ Σχολὴ ἀντιθέτως ὑπεστήριξε καὶ ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Κρίσις εἶναι φαινόμενον τῆς λειτουργίας τῶν οἰκονομικῶν Νόμων καὶ ὅτι αὕτη εἶναι «μοιραία» καὶ «ἀναπόφευκτος» εἰς τὴν ἐλευθέραν οἰκονομίαν.

γ) Τρίτῃ ἀποφίς ἡ ὁποία ἐπεκράτει προπολεμικῶς ὑπεστήριξε ὅτι δυνάμει νὰ παρακολουθῶμεν τὴν κυκλικὴν κίνησιν τῆς οἰκονομίας διὰ διαφόρων δεικτῶν καὶ προγνωστικῶν καὶ νὰ μετριάσωμεν τὰς συνεπείας τῆς Κρίσεως. Ἡ δὲ Κρίσις ἐθεωρεῖτο μᾶλλον εὐεργετικὴ διότι ἐξεκαθάριζε τὰς ἐπισηφαλεῖς οἰκονομικὰς ἐπιχειρήσεις, ἡ δὲ ἀναζωογόνησις ἤρχιζε μὲ νέας ἀνωτέρας οἰκονομικὰς δυνάμεις.

δ) Ἡ τετάρτῃ ἀποφίς, ἀπολύτως αἰσιόδοξος, ἀναπτύσσεται μετὰ τὴν ἐκδοσιν τῆς General Theory ὑπὸ τοῦ Keynes, ὁ ὁποῖος διὰ βαθείας ἀναλύσεως ἐφώτισε τὸ παράδοξον φαινόμενον «τῆς Δυστυχίας ἐν μέσῳ Ἀφθονίας ἀγαθῶν» καὶ ἐνέπνευσε πεποιθήσιν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς διαρκoῦς Πλήρους Ἀπασχολήσεως. Ἡ General Theory ἔδωσε νέαν ὥθησιν εἰς τὴν ἐρευναν καὶ ἔκτοτε ἐδημιουργήθη μία τεραστία φιλολογία ἐπὶ τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων καὶ τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως². Κατὰ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν ἡ σταθεροποίησις τῆς εὐημερίας καὶ ἡ ταχεῖα ἐπέκτασις εἶναι δυνατὴ χωρὶς τὴν χρησιμοποίησιν μέτρων Πληθωρισμοῦ ἢ Πολιτικοῦ Ὀλοκληρωτισμοῦ.

2. Σκοπὸς τῆς σταθεροποιήσεως

Παλαιότερον τὸ πρόβλημα ἀπὸ ἀπόψεως οἰκονομικῆς πολιτικῆς ἐνεφανίζετο ὡς πρόβλημα ἀντιμετωπίσεως τῆς Κρίσεως καὶ τῶν συνεπειῶν αὐτῆς, δὲν εἶχε δηλαδὴ τὸν χαρακτῆρα συστηματικῆς ἀντικυκλικῆς πολιτικῆς. Ἀργότερα ὅταν τὸ πρόβλημα ἔλαβε τὸν χαρακτῆρα τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων, κατ' ἀντανάκλασιν ἐγεννήθη καὶ ἡ ἀνάγκη ἐφαρμογῆς μέτρων πρὸς «ἀποφυγὴν τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων». Ὁ σκοπὸς ἀκόμη ἦτο πολὺ ἀσαφής καὶ ὡς μέσα ἀντιμετωπίσεως τοῦ φαινομένου ὑπεδεικνύοντο ἡ Πολιτικὴ τοῦ Τόκου καὶ ἡ Σταθεροποίησις τῶν Τιμῶν.

Μετὰ τὴν μεγάλην Κρίσιν τοῦ 1929 ὁ σκοπὸς τῆς ἀντικυκλικῆς πολιτικῆς ἐγίνε σαφέστερος καὶ πλέον πρακτικός. Ἡ Ἀνεργία καὶ ἡ ἀνάγκη ἀπορροφῆσεως τῶν ἀνέργων ἐπέβαλλε μέτρα τὰ ὁποῖα ἔθετον καὶ τὰ θεωρητικὰ θεμέλια μιᾶς πολιτικῆς, σκοπὸς τῆς ὁποίας θὰ ἦτο ἡ Πλήρης Ἀπασχόλησις. Ὁὕτως ἀνεπτύχθη σύστημα ἀναλύσεως καὶ ἀρχαὶ ἐφαρμογῆς τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως.

2. Ὁρα «Financing American Prosperity» N.Y. 1945, The Road to High Employment, N.Y. 1945. Public Policy, N.Y. 1945. Public Finance and Full Employment, N.Y. 1945, S. Harris, Economics Reconstruction, N.Y. 1945. «The Economics of Full Employment», Oxford 1945. Παλαιότερον A. Hansen, «Economic Stability in an Unbalanced World», N.Y. 1932.

Ἡ General Theory τοῦ Keynes ἀποτελεῖ τὴν θεωρητικὴν θεμελίωσιν τῶν ἀρχῶν τούτων καὶ ἀφετηρίαν βαθυτέρας ἀναλύσεως τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων.

Προσφάτως ὁμοῦς ὁ καθηγητὴς Fritz Machlup ἔθεσε ἐν νέον πρόβλημα εἰς τὴν Ἀντικυκλικὴν Πολιτικὴν³, τὸ πρόβλημα τοῦ σκοποῦ. Πρέπει ν' ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν σταθεροποίησιν τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως ; Εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ Μεγίστου Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος ; Ἡ εἰς τὴν αὐξησιν τῆς Παραγωγικότητος ; Διότι, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ, συχνὰ οἱ σκοποὶ οὗτοι συγχέονται, ἄλλοτε συνυπάρχουν καὶ ἄλλοτε ἀντιτίθενται.

Ὁ σκοπὸς τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως εὐρίσκεται πλησιέστερον πρὸς τὸ πρόβλημα τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων, διότι ὁ σκοπὸς τοῦ Μεγίστου Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος καὶ τῆς Παραγωγικότητος προϋποθέτουν τὴν Πλήρη Ἀπασχόλησιν, ἣ δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν ταύτην.

Ἀπὸ ἀπόψεως τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων τὸ πρόβλημα εἶναι ἡ ἐξασφάλις καὶ ἡ σταθερὰ διατήρησις τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς σταθερᾶς Ἐπεκτάσεως. Τὸ Μέγιστον Ἐθνικὸν εἰσόδημα καὶ ἡ ὑψώσις τῆς Παραγωγικότητος εἶναι σκοποὶ ὑπέρτεροι καὶ ἔξω τῶν πλαισίων τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῆς οἰκονομίας. Πολιτικὴ μεγιστοποιήσεως τοῦ Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος καὶ ὑψώσεως τῆς Παραγωγικότητος εἶναι δυνατὴ μόνον ὅταν ἔχωμεν ἐξασφάλισιν τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τῆς οἰκονομίας.

Ἐὰν διὰ διαφόρους λόγους ἡ πραγματοποίησις τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως δὲν εἶναι δυνατὴ διότι ἐπικρατοῦν συνθῆκαι μονίμου ἀνεργίας⁴, τότε ἐπιβάλλεται ὅπως τίθεται ὁ σκοπὸς τὸ Μέγιστον Ἐθνικὸν Εἰσόδημα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ἡ ἐξασφάλις τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῆς οἰκονομίας ἐν Ἱσορροπία Ὑποαπασχολήσεως εἶναι ἀπαραίτητος.

Ἐξασφάλις τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως σημαίνει ἐξασφάλισιν τῆς Γενικῆς Ἱσορροπίας καὶ διατήρησιν τῶν τεσσάρων βασικῶν Ἱσορροπιῶν.

Πλήρης Ἀπασχόλησις σημαίνει κανονικὴν λειτουργίαν τῆς οἰκονομίας καὶ διαρκῆ ἐξασφάλισιν τῶν τεσσάρων βασικῶν Ἱσορροπιῶν. Οὕτω σκοπὸς τῆς ἀντικυκλικῆς πολιτικῆς δέον νὰ εἶναι ἡ διατήρησις τῶν τεσσάρων βασικῶν Ἱσορροπιῶν. Ἡ διάκρισις τῶν μερικωτέρων σκοπῶν διευκολύνει τὴν παρακολούθησιν τῶν δεικτῶν τῶν οἰκονομικῶν συντελεστῶν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μέτρων τῆς σταθεροποιήσεως τῆς εὐημερίας.

3. Financing American Prosperity, 1945, chap. VIII.

4. «Maturity Theory», «Under-Employment Equilibrium».

3. Σταθεροποίησης τῆς Συνολικῆς Ἑνεργοῦ Ζητήσεως (Stabilisation of Total Effective Demand)

Διὰ τὴν κανονικὴν καὶ σταθερὰν ἀπορρόφησιν τῆς παραγωγῆς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς εἶναι ἀπαραίτητος ἡ διατήρησις σταθεροῦ ἐπιπέδου δαπανῶν (spending)⁵ εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν ἰδιωτικῶν εἴτε ὑπὸ τὴν μορφήν δημοσίων δαπανῶν.

Δεῖται διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς ἰσορροπίας ταύτης, τῆς Γενικῆς Καταναλώσεως καὶ Παραγωγῆς, δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν: τὸ Γενικὸν Ἐπίπεδον τῶν Τιμῶν, τὰ Ἀποθέματα, ἡ Χρῆσις τῆς Δυναμικότητος τῶν Ἐπιχειρήσεων, καὶ ἡ Ἀνεργία.

Αὐξήσις τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν, μείωσις τῶν Ἀποθεμάτων, κάτω ἐνὸς ἐλαχίστου ὁρίου, μείωσις τῆς ἀνεργίας, κάτω καὶ τοῦ ἐλαχίστου ὁρίου ἐντατικῇ χρησιμοποίησιν τῆς δυναμικότητος τῶν ἐπιχειρήσεων, σημαίνουν αὐξήσιν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως καὶ αἱ ἀντίθετοι κινήσεις τῶν δεικτῶν σημαίνουν μείωσιν τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κριτήριον εἶναι ἡ Ἀνεργία, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως δεόν ὅπως αὐξάνωμεν τὴν ἐνεργὸν ζήτησιν μέχρι πλήρους ἀπορροφήσεως τῶν ἀνέργων ἐκ τῆς Κρίσεως⁶.

Ὁ τρόπος τῆς αὐξήσεως ἢ τῆς μειώσεως τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως εἶναι ζήτημα τὸ ὁποῖον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κατάστασιν τῆς οἰκονομίας εἰς τὴν ὅποιαν πρόκειται νὰ ἐφαρμοσθοῦν τὰ μέτρα. Διότι αὐξήσις ἢ μείωσις τῆς ποσότητος τῶν κυκλοφορούντων χρηματικῶν μέσων, αὐξήσις ἢ μείωσις τῆς ταχύτητος τῆς κυκλοφορίας ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὰς εἰδικὰς περιστάσεις καὶ συνθήκας ἐκάστης οἰκονομίας.

Πολιτικὴ σταθεροποίησις τοῦ Γενικοῦ Ἐπιπέδου τῶν Τιμῶν εἶναι ἀνεπαρκὴς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀνωτέρω σκοποῦ τῆς σταθεροποίησεως τῆς Συνολικῆς Ἑνεργοῦ Ζητήσεως, διότι ὡς ἐκ τῆς ἀναλύσεως ἐφάνη, ἡ μείωσις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως ἀνακύπτει αἰφνιδίως διὰ τῆς ἀνελαστικότητος τῶν πωστώσεων καὶ γενικῶς τῆς προσφορᾶς χρηματικῶν μέσων. Ἡ διὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ τόκου αὐξήσις ἢ διατήρησις τῆς ἐνεργοῦ ζητήσεως δὲν δύναται νὰ προλάβῃ τὴν κάμψιν διότι τὰ σχετικὰ μέτρα δὲν δύνανται νὰ ἔχουν ἄμεσον καὶ ταχεῖαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ποσότητος καὶ τῆς ταχύτητος τῆς κυκλοφορίας τῶν χρηματικῶν μέσων. Διὰ τοῦτο σήμερον ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι μέτρον ἀποτε-

5. «The Economics of Full Employment», 1945, σ. 19, 20, 39-40. H. H a y e s, «Spending, Saving and Employment, N.Y. 1945.

6. Με «offsetting spending». Ἐμπόδια εἰς τὴν πολιτικὴν ταύτην εἶναι ὁ βαθμὸς τῆς Ὑποεργασίας (Under-Employment Equilibrium) μιᾶς χώρας καὶ ὁ κίνδυνος πληθωρισμοῦ.

«ΑΡΧΕΙΟΝ» Δ. Ε. Καλιτσονάκη, Τόμ. 45ος (1965), Τεύχος Γ'

λεσματικὸν καὶ ταχὺ διὰ τὴν αὐξήσιν ἐνεργοῦ ζήτησεως εἶναι ἡ αὐξή-
σις τῶν δημοσίων δαπανῶν.

Κατὰ τὴν χρῆσιν τοῦ μέτρου αὐξήσεως τῆς ἐνεργοῦ ζήτησεως διὰ διοχε-
τεύσεως πρέπει νὰ ὑπολογίζωμεν εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς Ἀπασχολήσεως καὶ τοῦ
Εἰσοδήματος διὰ τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ Πολλαπλασιαστοῦ⁷.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀνόδου τοῦ Κύκλου, πολιτικὴ αὐξήσεως τῆς ἐνε-
ργοῦ ζήτησεως διὰ τὴν αὐξήσιν τῆς Ἀπασχολήσεως ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν
Τιμῶν. Ἐὰν ἡ ἐπέκτασις καὶ ἡ αὐξήσις τῆς Ἀπασχολήσεως εἶναι ταχεῖα αἰ-
τιμαὶ ὑφίονται. Δύναται ὁμως ἡ αὐξήσις τῆς Ἀπασχολήσεως νὰ παρακολου-
θῇ διὰ τοῦ σταθεροῦ ἐπιπέδου τῶν τιμῶν, ἐὰν ἡ ἐπέκτασις συγκρατῇται
ἐντὸς τῶν παραγωγικῶν δυνατοτήτων ἢ ἐὰν ἐφαρμοσθῇ πολιτικὴ δανεισμοῦ
πρὸς τὸ κράτος διὰ μεταφορᾶς εἰς αὐτὸ τῆς πλεοναζούσης ἀγοραστικῆς δυνά-
μεως⁸.

Ἡ ἐπικρατοῦσα σήμερον ἀποψὶς ἡ ὅποια ἐπεβλήθη ὑπὸ τοῦ Keynes εἶναι
ὅτι δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ σταθεροποίησις τῆς εὐη-
μερίας διὰ τῆς πολιτικῆς τῆς σταθεροποιήσεως
τῆς ἐνεργοῦ ζήτησεως.

Ἐναντὶ ὁμως τῆς ἀπόψεως ταύτης δύνανται νὰ προβληθοῦν ὠρισμένοι
ἀντιρρήσεις. Κατὰ πρῶτον λόγον παρουσιάζεται ἡ περίπτωσις τῆς Ἰσορρο-
πίας Καταναλώσεως-Ἐπενδύσεων. Ἐὰν ἐξ ὀργανικῶν λόγων μειωθῇ ἡ Κατα-
νάλωσις κάτω τοῦ ὅριου Ἰσορροπίας, τὰ μέτρα σταθεροποιήσεως τῆς Ἐνεργοῦ
Ζήτησεως δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν ν' ἀποκαταστήσουν τὴν Ἰσορροπίαν. Διότι ἡ
αὐξήσις ἢ ἡ μείωσις τῆς Ἐνεργοῦ Ζήτησεως δὲν ἀποβλέπει οὔτε ἐνδιαφέρεται
διὰ τὴν κατανομήν τῆς Ἐνεργοῦ Ζήτησεως εἰς Κατανάλωσιν καὶ εἰς Ἐπένδυ-
σιν. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη συγχρόνως μὲ τὴν πολι-
τικὴν σταθερότητα τῆς Ἐνεργοῦ Ζήτησεως νὰ
ἐπιδιώκεται καὶ ἡ διατήρησις τῆς Ἰσορροπίας
Καταναλώσεως-Ἐπενδύσεων. Διότι ὡς παρατηρεῖ ὁ Alvin
Hansen¹⁰ «Δὲν δύνασαι νὰ θεραπεύσης τὴν ἀνεργίαν μόνον διὰ τῆς αὐξήσεως

7. S. Harris, «The New Economics», 1948, σ. 52.

8. Ὅπως τοῦτο ἐφημέροθη εἰς τὴν Μ. Βρετανίαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου.
Περὶ τῶν πλεονεκτημάτων καὶ μειονεκτημάτων τῆς ὑψώσεως τῶν τιμῶν κατὰ τὴν ἐφαρμο-
γὴν πλήρους Ἀπασχολήσεως, δρ. Δ. Δελιβάνη, «Πλήρης Ἀπασχόλησις καὶ Τιμαί»,
Ἐπιθ. Ὁβσὺν. καὶ Πολ. Ἐπιστημῶν, 1948.

9. N. Kaldor, «Stability and Full Employment», Econ. Journal 1938, Joan
Robinson, «Essays in the Theory of Employment», 1937, Hansen, «Fiscal Policy
and Business Cycles», 1941, τοῦ 1810, «Stability and Expansion», εἰς Financing
American Prosperity, F. Burchard, «The Causes of Unemployment, εἰς «The
Economics of Full Employment», 1944.

10. The New Economics, 1948, σ. 141, 144.

τῆς προσφορᾶς τοῦ Χρήματος (ἀπολύτως ἢ σχετικῶς) χωρὶς νὰ λαμβάνῃς ὑπ' ὄψιν πῶς αὐτὴ ἡ αὐξησις πραγματοποιεῖται ἢ ποῖος κρατεῖ τὸ χρήμα»¹¹.

4. Σταθεροποίησις τῆς Ἱσορροπίας Καταναλώσεως — Ἐπενδύσεων

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως διεπιστώσαμεν ὅτι ἡ οἰκονομία τῆς ὁποίας τὸ εἰσόδημα διατίθεται ἀποκλειστικῶς εἰς Κατανάλωσιν δὲν δύναται νὰ ὑποστῇ κυκλικὴν κύμανσιν. Κατὰ λογικὴν συνέπειαν ὅσον μεγαλύτερον εἶναι τὸ ποσοστὸν τῆς Καταναλώσεως τόσον ἡ οἰκονομία εἶναι σταθερωτέρα ἀνευ προόδου. Ἡ δυναμικὴ ὁμῶς φύσις τῆς οἰκονομίας ἐπιβάλλει τὴν ἀνάγκην τῶν Ἀποταμιεύσεων καὶ τῶν Ἐπενδύσεων. Ἡ κυκλικὴ τάσις τοῦ συστήματος τῶν συντελεστῶν προκαλεῖ ὀργανικὴν ὑπέρβασιν τῶν Ἐπενδύσεων ἐν σχέσει πρὸς τὸ ποσοστὸν τὸ διατιθέμενον πρὸς κατανάλωσιν. Οὕτω ἐπιβάλλεται ἡ παρακολούθησις τῶν δύο συντελεστῶν καὶ ἡ ἐξεύρεσις τοῦ σημείου ἐκείνου τῶν σχέσεων ὥστε νὰ ἐξασφαλίζεται ἡ δυναμικὴ ἀνάπτυξις τῆς οἰκονομίας. Ζητεῖται δηλαδὴ ἡ ἐξασφάλισις τοῦ Ὁρίου Ἱσορροπίας μεταξὺ Καταναλώσεως καὶ Ἐπενδύσεων. Ἐπιβάλλεται δηλαδὴ ἡ ἐφαρμογὴ μέτρων τὰ ὁποῖα χρησιμεύουν ὡς τροχοπέδη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἰδιωτικῶν ἢ τῶν δημοσίων Ἐπενδύσεων. Ὁργανικῶς διὰ κάθε ἐθνικὴν Οἰκονομίαν ὑφίσταται ἐν ὄριον (optimum) μεταξὺ Καταναλώσεως καὶ Ἐπενδύσεων, ὅπου δηλαδὴ διατηρεῖται ἡ κανονικὴ λειτουργία καὶ συγχρόνως ἐπιτυγχάνεται ἡ μεγίστη δυναμικότης τῆς οἰκονομίας.

Κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως τὸ Κράτος ὀφείλει νὰ κρατῇ ἀρκετὸν περιθώριον Καταναλώσεως διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν «ὑπερβολικῶν ἐπενδύσεων» αἱ ὁποῖαι ὀργανικῶς δημιουργοῦνται διὰ τῆς ἀναγκαστικῆς ἀποταμιεύσεως (forced saving) καὶ διὰ τῆς ὑψώσεως τῆς παραγωγικότητος.

Ἡ ὑψωσις τῶν Τιμῶν προκαλεῖ ἀφ' ἐνὸς μὲν ὑπερβολικὰ κέρδη, ἐπενδύσεις καὶ ἀδιάθετα καταναλωτικὰ ἀγαθὰ, ἀφ' ἑτέρου δὲ μειώνει συγχρόνως καὶ ἀντιθέτως τὴν Καταναλωτικὴν δύναμιν (σχετικῶς) ἐνῷ αὕτη ἀπολύτως αὐξάνει. Ἐάν δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ σταθεροποίησις τῶν τιμῶν, ἢ διὰ λόγους ἐνισχύσεως τῆς Ἐπεκτάσεως ἐπιβάλλεται ὑψωσις τῶν τιμῶν, τότε συγχρόνως ἐπιβάλλεται καὶ αὐξησις τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως, τῆς διὰ συλλογικῶν συμβάσεων αὐξήσεως τῶν μισθῶν. Αἱ συλλογικαὶ συμβάσεις δύνανται νὰ ἔχουν χαρακτῆρα κατὰ κλάδους ἢ κατὰ ἐπιχειρήσεις ὥστε ἡ αὐξησις τῶν μισθῶν νὰ εὐρίσκεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τῶν δυνατοτήτων τῶν δαπανῶν τῶν ἐπιχειρήσεων.

Ἡ ὁμαλὴ αὐξησις τῶν μισθῶν κατὰ τὴν ἐπέκτασιν ἐπι-

11. Καὶ κατωτέρω αὐτόθι, «There are no automatic processes that will produce under all circumstances adequate aggregate demand. Private consumption and private investment outlays will not automatically produce this result».

βάλλεται, πρῶτον διὰ νὰ περιορίζηται ἡ ἔντονος αὐξήσις τῶν Ἑπενδύσεων, δεύτερον διὰ νὰ ἀποφεύγωνται ἀπότομοι αὐξήσεις αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν διαταράξεις ὅταν ἡ οἰκονομία κατὰ τὴν κορύφωσιν τοῦ κύκλου εἶναι πολὺ εὐπαθής.

Ἡ ὁμαλὴ αὐξήσις τῶν μισθῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐνισχύει τὴν Συνάρτησιν Καταναλώσεως ἀφ' ἑτέρου εὐρίσκεται ἐντὸς τῆς λογικῆς ἀνάγκης τῆς διαρθρώσεως Κόστους - Τιμῆς - Κέρδους.

Ἡ αὐξήσις τῶν Μισθῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως ἔχει ἓνα περιορισμόν. Ἐὰν ἡ αὐξήσις τῶν μισθῶν εἶναι πέραν τῆς ἀντοχῆς τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ περιορίζει σημαντικῶς τὴν ὁριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ Κεφαλαίου, τότε λόγῳ τῆς ἐλαστικότητος τῆς ζητήσεως ἐργασίας προκαλεῖται περιορισμὸς τῆς Ἀπασχολήσεως, ὁ ὁποῖος εἶναι δυνατόν νὰ προκαλέσῃ γενικωτέρας διαταράξεις τῆς οἰκονομίας, ἀκόμη καὶ ἀνατροπὴν.

Ἐὰν ἡ Κατανάλωσις εἶναι περὶωρισμένη καὶ ἡ ὑψωσις τῶν μισθῶν δὲν εἶναι δυνατή, ἡ δὲ συνέχισις τῆς Ἐπενδύσεως προκαλεῖ μεγαλυτέραν συστολὴν τῆς καταναλωτικῆς δυνάμεως καὶ προσφορᾶς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν, τότε ἐπιβάλλεται παροχέτευσις τῶν Ἐπενδύσεων, διὰ τοῦ συστήματος τῶν κρατικῶν δαπανῶν, εἰς Στεῖρας Ἐπενδύσεις¹², ἥτοι εἰς Ἐπενδύσεις ἀγαθῶν διαρκῶν Κοινωνικῆς Εὐημερίας. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐλαττοῦμεν τὸ σκέλος τῶν Ἐπενδύσεων, διὰ τὰς ὁποίας ἀπαιτεῖται καταναλωτικὴ δύναμις ἀπορροφήσεως, ἐνῶ συγχρόνως αὐξάνομεν τὴν καταναλωτικὴν δύναμιν διὰ τῆς Ἀπασχολήσεως πρὸς παραγωγὴν τῶν κοινωφελῶν ἔργων. Οὕτω ἀποκαθιστῶμεν τὴν Ἰσορροπίαν Καταναλώσεως Ἐπενδύσεων.

Ἄλλη πηρὴ ὑπερβολικῆς Ἐπενδύσεως καὶ μειώσεως (σχετικῶς) τῆς Καταναλωτικῆς δυνάμεως εἶναι ἡ ταχεῖα Τεχνικὴ Πρόοδος. Ἡ περίπτωσις μάλιστα αὕτη εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομίαν εἶναι πιθανώτερα παρὰ ἡ ὑψωσις τῶν τιμῶν. Ὑπὸ τὴν ὁμαλὴν ἐπιφάνειαν τῆς σταθερότητος τῶν τιμῶν δύναται νὰ προκληθῇ βαθεῖα διατάραξις μετὰξὺ Καταναλώσεως καὶ Ἐπενδύσεων. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὕτην τὸ Κράτος εἴτε διὰ τῆς φορολογίας τοῦ εἰσοδήματος εἴτε διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν μισθῶν, πρέπει νὰ κρατῇ τοὺς δύο συντελεστὰς εἰς τὸ δριὸν τῆς Ἰσορροπίας.

Κριτήρια διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς Ἰσορροπίας Καταναλώσεως - Ἐπενδύσεων δύνανται νὰ χρησιμεύσουν τὰ Ἀποθέματα καὶ οἱ Τιμάριθμοι Παραγωγικῶν Καταναλωτικῶν ἀγαθῶν καὶ Μισθῶν.

12. Ὀνομάζομεν ἐκείνας τὰς ἐπενδύσεις «στεῖρας» ὅσαι δὲν παράγουν καταναλωτικὰ ἀγαθὰ τῶν ὁποίων ἡ ἀπορρόφησις ἀπαιτεῖ ἀγοραστικὴν δύναμιν, ἀλλὰ διατίθενται δωρεάν ὑπὸ τῆς πολιτείας.

Εἰς τοὺς τέσσαρας τούτους δείκτας δύνανται νὰ ἐμφανισθοῦν ποικίλοι συνδυασμοὶ αὐξομειώσεων, οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ ὀδηγήσουν εἰς τὴν λήψιν τῶν καταλλήλων μέτρων διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ὀρίου Ἰσορροπίας.

Ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς ἐξασφάλισεως τῆς Ἰσορροπίας Καταναλώσεως—Ἐπενδύσεων ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰ μέτρα τῆς σταθεροποιήσεως τῆς συνολικῆς ἐνεργοῦ ζήτησεως δύνανται νὰ διατηρήσουν πλήρως τὴν Ἰσορροπίαν Εὐημερίας, διότι ἡ διατάραξις καὶ ἡ ἀνατροπὴ δύναται νὰ προέλθῃ καὶ ἐξ ἄλλης πλευρᾶς, ἐκ τῆς πλευρᾶς τῶν Ἀποταμιεύσεων—Ἐπενδύσεων.

5. Σταθεροποιήσις Ἰσορροπίας Ἐπενδύσεων—Ἀποταμιεύσεων

Ἡ ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας Ἀποταμιεύσεων—Ἐπενδύσεων δύναται νὰ προέλθῃ εἴτε ἐκ τῆς πλευρᾶς τῶν Ἐπενδύσεων, δι' Ὑπερεπενδύσεων καὶ Ὑποαποταμιεύσεως, εἴτε ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς Ἀποταμιεύσεως δι' Ὑπεραποταμιεύσεως καὶ Ὑποεπενδύσεως.

Ἰσορροπία μεταξὺ τῶν δύο τούτων κατηγοριῶν ὑφίσταται ὅταν αἱ δημιουργούμεναι Ἀποταμιεύσεις συνεχῶς καὶ πλήρως ἀπορροφῶνται ἀπὸ τὰς Ἐπενδύσεις.

Αὐξησις τοῦ δανειακοῦ τόκου σημαίνει ζήτησιν ρευστότητος καὶ ἐκτέλεσιν Ἐπενδύσεων πέραν τῆς προσφορᾶς ρευστότητος, δηλαδὴ πέραν τῆς Ἀποταμιεύσεως. Αὐξησις τοῦ δανειακοῦ τόκου καὶ ἐξάντλησις τῶν ἀποταμιεύσεων ἀποτελεῖ ἐνδειξιν δυνατότητος Πλήρους Ἐπενδύσεως (Full Investment). Κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως ὁ δανειακὸς τόκος αὐξάνει μέχρι πραγματοποιήσεως τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ τόκος εὕρισκει τὸ φυσικόν του ἐπίπεδον.

Ἡ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως ἐπιταχυνομένη ζήτησις παραγωγικῶν ἀγαθῶν δύναται νὰ προκαλέσῃ ἔλλειψιν ἐπαρκῶν ἀποταμιεύσεων (σθενότητα χρήματος) καὶ ἀπότομον ὕψωσιν τοῦ δανειακοῦ τόκου. Ἡ ὕψωσις τῆς τιμῆς τῶν ὀριακῶν Ἐπενδύσεων δύναται νὰ προκαλέσῃ διακοπὴν τῶν ἐργασιῶν τῶν ὑπὸ κατασκευὴν ἔργων καὶ ἀναστολὴν τῶν ὀριακῶν Ἐπενδύσεων.

Ἡ περίπτωσις αὕτη εἶναι πιθανὴ εἰς χώρας μικρᾶς βιομηχανικῆς ἀναπτύξεως καὶ ὑπὸ ἐκβιομηχάνισιν, μὲ μικρὰς ἀποταμιεύσεις καὶ μὲ μεγάλας δυνατότητας Ἐπενδύσεων. Οὕτω δὲν ἀποκλείεται ἀνατροπὴ τῆς Γενικῆς Ἰσορροπίας ἐξ Ὑποαποταμιεύσεων καὶ Ὑπερεπενδύσεων (ἐν σχέσει πρὸς τὰς Ἀποταμιεύσεις).

Αἱ σύγχρονοι ὅμως πλούσιαι καὶ βιομηχανικαὶ χῶραι μὲ τεραστίαν σῶρευσιν κεφαλαίων, μὲ μικρὰν ὀριακὴν ἀπόδοσιν τοῦ Κεφαλαίου, μὲ ὑψηλὸν κατὰ κεφαλὴν εἰσόδημα, διαθέτουν ἀφθόνους Ἀποταμιεύσεις, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως αὐξάνουν περισσότερον συμφῶνως πρὸς

τὸν ψυχολογικὸν Νόμον τῆς μειουμένης ὀριακῆς Καταναλώσεως (Consumption Function).

Ὑπὸ κανονικᾶς συθῆκας μιᾶς φυσικῆς οἰκονομίας ὑπάρχει πάντοτε ἀνάγκη παραγωγικῶν ἐπενδύσεων, καὶ συνεπῶς διαρκῆς ἀνάγκη ἀπορροφήσεως τῶν Ἀποταμιεύσεων. Εἰς τὴν κυκλικὴν ὁμῶς οἰκονομίαν, ὅπως κατὰ τὴν ἀνάλυσιν εἶδομεν, συνεπείᾳ τῆς ὀργανικῆς ἐξελιζέως τῶν βασικῶν συντελεστῶν, δημιουργοῦνται συνθῆκαι ἐλαττώουσαι ἢ ἀναστέλλουσαι τὰς ὀριακὰς Ἐπενδύσεις.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο τῆς κυκλικῆς μειώσεως τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου, ἐνδημεῖ εἰς τὰς βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένας χώρας ¹³ καὶ ἀνατροπὴ τῆς Γενικῆς Ἰσορροπίας εἶναι πιθανωτέρα ἐκ τῆς πλευρᾶς τῶν Ἐπενδύσεων συνεπείᾳ Ὑπεραποταμιεύσεων.

Δείκτης καὶ κριτήριον τῆς Ἰσορροπίας Ἀποταμιύσεων-Ἐπενδύσεων δύνανται νὰ χρησιμεύσουν αἱ Καταθέσεις τῶν Τραπεζῶν. Ὅταν ἡ ρευστότης τῶν τραπεζῶν ἀρχίζῃ ν' αὐξάνῃ πέραν ἐνὸς ὀρισμένου ὀρίου ἀσφαλείας, ὅπερ σημαίνει μείωσιν τῆς διεξόδου τῶν Ἐπενδύσεων ἐν σχέσει πρὸς τὰς Ἀποταμιεύσεις, καὶ συγχρόνως μείωσιν τῆς Συνολικῆς Ἐνεργοῦ Ζητήσεως, τότε πρέπει νὰ λαμβάνωνται μέτρα ἐνισχυτικὰ τῶν Ἐπενδύσεων. Φορολογικαὶ ἀπαλλαγαὶ τῶν νέων ἐπενδύσεων καὶ μείωσις τοῦ Τόκου εἶναι μέτρα ἐνισχυτικὰ τῶν ἰδιωτικῶν Ἐπενδύσεων ¹⁴. Τὰ μέτρα ὁμῶς ταῦτα δὲν εἶναι ἐπαρκῆ διὰ τὴν ἀπορρόφησιν τῶν Ἀποταμιεύσεων καὶ ὥς ἐκ τούτου ἐπιβάλλεται ἡ δραστηριωτέρα ἐπέμβασις τοῦ Κράτους, δι' ἐκτελέσεως μεγάλων παραγωγικῶν ἔργων καὶ δι' ἐκτελέσεως κοινωφελῶν ἔργων (στείρων ἐπενδύσεων).

Διὰ τῆς ἐκτελέσεως τῶν μεγάλων παραγωγικῶν ἔργων ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπορροφῶνται αἱ ἀδρανεῖς ἀποταμιεύσεις καὶ ἐπαναφέρεται ἡ ἀγοραστικὴ δύναμις εἰς τὴν ἀγοράν, ἀφ' ἑτέρου διανοίγουν νέας διεξόδους εἰς τὰς ἰδιωτικὰς ἐπενδύσεις. Ἡ ἐκτέλεσις τῶν δημοσίων τούτων ἔργων, παραγωγικῶν καὶ κοινωφελῶν, δέον νὰ γίνηται κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπεκτάσεως καὶ διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς Ἐπεκτάσεως καὶ πρὸ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς Κρίσεως.

Ἐὰν ὁμῶς οἱ δεῖχται τῆς Ἰσορροπίας Καταναλώσεως-Ἐπενδύσεων δεικνύουν συγχρόνως μείωσιν τῆς Καταναλώσεως τότε ἐπιβάλλεται διοχέτευσις ἀδρανεῶς ἀγοραστικῆς δυνάμεως καὶ πρὸς τὴν Κατανάλωσιν, δι' αὐξήσεως τῶν μισθῶν ἢ διὰ παροχῆς καταναλωτικῶν πιστώσεων. Μετὰ τὸν Keynes οἱ σύγχρονοι Ἀμερικανοὶ οἰκονομολόγοι Hansen, Samuelson, Alan Sweezy, θεωροῦν τὴν Ἰσορροπίαν ταύτην προϋπόθεσιν τῆς Διαρκοῦς Εὐημερίας.

13. Hansen, «Fiscal Policy and Business Cycles», 1941, Keynes, «General Theory of Employment Interest and Money», 1936.

14. Hansen, «The New Economics» chap. XII, σ. 139-40, «A low rate of interest is desirable nevertheless because this permits an approach to full investment which would mean higher productivity per workers».

6. Διατήρησις τῆς διαθρώσεως Κόστους—Τιμῆς—Κέρδους

Ἡ διάρθρωσις Κόστους—Τιμῆς—Κέρδους ἀποτελεῖ θεμελιώδη ἀρχὴν λειτουργίας τοῦ συστήματος, μακροπροθέσμως οἱ οἰκονομικοὶ Νόμοι διαμορφώνουν μίαν ὀρισμένην σχέσιν κόστους—τιμῆς—κέρδους, κατὰ τὴν ὁποίαν λειτουργεῖ τὸ οἰκονομικὸν σύστημα. Εἰς τὸ κυκλικὸν ὅμως σύστημα ἀνατρέπεται ἡ διάρθρωσις εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπεκτάσεως. Κατὰ τὰς τελευταίας περιόδους τῆς ἐπεκτάσεως τὸ περιθώριον τοῦ κέρδους στενεύει μέχρι τοῦ σημείου ὅπου αἱ ὀριακαὶ ἐπενδύσεις ἀναστέλλονται, αἱ δὲ ὀριακαὶ ἐπιχειρήσεις (αἱ ἐπιχειρήσεις μὲ ἐλαχίστην ἀποδοτικότητα, μὲ καθυστερημένον κεφαλαιουχικὸν ἐξοπλισμὸν) διακόπτουν τὴν λειτουργίαν των. Ὅταν τὸ Κράτος λαμβάνῃ τὰ κατάλληλα μέτρα διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν τριῶν βασικῶν Ἰσορροπιῶν, τότε ἐμμέσως ἐπιτυγχάνεται καὶ ἡ διάρθρωσις Κόστους—Τιμῆς—Κέρδους.

Ἐνδέχεται ὅμως κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μέτρων σταθεροποιήσεως τῶν τριῶν βασικῶν Ἰσορροπιῶν ν' ἀνατραπῇ ἡ διάρθρωσις Κόστους—Τιμῆς—Κέρδους.

Τοῦτο ἰδιαιτέρως δύναται νὰ συμβῇ κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν μέτρων πολιτικῆς Μισθῶν. Εἰς τὴν πολιτικὴν τῶν μισθῶν εὐρισκόμεθα πρὸ διλήμματος Αὐξήσεως τῆς Καταναλωτικῆς δυνάμεως καὶ συγχρόνου αὐξήσεως τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν. Οὕτω ἡ μείωσις τῶν μισθῶν ἐλαττώνει τὰς παραγωγικὰς δαπάνας, ἀλλὰ συγχρόνως προκαλεῖ καὶ μείωσιν τῆς Καταναλωτικῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία δύναται νὰ προκαλέσῃ γενικωτέραν ἀνατροπὴν. Ἡ δὲ αὐξήσις τῶν Μισθῶν αὐξάνει μὲν τὴν καταναλωτικὴν δύναμιν συγχρόνως ὅμως αὐξάνει καὶ τὰς παραγωγικὰς δαπάνας, γεγονόςς τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐπιφέρῃ γενικωτέραν ἀνατροπὴν. Εἰς πᾶσαν οἰκονομίαν ὑφίσταται ἐν ὄριον (optimum) πραγματικῶν μισθῶν ὅπου ἐξασφαλίζεται ἡ διάρθρωσις Κόστους—Τιμῆς—Κέρδους καὶ Ἐπαρκῆς Καταναλωτικῇ Δυνάμει ἡ ὁποία στηρίζει τὸ κεφαλαιουχικὸν καὶ παραγωγικὸν οἰκοδόμημα.

Τὸ Κράτος ὀφείλει νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν συνεχῆ ὑψώσιν τῆς Παραγωγικότητος διὰ συνεχοῦς βελτιώσεως τοῦ Τεχνικοῦ Ἐξοπλισμοῦ, τῆς Ὀρθολογιστικῆς Ὀργανώσεως καὶ τῆς μεγαλυτέρας ἀποδοτικότητος τῆς ἐργασίας, κατὰ δὲ τὴν ἄνοδον τοῦ κύκλου νὰ ἐξασφαλίζεται πάντοτε περιθώριον κέρδους.

Ἐὰν ὅμως κατὰ τὴν διαδρομὴν ταύτην αἱ ὀριακαὶ ἐπιχειρήσεις, συνεπείᾳ τῆς συνεχοῦς ὑψώσεως τῶν παραγωγικῶν δαπανῶν, διακόπτουν τὰς ἐργασίας των, τὸ Κράτος ὀφείλει νὰ διατηρῇ σταθερὰν τὴν καταναλωτικὴν δύναμιν διὰ καταβολῆς ἐπιδομάτων ἀνεργίας.

Τὸ Κράτος διὰ τὴν σταθεροποίησιν τῆς Εὐημερίας δεόν νὰ ἐφαρμόζῃ

συστηματικήν άντικυκλικήν πολιτικήν καί, κατά τήν ἐφαρμογήν οίωνδήποτε οίκονομικῶν μέτρων, ν' ἀποβλέπη εἰς τήν ἐξασφάλισιν τῶν βασικῶν Ἱσορροπιῶν.

Διὰ τῶν μέτρων τούτων ἐπιτυγχάνεται « Μία συνεχῶς αὐξουσα καί ἐπεκτεινομένη οἰκονομία ἡ ὁποία εἶναι συγχρόνως σκοπὸς καί προϋπόθεσις διὰ τήν ἐπίτευξιν τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως »¹⁵.

15. Hansen, «Fiscal Policy and Business Cycles», 1941, σ. 226.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΝΝΑΤΟΝ

ΝΕΩΤΕΡΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ
ΤΩΝ ΚΥΚΛΙΚΩΝ ΚΥΜΑΝΣΕΩΝ

1. Αἱ Κυκλικαὶ Κυμάνσεις μετὰ τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον Πόλεμον

Μετὰ τὸν Δεύτερον Παγκόσμιον Πόλεμον αἱ Κυκλικαὶ ἢ Περιοδικαὶ Κυμάνσεις δὲν ἐξεδηλώθησαν μὲ τὴν γνωστὴν παλαιὰν ὀξύτητα τῶν Οἰκονομικῶν Κρίσεων. Τὰ διάφορα κράτη καὶ ἰδίως αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Κεϋνσιανῆς Σχολῆς, τῆς Μεταπολεμικῆς Ἐξωτρικῆς Βοηθείας καὶ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως, ἐφαρμόζουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον, ἀντικυκλικὴν πολιτικὴν καὶ οὕτω ὁ νόμος τῶν Περιοδικῶν Κυμάνσεων εἴτε ἐξουδετεροῦται εἴτε ἐκδηλώνεται πολὺ χαλαρῶς.

Παρά τὴν ἐφαρμοζομένην ὁμως ἀντικυκλικὴν πολιτικὴν, ὡς ἐφαρμόζεται ὑπὸ τῶν κρατῶν, καὶ παρὰ τὰ μέτρα τὰ ὅποια λαμβάνονται ἀπὸ τοὺς Διεθνεῖς Ὀργανισμοὺς καὶ τὰς Διεθνεῖς Διασκέψεις, ἐκδηλώσεις τοῦ φαινομένου τῶν Περιοδικῶν Κυμάνσεων ἐνεφανίσθησαν κατὰ τὰ ἔτη 1948-49, 1958, μόνον εἰς ὠρισμένας χώρας, Η.Π.Α., Σουηδίαν, Δανίαν. Εἰς τὴν Μεγ. Βρεταννίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν δὲν ἐμφανίζεται τὸ φαινόμενον τῶν Περιοδικῶν Κυμάνσεων.

Ἡ ἐπιστῆμη ἐσυνέχισε τὴν ἔρευναν τοῦ φαινομένου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στατιστικῶν στοιχείων τῶν διαφόρων Ἰνστιτούτων Ἑρευνῶν.

Ἄξιον ἰδιαίτερας μνείας γεγονὸς εἶναι ἡ συγληθεῖσα κατὰ τὸ ἔτος 1952 διάσκεψις τῆς Διεθνοῦς Ἑταιρείας Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν εἰς τὴν Ὁξφόρδην μὲ θέμα τὰς Περιοδικὰς Κυμάνσεις¹.

1. Ὁ καθηγητὴς Erik Lundberg ἐπεμελήθη τῆς ἐκδόσεως ὅλων τῶν εἰσηγήσεων αἱ ὅποια ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν Διάσκεψιν τῶν : Dennis Robertson, «The Business Cycle in the Post-War World», W. Fellner, «Post-War Economic Tendencies in the U.S.A.», E. A. G. Robinson, «Industrial Fluctuations in the United Kingdom 1946-52», Er. Lundberg, «Business Cycle Experience in Sweden with Special Reference to Economic Policy Issues», J. Pedersen, «A Study of Post-War Industrial Fluctuation in Denmark», A. Piatier, «Business Cycles in Post-War France», Erich Preiser-W. Krelle, «Analysis of Economic Development in Western Germany since the Currency Reform 1948», P. Saraceno, «Business Fluctuations in the Italian Economy», S. Tsuru, «Business Cycles the in Post-War Japan», R. M. Goodwin, «A Model of Cyclical Growth», L. Klein, «Statistical Testing of Business Cycle Theory - the Econometric Method», J. J. Polak, «The Post-War International Cycle», N. Kaldor, «A Note on the International Impact of Cyclical Movements», R. Gordon, «Investment Oppor-

Εἰς τὸ ἔργον «Post-Keynesian Economics, ed. Kenneth Kurihara, 1955, δημοσιεύονται ἐνδιαφέρουσαι μελέται περὶ Οἰκονομικῶν Κυμάνσεων τῶν Howard Bowen and Gerald Meyer, R. Mathiews, Shin Ichimurra, Anatol Murad, K. Kurihara.

Ἀπὸ ἀπόψεως ἀναλύσεως ἡ θεωρία τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων ἀκολουθεῖ τρεῖς κατευθύνσεις. Ἡ πρώτη κατεύθυνσις εἶναι ἡ Οἰκονομετρικὴ, ἡ δευτέρα εἶναι ἡ ἔρευνα τῶν Περιοδικῶν (Κυκλικῶν) Κυμάνσεων καὶ τῆς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως ὡς ἐνιαίου φαινομένου καὶ ἡ τρίτη κατεύθυνσις εἶναι ἡ συνήθης θεωρητικὴ ἀνάλυσις τοῦ φαινομένου (καλούμενῃ literary) school².

Ἡ κυριωτέρα σήμερον κατεύθυνσις τῆς ἐρεῦνης τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων εὐρίσκεται εἰς τὸν οἰκονομετρικὸν ἔλεγχον τοῦ ἐνιαίου φαινομένου Ἀναπτύξεως καὶ Περιοδικῶν Κυμάνσεων.

Κατὰ τὰς ἡμέρας μας, τὸ θέμα τῆς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως ἔχει ἀπορροφήσει τὸ μερικὸν πρόβλημα τῶν Περιοδικῶν Κυμάνσεων, τοῦ τελευταίου θεωρουμένου, φάσεως τῆς Ἀναπτύξεως.

Κατὰ τὸ ἔτος 1964 ἐδημοσίευσεν ἐργασίας ὁ J. L. Guglielmi, *La conjoncture française dans la conjoncture Européenne et Mondiale*, εἰς

tunities in the United States before and after the World War II». Εἰς τὸν ἴδιον τόμον δημοσιεύονται καὶ τὰ πρακτικὰ τῶν συζητήσεων τῆς διασκέψεως «The Business Cycles in the Post-War World», London 1955, μὲ τὸν ὑπότιτλον *Proceedings of a Conference held by the International Economic Association*, Oxford 1952».

Σπουδαίας ἐργασίας ἐδημοσίευσεν ἐπίσης ἐπὶ τοῦ θέματος ὁ J. R. Hicks, «A Contribution to the Theory of Trade Cycle» 1950, ὁ J. Tinbergen-J. Polak, «The Dynamics of Business Cycles» 1950, Moses Abramovitz, «Inventories and Business Cycles», 1950, W. C. Mitchell, «What happens during Business Cycle» (National Bureau of Economic Research) N.Y. 1950, Readings in Business Cycle Theory, W. Fellner, «Employment Theory and Business Cycles» (Conference on Business Cycles - National Bureau of Econ. Research) N.Y. 1951. A. Burns - W. Mitchell, «Measuring Business Cycles» N.B.E.R. 1946, R. Gordon, «Business Fluctuations», R. Harrod, «Dynamic Growth Theory» Econ. J. 1960, E. Domar, «Essays of Economic Growth» 1954, A. Smithies, «Economic Fluctuations and Growth» *Economica*, 1957, James Duesenberry, «Business Cycles and Economic Growth» 1958, Tr. Haavelmo, «A Study in the Theory of Economic Evolution» Amst. 1954.

2. Ὁ E. Lundberg, op. cit., διακρίνει τέσσαρας κατευθύνσεις, θεωρῶν καὶ τὴν ἔρευναν τῶν εἰδικῶν Ἰνστιτούτων ὡς ἰδιαιτέραν κατεύθυνσιν. Τὰ Ἰνστιτούτα ἢ καταγράφουν στατιστικὰ δεδομένα ἢ μεταχειρίζονται τὰς ἀνωτέρω τρεῖς κατευθύνσεις ἀναλύσεως. Μερικοὶ συγγραφεῖς ἐπίσης ἐξαιολογοῦν τὴν ἔρευναν τῶν θεσμολογικῶν λόγων τῶν Κυμάνσεων. H. Meier, G. Meier, «Institutional Aspects of Economic Fluctuations», in *Post-Keynesian Economics*.

«Revue de Duprier, «La diagnostic de la conjoncture Économie Politique», 1964.

Ὁ L. H. Dupriez, «La diagnostic de la conjoncture économique de la Belgique, εἰς «Recherches Économique de Louvain», 1964.

Καὶ προσφάτως, 1964, ἐδημοσιεύθη εἰς νέαν ἐκδοσιν ἡ «Prosperity and Depression» τοῦ Godfried Haberler.

2. Ἡ Οἰκονομετρικὴ Κατεύθυνσις τῆς Θεωρίας τῶν Περιοδικῶν Κυμάνσεων

Ἡ Οἰκονομετρικὴ κατεύθυνσις τῆς Θεωρίας τῶν Περιοδικῶν Κυμάνσεων δὲν εἶναι ἰδιαίτερα θεωρία ἐξηγήσεως τοῦ φαινομένου ἀλλὰ μέθοδος ἐλέγχου τῶν διαφόρων θεωριῶν περὶ τοῦ Οἰκονομικοῦ Κύκλου ἐπὶ τῇ βάσει στατιστικῶν δεδομένων διὰ μαθηματικῆς ἀναλύσεως. Τὰς βάσεις τῆς μεθόδου ταύτης ἔθεσεν ὁ J. Tinbergen, εἰς τὸ μνημονευθὲν ἔργον του «Statistical Testing of Business Cycles Theories», τόμ. 2, Geneva 1939.

Μὲ τὴν οἰκονομετρικὴν μέθοδον ἡ ὑπὸ ἑλεγχον Θεωρία ἐπαληθεύεται ἢ διαψύδεται, ἐκλεπτύνεται εἰς τὰς συνεπείας της καὶ τελικῶς γενικεύεται εἰς τρόπον ὥστε νὰ προλέγῃ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ φαινομένου.

Διὰ τῆς οἰκονομετρικῆς μεθόδου αἱ περιλαμβανόμεναι εἰς τὴν θεωρίαν περὶ Κυμάνσεων κατηγορίαι ἀνάγονται εἰς συσχετιζόμενας ποσότητας, μεταβλητάς. Ἀκολουθῶς λαμβάνουν μαθηματικὴν διατύπωσιν καὶ τελικῶς συντίθενται εἰς Οἰκονομετρικὸν πρότυπον (Econometric Model).

Ὁ καθηγητὴς L. Klein, op. cit. ἀναφέρει ὅτι εἰς οἰκονομετρικὸν μοντέλον ἐχρησιμοποιοῦντο τριάκοντα ἐπτὰ μεταβληταί, ἐκ τῶν ὁποίων 18 ἐξωγενεῖς. Ἐκ τούτων δὲ 4 ἦσαν ἐξωγενεῖς κρατικαὶ μεταβληταί. Ἡ Irma Adelman, εἰς ἄρθρον της εἰς τὸ Economic Journal, Dec. 1960, χρησιμοποιοῖ τριάκοντα μίαν μεταβλητάς. Ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλαι μὲν εἶναι οὐσιώδεις καὶ ἀπαραίτητοι, ἄλλαι δὲ ἐπουσιώδεις αἱ ὁποῖαι περιπλέκουν τὸ πρόβλημα.

Ὁ καθηγητὴς Tr. Haavelmo χρησιμοποιοῖ τὴν οἰκονομετρικὴν μέθοδον κατὰ τρόπον σαφῆ εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν οἰκονομετρικῶν μοντέλων³.

Ὁ καθηγητὴς Arthur Smithies⁴ ἀκολουθεῖ ἐπίσης τὴν μέθοδον ταύτην.

Ὁ καθηγητὴς Ishimura Shinichi⁵, χρησιμοποιοῖ τὴν Οἰκονομετρικὴν μέθοδον ἀναλύσας μαθηματικῶς τὰς θεωρίας τοῦ Hicks-Goodwin καὶ τοῦ N. Kaldor.

3. Statistical Testing of Business Cycle Theories», Review of Econ. Statistics, 1943.

4. Economic Fluctuations and Growth», Econometrica, 1957.

5. Toward a General Nonlinear Macrodynamic Theory of Economic Fluctuations», ἔργα δημοσιευθεῖσα εἰς τὸ Post-Keynesian Economics, 1955, τὸ ὅποιον ἐξέδωκε ὁ καθηγητὴς K. Kurihara.

3. 'Η Έρευνα τῶν Περιοδικῶν Κυμάνσεων καὶ Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως ὡς ἐνιαίου Προβλήματος

Ὁ καθηγητὴς R. Harrod ἤδη ἀπὸ τὸ 1934 συνέλαβε τὸ πρόβλημα τῆς ἐνότητος τῶν Περιοδικῶν Κυμάνσεων καὶ τῆς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως. Τὴν θεωρίαν τοῦ R. Harrod θὰ ἀναπτύξωμεν εἰς τὸ τέλος τῆς παρούσης παραγράφου.

Ὁ καθηγητὴς J. R. Hicks ἐπίσης εἰς τὴν μελέτην του «A contribution to the theory of Trade Cycle» 1950, ἔθεσε τὸ πρόβλημα τῶν Περιοδικῶν Κυμάνσεων ἐντὸς τῆς Trend of Economic Development. Ὡς ἐξηγεῖ. με Autonomous Investment προκαλεῖται αὐξησις τοῦ Εἰσοδήματος διὰ τῆς λειτουργίας Multiplier (ὑπὸ δύο προϋποθέσεις πραγματικῶν ποσοτήτων καὶ πλήρη ἀπασχόλησιν). Κατὰ τὴν β' περίοδον προκαλεῖται αὐξησις τῶν Ἐπενδύσεων (Induced Investment) συνεπείᾳ αὐξήσεως τοῦ εἰσοδήματος τῆς α' περιόδου. Ὁ Hicks χρησιμοποιοῖ συντελεστὴν τῆς σχέσεως τῶν δύο μεταβλητῶν (Εἰσοδήματος-Ἐπενδύσεων) μεταβαλλόμενον κατὰ τὴν πορείαν τῆς ἐπεκτάσεως. Κατὰ τὴν ἄνοδον ἡ ὀριακὴ αὐξησις τῶν Ἀποταμιεύσεων εἶναι μεγαλυτέρα τῆς ὀριακῆς αὐξήσεως τῶν Ἐπενδύσεων. Δηλαδή ὁ

$$\text{total investment coefficient } V \left[\frac{\delta I_2}{\delta Y_1} \right] \text{ εἶναι συνε-}$$

χῶς μικρότερος τοῦ Saving Coefficient $S \left[\frac{S}{Y} \right]$

διότι ἡ marginal propensity to save εἶναι μεγαλυτέρα. Ἀκριβῶς εἰς τοῦτο ἔγκειται ἡ διαφορὰ τῆς θεωρίας τοῦ Hicks, ἀπὸ ἐκείνης τοῦ Harrod, ὅτι οἱ συντελεσταὶ Multiplier καὶ Accelerator μεταβάλλονται. Λόγω αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς ἀντιθέσεως τῶν δύο coefficients προκαλεῖται κάμψις τῆς παραγωγῆς. Ἡ θεωρία τοῦ Hicks ἀποδίδει τὴν Κύμανσιν εἰς τὴν προκαλουμένην διάστασιν τῶν δύο μεγεθῶν Ἀποταμιεύσεων-Ἐπενδύσεων κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπεκτάσεως. Δηλαδή ἡ θεωρία τοῦ Hicks ἔχει Κεϋνσιανὴν βᾶσιν, τὴν ἀντίθεσιν τῶν Excessive Savings καὶ τῶν περιοριζομένων Ἐπενδύσεων.

Ἐκ τῶν νεωτέρων οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν εἶναι ὁ R. M. Goodwin, «A Model of Cyclical Growth», εἰς τὸ «The Business Cycles in the Post-War World», 1955.

Παλαιότερον ὁ Joseph Schumpeter εἰς ἄρθρον του εἰς τὴν Economica 1927, διετύπωσε θεωρίαν ἐρμηνείας τῆς Ἀναπτύξεως καὶ τῶν Περιοδικῶν Κυμάνσεων, ὑποστηρίζας ὅτι ἡ περίοδος τῆς ἐπεκτάσεως ὀφείλεται εἰς ταχείαν πρόοδον τῆς Τεχνολογίας καὶ ἡ κάμψις τῆς παραγωγῆς ὀφείλεται εἰς πτώσιν τῆς τεχνικῆς προόδου⁶.

6. «The recurrent periods of prosperity of the cyclical movement are, the form progress takes in capitalist society».

Ὁ Goodwin ὑποστηρίζει ὅτι ὑφίσταται ὀργανικὴ σχέσις κύκλου καὶ ἐπεκτάσεως. Ὁ ὄγκος τοῦ κεφαλαίου, λέγει, εἶναι ἡ κεντρικὴ μεταβλητὴ τῆς ἐπεκτάσεως. Δικαιολογεῖ τὴν μὴ παραδοχὴν ἐκ μέρους τοῦ τῶν θεωριῶν τοῦ Harrod καὶ τοῦ Hicks, ὑποστηρίζων ὅτι δὲν ὑφίσταται κατὰ τὴν ἐπέκτασιν ἀναλογία σταθερὰ μεταξὺ Κεφαλαίου καὶ Εἰσοδήματος, συνεπῶς ἡ αὐτομείωσις τῶν Ἐπενδύσεων δὲν προσδιορίζει ἐπακριβῶς τὸ εἰσόδημα (διότι τοῦτο ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ ἄλλους παράγοντας). Χρησιμοποιεῖ ὁμως «the flexible accelerator as the explanatory principle for investment (ὅπως καὶ ὁ Hicks). Ἐκφράζει ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν ἀποψιν τὴν ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῶν Harrod καὶ Mrs Robinson, ὅτι ἡ Τεχνολογία αὐξάνει τὸν Συντελεστὴν Ἐπιταχύνσεως, ἀναστέλλει ὁμως τὸ τέλος τῆς ἐπεκτάσεως διὰ τῆς αὐξήσεως ζητήσεως κεφαλαίου. Αἱ δυνάμεις ἀναπτύξεως (ὡς ὑποστηρίζει) εἶναι ἡ αὐξήσις τῆς δυνάμεως Ἐργασίας καὶ ἡ ὑψώσις τῆς Παραγωγικότητος τῆς ἐργασίας διὰ τῆς Τεχνολογίας. Ὁ Goodwin δὲν δικαιολογεῖ ἐπαρκῶς τὸν λόγον ἢ τοὺς λόγους τῆς ἀνακοπῆς τῆς ἐπεκτάσεως καὶ τῆς κάμψεως. Οὗτος εἰς τὴν Διάσκεψιν τῆς Oxford ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ θεωρία τοῦ εἶναι συνδυασμὸς τῆς Οἰκονομετρικῆς καὶ τῆς Literary School θεωρίας.

Ὁ Gordon ἐπίσης (op. cit. p. 310) ὑποστηρίζει ἐπίσης ὅτι ἡ θεωρία τῶν Περιοδικῶν Κυμάνσεων πρέπει νὰ ἔχῃ στερεὰν βάσιν εἰς τὴν Θεωρίαν Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως. Καὶ ὅτι «ἡ σωρευτικὴ ἐπέκτασις τῆς ἰδιωτικῆς ἐπιχειρηματικῆς οἰκονομίας προκαλεῖ διαρθρωτικὰς μεταβολάς, τὰς ὁποίας καλοῦμεν business cycles.

Ὁ J. Polak ἐπίσης ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἀνάλυσις τῶν Κυμάνσεων εἶναι μέρος τῆς Οἰκονομικῆς Δυναμικῆς.

Ὁ νῦν καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Harvard James Duesenberry⁷, εἶναι ἐκ τῶν ἰσχυρῶν ὑποστηρικτῶν τῆς Ἐνιαίας θεωρίας Περιοδικῶν Κυμάνσεων καὶ Ἀναπτύξεως, ὀριστικῶς συνδέσας αὐτάς εἰς ἐνιαῖον πρόβλημα. Οὗτος ὑποστηρίζει ὅτι διὰ τῆς ἀναπτύξεως ἐπέρχονται ἀλλαγαὶ εἰς τὴν οἰκονομικὴν διάρθρωσιν καὶ ὅτι ἡ capitalist economy προκαλεῖ δύο εἰδῶν depressions. Ἐν εἶδος, διότι ἡ παραγωγικὴ ἱκανότης ἀναπτύσσεται ταχύτερον τῆς Συνολικῆς Ἐνεργοῦ Ζητήσεως καὶ ἕτερον εἶδος ἐνεκα κερδοσκοπικῶν ἐντάσεων, νομισματικῶν κρίσεων καὶ ἄλλων γεγονότων. Ὁ Duesenberry ὑποστηρίζει ὅτι διὰ τῆς λειτουργίας τοῦ Multiplier καὶ τοῦ Accelerator ἐξηγοῦνται καὶ αἱ Κυμάνσεις καὶ ἡ Ἀνάπτυξις. Ἀλλ' ὅτι τὸ σύστημα multiplier-accelerator δὲν καθορίζει τὸ «rate of growth of real income» (p. 37), ἀλλ' ὅτι τοῦτο καθορίζεται ἀπὸ τὴν δύναμιν τῆς ἐργασίας καὶ τὴν παραγωγικότητά της.

Βασικὸν στοιχεῖον τοῦ συστήματός του εἶναι ἡ ratio $\frac{K}{Y}$ Δὲν ὑπάρχει

7. Διαδεχθεὶς τὸν Al. Hansen, «Business Cycles and Economic Growth», 1958.

αύστηρά ἀναλογία μεταξύ ΔΙ καὶ ΔΥ. Τὸ ΔΙ εἶναι συνάρτησις τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου καὶ τοῦ Χρήματος.

Ἡ οὐσία τῆς θεωρίας του συμπυκνῶνται εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι τὸ οἰκονομικὸν σύστημα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐνδογενεῖς μεταβλητάς αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν σύστημα ἰσορροπίας ἐπηρεαζόμενον ὁμῶς συνεχῶς ἀπὸ ἐξωγενεῖς. Τὸ σύστημά του ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρας μεταβλητάς Κεφάλαιον, Εἰσοδήμα, Ἐπενδύσεις, Ἀποταμίεύσεις. Ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἐπέκτασιν αἱ ratios $\frac{\Delta K}{\Delta Y}$ αὐξάνουν, τὸ rate of growth of income tends to fall.

Σημειώνει δὲ ὅτι πλήρης ἀνάλυσις τῆς ἐπιδράσεως τῶν μεταβλητῶν ἐπὶ τοῦ rate of growth of income εἶναι ἀδύνατος (p. 214).

Ὁ καθηγητὴς Roy Harrod εἰς σειρὰν ἐργασιῶν του διετύπωσε πλήρη θεωρίαν ἐνιαίας ἐρμηνείας τῶν Περιοδικῶν Κυμάνσεων καὶ τῆς Ἀναπτύξεως⁸.

Ἡ θεωρία τοῦ R. Harrod ἐν συντομίᾳ ἔχει ὡς ἑξῆς :

ὑποτίθεται neutral τεχνολογική μεταβολή. Ἐργασία καὶ Κατανάλωσις αὐξάνουν κατὰ τὴν αὐτὴν ἀναλογίαν. Ὁ τόκος εἶναι ἀμετάβλητος. Τὸ κράτος δὲν παρεμβαίνει. Τὰ σύμβολα παριστάνουν :

G = Growth (the actual rate of growth).

Gw = Warranted Growth. Εἶναι ἡ ὑποθετικὴ δεοντολογικὴ σταθερὰ ἀνάπτυξις (ὅπου γίνεται ἀφαίρεσις ἀπὸ οἰανδήποτε παρέκκλισιν ἡ κύμανσιν).

Gn = Natural Growth. Εἶναι ἡ πρόδοσις ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται μὲ διαρκῆ πλήρη Ἀπασχόλησιν, δηλ. ὁ αὐξάνων πληθυσμὸς εὐρίσκεται ἐν πλήρει ἀπασχολήσει.

Cr = Capital required. Ἡ ἀπαραίτητος ποσότης κεφαλαίου, ἡ ἀναγκαία διὰ τὴν αὐξήσιν τοῦ εἰσοδήματος.

C = ἡ συγκεκριμένη αὐξήσις τοῦ κεφαλαίου (συντελεστὴς κεφαλαίου $\frac{I}{Y}$)

S = ἡ πραγματικὴ Ἀποταμίευσις $\frac{S}{Y} = S$ (συντελεστὴς ἐπενδύσεων).

Gr = ἡ ἀναγκαία Ἀποταμίευσις διὰ τὴν σταθερὰν αὐξήσιν.

Διὰ νὰ ἐπιτυγχάνεται ἡ σταθερὰ πρόδοσις Gw πρέπει πάντοτε $C_r = S$. Ὅταν $C_r > C$ τὸ G εἶναι μεγαλύτερον τοῦ Gw καὶ ὅταν $C_r < C$ τὸ G εἶναι μικρότερον τοῦ Gw.

8. «Expansion of Credit in an Advancing Community», *Economica* 1934, «The Trade Cycle» 1936, «An Essay in Dynamic Theory», *Ec. J.* 1939, «Towards a Dynamic Economics» 1944, «Second Essay in Dynamic Theory» *Ec. J.* 1960, «Themes in Dynamic Theory» *Ec. J.* 1963.

Ὅταν $G > G_w$ ἡ ἐπέκτασις εἶναι μεγαλύτερα τῆς σταθερᾶς (a tendency for a boom develop).

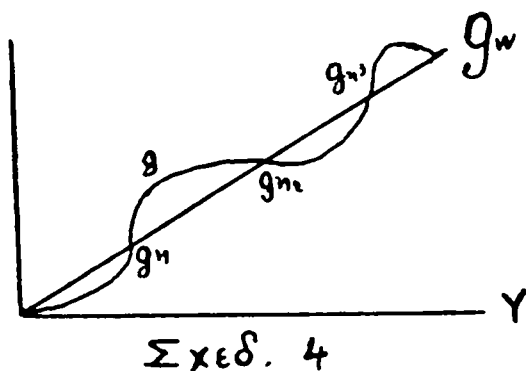
Ὅταν $G < G_w$ τότε ἡ πρόδος κάμπτεται κάτω τῆς καμπύλης σταθερᾶς ἀναπτύξεως.

Ὑπὸ κανονικᾶς συνθήκας πρέπει $G_w = G_n$. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται ὅταν ἡ Ἀποταμίευσις εἶναι ἴση πρὸς τὸ ἀπαραίτητον κεφάλαιον, δηλαδὴ ὅταν $S = C_r$. Τὸ desideratum εἶναι $S_r = C_r G_n$.

Ὅταν ἡ δεοντολογικὴ πρόδος G_w παρασταθῇ ὡς εὐθεῖα, ἡ πραγματικὴ πρόδος G κυμαίνεται περὶ τῆς πρώτης. Εἰς τὰ σημεῖα δὲ ὅπου συναντᾶται ἡ G μετὰ τὴν G_w πραγματοποιεῖται G_n , δηλαδὴ πλήρης Ἀπασχόλησις. Ὅταν ἡ G εἶναι κάτω τῆς G_w σημαίνει ὅτι ἡ ἐπένδυσις εἶναι μικρότερα τῆς Ἀποταμιεύσεως. Ὅταν δὲ προχωρῇ ἄνω τῆς εὐθείας G_w , τότε σημαίνει ὅτι ἡ Ἐπένδυσις εἶναι μεγαλύτερα τῶν Ἀποταμιεύσεων.

Συνεπῶς ὅταν $G = G_n = G_w$ εἶναι τὸ Optimum Equilibrium, τότε καὶ $C_r = S$.

Διὰ διαγράμματος ἡ θεωρία τοῦ R. Harrod δύναται νὰ παρασταθῇ ὡς ἑξῆς :

Ἡ θεωρία τοῦ R. Harrod ἀνάγει τὴν κυκλικὴν κύμανσιν εἰς τὰς μεταβολὰς δύο μεταβλητῶν τῶν Ἀποταμιεύσεων καὶ τῶν Ἐπενδύσεων, τοῦ Εἰσοδήματος ὄντος ἐξηρητημένης μεταβλητῆς. Ἡ ἰσότης S καὶ I ἐπιφέρει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τὴν ἰσορροπίαν τῆς πλήρους Ἀπασχολήσεως, ὅτε $G = G_n = G_w$. Ἡ ἀνοδος τῆς καμπύλης ὑπὲρ τὴν G_w σημαίνει ὅτι αἱ Ἐπενδύσεις εἶναι μεγαλύτεραι τῶν Ἀποταμιεύσεων καὶ ἐπιτυγχάνουν Over-full-Employment. Ἡ κάμψις τῶν Ἐπενδύσεων προκαλεῖ κάμψιν καὶ τοῦ εἰσοδήματος, μείωσις τῆς Ἀπασχολήσεως εἰς τὸ Full Employment G_n , καὶ συνεχίζει ἡ πτώσις καὶ ἡ Depression.

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως προκύπτει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ προκαλουμένη κύμανσις τῆς Ἀναπτύξεως ὀφείλεται εἰς τὴν διάστασιν τῶν δύο μεταβλητῶν Ἀποταμιεύσεων καὶ Ἐπενδύσεων. Καὶ σκεπτόμεθα ὅτι ἐὰν εἰς τὸ σύστημα Harrod

χρησιμοποιηθοῦν καὶ τινες ἄλλαι μεταβληταί, ἡ θεωρία του δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς γενικώτερα συμπεράσματα. Εἰς τὴν βάσιν της, ἡ θεωρία τοῦ Harrod στηρίζεται ἐπὶ Κεῦνσιανῶν Ἀρχῶν.

4. Αἱ Ἀντιλήψεις μας ἐπὶ τῆς Ἑνιαίας Θεωρίας Κυμάνσεων καὶ Ἀναπτύξεως

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐρεύνης μας ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων κατὰ τὸ 1950 ἤρχισαμεν συστηματικὴν μελέτην τῆς Θεωρίας καὶ τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως καθ' ὑπόδειξιν καὶ τοῦ καθηγητοῦ Sir Roy Harrod, ἡ ὁποία μελέτη κατέληξε εἰς τὸ ἔργον μου « Π ο λ ι τ ι κ ῆ Ο ἰ κ ο ν ο μ ι κ ῆ Ὑ π ο τ ῆ σ ι ς Ἀ ν α π τ ῦ ξ ε ω ς ».

Ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν δύο θεμάτων τῶν Κυμάνσεων καὶ τῆς Ἀναπτύξεως κατελήξαμεν εἰς τὴν διατύπωσιν ἐνιαίας θεωρίας Περιδικῶν Κυμάνσεων καὶ Ἀναπτύξεως.

Ἡ Ἀνάπτυξις πηγάζουσα ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς Οἰκονομίας ἀκολουθεῖ σωρευτικὴν πορείαν, ἡ ὁποία ἐντὸς τοῦ συστήματος τῆς ἐλευθέρας ἐπιχειρηματικῆς ὀργανώσεως ὑφίσταται περιοδικὰς Κυμάνσεις.

Αἱ δέκα βασικαὶ μεταβληταὶ σχηματίζουν τὰς τέσσαρας οὐσιώδεις μερικὰς ἰσορροπίας, τοῦ δυναμικοῦ συστήματος, αἱ ὁποῖαι ἔνεκα τῶν ἐπερχομένων διαστάσεων προκαλοῦν περιοδικῶς Κύμανσιν, διὰ τῆς ἀνατροπῆς τῆς γενικῆς Ἰσορροπίας, ἡ ὁποία μετὰ τὴν Κύμανσιν ἀποκαθίσταται καὶ συνεχίζεται ἡ Ἀνάπτυξις.

Αἱ ἀπόψεις μας περὶ Κυκλικῶν Κυμάνσεων καὶ Ἀναπτύξεως στηρίζονται ἐπὶ τῆς Κεῦνσιανῆς θεωρίας, συνδέονται στενῶς μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ R. Harrod καὶ πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ J. R. Hicks.

Ἡ θεωρία τοῦ R. Harrod εἶναι ὀρθὴ κατὰ βάσιν καὶ ὡς πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς Ἀναπτύξεως καὶ ὡς πρὸς τὴν πλευρὰν τῶν Κυμάνσεων. Ὡς πρὸς τὰς Περιδικὰς Κυμάνσεις ἡ θεωρία πρέπει νὰ συμπληρωθῇ μὲ περισσοτέρας μεταβλητάς, ὡς Key variables, καὶ νὰ ἐξηγηθοῦν οἱ λόγοι τῆς ἐπερχομένης ἀνακοπῆς τῆς Ἀναπτύξεως καὶ τῆς Κάμψεως.

Ὡς ἀνεπτύξαμεν ὁ Πολλαπλασιαστής καὶ ὁ Ἐπιταχυντής, δὲν ἐξηγοῦν τὴν ἀνακοπὴν καὶ τὴν κάμψιν, ἀπλῶς μετροῦν τὰς μεταβολὰς τῶν συντελεστῶν τῶν σχέσεων τῶν μεταβλητῶν.

Ἡ ἀνακοπὴ τῆς Ἀναπτύξεως καὶ ἡ κάμψις ὀφείλονται εἰς τὰς προκαλουμένας διαστάσεις τῶν μεταβλητῶν κατὰ τὴν Ἀνάπτυξιν, προκαλουμένης ἀνατροπῆς τῆς Γενικῆς Ἰσορροπίας, διὰ τῆς ἀνατροπῆς μιᾶς ἢ περισσοτέρων τῶν τεσσάρων μερικῶν ἰσορροπιῶν (τῆς ἰσορροπίας τῶν Διεθνῶν Συναλλαγῶν μὴ περιληφθείσης εἰς τὴν ἀνάλυσίν μας ἐκ μεθοδολογικῶν λόγων).

Ἀπὸ τὸ σημεῖον O ἡ παραγωγὴ ἀνέρχεται μετὰ τὴν κάμψιν εἰς τὸ σημεῖον A ὅπου ἡ Ἐπένδυσις εἶναι ἴση πρὸς τὴν Ἀποταμιεύσιν $I = S$ καὶ ὅπου $G = G_n = G_w$.

Ἀκολουθῶς αἱ ἐπιχειρήσεις, ὑφισταμένου εὐρέος περιθωρίου Κέρδους, ἐπεκτείνουν τὴν παραγωγὴν δι' ἐπενδύσεων μέχρι τοῦ σημείου B , διότι αἱ ὀριακαὶ δαπάναι (ὀριακοὶ μισθοί, ὀριακαὶ δαπάναι πιστώσεων, καὶ λοιπαὶ δαπάναι) εἶναι μικρότεραι τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου τῶν ἐπιχειρήσεων, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ὑψουμένας τιμὰς.

Ἡ παραγωγὴ ἀπὸ τὸ σημεῖον A ἕως εἰς τὸ σημεῖον B διεξάγεται μετ' Ἐπενδύσεις ἀνωτέρας τῶν πραγματοποιουμένων Ἀποταμιεύσεων $I > S$ (ὡς ἀνελύθη ἀνωτέρω). Εἰς τὸ σημεῖον B ἐπιτυγχάνεται ἡ Super-Full-Employment, διότι ἡ ὀριακὴ αὐξησης τῆς Καταναλώσεως ἔφθασε εἰς τὸ C_2 , διότι ἡ οἰκονομία διέθετε πιστώσεις (βάσει τοῦ κυκλοφοροῦντος χρήματος) καὶ διότι ὑπῆρχε περιθώριον ὀριακῶν Κερδῶν.

Ἐν ὅσῳ ὁμοῦς προχωρεῖ ἡ παραγωγὴ τῆς ὀριακῆς Καταναλώσεως ἐλαττουμένης, ὁ Νόμος τῆς Consumption function περιορίζει τὴν ἐπέκτασιν τῶν Ἐπενδύσεων. Δηλαδή αἱ ὀριακαὶ Ἐπενδύσεις βαίνουν ἐλαττούμεναι λόγῳ τῆς Consumption function.

Συγχρόνως αἱ Πιστώσεις περιορίζονται διότι αἱ δυνατότητες τῆς ἀναπτυσσομένης οἰκονομίας δὲν ἐπιτρέπουν μεγαλυτέραν ἐπέκτασιν, διότι ἡ προκαλουμένη ὑψωσις τῶν τιμῶν δὲν ἐπιτρέπει μεγαλυτέραν αὐξησης τῆς ποσότητος τοῦ χρήματος. Τοῦτο προκαλεῖ ὑψωσιν τῶν πιστωτικῶν τόκων (καὶ λοιπῶν πιστωτικῶν δαπανῶν καὶ ἀπότομον περιορισμὸν τῶν Ἐπενδύσεων. Ἐνῷ ἡ καμπύλη τῶν ὀριακῶν τόκων (καὶ δαπανῶν) r , ἀνέρχεται ἀποτόμως, αἱ Ἐπενδύσεις κάμπτονται καὶ κατέρχονται εἰς τὸ σημεῖον Δ . (Συγχρόνως) ἡ ὀριακὴ ἀπόδοσις τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ κεφαλαίου, παρισταμένη διὰ τῆς καμπύλης Pf , κατέρχεται ἀποτόμως λόγῳ τῆς αὐξήσεως τῶν ὀριακῶν δαπανῶν, καὶ λόγῳ τῆς Consumption Function κάμψεως τῆς ζητήσεως καταναλωτικῶν ἀγαθῶν.

Εἰς τὰς ὀρίμους χώρας (matured countries), ἐνῷ αἱ ὀριακαὶ Ἐπενδύσεις (αὐξάνουν ἐλαττούμεναι) ἐλαττοῦνται, αἱ ὀριακαὶ Ἀποταμιεύσεις βαίνουν αὐξανόμεναι, λόγῳ τοῦ ὑψηλοῦ κατὰ κεφαλὴν εἰσοδήματος καὶ λόγῳ κάμψεως τῆς ὀριακῆς Καταναλώσεως, προκαλουμένης οὕτω διαστάσεως, καὶ ἀποτόμου κάμψεως τῆς Συνολικῆς Ἐνργουῦ Ζητήσεως, λόγῳ ἀδρανείας τῶν excessive Savings.

Ἡ Consumption μετὰ τὸ σημεῖον C_1 ἔφθασε εἰς τὸ C_2 ὅπου ἐπετεύχθη τὸ Super-Full-Employment εἰς E_2 . Ἀκολουθῶς κατέρχεται εἰς τὸ σημεῖον C_3 μετ' ἀντίστοιχον Full-Employment E_3 , διὰ τὴν καταλήξην εἰς τὸ σημεῖον

C_4 με ἀντίστοιχον Employment E_4 , δηλαδή εἰς τὸ κατώτατον σημεῖον τῆς Depression, σημεῖον Γ.

Τὸ σημεῖον Β εἶναι τὸ κρίσιμον σημεῖον ὅπου συναντῶνται αἱ καμπύλαι καὶ ὅπου συμβαίνει ἡ ἀνακοπὴ τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἡ κάμψις.

Οὕτω διὰ τῆς συγκυρίας ὧλων ἡ μερικῶν τῶν ἀνωτέρω $\pi \iota \theta \alpha \nu \omega \nu$ συνθηκῶν ἐπέρχεται ἡ Ἀνακοπὴ τῆς Ἀναπτύξεως καὶ ἡ κάμψις.

Εἰς τὸ σημεῖον Δ ἐπιτυγχάνεται καὶ πάλιν Full-Employment ὅπου $I = S$ καὶ $G = G_n = G_w$.

Δὲν ἀποκλείεται ἡ παραγωγὴ εἰς τὸ σημεῖον Β νὰ μὴ ἐπιτυγχάνει τὸ Super-Full-Employment, οὔτε καὶ τὸ Full-Employment, διότι ἡ μεταβλητὴ Ἀπασχόλησις ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ ἄλλας μεταβλητάς καὶ διότι αἱ συγκυρίαι τῆς ἀνακοπῆς καὶ τῆς κάμψεως νὰ ἐπέλθουν πρὸ τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως.

Τὸ βάθος τῆς Depression ἐξαρτᾶται κυρίως ἀπὸ δύο μεταβλητάς ἀπὸ τὴν Consumption Function, ἡ ὁποία συγκρατεῖ τὴν συνεχῇ ἐλάττωσιν τῆς Συνολικῆς Ἑνεργοῦ Ζητήσεως καὶ ἀπὸ τὸν ὄγκον τῶν Πιστώσεων, ὁ ὁποῖος εἶχε δημιουργηθῇ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἀναπτύξεως.

Μετὰ τὴν Depression καὶ τὴν ἐκκαθάρισιν τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως μετὰ τὴν καταστροφὴν, ἡ οἰκονομία καὶ πάλιν προχωρεῖ ἀπὸ τὸ σημεῖον Γ πρὸς τὸ σημεῖον Σ, με ὕψος Ἀπασχολήσεως ἀνώτερον τῆς προηγουμένης περιόδου εὐημερίας, διότι ἡ Consumption Function τῆς νέας περιόδου καθορίζει ἐπίπεδον Consumption ἀνώτερον, λόγω τῆς αὐξήσεως τοῦ Πληθυσμοῦ καὶ ἄλλων λόγων. (Τὸ θέμα περαιτέρω ἀνάγεται εἰς τὴν θεωρίαν τῆς Ἀναπτύξεως).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἐκ τῆς ἀναλύσεώς μας τοῦ φαινομένου τῶν Κυκλικῶν Κυμάνσεων προέκυψαν τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα :

Πρῶτον. Γίνεται διάκρισις « Φυσικῆς » καὶ « Κυκλικῆς » Οἰκονομίας. Φυσικὴν καλοῦμεν τὴν οἰκονομίαν τὴν μεθοδολογικῶς ὑποτιθεμένην ἄνευ κυμάνσεων, μετὰ σταθερότητος τιμῶν καὶ στατικῆς ἢ δυναμικῆς αὐξήσεως τοῦ εἰσοδήματος ἢ καὶ δι' ἀντικυκλικῆς πολιτικῆς ἐπιτυχάνομένην σταθερὰ πρόοδος. Κυκλικὴν δὲ τὴν κυμαινομένην ἐλευθέραν οἰκονομίαν.

Δεύτερον. Ἀποδεικνύεται τὸ ἀδιέξοδον τῆς Αἰτιολογικῆς μεθόδου λύσεως τοῦ «αἰνίγματος» τῆς ἀναζητήσεως τῆς «αἰτίας» τῆς «Κρίσεως». Ἀνεπτύξαμεν τὰς τάσεις τῆς Μεθοδολογίας ἀπομακρύνσεως ἐκ τῆς αἰτιολογικῆς ἀκολουθίας καὶ ἀποδεικνύομεν τὴν ὑπαρξίν Γενικῆς Συσχετίσεως (General mutual Correlation) τῶν οἰκονομικῶν μεταβλητῶν. Ἡ Γενικὴ Συσχέτισις κάμνει εὐρυτέραν, ὁλοκληρωτικὴν σύλληψιν τῶν παραγόντων (μεταβλητῶν καὶ σταθερῶν) τῶν συνιστῶντων τὸ οἰκονομικὸν σύστημα.

Τρίτον. Διὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἀνάλυσιν τῆς ἀντικειμενικῆς αὐτῆς πραγματικότητος τῆς κυμάνσεως χρησιμοποιοῦμεν ἀντίστοιχον μέθοδον στηριζομένην :

- α) Εἰς τὴν ἀμοιβαίαν συσχέτισιν τῶν βασικῶν μεταβλητῶν, β) εἰς τὴν aggregate macroeconomic analysis τῶν δέκα βασικῶν μεταβλητῶν, καὶ γ) εἰς τὴν ὀριακὴν μεταβολὴν τῶν βασικῶν μεταβλητῶν κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐπεκτάσεως (marginal analysis).

Τέταρτον. Ἀπὸ ὅλας τὰς οἰκονομικὰς ποσότητας (κατηγορίας) διακρίνομεν Δέκα, τὰς ὁποίας θεωροῦμεν βασικάς, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν σύστημα ἀλληλεξαρτήσεως καὶ ἀλληλοπροσδιορισμοῦ καὶ οὐσιώδεις διὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῶν Περιοδικῶν Κυμάνσεων. Ἄλλοι οἰκονομολόγοι χρησιμοποιοῦν πολλὰς μεταβλητάς ἄλλοι δὲ ἐλαχίστας (Keynes 4, Harrod 5, Hicks 5, Duesenberry 4 κλπ.).

Πέμπτον. Ἡ Ἴσορροπία τοῦ οἰκονομικοῦ συστήματος ἀναλύεται (disintegrated) εἰς τέσσαρας θεμελιώδεις Ἴσορροπίας. Ἡ Ἴσορροπία τῆς μιᾶς στηρίζει τὰς ἄλλας καὶ ἡ ἀνατροπὴ τῆς μιᾶς προκαλεῖ ἀνατροπὴν καὶ τῶν ἄλλων Ἴσορροπιῶν. Αἱ οὐσιώδεις μερικαὶ Ἴσορροπίαι (partial equilibrium) εἶναι : Ἡ τῆς Προσφορᾶς καὶ τῆς Ἑνεργοῦ Ζητήσεως (ἢ ἄλλως τῆς Παραγωγῆς καὶ τῆς Γενικῆς Καταναλώσεως), ἡ Ἴσορροπία Καταναλώσεως - Ἑπεδύσεως, ἡ Ἴσορροπία Ἑπενδύσεως - Ἀποταμιεύσεως, καὶ ἡ Ἴσορροπία Κόστους - Τιμῆς - Κέρδους.

Εἰς τὴν πραγματικότητα ὑφίσταται καὶ πέμπτη μερικὴ Ἴσορροπία ἡ τῶν Διεθνῶν Συναλλαγῶν μιᾶς χώρας. Ἐπειδὴ ὅμως διὰ λόγους μεθοδολογικοὺς περιορίσαμεν τὴν ἀνάλυσιν εἰς κλειστὸν σύστημα δὲν εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος τούτου.

Ἔκτον. Διακρίνομεν Φυσικὴν Ἐνεργὸν Ζήτησιν τῆς Οἰκονομίας καὶ Τεχνητὴν Ἐνεργὸν Ζήτησιν. Ἡ φυσικὴ ἐνεργὸς ζήτησις δημιουργεῖται ὑπὸ τῆς Παραγωγῆς (εἶναι ὁ Νόμος Hume-Say-Ricardo), ἐνῶ ἡ τεχνητὴ ἐνεργὸς ζήτησις προστίθεται ἢ ἀφαιρεῖται ὑπὸ τοῦ Νομισματικοῦ Συστήματος. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀνόδου ἡ Ἐνεργὸς Ζήτησις εἶναι μεγαλυτέρα τῆς Προσφορᾶς διότι προστίθεται τεχνητῇ, ἐνῶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς καταπτώσεως ἡ Ἐνεργὸς Ζήτησις εἶναι μικροτέρα τῆς Προσφορᾶς διότι ἀφαιρεῖται ἀπὸ τὴν Φυσικὴν μέρος διὰ τοῦ Νομισματικοῦ Συστήματος.

Ἐβδομον. Ἀποδεικνύομεν ὅτι ἡ συνδεδεασμένη δρᾶσις τοῦ Πολλαπλασιαστοῦ καὶ τοῦ Ἐπιταχυντοῦ δὲν δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς περιοδικὰς κυμάνσεις ἀλλὰ εἰς συνεχῇ συσσωρεύειν καὶ ἐπέκτασιν. Ἡ κυκλικὴ (περιοδικὴ) κύμανσις προκαλεῖται ἀπὸ τὰς ἐπερχόμενας τέσσαρας διαστάσεις τῶν μεταβλητῶν τῶν μερικῶν Ἴσορροπιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐκδηλώνονται ὡς μεταβολαὶ τῶν συντελεστῶν τοῦ Multiplier καὶ τοῦ Accelerator. Δὲν ἔγκειται δηλ. εἰς τὴν φύσιν τῆς οἰκονομίας καὶ εἰς τὴν μαθηματικὴν σχέσιν τῶν Multiplier καὶ τοῦ Accelerator νὰ προκαλοῦν μοιραίως περιοδικὰς κυμάνσεις ὅπως ὑποστηρίζεται ἀπὸ τινάς.

Ὀγδοον. Ἀποδεικνύομεν τὴν ταυτότητα τῆς θεωρίας τοῦ J. M. Keynes «περὶ μειουμένης ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ Κεφαλαίου» (Marginal Efficiency of Capital καὶ τῆς θεωρίας τοῦ Kn. Wickseil «περὶ φυσικοῦ πραγματικοῦ τόκου (Natural Rate of Interest).

Ἐνατον. Συνθέτομεν θεωρητικὸν πρότυπον (model), δευκνῶν τὴν ἐξέλιξιν τῶν δέκα μεταβλητῶν κατὰ τὴν ἐπέκτασιν καὶ τὴν ἀλλοίωσιν τῶν σχέσεων αὐτῶν μεταξύ των κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐπεκτάσεως. Ἐκ τοῦ προτύπου τούτου φαίνεται ὅτι διὰ τὴν ἀνατροπὴν τῆς Γενικῆς Ἴσορροπίας ἰδιαίτερος ἐπενεργοῦν : 1) ἡ πτώσις τῶν ὀριακῶν κερδῶν, 2) ἡ πτώσις τῆς ὀριακῆς ἀποδόσεως τοῦ κεφαλαίου 3) ἡ αὐξήσις τοῦ δανειακοῦ τόκου, 4) ἡ ἀπότομος κάμψις τῶν Ἐπενδύσεων, 5) ὁ ἀπότομος περιορισμὸς τῶν Πιστώσεων, καὶ 6) ἡ ἢ μεγάλη αὐξήσις τῶν Ἀποταμιεύσεων.

Δέκατον. Ἡ ὀργανικὴ ἢ διαθρωτική, θεωρία περὶ τῶν Περιοδικῶν Κυμάνσεων τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσομεν, στηρίζεται εἰς τὴν ἀντίληψιν ὅτι κατὰ τὴν ἐπέκτασιν ἐπέρχονται διαστάσεις τῶν μεταβλητῶν τῶν τεσσάρων οὐσιωδῶν Ἴσορροπιῶν. Διότι ἡ προσαρμοστικότης καὶ ὁ αὐτοματισμὸς τῆς οἰκονομίας παρεμποδίζεται

ἀπὸ Ἀχαμψίας καὶ Καθυστερήσεις εἰς τὴν προσαρμογὴν τῶν μεταβλητῶν. Δηλαδή κατὰ τὴν ἐπέκτασιν, α) ἐνῷ ἡ παραγωγὴ καὶ ἡ προσφορὰ ἀγαθῶν συνεχῶς αὐξάνει ἡ Ἑνεργὸς Ζήτησις σχετικῶς μειοῦται, διότι ἡ βάσις τῶν χρηματικῶν μέσων, ἡ ποσότης τοῦ χρήματος μειοῦται καὶ αἱ ἐπ' αὐτοῦ στηριζόμεναι Πιστώσεις, οὕτω κατὰ τὸ τέλος τῆς ἐπεκτάσεως καὶ ἡ Συνολικὴ Ἑνεργὸς Ζήτησις εὐρίσκεται μικροτέρα τῆς Προσφορᾶς καὶ ἐπέρχεται κάμψις καὶ οὕτω ἐπέρχεται Ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας Προσφορᾶς καὶ Ζήτησεως. β) Κατὰ τὴν ἐπέκτασιν ἐνῷ ἡ Παραγωγὴ ἀγαθῶν αὐξάνει, ἡ Ἀμεσος Καταναλώσεις σχετικῶς μειοῦται λόγῳ τῆς Συναρτήσεως Καταναλώσεως τοῦ J. M. Keynes καὶ λόγῳ τῆς σχετικῆς μειώσεως τῆς Καταναλωτικῆς Δυνάμεως ἐν σχέσει πρὸς τὰς Ἐπενδύσεις. Οὕτω εἰς τὸ τέλος τῆς Ἐπεκτάσεως ἀνατρέπεται ἡ Ἰσορροπία Ἀμέσου Καταναλώσεως Ἐπενδύσεων. γ) Κατὰ τὴν ἐπέκτασιν ἡ ὀριακὴ ἀπόδοσις τοῦ Κεφαλαίου μειοῦται, ἐνῷ συγχρόνως ὁ δανειακὸς τόκος αὐξάνει καὶ οὕτω αἱ Ἐπενδύσεις περιορίζονται ἐνῷ αἱ Ἀποταμιεύσεις συνεχῶς αὐξάνουν καὶ ἀδρανοῦν. Κατὰ τὸ τέλος τῆς Ἐπεκτάσεως αἱ Ἐπενδύσεις κάμπτονται ἀποτόμως καὶ ἐπέρχεται ἀνατροπὴ τῆς Ἰσορροπίας Ἀποταμιεύσεων Ἐπενδύσεων. δ) Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐπεκτάσεως αἱ παραγωγικαὶ δαπάναι αὐξάνουν (αὔξεις μισθῶν, δανειακῶν τόκων, καὶ ἄλλων δαπανῶν) ἐνῷ τὰ κέρδη περιορίζονται. Τὰ ἀποθέματα συσσωρεύονται αἱ τιμαὶ κάμπτονται. Τὰ κέρδη τῶν ὀριακῶν ἐπιχειρήσεων μηδενίζονται καὶ αἱ πτωχεύσεις αὐξάνουν. Οὕτω ἀνατρέπεται ἡ ἰσορροπία Κόστος-Τιμαί-Κέρδη, ἡ ὁποία προκαλεῖ ἀνατροπὴν καὶ τῶν ἄλλων μερικῶν Ἰσορροπιῶν.

Δηλαδή κατὰ τὴν ἀντίληψίν μας ἡ κάμψις τῆς Ἐπεκτάσεως δύναται νὰ προκληθῇ ἀπὸ οἷον δὴ ποτε ἐκ τῶν τεσσάρων λόγων ἐκ μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης μεταβλητῆς τοῦ συστήματος. Εἰς μίαν χώραν δύναται νὰ προηγηθῇ κάμψις ἐξ ἐνὸς λόγου καὶ εἰς ἄλλην περιοδικὴν κύμανσιν νὰ προκληθῇ κάμψις ἐξ ἄλλου λόγου. Καὶ αἱ τέσσαρες πιθανότητες εἶναι δυναταί. Ἐπίσης ἐπειδὴ αἱ μερικαὶ ἰσορροπία εἶναι ἀλληλένδετοι, ἐπερχομένης τῆς ἀνατροπῆς μιᾶς μερικῆς ἰσορροπίας, προκαλεῖται ἀνατροπὴ καὶ τῶν λοιπῶν. Καὶ οὕτω προκαλεῖται ἀνατροπὴ τῆς Γενικῆς Ἰσορροπίας καὶ ἡ Depression ὡς ὀξὺ φαινόμενον Κρίσεως.

Ἐνδέχεται. Τὸ Κράτος εἶναι δυνατόν νὰ σταθεροποιήσῃ τὴν ἐπέκτασιν δι' Ἀντικυκλικῆς πολιτικῆς, διὰ σταθεροποιήσεως τῶν τεσσάρων μερικῶν Ἰσορροπιῶν, ἐπιτογχάνον οὕτω διαρκῶς τὴν πλήρη Ἀπασχόλησιν, ὡς λεπτομερῶς ὑποδεικνύομεν εἰς τὸ ὅγδοον κεφάλαιον.

Δωδέκατον. Τὸ κεντρικὸν πρόβλημα τὸ ὁποῖον ἀντιμετωπίζει ἡ ἀντικυκλικὴ πολιτικὴ εἰς τὰς βιομηχανικῶς ἀνεπτυγμένας χώρας, εὐρισκομένης εἰς τὸ στάδιον τῆς ὀριμότητος (matured economy) εἶναι ἡ Ἴσορροπία Ἀποταμιεύσεων-Ἐπενδύσεων. Διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς Πλήρους Ἀπασχολήσεως καὶ τῆς σταθερᾶς Οἰκονομικῆς Ἀναπτύξεως (δηλαδή τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ Golden Age τῆς Mrs Robinson) πρέπει μέρος τοῦ Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματος, ἐκ τῆς μεταβλητῆς τῶν Ἐπενδύσεων, νὰ διατίθεται εἰς Δημοσίας Ἐπενδύσεις ἔργων παραγωγικῶν τὰ ὁποῖα διανοίγουν εὐρύτερους παραγωγικούς ὁρίζοντας. Οὕτω ἀποκαθιστᾷ τὴν Ἴσορροπίαν Ἀποταμιεύσεων-Ἐπενδύσεων καὶ ἀποφεύγεται ἡ Chronic Unemployment.

Δέκατον Τρίτον. Ἐπειὴ ἡ Consumption Function προκαλεῖ ὀριακὸν περιορισμὸν εἰς τὰς Ἐπενδύσεις, δηλαδή περιορίζει τὴν αὐξήσιν τοῦ Κεφαλαίου, τοῦ ἀπαρατήτου διὰ τὴν σταθεράν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν, ἐνῶ συγχρόνως καὶ αἱ Ἀποταμιεύσεις αὐξάνουν, τὸ Κράτος ὀφείλει, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει πλήρης Ἀπασχόλησις ν' αὐξήσῃ τὴν Καταναλωτικὴν δύναμιν (δι' αὐξήσεως μισθῶν, ἐπιδομάτων, συντάξεων), ἡ ὁποία θὰ δώσῃ νέαν ὥθησιν εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν Ἐπενδύσεων. Ἐὰν ὑπάρχῃ καὶ Ἀνεργία, τότε συγχρόνως πρέπει νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐκτέλεσιν μεγάλων δημοσίων ἔργων. Ὡστε συγχρόνως ν' αὐξήσῃ τὴν Κατανάλωσιν καὶ τὴν Ἐπένδυσιν.

Δέκατον Τέταρτον. Ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις τῶν συγχρόνων βιομηχανικῶν κρατῶν δημιουργεῖ καὶ ἄλλο πρόβλημα. Ἡ Κατανάλωσις λόγῳ τῆς Consumption Function εἶναι ὀρισμένη καὶ περιορισμένη. Περιορισμένη συνεπῶς εἶναι καὶ ἡ ὀριακὴ Ἐπένδυσις. Ἐφ' ὅσον ἐπετεύχθῃ ἡ Πλήρης Ἀπασχόλησις δι' ἐκτελέσεως ἔργων κοινῆς ὠφελείας (στέγαις κλπ.). Ἐνῶ ἡ σταθερὰ ἀνάπτυξις ἐπιβάλλει περαιτέρω Ἐπενδύσεις. Τὸ Κράτος δύναται νὰ δώσῃ ὥθησιν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν διὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν κάμψιν καὶ τὴν κύμανσιν, δι' ἐκτελέσεως ἔργων πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα οὐτε χρειάζονται μεγάλην ἐργατικὴν δύναμιν (εἶναι *dow absorbing workers capital*), οὐτε καὶ αὐξάνουν τὴν productive Capacity τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας.

Οὕτω ἐπιτυγχάνεται ἀνευ κυμάνσεων σταθερὰ ἐπέκτασις μὲ πλήρη Ἀπασχολήσιν τῆς Ἐργασίας, καὶ Κεφάλαιον ἐργαζόμενον at full capacity, ἐπιτυγχανομένου τοῦ Χρυσοῦ Αἰῶνος (Golden Age) τῆς Mrs Robinson καὶ ἡ $G = G_n = G_w$ τοῦ Roy Harrod.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δελιβάνη, Δημ. : 'Η Σχέσις 'Εσωτερικῆς καὶ 'Εξωτερικῆς 'Αξίας τοῦ Νομίσματος, 'Αθήναι 1935.
- Ζολώτα, Σ. : Οικονομικαὶ Διακυμάνσεις, 'Αθήναι 1944.
- Νεώτεραι Τάσεις τῆς Θεωρητικῆς Κοινωνικῆς Οικονομικῆς, 'Αθήναι 1929.
- Θεωρητικὴ Οικονομική, 'Αθήναι, 1942.
- Καλιτσούνάκη, Δ. : Οικονομικὴ Πρόγνωσις, "Εκδ. δ', 'Αθήναι 1958.
- Κατηφόρη, Σ. : 'Αμοιβὴ Κεφαλαίου καὶ Τόκος, 'Αθήναι 1941.
- Θεωρία Νομισματικῆς Πολιτικῆς, 'Αθήναι 1938.
- Παρασκευοπούλου, 'Ι. : Οικονομικὴ Πίστις, 'Αθήναι 1937.
- Στεφανίδου, Δημοσθ. : «'Η Παγκόσμιος Οικονομικὴ Κρίσις καὶ ἡ 'Ελλάς», 1932.
- Χαριτάκη, Γ. : Αἱ Οικονομικαὶ Διακυμάνσεις καὶ αἱ Κρίσεις, 1932.
- Χριστοδουλοπούλου, Π. : Αἱ Οικονομικαὶ Διακυμάνσεις καὶ ἡ Στατιστικὴ τῶν 'Ανάλυσιν, 'Αθήναι 1930.
- Πιστωτικὴ Πολιτικὴ καὶ Περιδικαὶ Κρίσεις, 'Αθήναι 1930.
- Angell, J. : Investment and Business Cycles, N.Y. 1941.
- Ayres, Leonard : Turning Points in Business Cycles, N.Y. 1934.
- Beveridge, W. : Full Employment in a Free Society, London 1944.
- Boulding, K. : Economic Analysis, N.Y. 1948.
- Bouniatian, M. : Les Crises Économiques, Paris 1930.
- Cairnes, John : The Character and Logical Method of Political Economy, London 1892.
- Cassel, Gustav : Traité d'Economie Politique, Paris 1929. Γαλλ. μετ.
- Cohen, and Nagel : An Introduction to Logic, N.Y. 1934.
- Cournot, Augustin : Principes Mathématiques de la Théorie de Richesse, Paris 1938.
- Domar, Evsey : Public Debt and National Income in Public Finance and Full Employment, 1945.
- Durbin, E. F. : Purchasing Power and Trade Depression, London 1933.
- The Problem of Credit Policy, London 1935.
- Fisher, Irving : Booms and Depressions, N.Y. 1933.
- Mastering the Crisis, N.Y. 1933.
- Frish, Ragnar : Propagation Problems and Impulse Problems in Dynamics, Economic Essays in Honour of C. Cassel, London 1933.
- Haberler, G. : Prosperity and Depression, Geneva 1941.
- Mr. Keynes' Theory of the Multiplier, Readings in Business Cycle Theory, N.Y. 1944.
- Consumer Instalment Credit and Economic Fluctuations, N.Y. 1941.
- Hansen, Alvin : Fiscal Policy and Business Cycles, N.Y. 1941.
- Stability and Expansion, Financing American Prosperity, N.Y. 1945.
- National Income and Business Cycles, 1947.
- Harris, Seymour : The New Economics, N.Y. 1948.
- Harrod, R. : The Advancement of Science, London 1938.
- The Trade Cycle, London 1936.
- Towards a Dynamic Economics, London 1948.

- Hawtrey, R. G. : Capital and Employment, London 1937.
 — Monetary Reconstruction, London 1935.
 — The Art of Central Banking, London 1932.
 — Trade Depression and the Way Out, London 1933.
- Hayek, F. : Monetary Theory and the Trade Cycle, London 1933.
 — Prices and Production, London 1939.
 — Profits Interest and Investment, London 1939.
 — Pure Theory of Capital, London 1939.
- Hicks, J. : Value and Capital, London 1939.
 — «A contribution to the Theory of Trade Cycle» 1950.
- Hobson, J. A. : Rationalisation and Unemployment, London 1930.
 — Economics of Unemployment, London 1922.
 — Evolution of Modern Capitalism, London 1919.
- Ishimura, Shimchi : Toward a General Nonlinear Macrodynamic Theory of Econ. Fluctuation, in Post Keynesian Economics, 1955.
- Kalecki, M. : Studies in Economic Dynamics, London 1944.
 — Essays in the Theory of Economic Fluctuations, London 1939.
- Keynes, N. John : The Scope and Method of Political Economy, London 1919.
- Keynes, J. M. : A Treatise on Money, 1930.
 — The General Theory of Employment Interest and Money, London 1936.
- Kirk, J. : Agriculture and the Trade Cycle, London 1933.
- Koopmans ed. : Activity Analysis, 1951.
- Lederer, Em. : Konjunktur und Krisen, 1925.
- Lefschetz, S. ed. : Contributions to the Theory of Non-Linear Oscillations, Two Vol., Princeton U.P., 1952.
- Lerner, A. : The Economics of Control, N.Y. 1944.
- Livington, F. : The Trade Cycle, London 1938.
- Loven, John : Logic, The Theory of Inquiry, N.Y. 1938.
- Lundberg, E. : Studies in the Theory of Economic Expansion, London 1937.
 — Erik, ed. : The Business Cycles in the Post-war World, 1955. (Proceedings of a Conference held in Oxford by the International Economic Association, 1952).
- Lutz, F. : Das Konjunktur Probleme in der National Economie, Jena 1932.
- Machlup, F. : Summary and Analysis in «Financing American Prosperity», N.Y. 1945.
- Matthews, R. : Capital Stock Adjustment Theories of the Trade Cycle and the Problem of Policy in Post Keynesian Economics, 1955.
- Mills, F. C. : Price-Quantity Interactions in Business Cycles, 1946.
- Mill, J. S. : The System of Logic, London 1891.
 — Principles of Political Economy, London 1902.
- Mises, L. : Grund Probleme der Nationalökonomie, Jena 1933.
 — Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel, Berlin 1912.
- Mitchell, W. : Business Cycles, N.Y. 1927.
 — Business Cycles and Unemployment, National Bureau of Economic Research, N.Y. 1929.
 — What Happens during Business Cycles, 1951.
- Moore, H. : Synthetic Economics, N.Y. 1929.

- Moore, H. : Geoffrey, editor : Business Cycles Indications, Vol. 2, 1961.
- Myrdal, G. : Monetary Equilibrium, London 1939.
- Nogaro, B. : La Methode d'Économie Politique, Paris 1939.
- La Crise Économique dans le Monde et en France, Paris 1936.
- Pigou, A. : Industrial Fluctuations, London 1929.
- Employment and Equilibrium, London 1941.
- Lapses from Full Employment, London 1945.
- Robertson, D. H. : Industrial Fluctuations and the Natural Rate of Interest, Essays in Monetary Theory, London 1946.
- Banking Policy and the Price Level, London 1932.
- Robbins, L. : The Great Depression, London 1934.
- The Nature and Significance of Economic Science, London 1932.
- Robinson Joan : Introduction of the Theory of Employment, London 1937.
- Essays in the Theory of Employment, London 1937.
- Röpke, W. : Crises and Cycles, London 1936.
- Russel, B. : The Scientific Outlook, London 1927.
- Samuelson, P. : Fiscal Policy and Business Cycles, A. Hansen 1941.
- Samuelson, P. A. : Foundations of Economic Analysis, 1947.
- Schumpeter, J. : Business Cycles, N.Y. 1939.
- Spiethoff, A. : Crisen und Konjunkturen, *εξ* Handwörterbuch der Staatswissenschaften, 4η έκδ.
- Stebbing, L. : A Modern Introduction to Logic, London 1942.
- Strigl, R. : Kapital und Production, Berlin 1934.
- Sweezy, A. : Declining Investment Opportunity, «New Economics», 1948.
- Tinbergen, J. : Statistical Testing of Trade Cycle Theories, I, II, Geneva 1939.
- Tibergen-J. Polak : Dynamics of Business Cycles, 1950.
- Wagemann, E. : Konjunkturrehre, Berlin 1928.
- Walras, L. : Éléments d'Économie Politique Pure, 1889.
- Wernette, J. : The Control of Business Cycle, N.Y. 1941.
- Wilson, T. : Fluctuations in Income and Employment, London 1948.
- Wicksell, K. : Interest and Prices, London 1936.
- Lectures on Political Economy, London.
- Wolf, A. : Essentials of Scientific Method, London 1928.
- Universities National Bureau Committee for Economic Research, Conference on Business Cycles, 1951.

Π Ε Ι Ο Δ Ι Κ Α

- Δελιβάνη, Δ. : Πλήρης 'Απασχόλησις και Τιμαί, 'Επιθ. Οίκον. και Πολ. 'Επιστημῶν, 1948.
- Μευσμούτση, Δ. : Τὸ Οικονομικὸν Βαρόμετρον τῆς Ἑλλάδος, 'Επιθ. Κοιν. και Δημ. Οικονομίας, 1933, Α.
- Beveridge, W. : Business Cycles and their Study, in London and Cambridge Economic Service, January 1923.
- The Trade Cycle in Great Britain before 1850, in Oxford Economic Papers, N. 3, 4.
- Cairns, H. : Law and Social Science, Econ. Journal 1935.

- Duesenberry : Hicks on the Trade Cycle, Q. J. of Economics, 1950.
- Fisher, Irving : The Debt-Deflation Theory of Great Depression, «Economica» October 1933.
- Frish, R. : On the Notion of Equilibrium and Disequilibrium, Rev. of Econ. Studies, 1935-36.
- Goodwin, R. : Innovations and the Irregularity of Economic Cycles, Rev. of Econ. and Statistics, 1946.
- The Non-Linear Accelerator and the Persistence of Business Cycles, Econometrica, 1951.
- Haldane, J. B. : A Contribution to the Theory of Price Fluctuations, Review of Economic Studies, 1933-34.
- Haavelmo, Tr. : Statistical Testing of Business Cycle Theories, Review of Econ. Statistics, 1943.
- Hayek, F. : Economics and Knowledge, «Economica» 1937.
- Hutchison, T. W. : Tautologies and the Nature of Economic Theory, Review of Economic Studies, 1934-35.
- Kaldor, N. : Stability and Full Employment, Econ. Journal, 1938.
- Capital Intensity and Trade Cycle, «Economica» 1939.
- A Model of the Trade Cycle, Econ. Journal 1940.
- A Classification Note on the Determinateness of Equilibrium, Review of Econ. Studies, 1937.
- Kalecki, M. : A Macrodynamic Theory of Business Cycles, Econometrica, 1935.
- Kaufman, Felix : The Concept of Law in Economic Science, Review of Econ. Studies, 1933-34.
- Keynes, J. M. : The Statistical Testings of Trade Cycle Theories, Economic Journal 1939.
- Knight, F. : The Business Cycle Interest and Money, A Methodological Approach, Review of Econ. Statistics, May 1941.
- Koopman, T. : The Logic of Econometric Business Cycle Research, Journal of Political Economy, 1941.
- Lacey, K. : Profit Measurement and the Trade Cycle, Econ. Journal, December 1947.
- Lerner, Abba : Savings and Investment and the Optimum Propensity to Consume, «Economica» 1938.
- Lutz, F. : The Outcome of the Saving-Investment Discussion, Quarterly Journal of Economics 1938.
- Machlup, F. : Period Analysis and Multiplier Theory, Quarterly Journal of Economics, 1939.
- Ohlin, B. : Some Notes on the Stockholm Theory of Savings, Economic Journal, 1937.
- Robertson, D. N. : The Trade Cycle—an Academic View», Lloyd's Bank Review, 1937.
- Rubenstein, Rodan : The Role of Time in Economic Theory, «Economica», Vol. I.
- Samuelson, P. : Interactions Between the Acceleration Principle and the Multiplier, Econometrica, 1939.
- Summer, J. : Public Utility Prices and the Business Cycle, Review of Economic Statistics, 1939.

- Sweezy, Paul : Expectations and the Scope of Economics, Review of Economic Studies, 1937-38.
- Tinbergen, J. : Statistical Evidence of the Acceleration Principle, «Economica», 1938.
- Suggestions on Quantitative Business Cycle Theory, Econometrica 1935.
 - Econometric Business Cycle Research, Review of Economic Studies, 1939-40.
 - Critical Remarks on Some Business Cycle Theories, Econometrica, 1942.
- Viner, J. : Some Problems of Logical Method in Political Economy, Journal of Political Economy, 1917.
- Wilson, T. : Capital Theory and the Trade Cycle, Review of Economic Studies, 1940.